การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย : ศึกษาผลการดำเนินงาน โครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

นางสาวสุภาพร ชัยฤกษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
คณะรัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2552

การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย : ศึกษาผลการดำเนินงาน
โครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล
นางสาวสุภาพร ชัยฤกษ์
คณะรัฐประศาสนศาสตร์

รองศาสตราจารย์.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร. จุรี วิจิตรวาทการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....ประธานกรรมการ
(ดร. ไพโรจน์ ภัทรนรากุล)

รองศาสตราจารย์.....กรรมการ
(ดร. จุรี วิจิตรวาทการ)

อาจารย์.....กรรมการ
(ดร. กนกกาญจน์ อนุแก่นทราย)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....กรรมการ
(ดร. ภาคภูมิ ฤกขะเมธ)

รองศาสตราจารย์.....คณบดี
(ดร. ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์)

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย: ศึกษาผลการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

ชื่อผู้เขียน นางสาวสุภาพร ชัยฤกษ์

ชื่อปริญญา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

ปีการศึกษา 2552

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชนและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนและเยาวชน และ 3) เสนอแนวทางในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนและเยาวชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากกลุ่มตัวอย่างเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการในจังหวัดกระบี่ และข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นประชาชนและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการและนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์ทางสถิติ

ผลการศึกษาพบว่า ก่อนหน้าที่จะเข้าร่วมโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ประชาชนและเยาวชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาและหลักการที่เป็นวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิต โดยมองเห็นว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของประชาชน ประชาชนมีหน้าที่เพียงการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น อย่างไรก็ตามหลังจากเข้าร่วมโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลประชาชนและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น และเห็นว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง แต่ประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงโดยเฉพาะประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมโดยการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในชุมชนและรักษาผลประโยชน์ของประชาชน ส่วนเยาวชนก็ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อนำความรู้ความเข้าใจที่ได้รับหลังจากเข้าร่วมโครงการไปขยายผลต่อในรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ

ได้แก่ การจัดตั้งชุมนุมในโรงเรียน การแสดงละคร การอบรมเรื่องประชาธิปไตย การนำเสนอบทความหน้าเสาธง กิจกรรมเสียงตามสายในโรงเรียนและการแข่งขันตอบปัญหาประชาธิปไตย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทดลองศึกษาเชิงปริมาณจากตัวแทนเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลในจังหวัดกระบี่ พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น จากก่อนเข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 66.53 เพิ่มเป็นร้อยละ 80.93 แสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมของโครงการดังกล่าวมีส่วนทำให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมภิบาลให้แก่ประชาชนและเยาวชน

1. ควรส่งเสริมให้มีการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาที่เป็นหลักการของระบอบประชาธิปไตยมากกว่าการให้ความรู้ความเข้าใจในเชิงรูปแบบกับประชาชน เพราะการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่รูปแบบหรือโครงสร้าง แต่อยู่ที่การปลูกฝังให้ประชาชนและเยาวชนมีจิตสำนึกมีวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

2. ควรมีการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย เพราะจากการศึกษา พบว่า ค่านิยมของไทยบางประการมีลักษณะไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเช่น จารีตประเพณี ความเชื่อเรื่องชนชั้นระบบอุปถัมภ์ที่อยู่ภายใต้ร่มโพธิ์ร่มไทรของผู้มีอำนาจ จนกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย

3 .จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ดังนั้น ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการ หลาย ๆ ฝ่าย และประชาชนที่สนใจ เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เหมาะสม

4. จากการศึกษา พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในเรื่องของรูปแบบโครงสร้างมากกว่าเนื้อหาประชาธิปไตย ดังนั้น ควรมีการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังอบรมหล่อหลอมกล่อมเกลาให้เยาวชนมีวิธีคิดและจิตสำนึกที่เป็นประชาธิปไตย

5. รัฐบาลควรมีการกำหนดนโยบายที่มีความชัดเจนในการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนและเยาวชน โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยผ่านครอบครัว กระบวนการศึกษาในและนอกระบบ การรณรงค์เผยแพร่ผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ นอกจากนี้ รัฐบาลควรส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมีความสัมพันธ์กัน

ABSTRACT

Title of Dissertation	This study aims to examine the performance of the "Enhancement of Democratic Values and Good Governance Project "
Author	Miss. Supaporn Chairerg
Degree	Master of Public Administration (Public Policy and Strategic Management)
Year	2009

This study aims to examine the performance of the "Enhancement of Democratic Values and Good Governance Project" and contains three objectives as follows: 1) to study the knowledge and understanding of the democratic values of the people and youths who participated in the project; 2) to study the problems and obstacles associated with the enhancement of democratic values among the people and youths; and 3) to propose alternatives in strengthening democratic values among the people and youths. In this study, both qualitative and quantitative research methods were employed. For quantitative methods, data were collected from a sample group. Qualitatively, important information was provided by the people and youths who participated in the project. The project was analyzed based on its contents and statistically.

The results of the study revealed that prior to this study, the people and youths involved in the project lacked a thorough understanding of democracy in terms of its content, concepts, way of thinking and way of life. They believed that politics does not concern the average citizen and that citizens are responsible only for voting. Nevertheless, after participating in the "Enhancement of Democratic Values and Good Governance Project," citizens and youths gained more knowledge and understanding of what democracy entails. As a result, they have come to understand that democracy is not just only about elections, but citizens have a role to play in adapting democratic principles to fit with their daily lives, especially when it comes to participation. Citizens have set up groups to solve problems within their community and protect the public's interest. In addition, following the completion of this project, youths have collaborated with one another and utilized their new found knowledge and understanding of what

democracy is by engaging in various activities. For instance, they have established a democracy club in school, put on plays and performances, attended workshops and seminars on democracy, presented their essays and articles on democracy in front of the flagpole at their school assembly each morning, made public service announcements at their school and partook in games to answer questions on democracy.

Moreover, the researcher conducted a quantitative research among the youths who participated in the "Enhancement of Democratic Values and Good Governance Project" in Krabi Province. The results reveal that youths who participated have gained a greater understanding of democracy, from 66.53% before the project to 80.93%. The statistics prove that this project has helped youths to better grasp these concepts. The reseacher has the following recommendations to make for the Enhancement of Democratic Values and Good Governance:

1. The promotion of the Enhancement of Democratic Values and Good Governance among the people should focus more on the content of the democratic principles rather than on the different manifestations of democracy. This is because the advancement of a true democracy is not dependent on the form or structure of democracy. Emphasis should be placed on instilling a conscientiousness of democratic values and how to think and to act in accordance with these values.

2. We should promote correct and appropriate democratic values in accordance with the values of Thai society. This study found that certain aspects of Thai culture do not lend itself to democratic principles. Traditions and beliefs about social class and the patronage system of leaders are hindrances to the enhancement of democracy in Thailand.

3. This study reveals that the Thai political culture does not correspond to democratic principles. As a result, a forum should be set up for various academics and those interested to discuss this issue and come up with conclusions about the appropriate political culture for Thailand.

4. This study sheds light on the fact that most youths know more about the structure of democracy rather than the content of what a democracy is. For this reason, the Thai educational system should be ameliorated and more attention should be placed on teaching youths about how to think and instill in them a democratic conscientiousness.

5. The Royal Thai Government should have a clear policy to promote on a continuous basis democracy among the Thai citizens and youths. This can be achieved with the collaboration of various agencies, both public and private, as well as the non-governmental organizations (NGOs). This promotion should take place through the family unit, educational institutions (both within and outside the educational system), and through the broadcast media (radio and TV).

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ รศ. ดร. จุรี วิจิตรวาทการ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่สละเวลาให้คำที่ปรึกษา คำแนะนำ ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. ไพโรจน์ ภัทรนรากุล และ ดร. กนกกาญจน์ อนุแก่นทราย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะและแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความชัดเจนและถูกต้องมากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคมที่ให้ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เขียน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคมทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆเป็นอย่างดี และขอขอบคุณเพื่อน MPA 48 ทุกคนที่คอยให้กำลังใจอยู่เสมอ ขอขอบคุณ นางสาวสตพร มุทาพร นายประกอบ สุทธิกาโมทย์ นายคณิศร ทับทิม และนางสาวสุจิตนา ภาวสิทธิ์ ที่คอยให้คำปรึกษาและคอยเป็นกำลังใจให้แก่ผู้เขียนเสมอมา

ขอขอบคุณนายชยพัทธ์ ชัยฤกษ์ นางสาวชณิตปรียา ชัยฤกษ์ พี่ชายและน้องสาวที่คอยให้กำลังใจ ขอขอบคุณ นายบุญเรืองสิงห์ แพรกทอง เพื่อนสนิทที่คอยให้กำลังใจและช่วยเหลือผู้เขียนเป็นอย่างดียิ่งในทุกเรื่อง และอยู่เคียงข้างเมื่อท้อแท้ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อชนิศรณ์ คุณแม่สุภาพัทธ์ ชัยฤกษ์ ผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิตผู้ซึ่งให้ชีวิต ให้สติปัญญา ปลูกฝังความพากเพียรในการใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา ให้ความรักความห่วงใย เป็นกำลังใจ ตลอดจนเป็นพลังสำคัญยิ่งที่ทำให้การศึกษาครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างที่ตั้งใจ คุณประโยชน์ทั้งหลายอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบแด่คุณพ่อคุณแม่ผู้ให้กำเนิด คณาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ เพื่อนผู้ร่วมอุดมการณ์เดียวกัน เจ้าหน้าที่และผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

สุภาพร ชัยฤกษ์

กุมภาพันธ์ 2553

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	**(5)**
ABSTRACT	**(7)**
กิตติกรรมประกาศ	**(9)**
สารบัญ	**(10)**
สารบัญตาราง	**(12)**
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
3. คำถามการวิจัย	4
4. ขอบเขตในการวิจัย	4
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
6. นิยามเชิงปฏิบัติการ	5
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและกรอบการวิเคราะห์	7
2.1 วัฒนธรรมทางการเมือง	7
2.2 การกล่อมเกลาทางการเมือง	11
2.3 วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยกับการพัฒนาทางการเมือง	20
2.4 วัฒนธรรมทางการเมืองกับแบบแผนประชาธิปไตย	27
2.4.1 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม	27
2.4.2 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย	28
2.4.3 วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยกับระดับความเป็นประชาธิปไตย	32
2.5 กรอบการวิเคราะห์	44

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย 45
3.1 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย 45
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล 50
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล 50
บทที่ 4 การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย 52
4.1 วิธีการและกระบวนการทำงาน 52
4.1.1 การค้นหาคณะทำงาน 52
4.1.2 การเตรียมความพร้อมของคณะทำงาน 53
4.1.3 การคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย 53
4.1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม 54
4.1.5 ประเด็นที่ใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย 56
4.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตย 62
4.2.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชน 62
4.2.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยของเยาวชน 109
4.2.3 ผลการทดลองศึกษาประเมินความรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม 135
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ 144
5.1 สรุปผลการดำเนินงานเสริมสร้างประชาธิปไตย 144
5.2 ปัญหาอุปสรรคในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย 147
5.3 เงื่อนไขที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย 153
5.4 ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย 154
บรรณานุกรม 165
ภาคผนวก 178
ภาคผนวก ก โครงการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล 179
ภาคผนวก ข เอกสารการเตรียมความพร้อม 180
ภาคผนวก ค แบบประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม 193
ภาคผนวก ง รูปแบบในการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล 196
ภาคผนวก จ ภาพประกอบต่าง ๆ 200
ประวัติผู้เขียน 223

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

3.1 แสดงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของโครงการ 44

4.1 กิจกรรมการเรียนรู้ของเยาวชน 111

4.2 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 138

4.3 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับสิทธิเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 138

4.4 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับความเสมอภาคที่เป็นธรรมเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลัง เข้ารับการอบรม เกณฑ์จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 139

4.5 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับโปร่งใสตรวจสอบได้เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 139

4.6 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับนิติธรรมหรือกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 140

4.7 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับเสรีภาพและความรับผิดชอบเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 140

4.8 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 141

4.9 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย 141

4.10 แสดงภาพรวมของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ก่อนและหลังของผู้เข้าร่วมกิจกรรม 142

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประชาธิปไตยของไทยถูกจำกัดขอบเขตไว้เพียงการมีโครงสร้าง ระบบและกลไกทางกฎหมายเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ประชาธิปไตยไม่ได้หมายถึงการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ รัฐสภาหรือรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ตรงกับ พุทธทาส อินทปัญญโญ (มติชนออนไลน์, 2551: ย่อหน้า 2-3) ที่กล่าวว่า การเลือกตั้งที่ยึดหลักเสียงข้างมากไม่ได้แปลว่าเป็นประชาธิปไตยเสมอไป เพราะประชาธิปไตยที่แท้จริงจะต้องมีอยู่ในจิตสำนึกและวิถีการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับคำกล่าวของ อานันท์ ปันยารชุน (มติชนออนไลน์, 2551 : ย่อหน้า 2-3) ที่กล่าวว่า ประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึง การมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม การมีและการบังคับใช้กฎหมายและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ฯลฯ ซึ่งที่ผ่านมาหลักการสำคัญดังกล่าวถูกมองข้ามไป เพราะคิดว่าความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับโครงสร้าง ระบบและกลไกที่สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ แต่สุดท้ายก็พบว่าเครื่องมือดังกล่าวไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทั้งหมด เพราะเงื่อนไขสำคัญในการใช้โครงสร้าง ระบบและกลไก ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ในสังคม

ดังนั้น หากผู้ใช้ขาดจิตสำนึก ไม่เข้าใจไม่ได้รับการปลูกฝังให้มีความเชื่อมั่นศรัทธาตระหนักในคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี มีเสรีภาพอย่างเสมอภาคและมีอำนาจในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของผู้ปกครองในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ขาดจิตสำนึกที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตั้งใจบิดเบือนเจตนารมณ์ของเครื่องมือ ไม่ตระหนักถึงอำนาจของตัวเองในการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต รวมทั้งความตระหนักและเข้าใจถึงความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางไปกว่าโครงสร้าง ระบบและกลไกที่มีอยู่ จึงส่งผลให้การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยไม่เข้มแข็งและมักถูกบิดเบือนแอบอ้างนำไปใช้ในทางที่ผิด

ฉะนั้น การทำให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นของประชาชนไม่ได้อยู่ที่การร่างรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งและระบบรัฐสภาฯลฯ แต่อยู่ที่การเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ รู้สึกตระหนักและเห็นคุณค่าจนเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย จึงยึดถือปฏิบัติเป็นวิธีคิดและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ที่เรียกว่า ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องปลูกฝังในสังคมไทย (อานันท์ ปันยารชุน, 2551: 1) สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ไว้ว่า การสร้างเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสังคมไทย โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลแก่เยาวชนและประชาชนทุกระดับอย่างต่อเนื่อง (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , 2551 : 2-18)

กระบวนการที่ใช้ในเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและมีความศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยจนเกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยเวลาในการปลูกฝังและอบรมหล่อหลอมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษาและจากสังคมโดยส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่จะเป็นอนาคตของชาติและประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ซึ่งมีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาทางการเมืองของไทยต่อไปในอนาคตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาล หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ถูกต้องให้กับประชาชนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จึงได้ดำเนินโครงการเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมภิบาล โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อกระตุ้นให้ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนได้ตระหนัก เข้าใจและให้คุณค่าต่อความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง โดยมีแนวคิดและแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

1) ความเป็นประชาธิปไตยต้องตั้งอยู่บนค่านิยมหลักที่สำคัญ เช่น ความเป็นพลเมืองดี สิทธิ ความเท่าเทียม/เป็นธรรม ความโปร่งใส/ตรวจสอบได้ หลักนิติธรรม เสรีภาพ/ความรับผิดชอบ การไม่ใช้อำนาจในทางมิชอบและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งค่านิยมเหล่านี้ทำให้คำว่าประชาธิปไตยมีความหมายกว้างกว่าการเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งและวิถีประชาธิปไตยควรเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของประชาชนในทุก ๆ วันและทุกโอกาส

2) การดำเนินการเพื่อปลูกฝังแนวคิดและสร้างค่านิยมนับว่าเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความต่อเนื่องในการขับเคลื่อนและต้องอาศัยภาคส่วนต่างๆในสังคมที่สนับสนุนกันและกันอย่างเต็มที่

มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ที่มีอุดมการณ์เดียวกันในทุกภูมิภาค โดยเริ่มต้นจากการรวมตัวของอาสาสมัครจากกลุ่มนักศึกษาและขยายผลไปยังผู้สนใจกลุ่มอื่นๆ

3) กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เรียกว่า "เสวนาสาธารณะ" ตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่าการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงจะเกิดขึ้นจากการสนทนาแบบสองทางที่กระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาเกิดการเรียนรู้และได้มุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยจากประสบการณ์ของตนเองมากกว่าการให้ข้อมูลหรือการสอนโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น ลักษณะการสื่อสารจะเน้นที่การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาสาสมัครกับชาวบ้าน นำมาซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันที่ก่อให้เกิดพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงในวงเล็ก ๆ ที่การเสวนาเกิดขึ้นนั่นเอง

4) กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน ควรมีหลากหลายรูปแบบโดยมีรูปแบบหนึ่ง คือ "การเรียนรู้ผ่านเกม" ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ผ่านการละเล่นเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นความคิด การตัดสินใจ การลองผิดลองถูกจนนำมาสู่การค้นพบและเรียนรู้จากประสบการณ์การเล่น ที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ดังนั้น การเล่นเกมจึงเหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้เป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับเยาวชน โดยสอดแทรกเนื้อหาค่านิยมประชาธิปไตยไว้ในกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมค้นหาประชาธิปไตย เปิดหาบ้านเรือนมนุษย์ ภาพเหมารวม บทบาทสมมติและสังคมในฝัน เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อทำการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยให้กับเยาวชน

5) กระบวนการเรียนรู้ผ่านสื่อ นับเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะสื่อเป็นช่องทางที่สามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์และสามารถใช้ในการประชาสัมพันธ์หรือรณรงค์เผยแพร่เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลสำหรับประชาชนได้ในวงกว้าง โดยผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของภาพ เสียงและตัวหนังสือ สื่อที่ใช้ในการปฏิบัติการครั้งนี้ ได้แก่ สื่อโฆษณาทางวิทยุและโทรทัศน์ ละครซิทคอม นิทาน ภาพยนตร์และเว็บไซต์ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล จึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการดังกล่าว โดยกำหนดหัวข้อการศึกษาเรื่อง "การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย: ศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล" โดยในการศึกษาครั้งนี้ ต้องการทราบว่าผลการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรค จุดอ่อนและจุดแข็งอะไรบ้างและวิธีการที่ใช้ในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ผลหรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะในส่วนของกระบวนการเสวนาสาธารณะและกระบวนการเรียนรู้ผ่านเกมของเยาวชน เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชนและเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนและเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

3. เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชนและเยาวชน

1.3 คำถามการวิจัย

1. ประชาชนและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล มีค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยอย่างไร

2. วัฒนธรรมประชาธิปไตยที่พึงประสงค์มีลักษณะอย่างไร

3. ค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล 8 ด้าน ได้แก่ การปฏิบัติอย่างมีอารยะ สิทธิ เสรีภาพ คุณธรรมจริยธรรม ความเสมอภาค ความเป็นธรรม นิติธรรม และความโปร่งใส ตรวจสอบได้ของเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มเป้าหมายสนใจหรือให้คุณค่าในด้านใดเป็นสำคัญ

4. ปัญหาอุปสรรคในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่สำคัญได้แก่อะไรบ้าง

5. แนวทางในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยควรมีลักษณะอย่างไร

1.4 ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมภิบาล ของศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อทดลองปฏิบัติการทางสังคม โดยมีขอบเขตในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ค่านิยมที่สำคัญของวัฒนธรรมประชาธิปไตย ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค นิติธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้และธรรมาภิบาล ซึ่งประเด็นเนื้อหาทั้งหมดจะถูกนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ผ่านรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมเสวนาสาธารณะ กิจกรรมเรียนรู้ผ่านเกม กิจกรรมเรียนรู้ผ่านสื่อ เป็นต้น

2.ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนและประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมภิบาล เป็นระยะเวลา 2 ปี ตั้งแต่ มิถุนายน 2550 - มิถุนายน 2552

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบว่าประชาชนและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลมีลักษณะค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยอย่างไร

2. ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค จุดอ่อนและจุดแข็ง ในการดำเนินการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

3. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจนำไปปรับใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย สำหรับประชาชนต่อไป

1.6 นิยามเชิงปฏิบัติการ

วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการเรียนรู้ ผ่านการถ่ายทอดสืบต่อกันมา จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมของการดำรงชีวิต

วัฒนธรรมทางสังคม หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของคนที่ได้รับอิทธิพลมาจากกระบวนการปลูกฝัง อบรมหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีผลต่อความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญงอกงามและความเป็นอารยะของบุคคลในสังคม ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลจนกลายเป็นพฤติกรรมของกลุ่มที่เป็นแบบแผนในช่วงเวลาหนึ่ง

วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่บุคคลได้รับการปลูกฝังอบรมหล่อหลอมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมสืบต่อกันมาจนกลายเป็นความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติทางการเมืองที่เป็นแบบแผน และนำไปสู่อุปนิสัยจิตใจของบุคคล

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย หมายถึง สิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมและกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมและระบบโครงสร้างของสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ อำนาจนิยม นิยมระบบเจ้านายลูกน้อง ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ มีการจัดลำดับในฐานะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความเป็นอิสระ การยึดมั่นในประเพณี ความเชื่อ ความเฉื่อยชา ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง รักความสงบและนิยมการประนีประนอม

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หมายถึง การมีความเชื่อมั่นศรัทธาและสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาคและเสรีภาพของบุคคล การเคารพในกฎหมาย การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง ความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ รู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

การกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง กระบวนการอบรมเรียนรู้ เพื่อกำหนดบุคคลเข้าสู่วัฒนธรรมทางการเมืองและทำหน้าที่ส่งผ่านวัฒนธรรมดังกล่าวจากประชาชนรุ่นหนึ่งไปสู่ประชาชนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองผ่านตัวการต่างๆ ทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน สถาบันทางการเมือง กลุ่มในสังคมและศาสนา

การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย หมายถึง การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ได้แก่ การมีส่วนร่วม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค นิติธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้และธรรมาภิบาล ผ่านรูปแบบหรือ กระบวนการต่าง ๆ ของโครงการ เช่น เกม กรณีศึกษา การอภิปรายกลุ่ม (เล็กและใหญ่) การเสวนาสาธารณะ การใช้สื่อโฆษณา การใช้ภาพยนตร์ เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย หมายถึง กิจกรรมที่ใช้ปฏิบัติจริงในพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ได้แก่ กิจกรรมเสวนาสาธารณะ กิจกรรมเรียนรู้ผ่านเกม กิจกรรมเรียนรู้ผ่านสื่อ เป็นต้น

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบการวิเคราะห์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า มีทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยพอสมควร และเพื่อทำการศึกษาประเด็นนี้ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อในการศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1 วัฒนธรรมทางการเมือง

2.2 การกล่อมเกลาทางการเมือง

2.3 วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยกับการพัฒนาทางการเมือง

2.4 วัฒนธรรมทางการเมืองกับแบบแผนประชาธิปไตย

2.4.1 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม

2.4.2 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

2.4.3 วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยกับระดับความเป็นประชาธิปไตย

2.5 กรอบการวิเคราะห์

2.1 วัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในแต่ละสังคมถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการเมือง มีอิทธิพลต่อความมั่นคงและความสำเร็จในการปกครองของแต่ละสังคมหรือแต่ละประเทศ (กมล สมวิเชียร, 2514: 142) เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมทางสังคม ผ่านกระบวนการถ่ายทอดจนเป็นแบบแผนพฤติกรรมการดำรงชีวิตของกลุ่มคนที่ได้รับการปลูกฝังอบรมหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมมีผลต่อความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมและการตัดสินใจของบุคคล จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญงอกงามและความเป็นอารยะของบุคคลในสังคม ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล (Almond; Beer and Ulam; Taylor; Pye; Bluhm : อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2551: 18);

กนก วงศ์ตระหง่าน, 2532 : 593; จรัส สุวรรณมาลา, 2550 : 814 ; ทินพันธ์ นาคะตะ, 2539: 19-20; ทินพันธ์ นาคะตะ, 2546: 2-12 ; ธีรภัทธ์ เสรีรังสรรค์, 2550: 127; วิชัย ตันศิริ, 2547: 41; วิสุทธิ์ โพธิแท่น, 2550: 227; สุภาพ ปริญญาเสวี, 2523: 6-12 ; นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์ , 2550: 6)

ส่วน Pye (อ้างใน กนก วงศ์ตระหง่าน, 2532: 593) กล่าวว่าวัฒนธรรมทางการเมืองสามารถจำแนกได้ 4 ความหมาย ได้แก่

1. วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกับความไว้วางใจหรือความไม่ไว้วางใจของบุคคลต่อบุคคลอื่นหรือต่อสถาบันทางการเมือง เช่น การมีความศรัทธาหรือความเชื่อมั่นต่อสถาบันหรือผู้นำทางการเมือง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกับทัศนคติต่ออำนาจทางการเมือง ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง หรือผู้นำกับประชาชนทั่วไป ซึ่งทัศนคตินี้ส่งผลโดยตรงต่อการที่ประชาชนให้ความร่วมมือหรือต่อต้านอำนาจทางการเมืองของผู้ปกครอง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกับเสรีภาพและการควบคุมบังคับทางการเมือง กล่าวคือ วัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมนั้น ให้การยอมรับหรือเคารพต่อเสรีภาพของประชาชนมากน้อยเพียงใดหรือมุ่งเน้นการใช้อำนาจบังคับเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

4. วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกับความจงรักภักดีและยึดมั่นในสังคมการเมืองของบุคคล กล่าวคือ วัฒนธรรมทางการเมืองช่วยสร้างเอกลักษณ์ทางการเมืองให้แก่บุคคลในสังคมที่จะยึดมั่นร่วมกันและพร้อมที่จะต่อสู้ปกป้องรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์นั้นให้คงอยู่ต่อไป โดยการยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อส่วนรวมหรือสละผลประโยชน์ระยะสั้นเพื่อผลประโยชน์ระยะยาว เป็นต้น

นอกจากนี้ Almond and Verba (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2536: 19-20) ได้ทำการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเกิดมาจากการรับรู้และทัศนคติของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ซึ่งทัศนคติต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนในระบบการเมืองนั้น โดยแบ่งประเภทวัฒนธรรมทางการเมือง ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (The Parochial Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมือง ไม่มีการรับรู้ ไม่มีความเห็นและไม่ใส่ใจต่อระบบการเมือง ไม่คิดว่าตนเองมีความจำเป็นต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง

พบในประเทศด้อยพัฒนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนและไร้การศึกษา ประชาชนเหล่านี้จะขาดโอกาสที่จะรับรู้และเข้าใจต่อระบบการเมืองรวมทั้งบทบาทของตนเองที่มีต่อระบบการเมือง และมักจะถูกปลูกฝังด้วยความเชื่อดั้งเดิมแต่โบราณว่า การปกครองเป็นเรื่องของเจ้านาย จึงทำให้ผู้ปกครองสามารถครองอำนาจโดยไม่ต้องถูกตรวจสอบจากประชาชน ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ

2) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (The Subject Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจต่อระบบการเมือง โดยทั่วๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการและไม่มีความรู้สึกว่าตนเองมีความหมายหรืออิทธิพลต่อระบบการเมือง บุคคลเหล่านี้จะยอมรับอำนาจของรัฐ เชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐ

พบในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะยากจนและไร้การศึกษามีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ แต่ชนชั้นกลางที่มีโอกาสได้รับการศึกษาและมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเหนือกว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมือง แต่จะถูกปลูกฝังให้ยอมรับอำนาจของรัฐ เคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมาย เพราะถือว่าอำนาจทางการเมืองเป็นอำนาจของผู้ปกครอง ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า

3) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (The Participatory Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นอย่างดี เห็นคุณค่าและความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

พบในประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองและตระหนักถึงคุณค่าและบทบาทของตนที่มีต่อระบบการเมืองมีความต้องการเข้าไป มีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อควบคุม กำกับ และตรวจสอบการบริหารของผู้ปกครองให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน เพราะประชาชนส่วนใหญ่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม

ดังนั้น ถ้าต้องการให้สมาชิกในสังคมมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ก็ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางสังคมให้เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตย คือ สมาชิกในสังคมต้องเป็นบุคคลที่มีเหตุผล รู้จักพินิจพิเคราะห์ในสิ่งต่าง ๆ ไม่หลงเชื่ออย่างงมงาย มีความคิด มีพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย มีความยุติธรรม มีเสรีภาพและความรับผิดชอบ ตลอดจนการยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองมีอิทธิพลต่อความมั่นคงหรือความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ของ Almond and Verba (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2536: 19-20) คือ

เมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นอย่างดี บุคคลก็จะเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อควบคุม กำกับและตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน

ส่วน ทินพันธ์ นาคะตะ (2546: 3-7) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองสามารถแบ่งออกเป็นแบบของสังคมที่เจริญแล้วกับของสังคมที่ด้อยความเจริญ สำหรับวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมที่เจริญ ได้แก่

ประการแรก การถือหลักการแบ่งแยกบทบาทกันอย่างชัดเจน (Role Differentiated) ระหว่างบุคคลองค์กรหรือสถาบันต่างๆ เช่น มีการขายสินค้าชนิดหนึ่งโดยเฉพาะหรือการที่บุคคลผู้หนึ่งจะทำหน้าที่ในฐานะผู้บริหารอย่างเดียว ไม่ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการไปด้วย

ประการสอง มุ่งสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของภาระหน้าที่ งานหรืออาชีพของบุคคล องค์กร หรือสถาบันเป็นหลัก การประสบความสำเร็จย่อมได้รับการยอมรับนับถือ เช่น การเป็นนักกีฬาชั้นยอด ความสนใจในเพลงที่ไพเราะไม่ใช่รูปร่างหน้าตาของนักร้อง ผู้จบการศึกษาระดับปริญญาเอกที่ขับรถบรรทุกย่อมได้รับเงินเดือนเท่ากับคนที่ขับรถบรรทุกใบปริญญาไม่มีผลใด ๆ เป็นต้น

ประการสาม บรรทัดฐานทางสังคม (Centralistic Norms) จะมีผลบังคับใช้ทั่วไปกับทุกคน ทุกเวลาและทุกสถานที่ เช่น ความเสมอภาคกันในทางกฎหมายทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยผู้ใดกระทำผิดย่อมได้รับการลงโทษ ไม่มีการละเว้นอย่างกรณี วอเตอร์เกตของอดีตประธานาธิบดีนิกสัน เป็นต้น

ดังนั้น หากผู้มีอำนาจ นักการเมือง ข้าราชการ นักธุรกิจและคนไทยโดยทั่วไปต้องการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบสังคมที่เจริญต้องยึดมั่นในหลักการทั้งสามอย่าง ได้แก่ การรู้จักแยกแยะบทบาทของตนเองว่ามีฐานะหรือบทบาทอย่างไรบ้างในสังคม ไม่ใช้ปะปนกันยุ่งไปหมด รวมทั้งการยึดมั่นในความสำเร็จของบุคคลมากกว่าในสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดและยึดมั่นในบรรทัดฐานทางสังคมแบบทั่วไปไม่ใช่การเลือกปฏิบัติ

ส่วนสังคมที่ยังด้อยความเจริญ ทินพันธ์ นาคะตะ (2546: 3-7) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองจะมีลักษณะดังนี้ คือ

ประการแรก บทบาทและหน้าที่ยังคงปะปนกันอยู่ในบุคคล องค์กรและสถาบันเดียวกัน เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำหน้าที่ทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ เป็นต้น

ประการที่สอง การยึดมั่นในสิ่งที่ติดตัวคนมา เช่น ยอมรับนับถือผู้ที่สืบสกุลมาดีอย่างลูกขุนนางหรือ คนมีเงิน การให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ที่มีการศึกษาสูง ๆ มากกว่าความสามารถ

ในการทำงาน รวมทั้งการยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่มีอายุหรือผู้สูงอายุในฐานะที่ต้องให้การเคารพเชื่อฟังเพราะอาบน้ำร้อนมาก่อนหรือตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นกระบวนการที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลต่อระบบการเมืองผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมและประสบการณ์จริง จนกระทั่งกลายเป็นความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติของบุคคลมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและแสดงออกผ่านพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากพบว่า ความเชื่อทางการเมืองเหล่านั้นไม่ได้ทำให้ชีวิตของเขาดีขึ้น ตัวอย่าง ปรากฏการณ์ในสหภาพโซเวียตที่ประชาชนล้มระบอบเผด็จการและเลือกระบอบประชาธิปไตยหรือในประเทศไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายอย่าง ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นแบบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงอำนาจจากทหารมาเป็นพลเรือน เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดขึ้นเพราะการปกครองดังกล่าวไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน และไม่ได้ทำให้ชีวิตของประชาชนดีขึ้น วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) จึงเป็นปัจจัยและเงื่อนไขที่มีอิทธิพล ต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทุกสังคมต้องมีวัฒนธรรมทางการเมือง แต่วัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละสังคมหรือแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกันไป ตามประวัติศาสตร์ของระบบการเมืองและลักษณะปัญหาอุปสรรคที่มีต่อวัฒนธรรมทางการเมือง ดังนั้น ระบบการเมืองจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบนั้นด้วย

2.2 การกล่อมเกลาทางการเมือง

กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง การเรียนรู้ทั้งหมดไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือไม่เกี่ยวข้องก็ตาม ซึ่งมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลที่กระทำต่อกันเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2526: 19-20 ; วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2521: 23; พรหมมินต์ นิโรธร, 2540: 32-33; Almond and Powell (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2549: 669); Easton and Dennis, (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2549: 669; ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2517: 16-18) ; Almond and Powell: (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2549: 669) ดังนั้น กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง (Political Socialization) จึงถือเป็นส่วนที่สำคัญและบ่งบอกถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในประเทศซึ่งได้รับอบรมหล่อหลอมผ่านกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝนจากการเป็นสมาชิกของสังคมจนเกิดเป็นความเชื่อ ค่านิยมและแบบแผนในการปฏิบัติสืบทอดกันมา และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองได้ ดังนั้น ระบบการเมืองใดจะมีเสถียรภาพได้จึงขึ้นอยู่กับ

วัฒนธรรมทางการเมืองที่มีความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการปกครองหรือมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครอง

Almond and Powell (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2549: 669) จึงได้จำแนกรูปแบบของการกล่อมเกลาทางการเมืองไว้ 2 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบที่เห็นได้ชัด (Manifest Transmission) เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นเมื่อกระบวนการกล่อมเกลาหรือการถ่ายทอดนั้นเป็นการสื่อสารที่แสดงออกอย่างชัดเจน ในการให้ข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม และความรู้สึกต่อวัตถุทางการเมือง ได้แก่ การสอนเรื่องหน้าที่ทางการเมืองของประชาชนให้แก่นักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

2. รูปแบบที่แฝงอยู่ (Latent Transmission) เป็นรูปแบบของการกล่อมเกลาที่ไม่ใช่ทัศนคติทางการเมือง (Non-political Attitude) แต่มีผลกระทบต่อทัศนคติทางการเมืองของผู้ได้รับการกล่อมเกลาทางการเมืองโดยทางอ้อม ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากประสบการณ์ในวัยเด็ก เช่น เด็กรับเอาทัศนคติในทางก้าวร้าวจากครอบครัว ซึ่งอาจมีแนวโน้มให้เด็กกลายเป็นบุคคลที่มีทัศนคติแบบอำนาจนิยมเมื่อเติบโตขึ้น เป็นต้น

ดังนั้น ประชาชนในแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะใด ขึ้นอยู่กับกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองหรือกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีความต่อเนื่องและสอดคล้องต้องกัน ฉะนั้น การมีจิตใจเป็นแบบประชาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมในการทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองให้กับประชาชนผ่านตัวการต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ความสัมพันธ์ทางสังคม สถาบันศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี มรดกทางประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม สื่อมวลชน ผ่านภาษา สภาพแวดล้อม ความรัก ความชอบพอกันและประสบการณ์ที่มีต่อระบบการเมือง รวมทั้งสถาบันทางการเมืองการปกครองหรือพรรคการเมืองนั้น ๆ(สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532 : 205-207) จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ซึ่งสถาบันการเรียนรู้ทางการเมืองต่าง ๆ เหล่านั้น ได้แก่

1. **ครอบครัว** เป็นสถาบันแรกที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยมีการแบ่งฐานะและบทบาทของบุคคลอย่างชัดเจนและมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างบุคลิกภาพของบุคคลเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้น การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ด้วยการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยในครอบครัว จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นทำให้บุคคลในครอบครัวได้เรียนรู้ทางการเมือง จากบิดามารดาจนเกิดเป็นความเชื่อทัศนคติแสดงออกมาผ่านพฤติกรรม ซึ่งสังเกตได้จากลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของบุคคลที่มีผลมาจากครอบครัว ซึ่งสมเจต อ่ำรอด (2519: 49) ได้ทำการศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดามีผลต่อความคิดเห็นทางการเมือง

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ขนิษฐา จิราภรณ์สิริกุล (2541:บทคัดย่อ) ที่กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวมีผลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย คือ ถ้าพ่อแม่เข้าใจความต้องการของลูกๆ ส่งเสริมให้ลูกๆ เป็นคนที่กล้าแสดงออก กระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เหมาะสมกับวัย ทำให้เขาเข้าใจสิทธิหน้าที่ของตนเองในฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัว ยอมรับฟังเสียงข้างมาก รู้จักประนีประนอม พ่อแม่ยอมรับฟังความคิดเห็นและช่วยแก้ปัญหาเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัย มีการตั้งหลักเกณฑ์และวางแผนร่วมกัน มีความรักความเมตตาให้ความยุติธรรมแก่คนในครอบครัว ฝึกให้เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เชื่อในความสามารถของลูก รักษาความสามัคคี มีศีลธรรม และพ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ฯลฯ (ประณต นันทิยะกุล, 2534: 31) หากทำได้เช่นที่กล่าวมา เมื่อลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่บุคคลก็จะกลายเป็นพลเมืองที่ดี มีเจตคติและมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะเคยชินกับการได้ถูกเลี้ยงดูมาตั้งแต่เด็ก

ฉะนั้น ครอบครัวจึงเป็นสถาบันแรกที่ช่วยปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติและวัฒนธรรมทางการเมืองตามแนวทางที่สังคมนั้นๆ ต้องการ ในทางตรงกันข้าม ถ้าครอบครัวใช้วิธีการลงโทษโดยการเฆี่ยนตีทำร้ายร่างกายหรือลงโทษโดยการทารุณจิตใจ ใช้วิธีการลงโทษโดยขาดเหตุผลไม่ยอมให้เด็กได้เสนอความคิดเห็น ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดเอง ทำเอง ปฏิบัติด้วยตนเอง และผู้ใหญ่มักกล่าวโทษเวลาที่เด็กกล่าวถึงว่าไม่รู้กาลเทศะ ไม่เคารพผู้ใหญ่หรือชอบเถียงผู้ใหญ่ ลักษณะเช่นนี้เมื่อเด็กโตขึ้นจะกลายเป็นบุคคลที่ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่กล้าแสดงเหตุผล และเป็นลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย เพราะตั้งแต่เด็กครอบครัวได้ทำร้ายสภาพจิตใจ และบุคลิกภาพของบุคคลจนเคยชินกับการใช้อำนาจ จึงทำให้โอกาสที่เขาจะตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นไปได้ยาก (สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, 2548: 8-11)

2. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ ประสบการณ์และการอบรมกล่อมเกลาวัฒนธรรมการเมืองให้แก่บุคคล ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่และเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในหลายๆ ด้าน สถาบันการศึกษาจึงควรมีการกำหนดหลักสูตรหรือคู่มือเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับการเสริมสร้างประชาธิปไตย ซึ่ง บัญญัติ สมชอบ (2532: บทคัดย่อ) ทำการศึกษาวิจัยพบว่า หากสถาบันการศึกษามีการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ การปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับผู้เรียนและผู้เรียนมีความเข้าใจสภาพสังคม มองเห็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและแสวงหาแนวทางแก้ไข โดยผู้สอนจะต้องมีลักษณะและบทบาท คือ เป็นผู้ที่รู้จักหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิของผู้อื่น มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง เป็นผู้มีจิตใจเป็นแบบ

ประชาธิปไตยและเป็นแบบอย่างที่ดี มีวินัย เป็นคนที่มีความรับผิดชอบ มีเหตุมีผล มีน้ำใจ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความยินดีและเต็มใจ เช่น การปลูกฝังด้านวิชาชีพทำให้สมาชิกของสังคม มีความรู้ มีทักษะ มีความเข้าใจในความหมายของประชาธิปไตย เข้าใจเรื่องเหตุผล การแสดงออกที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมแนวคิดและวิธีการแบบประชาธิปไตย เช่น การจัดตั้งชมรม จัดตั้งสโมสรนักศึกษา องค์กรนิสิตหรือการเลือกตั้งตัวแทนนักเรียน หัวหน้าห้อง กิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย เช่น กิจกรรมระหว่างการสอน การเลือกกลุ่มเพื่อนที่จะอภิปรายร่วมกัน ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ เป็นการฝึกให้นักเรียนมีวิธีคิดและวิถีชีวิตที่เป็นแบบประชาธิปไตย เพราะทำให้นักเรียนได้ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ (สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, 2548: 8-11) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2538: บทคัดย่อ) พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรส่งเสริมประชาธิปไตยที่สถาบันการศึกษาจัดขึ้นมีผลต่อการเรียนรู้และกลายเป็นวิธีคิดและวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

ในทางตรงกันข้ามหากระบบการศึกษาละเลยไม่สนใจสอนแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่สมาชิกมุ่งให้นักศึกษาท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทองใช้อำนาจให้เกรดเข้าข่มขู่ผู้เรียน บรรยากาศในการเรียนการสอนไม่เปิดโอกาสให้ได้คิดเอง ทำเอง ปฏิบัติได้เองหรือไม่เคยใช้ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ผู้เรียนไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่คุ้นเคยเรื่องสิทธิและหน้าที่ ตัวอย่าง ในโรงเรียนที่สอนวิชาหน้าที่พลเมืองจะสอนเฉพาะโครงสร้างตามกฎหมาย เน้นในเรื่องหน้าที่ของนักเรียนต่อครอบครัว โรงเรียน สังคม ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐบาล ส่วนคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย เน้นค่านิยมแบบดั้งเดิม เช่น การเคารพในวัยวุฒิส่วนค่านิยมแนวความคิดและวิธีการพื้นฐานแบบประชาธิปไตยไม่ค่อยจะได้ศึกษากันในโรงเรียน เพราะแม้แต่ครูกับนักเรียนก็จะเน้นในเรื่องการเคารพเชื่อฟังเช่นเดียวกับในมหาวิทยาลัย เพราะส่วนใหญ่ก็จะมีฐานะเป็นข้าราชการ เสรีภาพในทางวิชาการจึงมีน้อย เพราะมุ่งเน้นในด้านเทคนิค สนใจในเรื่องของปรัชญาส่วนการส่งเสริมการวิพากษ์วิจารณ์และการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ยังมีน้อย และพบว่า กิจกรรมที่นักศึกษาสนใจ คือเรื่องบันเทิงมากกว่าการทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม จึงเป็นผลให้นักศึกษาไทยไม่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จนกลายเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2546: 141-155) ทั้งนี้ เพราะตัวครู แบบเรียน หลักสูตรและวิธีการอบรมสั่งสอนไม่เอื้ออำนวย ซึ่งพบในงานวิจัยของ บรรจบ อิศดุล และคณะ (2515: 155-170)

3. กลุ่มเพื่อน เป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ แต่มีความสำคัญเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจำเป็นต้องมีเพื่อนตั้งแต่เด็กจนโต เพื่อนมีผลต่อพฤติกรรมหรือความเชื่อและ

มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ (สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, 2548 : 8-11) ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองผ่านการถ่ายทอดในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การบีบบังคับ เพื่อชักจูงให้สมาชิกในกลุ่มยอมรับทัศนคติทางการเมืองที่ยึดถือร่วมกัน หากสมาชิกไม่ทำตามอาจได้รับการเยาะเย้ยและขับไล่ออกจากกลุ่ม (มนัสชัย ชื่นชโลมแสน, 2538: 15) หรืออาศัยแรงจูงใจและแรงกดดันทำให้บุคคลเกิดทัศนคติและพฤติกรรมเป็นไปตามที่กลุ่มยอมรับ จากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการพบว่า การที่นักศึกษาจำนวนไม่น้อยมีความสนใจและความโน้มเอียงทางการเมืองไปในทิศทางตรงกันข้ามกับที่เคยมีอยู่เดิม เป็นเพราะอิทธิพลของเพื่อนและความต้องการได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนนั่นเอง การกล่อมเกลาทางการเมืองในกลุ่มเพื่อนจึงมีผลใน 2 ลักษณะ คือ

3.1 การกล่อมเกลาทางการเมืองมีผลเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กลุ่มเพื่อนเป็นกำลังสำคัญในการรักษาดุลยภาพระหว่างการเปลี่ยนแปลงกับการคงสภาพในทัศนคติทางการเมือง

3.2 ผลที่เอื้อต่อการคงสภาพเดิมของสังคม กลุ่มเพื่อนอาจเป็นตัวการเหนี่ยวรั้งไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของบุคคล

ดังนั้น หากกลุ่มเพื่อนมีบุคคลลักษณะต่อระบบการเมืองแบบใด บุคคลก็ย่อมมีบุคลิกลักษณะเช่นเดียวกันกับเพื่อนในกลุ่ม ทั้งนี้เพราะกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองและการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของบุคคลเพราะต้องการ การยอมรับจากเพื่อนหรืออดทนต่อแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อนไม่ไหว จนกระทั่งเพื่อนกลายเป็นตัวการที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. กลุ่มอาชีพ เป็นกลุ่มทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งผูกพันด้วยอาชีพการงาน เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมอาชีพต่างๆ เมื่อบุคคลเข้าร่วมกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็จะยอมรับปทัสถาน (Norms) ของกลุ่มและประเมินค่าสิ่งต่างๆ ในแนวทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มของตน กลุ่มอาชีพใดที่มีการรวมตัวอย่างเหนียวแน่นและได้รับความจงรักภักดีสูงจากสมาชิกก็จะมีบทบาทในการสร้างค่านิยมทางการเมืองให้แก่สมาชิกไปในทางเดียวกันสูงขึ้นตามไปด้วย พบเห็นได้จาก การทำงานในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเป็นระยะเวลาพอสมควรจะทำให้รู้สึกว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน บุคลิกจะเคยชินและยอมรับสภาพความเป็นอยู่ระเบียบกฎเกณฑ์ของอาชีพนั้นๆ ตามสภาพแวดล้อม เพื่อนร่วมงานหรือกลุ่มอาชีพจะมีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุคลิกในภาพรวมไปถึงเจตคติและการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ แก่บุคคลถ้าอาชีพใดหรือหน่วยงานใดเป็นประชาธิปไตย ก็มีส่วนหล่อหลอมบุคลิกภาพให้สมาชิกมีพฤติกรรมสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ในทางตรงกันข้ามถ้าที่ทำงานของเขาโดนกดขี่เอาเปรียบสมาชิกมีการเล่นพรรคเล่นพวกไม่เปิดโอกาสให้สามารถร้องทุกข์ เสนอความคิดเห็นไม่เปิดโอกาสให้ผู้ที่อยู่ในหน่วยงานตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ร่วมกันทำให้สมาชิกไม่คุ้นเคยกับ

พฤติกรรมหรือกลไกในวิถีทางการปกครองของระบอบประชาธิปไตย จนทำให้การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมประชาธิปไตยนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะพนักงานเคยชินกับการสั่งการมากกว่าการใช้เหตุผล (สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, 2548 : 8-11)

สถานที่ทำงานจึงเป็นการรวมกลุ่มทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งเปรียบเสมือนสังคมย่อยๆ ของแต่ละคนจึงน่าจะเกิดบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในที่ทำงานได้ การมีหัวหน้างานและผู้ร่วมงานที่มีจิตใจแบบประชาธิปไตยย่อมจะช่วยให้หน่วยงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรมในการทำงานและก่อให้เกิดความพอใจของผู้ร่วมงานทุกๆ คน ดังนั้น ประชาธิปไตยในที่ทำงานย่อมเกิดจากการที่แต่ละคนเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคและเสรีภาพของบุคคลโดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะกัน ถือว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมงานและให้การเคารพในสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน เมื่อเลิกงานแล้วก็เป็นเพื่อนกันได้ แต่ละคนย่อมเป็นผู้รู้จักรับฟังความคิดเห็นของกันและกันและทุกคนย่อมเคารพในระเบียบข้อบังคับของหน่วยงาน ในการทำงานจะต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดนโยบายวางแผนงานหรือตัดสินใจ ในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมา ดังนั้นการประชุมควรมีการหารือร่วมกัน มีการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์หรือคัดค้านอย่างเป็นกันเอง มีความอดกลั้น รับฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่(ทินพันธ์ นาคะตะ, 2546: 206-220) นั่นก็คือ การส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการงานของส่วนรวมและของตนเองด้วย

5. สื่อมวลชน เป็นองค์กรสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง ในยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ทำให้การติดต่อสื่อสารหรือการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ของสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว สื่อมวลชนจึงมีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนทัศนคติความเชื่อและค่านิยมต่างๆ ระหว่างคนในชาติและคนต่างชาติ โดยทำหน้าที่ผ่านความเชื่อค่านิยมที่สำคัญในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังมีส่วนในการสร้างสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกร่วมกันซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองใช้สร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของตน (อ้างใน มนัสชัย ชื่นชโลมแสน, 2538: 15)

ดังนั้น สื่อมวลชนทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ จึงมีบทบาทและความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง โดยหลักการแล้วสื่อมวลชนจะต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณของตนเอง ในการเสนอข่าวสารและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจต่างๆ อย่างบริสุทธิ์และยุติธรรม ยิ่งเป็นข่าวสารทางด้านการเมืองที่มีความสำคัญต่อการบริหารประเทศ การเสนอข่าวหรือบทความต่างๆ จะต้องเสนออย่างตรงไปตรงมา ไม่มีอคติใดๆ แอบแฝงและ

ที่สำคัญต้องส่งเสริมผู้ที่มีคุณธรรมทางการเมืองและวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาต่อผู้ที่มีพฤติกรรมทำลายวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

6. สถาบันการเมือง ถือเป็นตัวการที่จะทำให้ประชาชนได้มีความรอบรู้และมีความสนใจทางการเมืองมากขึ้น (Participant Orientations) โดยผ่านสถาบันการเมืองต่างๆ เช่น พรรคการเมือง (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526: 22) ซึ่งเป็นสถาบันที่มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับประชาชน เนื่องจากพรรคการเมืองประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน เพราะฉะนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพรรคการเมืองจึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย เนื่องจากพรรคการเมืองและตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ถือเป็นตัวกลางที่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับประชาชนได้ เพราะพรรคการเมืองและตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งมีความใกล้ชิดและมีโอกาสในการเข้าถึงประชาชน เข้าใจถึงปัญหาและมีโอกาสในการทำความเข้าใจกับประชาธิปไตยที่ถูกต้องให้กับประชาชนมากกว่าหน่วยงานอื่น ๆ แต่ในทางตรงกันข้าม หากพรรคการเมืองหรือตัวแทนที่มาจากกการเลือกตั้งของประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยหรือไม่เห็นความสำคัญที่ต้องทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะยังคงคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม หรือกลัวการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบ กำกับ ควบคุม ดูแลหรือไม่เห็นความสำคัญที่ประชาชนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตยทั้งหมด จึงมุ่งเน้นและกระตุ้นอธิบายเฉพาะในแง่ของโครงสร้าง ระบบ และกลไกที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงได้ ทั้งนี้เพราะอำนาจอธิปไตยของประชาชนถูกจำกัดไว้เพียงแค่การเลือกตั้ง จนในที่สุดทำให้ประชาชนไม่สนใจเกี่ยวการการเมือง ไม่อยากเข้ามามีส่วนร่วม ไม่อยากรับรู้และสนใจเกี่ยวกับการเมือง ทั้งนี้เพราะการเมืองไม่ใช่เรื่องของตนแต่เป็นเรื่องของตัวแทนที่ประชาชนเลือกเข้ามาทำงานหรือทำหน้าที่แทนประชาชน จึงทำให้ในที่สุดประชาชนไม่เห็นความสำคัญ ไม่เห็นคุณค่าไม่ตระหนักในความเป็นประชาธิปไตยของไทย จนกระทั่งวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

7. กลุ่มในสังคม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน สังคมและประเทศชาติ เพราะประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัย การร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของส่วนรวม การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพในกติกาหลักการหรือระเบียบข้อบังคับ การยอมรับและปฏิบัติตามความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่

และที่สำคัญ คือ การรู้จักเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2546: 206-220) แต่ในสังคมไทยการรวมกลุ่มผลประโยชน์ยังไม่เติบโตเท่าที่ควรและไม่ค่อยมีประสิทธิผลในการกดดันรัฐบาลหรือไม่มีอิทธิพลต่อประเด็นประชามติมากนัก เพราะส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และถูกครอบงำโดยข้าราชการและมีค่านิยมแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่ยึดถือความเป็นอิสระของบุคคลและการขาดวินัยของกลุ่มทำให้คนไทยไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมการรวมกลุ่ม เพราะบุคคลจะตัดสินใจด้วยตัวเองและต่อต้าน การตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้อื่น กิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นในลักษณะของการรวมกลุ่มแบบเฉพาะกิจมากกว่าการรวมกลุ่มแบบถาวร เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การลงแขกดำนา (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2546: 141-155)

8. ศาสนา ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการกำหนดแผนการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม และมีส่วนในการอบรมกล่อมเกลาให้สมาชิกในสังคมเป็นคนดีและอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและควบคุมความประพฤติของบุคคลให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของแต่ละศาสนา เช่น ศาสนาอิสลามสอนให้ทุกคนเป็นคนดีและสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข ศาสนาคริสต์ก็มีการอบรมความรู้เกี่ยวกับศาสนาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตและทัศนคติที่เน้นเรื่องหลักมนุษยชน คือ ความยุติธรรมของสังคม (Social Justice) และหลักมนุษยธรรม (อ้างใน มนัสชัย ชื่นชโลมแสน, 2538: 15) ส่วนพระพุทธศาสนาก็สอนให้คนเป็นคนดี ยึดมั่นในทางสายกลาง สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือเป็นการยึดถือปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่ตึงเกินไปไม่หย่อนเกินไปและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2546: 141-155)

นอกจากนี้ คนไทยยังได้รับการอบรมหล่อหลอมกล่อมเกลาให้เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ตามชาติวุฒิ วัยวุฒิ และคุณวุฒิ ค่านิยมและทัศนคติเหล่านี้ปรากฏอยู่ทั่วไปในการดำเนินชีวิตและในหน้าที่การงานหรือในการใช้ภาษาสำหรับกล่าวถึงบุคคลในระดับต่างๆ นั้น จะแสดงออกถึงฐานะทางสังคมที่แตกต่างระหว่างกัน เช่น การเรียกกันว่า พี่ ป้า น้า อา ลุง ฯลฯ ทั้งๆ ที่เพิ่งรู้จักกัน การทักทายด้วยการไหว้ด้วยท่าทางต่างๆ กันของคนไทย แสดงถึงการเคารพนอบน้อมต่อบุคคลที่มีฐานะต่าง ๆ กันด้วย เช่น ถ้าผู้รับไหว้เป็นผู้ใหญ่มากก็จะต้องพนมมือขึ้น จรดหน้าผากและก้มตัวลงต่ำมาก ซึ่งพรหมมนต์ นิโรธร (2539: 43) ได้ทำการศึกษาวิจัย พบว่า ศาสนาทำให้ประชาชนมีความเชื่อว่าฐานะทางสังคมเป็นผลมาจากกรรมเก่าของแต่ละบุคคลและเป็นผลจากความเชื่อเรื่องบาปบุญซึ่งแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน จึงยอมรับในโชคชะตาที่ตนเองได้กระทำมาในชาติปางก่อน ดังนั้น ลำบากเพียงใดก็ต้องอดทนและต้องเชื่อฟังคำสั่งของผู้ที่มีบุญวาสนามากกว่า นั่นก็คือ

คนที่มีอำนาจมีบารมีมากกว่า เพื่อช่วยเหลือและให้ความคุ้มครองคนที่ต่ำต้อยกว่า จนทำให้ประชาชนไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจ เพราะกลัวว่าถ้าแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจแล้วจะไม่ตรงกับความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ซึ่งอาจโดนตำหนิได้

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยพบว่า การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดผ่านการกระทำ จนกลายเป็นพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์และสามารถส่งไปยังสมาชิกของสังคมได้ ด้วยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทำให้บุคคลได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองที่สังคมนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติอยู่ ส่งผลให้บุคคลมีบุคลิกภาพและเอกลักษณ์ทางการเมือง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมกล่อมเกลาของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการปลูกฝังหรือการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยของครอบครัว โรงเรียน และการปรับตัวเรียนรู้จากกลุ่มต่างๆ ทางสังคม เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มที่ทำงานและสื่อมวลชน

ดังนั้น กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง จึงถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะการปลูกฝังในวัยเด็กซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะถ้าตอนเด็ก ๆ ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างไร เมื่อโตขึ้นก็อยู่ในความเชื่อและทัศนคติของบุคคล และเมื่อความเชื่อเหล่านั้น ถูกตอกย้ำด้วยประสบการณ์ ที่ตรงกับสิ่งที่ถ่ายทอดมาบุคคลก็จะเห็นดีด้วย จนเกิดเป็นความเชื่อและปฏิบัติตามกันมา จนกลายเป็นพฤติกรรมและการตัดสินใจของบุคคลในที่สุด ดังนั้นหากตอนเด็ก ๆ พ่อแม่หรือผู้ปกครองได้เปิดโอกาสให้ลูกแสดงความคิดเห็น มีความคิดริเริ่ม เชื่อมั่นในตนเองและพึ่งตนเองได้ ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกันในครอบครัว พ่อแม่ไม่บังคับ สามารถคิดเองได้อย่างอิสระ และมีการทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวเสมอก็จะส่งเสริมให้เด็กมีบุคลิกภาพเป็นแบบประชาธิปไตยเมื่อบุคคลโตขึ้น แต่ถ้าพ่อแม่เลี้ยงดูโดยที่พ่อแม่มีอำนาจสิทธิขาดในกิจการทุกอย่าง ของครอบครัว กฎเกณฑ์ทุกอย่างในครอบครัวมาจากพ่อกับแม่ ลูกเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม ก็จะทำให้เด็กขาดความคิดริเริ่มไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง เพราะหากไม่ทำตามพ่อแม่หรือคำสั่งสอนของผู้ใหญ่เด็กก็จะโดนลงโทษทั้งๆ ที่เด็กไม่ได้กระทำความผิด เด็กก็ไม่มีสิทธิเรียกร้อง เพราะผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อน ย่อมรู้ดีกว่าเด็ก ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลกระทบทำให้เด็กไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นไม่กล้าที่จะแสดงออก จนติดตัวมากลายเป็นลักษณะนิสัยตามที่ได้รับการปลูกฝังทำให้ไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์ ไม่กล้าที่จะรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนเอง จนกลายเป็นทัศนคติที่แสดงออกผ่านพฤติกรรมและการตัดสินใจตามความเชื่อที่ได้รับมา และถ้าหากพ่อแม่เลี้ยงดูลูกโดยใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลก็จะส่งผลให้ลูกรู้สึกขาดความรักความยุติธรรม ขาดความเป็นระเบียบวินัย ขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ขาดความขยันขันแข็งและไม่มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เมื่อโตขึ้นก็จะกลายเป็นคนที่ไม่มีเหตุผล

ไม่อยากอยู่ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับ เนื่องจากกลัวว่าไม่มีความยุติธรรมจริงในสังคม ใช้ชีวิตไปวัน ๆ ไม่สนใจเรื่องส่วนรวม เพราะธุระไม่ใช่ หน้าที่ไม่เกี่ยว จึงสนใจแต่เรื่องของตนเองและ ไม่เห็นความสำคัญของระบบการเมือง จึงไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม ฉะนั้น แบบแผนทัศนคติทางการเมืองของบุคคลก็ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกและการประเมินค่าที่บุคคลมีต่อระบบการเมือง ซึ่ง สมเจต อ่ำรอด (2519: 49) ได้ทำการศึกษา พบว่า การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดามีผลทำให้ความคิดเห็นทางการเมืองของแต่ละบุคคลต่างกันขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดผ่านการเลี้ยงดูและประสบการณ์ตรงของครอบครัว

2.3 วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยกับการพัฒนาทางการเมือง

การพัฒนาทางการเมือง (Political Development) มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมือง จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการพัฒนาทางการเมือง (Political Development) จะประสบความสำเร็จในระดับใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นรากฐานของสังคมหรือประเทศนั้นๆ ซึ่งสามารถพิจารณาได้หลายลักษณะ แต่ในทัศนะของนักวิชาการชาวตะวันตกมีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันคือ การพัฒนาทางการเมืองจะเกี่ยวข้องกับบทบาทและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชน Pye (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2536 : 38-41) จึงได้พยายามรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองจากทัศนะต่างๆ ดังนี้

1) การพัฒนาทางการเมือง คือ การทำให้ระบบการเมืองเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าหากระบบการเมืองมีการพัฒนาสูงจะส่งเสริมให้เกิดความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจจึงขึ้นกับการพัฒนาของระบบการเมืองของแต่ละสังคมเป็นสำคัญ

2) การพัฒนาทางการเมือง คือ ระบบการเมืองของสังคมอุตสาหกรรม แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า สังคมที่พัฒนาจนก้าวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมได้นั้น ระบบการเมืองจะต้องมีระดับการพัฒนาสูง ดังนั้น ลักษณะระบบการเมืองของสังคมอุตสาหกรรม คือ รูปธรรมของระบบการเมืองที่พัฒนาแล้ว

3) การพัฒนาการเมือง คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองให้ทันสมัย แนวคิดนี้มีความเชื่อมั่นว่า การพัฒนาการเมืองจะเกิดขึ้นได้จะต้องเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองให้มีความทันสมัย (Political Modernization) กล่าวคือ จะต้องมีการแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างซับซ้อน จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดเอกภาพในอำนาจการปกครองและต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง

4) การพัฒนาทางการเมือง คือ การเสริมสร้างรัฐชาติ (Nation Building) หมายถึง การทำให้รัฐบาลมีอำนาจครอบคลุมทั้งประเทศ ประชาชนมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยใช้นโยบายชาตินิยมเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อให้เกิดความเป็นชาติอย่างแท้จริง

5) การพัฒนาทางการเมือง คือ การพัฒนาระบบบริหารและกฎหมายเพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชน ซึ่งจะมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนาของระบบการเมือง ระบบการเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริหารตลอดจนชี้ให้เห็นว่าระบบกฎหมายจะได้รับการพัฒนา เพื่อดำรงความยุติธรรมของสังคมและสนองตอบประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ภายใต้ระบบการเมืองที่มีการพัฒนา

6) การพัฒนาทางการเมือง คือ การระดมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง หัวใจสำคัญของแนวคิดนี้คือ อำนาจทางการเมืองเป็นของประชาชน ดังนั้น ประชาชนจะต้องแสดงบทบาทในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบระบบการเมือง เพื่อให้แน่ใจว่าระบบการเมืองที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว คือ ระบบการเมืองที่พัฒนาหรืออาจกล่าวได้ว่าแนวทางการพัฒนาทางการเมือง คือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

7) การพัฒนาทางการเมือง คือ การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย แนวคิดนี้สรุปอย่างชัดเจนว่าการพัฒนาทางการเมืองคือ การพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ระบบการเมืองยิ่งเป็นประชาธิปไตยมากเท่าใด ย่อมแสดงว่ามีการพัฒนามากเท่านั้น เพราะหลักการของระบอบประชาธิปไตย คือ เป้าหมายของการพัฒนาทางการเมืองนั่นเอง

8) การพัฒนาทางการเมือง คือ การสร้างเสถียรภาพและการเปลี่ยนแปลงตามกติกา ปรากฏการณ์สำคัญของระบบการเมือง คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองอาจเปลี่ยนแปลงได้เสมอ แต่ระบบการเมืองที่พัฒนาแล้ว การเปลี่ยนแปลงใดๆ จะต้องเป็นไปตามกติกาหรือระเบียบกฎเกณฑ์ กติกาจะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง ไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นบ่อยหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงตามกฎเกณฑ์ กติกาทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศ

9) การพัฒนาทางการเมือง คือ การระดมสรรพกำลังและอำนาจของรัฐเพื่อเสริมสร้างการบริหารและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ปรากฏการณ์นี้จะเกิดขึ้นในประเทศที่ระบบการเมืองมีการพัฒนาสูง

10) การพัฒนาทางการเมือง คือ มิติหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยปกติการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะครอบคลุมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วยลักษณะ

ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่นำไปสู่สภาพที่พึงประสงค์จึงเป็นมิติหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากแนวคิดที่หลากหลายเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองตามที่ Pye (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2536 : 38-41) ได้รวบรวมไว้ เมื่อพิจารณาในสาระสำคัญจะเห็นได้ว่า การพัฒนาทางการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความพยายามในการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้น เราอาจจะสังเคราะห์ความหมายใหม่ของการพัฒนาทางการเมืองได้ว่า การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง "การเสริมสร้างให้ระบบการเมืองเอื้อหรือส่งเสริมต่อการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม" และระบบการเมืองที่จะส่งเสริมการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ก็คือ ระบบการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบ ผู้บริหารอย่างใกล้ชิด เพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจต่างๆ ทางการเมืองจะต้องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสนองตอบประโยชน์สูงสุดของประชาชนและเราอาจจะสรุปได้ว่าระบบการเมืองที่มีคุณลักษณะดังกล่าวก็ คือ ระบอบประชาธิปไตย

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2536 : 41-43) กล่าวว่า การพัฒนาทางการเมืองนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่

ประการแรก ความเท่าเทียม ซึ่งมีความหมายครอบคลุมทั้งความเท่าเทียมทางกฎหมาย ความเท่าเทียมกันในสิทธิทางการเมืองและความเท่าเทียมกันที่ประชาชนจะได้รับบริการจากรัฐบาล ทั้งบริการด้านการศึกษา สาธารณสุข สวัสดิภาพ และสวัสดิการ ตลอดจนสิ่งอำนวยประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ประการที่สอง ความสามารถของระบบการเมือง หมายถึง ความสามารถของระบบการเมืองจะต้องสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ระบบการเมืองจะต้องเปิดรับการควบคุม กำกับ และตรวจสอบจากประชาชน เพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจต่าง ๆ ทางการเมืองจะเสริมสร้างให้ประชาชนอยู่ดีกินดีอย่างเสมอภาคทั่วหน้า

ประการที่สาม การแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างและมีความชำนาญเฉพาะระบบการเมืองที่มีการพัฒนาสูงจะมีการแบ่งแยกโครงสร้างทางการเมือง เพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนตามความชำนาญเฉพาะ เช่น การแบ่งโครงสร้างการเมืองออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้แต่ละฝ่ายทำหน้าที่ในการคัดเลือกบุคลากรเพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สี่ การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีเหตุผล โดยทั่วไปสังคมดั้งเดิมที่ปกครองแบบอำนาจนิยม มักจะปลูกฝังให้ประชาชนยึดมั่นในจารีตประเพณีแบบไม่มีเหตุผล ยึดถือโชคลางเป็นสารณะ ปลูกฝังให้ประชาชนเห็นว่าผู้ปกครองเป็นผู้มีบุญบารมี ส่วนประชาชนที่ยากจนอดอยากเป็นเพราะกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น การพัฒนาทางการเมืองจึงมุ่งที่จะเสริมสร้างให้ประชาชนใช้เหตุผล ในการดำรงชีวิตโดยเฉพาะความเป็นเหตุเป็นผลที่ประชาชนจะต้องควบคุม กำกับและตรวจสอบระบบการเมืองอย่างใกล้ชิด วัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นเหตุเป็นผลจะพบได้ทั่วไปในสังคมอุตสาหกรรม

ประการที่ห้า ความเป็นอิสระของระบบย่อย คือ ผลผลิตของการกระจายอำนาจทางการเมือง การกระจายอำนาจทางการเมืองให้ระบบย่อยมีอำนาจในการพิจารณาปัญหาสาเหตุความเดือดร้อนและความต้องการของประชาชนพร้อมทั้งการกำหนดแนวทาง ในการแก้ไขจะเสริมสร้างให้การสนองตอบความต้องการของประชาชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ความเป็นอิสระของระบบย่อยได้แก่ การให้อิสระแก่หน่วยการปกครองท้องถิ่น ระบบพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

นอกจากนี้ Huntington (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2536 : 38-41) ได้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาทางการเมืองมีความแตกต่างกับการทำให้การเมืองทันสมัย กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงการเมืองให้ทันสมัย หมายถึง การแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างซับซ้อนมากขึ้น การเสริมสร้างเอกภาพอำนาจการปกครองและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่การพัฒนาทางการเมืองเป็นเรื่องของการสร้างความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ได้แก่ การสร้างระบบการเมืองให้มีความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) การมีองค์การที่ซับซ้อน (Complexity) การมีความเป็นกลุ่มก้อน (Coherence) และการมีความอิสระ (Autonomy) ลักษณะเหล่านี้จะทำให้สถาบันการเมืองสามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การพัฒนาทางการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความพยายามในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเสริมสร้างให้ระบบการเมืองเอื้อหรือส่งเสริมต่อการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่ง Almond and Powell (อ้างใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2549 : 698-700) ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาการเมือง คือ การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีเหตุผล ความมีเหตุผลทางการเมืองมีความหมายครอบคลุมถึงการมีความรู้ความเข้าใจต่อหลักการสำคัญของการปกครอง บทบาทของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองและประสิทธิภาพการบริหารงานของรัฐบาล เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวจะพัฒนาไปสู่ความเชื่อและการยึดถือ

ปฏิบัติเป็นแบบแผนในที่สุด เมื่อแบบแผนทางการเมืองเหล่านี้ถูกปลูกฝังและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนก็ย่อมส่งเสริมให้การพัฒนาทางการเมืองมีความก้าวหน้าและเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2536: 38) จึงได้จำแนกการพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยไว้ 2 ประการ คือ

1. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ โดยให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการควบคุม กำกับและตรวจสอบอำนาจทั้ง 3 อำนาจอย่างเสมอภาคทั่วกัน เพื่อให้มั่นใจว่าการใช้อำนาจดังกล่าวเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นการแสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

2. การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีความสำคัญมาก อาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจของการบริหารพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เพราะลำพังแต่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาโครงการทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยแต่ไม่ได้เสริมสร้างให้ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ในที่สุดเกิดความล้มเหลวไม่สามารถพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยได้ ดังนั้นความสำเร็จของการพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับความพยายามในการเสริมสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยในหมู่ประชาชน โดยอาศัยกระบวนการทางการเมืองและเวลาอย่างต่อเนื่องเพื่อเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนจากแบบจารีตประเพณีดั้งเดิมไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีเหตุผลซึ่ง วิชัย ตันศิริ(2547: 99) ได้ทำการศึกษา พบว่าการพัฒนาการเมืองควรเริ่มที่สังคมเล็กและใกล้ตัวที่สุดและค่อยขยายผลไปสู่กลุ่มใหญ่ขึ้นเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและระดับชาติ จนในที่สุดการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ในลักษณะนี้เป็นการพัฒนาจากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน (Bottom up) ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนาในปัจจุบันที่เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยจากเบื้องบนไปสู่เบื้องล่าง (Top down) โดยในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ดังกล่าว ถือเป็นการเสริมสร้าง วิธีคิดและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้กับบุคคล ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล ความเท่าเทียมกันมีการแสดงความคิดเห็นร่วมกันก่อนตัดสินใจ รู้จักประนีประนอม มีขันติธรรม มีการกระทำในสิ่งที่ดีงาม รู้จักการให้อภัยไม่ตัดสินปัญหาด้วยความรุนแรงดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของ

กฎหมาย ตลอดจนการมีอหิงสาธรรมในการครองตน ถ้าหากการดำเนินชีวิตของคนในสังคมทุกระดับมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็จะส่งเสริมให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีเสถียรภาพมั่นคงตามไปด้วย (สมศักดิ์ พัวพันธุ์, 2531: 29-30)

สกนธ์ จันทรักษ์ (2529: 5) กล่าวว่า ในการพัฒนาทางการเมืองจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในความสำนึกของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เชิงชาญ จงสมชัย (2537 : บทคัดย่อ) พบว่า การพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยนั้นต้องเน้นไปที่การพัฒนาคุณภาพของคนเป็นสำคัญ แต่การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายนั้น ต้องใช้เวลาปรับเปลี่ยนและต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อเสถียรภาพในการปกครองระบอบประชาธิปไตย (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2521: 5) และระบอบประชาธิปไตยจะก้าวหน้าได้จำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนในประเทศจะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช (อ้างใน ประภาส สุทธิอังคาร , 2531: 3) ได้กล่าวไว้ว่า

> ‘รูปแบบทางการเมืองของไทยเป็นแบบประชาธิปไตยแต่ความเชื่อและแนวความคิดของประชาชนส่วนใหญ่ ยังไม่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ซึ่งมีผลทำให้ผู้กุมอำนาจทางการเมืองการปกครองสามารถใช้อำนาจเด็ดขาดในทางปฏิบัติได้ไม่ผิดอะไรกับสมัยราชาธิปไตย การที่โลกทัศน์ของคนในสังคมยังถูกครอบงำด้วยความคิดและความเชื่อดั้งเดิมซึ่งย้ำถึงความไม่เท่าเทียมกันของบุคคลและการยินยอมยกย่องเกรงกลัวอำนาจทำให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบแต่มีลักษณะการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมใช้เนื้อหาขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองเป็นระบอบประชาธิปไตย อุดมการณ์หรือวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยยังไม่เกิดขึ้น’

การที่จะพัฒนาทางด้านการเมืองจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในระบบการเมืองของประชาชนอย่างแท้จริง โดยให้คนในชาติเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเมืองดั้งเดิมไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า การพัฒนาทางการเมืองของคนไทยที่ผ่านมานั้นไม่ประสบความสำเร็จ เพราะให้ความสำคัญและมุ่งเน้นในระบบ กลไกและโครงสร้างที่รับมาจากตะวันตก มากกว่าจะให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับรูปแบบและเนื้อหาของการปกครอง

ในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่ถูกต้อง จึงถูกแอบอ้างและนำไปใช้ในทางที่ผิดเพื่อประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพุทธทาส อินทปัญญโญ เห็นว่าไม่เหมาะสมกับสังคมไทย (วันทณีย์ พรรณศรี,(2550: บทคัดย่อ) สอดคล้องกับ อภิวุฒิ พิมลแสงสุริยา (2535 : 1) ซึ่งกล่าวว่า ความพยายามในการสร้างเสถียรภาพการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นปัญหาที่สำคัญสำหรับการเมืองไทย เพราะความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระบวนการทางการเมืองและสถาบันทางการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับประชาชนในสังคมว่ามีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อระบอบการปกครองและวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด ซึ่ง ทินพันธ์ นาคะตะ (อ้างใน วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2521: 5) ได้ทำการศึกษา พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังเป็นแบบล้าหลัง ประชาชนจึงถูกครอบงำโดยวัฒนธรรมทางการเมืองที่ขัดกัน 2 แบบ คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมและแบบประชาธิปไตย

ดังนั้น ถึงแม้สังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแต่อย่างใด ซึ่งเห็นได้จากลักษณะที่ยังคงปรากฏอยู่ จนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังคิดแบบเดิมเดิมผูกพันและผนึกตัวเองไว้ที่ระบบพวกพ้องก่อนนึกถึงส่วนรวม และยังยึดถือระบบอุปถัมภ์ที่เน้นการพึ่งพา อาศัยกันในเชิงอำนาจ จึงทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จ ส่วนผู้มีอำนาจหรือผู้นำก็ไม่สนใจที่จะเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นวิธีคิดและวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะนิสัยใจคอของคนไทย และกลายเป็นวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้พัฒนาการทางการเมืองของไทยไม่เป็นประชาธิปไตย

2.4 วัฒนธรรมทางการเมืองกับแบบแผนประชาธิปไตย

วัฒนธรรมทางการเมืองเกิดจากกระบวนการปลูกฝังอบรมหล่อหลอมกล่อมเกลาที่บุคคลได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมสืบต่อกันมาจนเกิดเป็นความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติทางการเมืองที่เป็นแบบแผน ดังนั้น บุคคลจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดขึ้นอยู่กับอิทธิพลของกระบวนการปลูกฝังและอบรมหล่อหลอมกล่อมเกลาทางการเมืองที่บุคคลนั้น

ได้รับ แต่เมื่อสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปบุคคลก็อาจเปลี่ยนความคิดหรือความเชื่อทางการเมืองที่เคยยึดถือมาตั้งแต่อดีตก็ได้ซึ่ง ทินพันธุ์ นาคะตะ (2517: 8-12) ได้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับ สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2536: 25-32) ที่จำแนกรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ

2.4.1 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม (Authoritative Political Culture)

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมนี้จะพบได้ในประเทศที่ปกครองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการและในประเทศที่เพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองจากอำนาจนิยมไปเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนและมีความรู้น้อย แม้โครงสร้างการปกครองจะเป็นประชาธิปไตย แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และเข้าใจระบอบประชาธิปไตยจึงยังคงยึดถือค่านิยมหรือทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมดั้งเดิมอยู่จนกลายเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยรวมทั้งเป็นสาเหตุให้การปกครองแบบประชาธิปไตยขาดความมั่นคง (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2536 : 29) ซึ่งลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมที่สำคัญ ได้แก่

1. อำนาจการปกครองทั้งหมดเป็นของผู้ปกครองหรืออาจเรียกได้ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของผู้ปกครอง โดยที่การบริหารประเทศล้วนเป็นไปตามอำนาจการตัดสินใจหรืออารมณ์และความต้องการของผู้ปกครองเป็นหลัก ตัวอย่าง การบูชารัฐถือว่ารัฐ (ผู้มีอำนาจ) ทำสิ่งใดก็ไม่ผิดหรือแม้จะเป็นสิ่งที่ผิดประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองก็ต้องปฏิบัติตาม (จิรโชค วีระสัย, 543: 108) ซึ่งปรากฏชัดเจนในสมัยจอมพล แปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ที่กำหนดให้คนไทยสวมหมวก สวมรองเท้า เลิกกินหมาก เลิกนุ่งโจงกระเบน ซึ่งการกำหนดนโยบายดังกล่าวไม่ได้คำนึงถึงความรู้สึกหรือความต้องการของประชาชน

2. ประชาชนถูกตัดขาดออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะเกิดได้เฉพาะในกรณีที่เป็นคำสั่งของผู้ปกครองเท่านั้น เพื่อแสดงการสนับสนุนเจตนารมณ์ของผู้ปกครอง ประชาชนถูกปลูกฝังให้เชื่อว่าประชาชนที่ดีต้องเชื่อฟังยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ผู้ปกครองกำหนด โดยหน้าที่ในการบริหารประเทศเป็นของผู้ปกครอง ประชาชนไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยว ประชาชนที่ดีต้องมีวินัยและไม่กระทำการเรียกร้องอันจะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายต่อประเทศ

3. ผู้ปกครองจะลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนและพยายามที่จะต่อต้านหรือคัดค้านผู้ปกครอง จนทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เกรงกลัวต่อการแสดงออกทางการเมือง โดยเฉพาะการคัดค้านผู้ปกครองจะเป็นเรื่องที่อันตรายและหน้าสะพรึงกลัวมาก ผู้ใดละเมิดอาจจะมีโทษร้ายแรงถึงชีวิต

4. การปลูกฝังและอบรมกล่อมเกลาให้ประชาชนมีลักษณะนิยมชมชอบอำนาจเด็ดขาด ในขณะเดียวกันจะอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ที่มีอำนาจมากกว่า เพราะเป็นผู้ให้คุณให้โทษได้ผู้ปกครองมักกระตุ้นให้ประชาชนมอบอำนาจทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ

5. ส่งเสริมให้ประชาชนนิยมยึดถือในตัวบุคคลมากกว่าหลักของเหตุผล นับถือระบบอาวุโสมากกว่าความสามารถของบุคคล

6.นิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย ถือว่าการเป็นเจ้านายเป็นเรื่องของบุญวาสนาจะแข่งขันกันไม่ได้ ไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล เชื่อว่าบุคคลแตกต่างกันทั้งนี้เป็นเพราะผลบุญจากกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน ไม่ยอมรับว่าบุคคลอื่นมีสิทธิเสรีภาพเสมอภาคเท่ากับตนและถือว่ากิจกรรมของบ้านเมืองเป็นเรื่องของรัฐบาลประชาชนไม่เกี่ยว (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ , 2547 : 315)

นอกจากนี้ แสวง บุญมี (2537: 56) ได้สรุปบุคลิกภาพที่เป็นเผด็จการ ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ยอมจำนนต่อการใช้อำนาจบังคับจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยปราศจากความคิดเห็นโต้แย้งทั้งๆ ที่เห็นว่าการใช้อำนาจดังกล่าวไม่ถูกต้อง ในขณะเดียวกันก็ไม่ชอบให้ผู้อื่นมาโต้แย้งหรือแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์

2. เป็นผู้ที่มองโลกในแง่ร้ายอยู่เสมอ จึงต้องการได้รับความคุ้มครองเพื่อความมั่นคงปลอดภัย จึงนิยมความเป็นเผด็จการและการใช้อำนาจเด็ดขาดเพราะจะทำให้มีความมั่นใจมากขึ้น

3. เป็นผู้ที่เคร่งครัดเกินไป ไม่ยอมปรับตัวและไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง

4. เป็นผู้ที่มีจิตใจคับแคบ ชอบดูหมิ่นเหยียดหยามผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากตน

ดังนั้น ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมจะมีลักษณะยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของสังคม ยอมรับอำนาจโดยปราศจากการโต้แย้ง มีลักษณะก้าวร้าวนิยมความรุนแรง ไม่มีจินตนาการ ต่อต้านการคิดฝัน มีจิตใจอ่อนแอ เชื่องมงายในสิ่งลึกลับหรือกฎเกณฑ์เก่าๆ และมองโลกในแง่ร้ายจนเกินไป (แสวง บุญมี, 2537: 56)

2.4.2 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

วัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยจะต้องเน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2517: 8-12) และความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญ คือ การที่พลเมืองในสังคมนั้นมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือมีวิธีคิดและวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

(สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2549: 677) นักรัฐศาสตร์จึงทำการศึกษาถึงลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย พอสรุปได้ดังนี้ คือ

1) บุคคลต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ 'ก่อนที่ประชาธิปไตยจะมีขึ้นได้นั้นพลเมืองในประเทศจะต้องมีความปราถนาอย่างแรงกล้าที่จะปกครองตนเองเสียก่อน' ความปราถนานั้นสะท้อนให้เห็นว่าการเป็นประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับศรัทธาของคนในชาติที่ประสงค์จะปกครองตนเองและมีชีวิตแบบประชาธิปไตย เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ดังนั้นประชาชนต้องได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้และความเข้าใจในคุณค่าของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

2) จะต้องยึดมั่นและเชื่อถือในหลักความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล หลักความเสมอภาคของบุคคล หลักแห่งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นในการพูดแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก แม้ว่าความคิดเห็นเหล่านั้นตนเองจะไม่เห็นด้วยก็ตาม ผู้ที่มีจิตใจแบบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับหรือมีความอดกลั้นต่อการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากของผู้อื่น หากพฤติกรรมเหล่านั้นมิได้ขัดต่อการใช้สิทธิเสรีภาพของตน

3) เคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือหลักการตัดสินด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องได้รับการปฏิบัติตามจากทุกๆฝ่าย ทั้งนี้จะต้องให้ความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของเสียงส่วนน้อยด้วย เพื่อเป็นหลักค้ำประกันว่า การแก้ไขปัญหานั้นๆ กระทำไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม โดยวางอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งเสรีภาพและความเสมอภาค ส่วนเสียงส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วยก็จะต้องได้รับการคุ้มครองมิใช่จะถูกกำจัดออกไปจากสังคม ตลอดจนต้องใจกว้างยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น คือการไม่ยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่จนไม่รับฟังความคิดเห็นหรือเหตุผลของผู้อื่น เพราะบุคคลโดยธรรมชาติแล้วจะมีความคิดเห็นที่หลากหลายแตกต่างกัน การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ความคิดใหม่ที่มีความรอบคอบรัดกุมและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้นการปกครองแบบประชาธิปไตย ยังเน้นถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างยุติธรรม การเคารพในกฎหมายและสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคดีตามกฎหมายโดยยุติธรรมอีกด้วย เพราะฉะนั้นบุคคลต้องเคารพกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัดและเป็นการแสดงออกถึงการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น เคารพกติกาของสังคมส่งเสริมให้สังคมดำรงอยู่อย่างมีระเบียบวินัย และเป็นระเบียบวินัยที่เกิดจากความสำนึกของบุคคลในสังคมไม่ใช่เกิดจากการบังคับด้วยอำนาจเผด็จการ

4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครองอย่างต่อเนื่อง เพื่อมิให้นักการเมืองฉวยโอกาสใช้อำนาจไปในทางมิชอบและจะต้องมีความพร้อมในการแสดงออกซึ่งความต้องการต่อรัฐบาลเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ โดยการติดตามข่าวกิจกรรมของรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นและเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจกำหนดนโยบายของรัฐบาล

5) ต้องเป็นผู้มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตัวเอง อาทิ การปฏิบัติตนในฐานะเป็นพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การเสียภาษี การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การปฏิบัติตามกฎหมาย การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือกำหนดนโยบายของรัฐบาลและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติเช่นนั้นว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคม

6) เป็นผู้มีทัศนะและมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจและยอมรับความสามารถของบุคคลอื่น ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเอง แม้บุคคลจะมีความสามารถแตกต่างกัน แต่โอกาสที่เท่าเทียมกันจะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาทักษะเพื่อบรรลุความสำเร็จในการมีชีวิตที่ดีได้อย่างเสมอภาคกัน ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีใครด้อยกว่ากัน แต่ทุกคนจะมีความสามารถเฉพาะหรือความถนัดของตนที่นำไปสู่ความสำเร็จได้ทั้งสิ้น

ฉะนั้น การยอมรับความสามารถของผู้อื่นจะก่อให้เกิดพลังแห่งการสร้างสรรค์ที่สำคัญของสังคม ตลอดจนมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันของทางราชการ สิ่งเหล่านี้นับว่ามีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจไว้วางใจซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่างๆได้ เพราะประชาชนจะต้องเชื่อมั่นและศรัทธาว่าระบอบประชาธิปไตยจะช่วยแก้ปัญหาและภาวะวิกฤตต่างๆ ของสังคมได้ดีกว่าระบบการปกครองอื่นๆ และมีความเชื่อว่ามนุษย์สามารถปกครองตนเองได้ การมองโลกในแง่ดีจะช่วยให้มนุษย์เอาชนะสิ่งแวดล้อมและช่วยให้เกิดความมั่นใจแม้จะเป็นไปอย่างเชื่องช้าก็ตาม

7) ต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุมีผลในทางสร้างสรรค์ เพื่อแสดงให้ผู้ปกครองตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและผู้ปกครองมีเพียงหน้าที่ที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ผู้ปกครองไม่มีสิทธิที่จะละเมิดอำนาจอธิปไตยของปวงชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ กล่าวคือประชาชนจะต้องคอยตรวจสอบการใช้อำนาจของข้าราชการและผู้มีอำนาจทางการเมืองอยู่เสมอ

8) ไม่ยอมรับผู้มีอำนาจที่ใช้อำนาจโดยไม่ชอบธรรม ได้แก่ การตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้ปกครองอยู่เสมอและไม่ยอมรับผู้มีอำนาจที่ใช้อำนาจโดยเผด็จการ ไม่มีเหตุผลและไม่มีความชอบธรรมในสังคม

9) ต้องเป็นผู้ไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ กล่าวคือ ในสังคมใดหากคนส่วนใหญ่มีจิตใจดังกล่าวก็เป็นการยากที่จะทำให้ระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จได้ เพราะผู้ที่มีจิตใจเป็นแบบเผด็จการคือ ผู้ที่มอบความรับผิดชอบในทุกสิ่งทุกอย่างไว้กับผู้นำ ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ โดยปราศจากการโต้แย้งหรือวิพากษ์วิจารณ์ ฯลฯ การนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย การไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล การไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นในการใช้สิทธิเสรีภาพของเขาและการยึดมั่นในค่านิยมแบบเดิม รวมทั้งการมีความคิดอ่านที่ตรงกันข้ามกับการมีจิตใจแบบประชาธิปไตย เป็นต้น

นอกจากที่กล่าวมาก็มีนักรัฐศาสตร์อีกหลายท่านได้จำแนกลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ดังต่อไปนี้

ประภาส สุทธิอาคาร (2531: 21) กล่าวว่า ลักษณะทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้แก่ ความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคลต้องยึดถือในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตยต้องมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันของทางราชการต้องมีความเชื่อว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของทุกคน ต้องไม่ยอมรับการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม และต้องมีค่านิยมประชาธิปไตย ส่วน วิท ,(อ้างใน วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2521: 22) ได้อธิบายว่า ทัศนคติแบบประชาธิปไตยในประการแรก ได้แก่ การที่บุคคลแต่ละคนมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์เป็นการมองโลกในแง่ดี ประการที่สอง ได้แก่ การมีทัศนคติว่ารัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม การเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประชาชนมิใช่เป็นเรื่องสกปรกและมีแต่การคอร์รัปชั่น ประการที่สาม ได้แก่ การมีความเชื่อว่าสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่ควรหวงแหนของมนุษย์และเกิดขึ้นพร้อมๆ กับความเป็นมนุษย์ รวมทั้งรัฐบาลเป็นผู้รับใช้ของประชาชนหากรัฐบาลไร้ประสิทธิภาพประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงรัฐบาลได้

ดังนั้น ในสังคมที่ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ประชาชนจะได้รับการปลูกฝังให้เชื่อมั่นในคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยจนมีลักษณะเด่นชัด ได้แก่ การมีจิตใจยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชน การมีความเชื่อและยึดมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล ความเชื่อมั่นในความสามารถของผู้อื่นและความเสมอภาคของมนุษย์ เคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยยึดถือปฏิบัติตามมติของเสียงข้างมากและเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย สนใจการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการปกครองมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความไว้วางใจผู้อื่นและการรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลในทางสร้างสรรค์ (จิรโชค วีระสัย, 2543: 107; ทินพันธ์ นาคะตะ, 2517: 8-12; สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2538: 268 – 270; วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2521: 23)

2.4.3 วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยกับระดับความเป็นประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย ต้องล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่เป็นอยู่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับการระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทย เป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของตะวันตก เช่น อังกฤษและฝรั่งเศส เข้ามาใช้รวมกับสังคมประเพณีและวัฒนธรรมของไทย มีผลทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยค่อนไปในทางเผด็จการ ซึ่งศุภกร วิริยานภาภรณ์ (2539: บทคัดย่อ) ทำการศึกษา พบว่า นักการเมืองท้องถิ่นมีค่านิยมทั้งสองอย่าง คือ ค่านิยมแบบเสรีนิยมกับแบบอำนาจนิยม ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของ มณฑล มีอนันต์ (2522: บทคัดย่อ) ที่พบว่า บุคคลชั้นนำท้องถิ่นมีวัฒนธรรมทางการเมืองโน้มเอียงไปทางอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมและกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2546: 162-172) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1) อำนาจนิยม คนไทยส่วนใหญ่ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด เคารพเชื่อฟังและอ่อนน้อมต่อผู้มีอำนาจ รวมทั้งมอบอำนาจและความรับผิดชอบในทุกอย่างไว้ที่ผู้นำซึ่งจะเห็นได้จากการปกครองในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัวไปจนถึงระดับชาติและนิยมการใช้อำนาจบังคับให้มีการปฏิบัติตามมากกว่าการใช้เหตุผล หลักการและการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นิยมการรวบอำนาจไว้ที่ผู้นำ การทำงานจึงมีลักษณะสั่งการจากเบื้องบนลงมามากกว่าการเริ่มจากเบื้องล่าง

2) นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง สังคมไทยคนส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มพวกพ้อง ผู้นำหรือเจ้านายที่สามารถให้ความคุ้มครองและให้ผลประโยชน์แก่ลูกน้องได้ ส่วนลูกน้องจะต้องตอบแทนด้วยการสนับสนุนและให้บริการแก่เจ้านาย ในความสัมพันธ์ทางการเมืองคนไทยจึงนิยมนับถือผู้มีอำนาจเพื่ออาศัยบารมีปกป้องผลประโยชน์ส่วนตัวและยึดถือระบบพวกพ้อง

3) ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นการส่วนตัวแก่กลุ่มบุคคลเพื่อนพ้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน การรวมกลุ่มในทางการเมืองหรือสังคมจึงต้องอาศัยบุคลิกภาพของผู้นำเป็นหลักและคนไทยยังสนใจสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากกว่ายึดมั่นในอุดมการณ์ โดยการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือสภาพความเป็นจริงได้ไม่ยาก โดยเฉพาะเรื่องที่ตนทำแล้วได้ผลประโยชน์แก่ตนอย่างชัดเจน เช่น การเลือกตั้ง บุคคลจะคำนึงถึงคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครมากกว่านโยบายหรืออุดมการณ์ของพรรคการเมือง

4) มีการจัดลำดับฐานะในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระบบเจ้าขุนมูลนายทำให้คนไทย มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่งผลทำให้คนไทยมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะยึดถือค่านิยมที่ทุกคน ต้องรู้จักที่ต่ำที่สูง ไม่ควรตีตนเสมอผู้ใหญ่ ยึดถือสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เช่น คุณสมบัติที่มีอยู่ตามชาติวุฒิ วัยวุฒิและคุณวุฒิมากกว่าความสำเร็จของบุคคล ดังนั้น การดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงถือระบบอาวุโสมากกว่าผลงานและความสามารถ

5) ความเป็นอิสระนิยม คนไทยรักความเป็นอิสระ ชอบทำสิ่งต่างๆด้วยตนเอง ไม่ชอบการถูกบังคับหรืออยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้อื่น คนไทยส่วนมากขาดระเบียบวินัยหรือกฎเกณฑ์ ในการดำเนินชีวิต ไม่ชอบอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือกฎหมายของสังคม ไม่ชอบการรวมกลุ่ม ดังนั้นการรวมกลุ่มจะเกิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราวตามความจำเป็นหรือเป็นการรวมกลุ่มแบบเฉพาะกิจเท่านั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

6) การยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม การยึดมั่นในความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ และประเพณีแบบดั้งเดิม เช่น การปรึกษาหมอดูเพื่อหาฤกษ์ในการดำรงตำแหน่ง การสมัครรับเลือกตั้ง รวมทั้ง การถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของหลวงประชาชนไม่ควรมีส่วนเกี่ยวข้องและมีความคิดอ่านค่อนข้างแคบ ผูกพันต่อกลุ่มเดิมๆของตน เช่น ท้องถิ่น สถาบัน พรรคการเมืองหรือพวกพ้องของตนมากกว่าสังคมส่วนรวม

7) ความเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้นหรือสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง คนไทยจะพอใจในสถานภาพที่เป็นอยู่และยอมรับสภาพที่เสียเปรียบของตนเอง ไม่ชอบจริงจังกับชีวิตและงาน ขาดการมุ่งมั่นในเรื่องความสำเร็จของงาน ชอบความรื่นเริงสนุกสนาน ซึ่งอาจมีแฝงอยู่ในกิจกรรมต่างๆ แม้แต่ในกิจกรรมทางการเมือง การประท้วงหรือนัดหยุดงานก็จะมีการละเล่นต่างๆอยู่เสมอ ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองคนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นสิ่งสกปรกที่ไม่ก่อให้เกิดผลดีกับตนเอง

8) ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มองโลกในแง่ร้ายและขาดความไว้วางใจผู้อื่น คนไทยจำนวนมาก ขาดความเชื่อมั่นในตนเองในการแก้ไขปัญหา หากถูกเอาเปรียบจากกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลหรือผู้ใช้อำนาจทางกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม จึงต้องแสวงหาคำแนะนำจากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์และผู้มีอำนาจเพื่อให้ความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

9) การรักษาความสงบและการประนีประนอม คนไทยส่วนใหญ่รักสงบ ไม่นิยมความรุนแรงและหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง มีความอดทนต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบ ถ่อมตัว เกรงใจผู้อื่น ทำให้คนไทยไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์หรือคัดค้านผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า

นอกจากนี้ กิตติศักดิ์ เจิมสิทธิประเสริฐ, สถาบันพระปกเกล้า (2550: 191-193) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังประกอบด้วย

1. มีความเชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของชนชั้นสูง ทั้งนี้เพราะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ปลูกฝังกับประชาชนว่าการเมืองเป็นเรื่องของชนชั้นสูงเท่านั้น ประชาชนคนธรรมดา ไม่มีสิทธิเข้าไปเกี่ยวข้อง และชี้ให้เห็นว่าผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีบุญวาสนาเหนือสามัญชนธรรมดา ฉะนั้น จึงมีความเหมาะสมและชอบธรรมในการเป็นผู้ปกครอง ส่วนผู้ที่ถูกปกครองวาสนาและบารมีไม่ถึงก็ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ปกครอง ถือเป็นบุญกรรมที่ประชาชนต้องยอมรับ

2. การไม่ให้ความสำคัญกับหลักการ กฎเกณฑ์ และกติกา ตลอดจนชอบที่จะเล่นพรรคเล่นพวกและใช้เส้นสายเสมอ การเล่นพรรคเล่นพวกและการไม่ยึดถือกฎเกณฑ์และกติกามิได้เป็นสิ่งเดียวกันหากมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เช่น คนไทยมักจะพยายามแสวงหาความสะดวกสบายให้ตัวเองให้ได้มากที่สุด การฝ่าไฟแดงจึงไม่ใช่เรื่องเสียหาย(ถ้าไม่เกิดอุบัติเหตุขึ้น) แต่หากถูกตำรวจจับและยึดใบขับขี่ไป แม้ว่าจะปรับเป็นเงินเพียงเล็กน้อย แต่คนไทยจะพยายามหาเส้นสายในการที่จะช่วยเหลือให้นำใบขับขี่คืนมาให้ได้โดยไม่ชำระค่าปรับ อันนำมาซึ่งความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ซึ่งการให้คุณค่ากับการเล่นพรรคเล่นพวกนั้น มีส่วนบั่นทอนการยึดหลักการ กฎเกณฑ์ และกติกาของคนไทยให้ลดน้อยลงไป

3. การไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องของส่วนรวม คนไทยอาจไม่ใช่คนเห็นแก่ตัวหรือถึงขั้นชอบเอาเปรียบคนอื่นหรือไม่มีเมตตา หากแต่เพียงคนไทยคิดว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญที่จะทำเพื่อส่วนรวม แต่มักใส่ใจเรื่องของตัวเองและพวกพ้องซึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

4. การถือยศ ถือศักดิ์ศรี ง้อใครไม่เป็น แม้คนไทยชอบ พึ่งพาอาศัยกัน แต่ถ้าหากขัดแย้งกันรุนแรงก็อาจจะโกรธถึงขั้นไม่เผาผีกันเลยทีเดียว กล่าวคือ แม้ตายก็ไม่หายโกรธกัน และไม่มีใครขอคืนดีกันอย่างที่เรียกว่าไม่ง้อ

5. ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การที่ไม่ชอบที่จะคิดอะไรซึ่งซับซ้อนและมองการไกลในประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์และปลอดจากภัยร้ายแรงทางธรรมชาติ ความสะดวกสบายดังกล่าวทำให้คนไทยไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพยายามคิดอะไรให้ลึกซึ้ง ซับซ้อน หรือเป็นการมองการไกลไปข้างหน้ามากนัก

6. ความชอบทำตามใจตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ตามมา ดังคำกล่าวที่ว่า "ทำอะไรตามใจคือไทยแท้" เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรักอิสระ ไม่ชอบให้ใครมาบังคับจิตใจ ชอบที่จะอยู่ตามสบาย ไม่ต้องมีกฎเกณฑ์อะไรมาบังคับตายตัว

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2550: 280) กล่าวว่า วัฒนธรรมประชาธิปไตยในสังคมไทยจะมีลักษณะบางประการที่ไม่สอดคล้องกับธรรมาภิบาล ได้แก่

1. การยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพ คนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพของตนเอง คาดหวังให้คนอื่นมีหน้าที่ต่อตน

2. การเคารพความเสมอภาค คนไทยมักจะเรียกร้องความเสมอภาค เมื่อตนต้องเสมอกับผู้อื่น แต่ถ้าหากตนอยู่ในสถานะที่ดีกว่ามักจะมองว่าเป็นบุญวาสนาที่ทำมา ส่วนคนที่สถานะด้อยกว่ามองว่าเป็นกรรมเก่า

3. ความเชื่อในหลักนิติธรรมหรือหลักกฎหมาย กฎหมายจะศักดิ์สิทธิ์เมื่อบังคับใช้กับผู้อื่น แต่ถ้าบังคับใช้กับตนมักจะพิจารณามองหาความสัมพันธ์พิเศษกับผู้บังคับใช้กฎหมายเพื่อการผ่อนปรนเป็นกรณีพิเศษ เช่น การคอรัปชั่นเป็นสิ่งที่ไม่ดี เมื่อคนอื่นเป็นผู้กระทำ แต่ตนเองอาจจะกระทำเมื่อได้รับผลตอบแทนส่วนตัวที่คุ้มค่า เป็นต้น

4. การรับฟังเสียงผู้อื่น การรับฟังเสียงส่วนใหญ่มักใช้เมื่อต้องการเสียงสนับสนุน แต่มักจะมองข้ามเรื่องการเคารพเสียงส่วนน้อย

5. ระบบอุปถัมภ์ สังคมไทยอาจได้รับอิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ที่คนไทยมักจะถูกอบรมสั่งสอนให้รู้จักคุ้นเคยกับคำว่า ผู้ใหญ่กับผู้น้อย โดยผู้น้อยต้องปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ด้วยความเคารพ เชื่อฟังและเกรงใจ ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามก็อาจถูกตำหนิ ในขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็อาจจะถูกคาดหวังจากผู้น้อยว่าต้องเป็นคนที่ประพฤติตัวเหมาะสม ใจกว้างและช่วยเหลือลูกน้องได้ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ทำให้ค่านิยม กตัญญูกตเวที โดยคนหนึ่งทำสิ่งใดก็ตามให้กับคนหนึ่ง ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์นั้นก็จะมีการตอบแทน ระบบอุปถัมภ์จึงไม่เอื้อต่อหลักประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล โดยเฉพาะหลักความเท่าเทียมและความเสมอภาค ระบบอุปถัมภ์จะมีลักษณะของการเป็นเจ้านายกับลูกน้อง ผู้ใหญ่กับผู้น้อย ซึ่งนำไปสู่การให้สิทธิพิเศษ ติดสินบนหลีกเลี่ยงกฎหมายทำให้เกิดการคอร์รัปชัน

ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่กล่าวมาล้วนมีผลมาจากวัฒนธรรมและพฤติกรรมของคนไทยซึ่งมีลักษณะเป็นปัจเจกชนสูง ทำให้ขาดระเบียบวินัยมีผลต่อการทำงานเป็นทีม คนไทยไม่ชอบการผูกมัดระยะยาว ชอบการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ชอบทำงานเฉพาะกิจ คนไทยมีความยืดหยุ่นสูง ไม่ยึดติดกับอะไรที่ตายตัว คนไทยยังเข้าใจกฎระเบียบ กติกา แต่จะชอบการละเมิด ภาวะผู้ถูกละเมิดจะไม่ได้รับการลงโทษหรือได้รับการลงโทษเพียงเล็กน้อย (จุรี วิจิตรวาทการ, 2545 อ้างในเอกสารการบรรยายระบบสังคมและการเมืองไทย : 3-4)

ดังนั้น ค่านิยมในสังคมไทยจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย ซึ่งค่านิยมในสังคมไทยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำให้เชื่อในเรื่องบาปบุญ ระบบสังคมเกษตรกรรมทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ ขาดความกระตือรือร้นในสังคมชนบท ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และ

โชคลาภ ทำให้เชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลัง การเสี่ยงโชคและพิธีกรรมต่าง ๆ และระบบเจ้าขุนมูลนาย ทำให้ยกย่องผู้ที่มีการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและผู้ที่มีคุณงามความดี ส่งผลทำให้เกิดค่านิยมในสังคมไทยที่มีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม มีโครงสร้างทางสังคมแบบหลวม ๆไม่เคร่งครัดต่อระเบียบกฎเกณฑ์ มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ยึดติดกับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อแบบโบราณ และผูกพันต่อถิ่นฐานบ้านเกิดเป็นสังคมเปิดยอมรับวัฒนธรรมต่างชาติและมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ทำให้เกิดการบริโภคเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกในสังคมเมืองในเมืองใหญ่ มีการแบ่งชนชั้น โดยยึดจากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (จุรี วิจิตรวาทการ, 2545 อ้างในเอกสารการบรรยายระบบสังคมและการเมืองไทย : 3-4)

นอกจากนี้ จุรี วิจิตรวาทการ (2545: 8-12) กล่าวว่า ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังประกอบไปด้วย

ประการแรก สังคมไทยมีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ กลุ่มเครือญาติจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

ประการที่สอง โครงสร้างสังคมไทย มีลักษณะความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์อันเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มบุคคล ระหว่างลูกพี่ คือ ผู้อุปถัมภ์ และลูกน้อง คือ ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ อันเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยที่ฝ่ายลูกพี่เป็นฝ่ายที่มีสถานะภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าจะใช้อำนาจและปัจจัยต่างๆ ให้ความคุ้มครองต่อลูกน้อง ซึ่งมีสถานภาพต่ำกว่าแล้วลูกน้องจะถือเป็นบุญคุณ เป็นความกรุณาและต้องตอบแทนบุญคุณนั้น โดยการช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ

ประการที่สาม โครงสร้างสังคมไทยผูกพันกับความเชื่อตามคติพุทธศาสนา บุคลิกภาพอุปนิสัยของคนไทย เช่น เชื่อกฎแห่งกรรม จึงมองว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือผู้ที่มีอำนาจเป็นเพราะชาติก่อนทำกรรมดี ผลบุญจึงสะสมส่งผลให้มีวาสนาในชาตินี้

ประการที่สี่ ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองโดยทั่วไปของไทยจะถูกกำหนดด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันเป็นมรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์และมีผลต่อสภาพสังคมโดยทั่วไป ในปัจจุบันปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลหนักแน่นในการกำหนดลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยให้มีลักษณะแบบดั้งเดิม คือ แบบจารีตประเพณีที่มีมานาน โดยอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับในอำนาจนิยม ระบบอาวุโส ระบบเจ้าขุนมูลนาย ความแตกต่างในสถานะทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ฯลฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะปฏิเสธหลักการแห่งความเสมอภาค หลักสิทธิเสรีภาพ ความสำนึกในหน้าที่พลเมือง ซึ่งเป็นเงื่อนไข

ที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือการมีจิตใจเป็นแบบประชาธิปไตยของไทยต้องถูกปิดกั้นจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม ต่อมาเมื่อการศึกษาเริ่มมีการพัฒนาและเชื่อว่าการศึกษาสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองได้และประชาชนไทยต้องยอมรับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างปฏิเสธมิได้ วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยจึงมีลักษณะผสมระหว่างการเมืองแบบเผด็จการและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยลักษณะทั้งสองนี้มีความขัดแย้งกันและอิทธิพลของวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมมีน้ำหนักมากกว่าวัฒนธรรมประชาธิปไตย จึงทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะไม่เอื้ออำนวยต่อระบอบประชาธิปไตยและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย มีดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง สิ่งดังกล่าวนี้เป็นมาจากมรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์และมีผลต่อสภาพสังคมโดยทั่วไปในปัจจุบัน กล่าวคือ ลักษณะสังคมไทยมีความคล้ายคลึงกับประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไปในความหมายที่ว่า ระบบการเมือง ระบบสังคม และระบบเศรษฐกิจ มีลักษณะผสมกันระหว่างส่วนที่ล้าสมัยอันเป็นผลต่อเนื่องจากการระบบดั้งเดิม กับส่วนที่เป็นสมัยใหม่ อันเป็นที่รับมาจากประเทศที่พัฒนาแล้วของตะวันตก กล่าวคือ ในทางเศรษฐกิจโครงสร้างของสังคมมีลักษณะเป็นสังคมการเกษตรส่วนการอุตสาหกรรมนั้นยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาความเจริญและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมีน้อย ประชาชนมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ระหว่างประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ กับชนชั้นนำของสังคม อันเป็นผลมาจากชนส่วนใหญ่ของประเทศเคยชินกับระบบสังคมแบบเก่า ค่านิยมแบบเก่า คุ้นเคยอยู่กับระเบียบประเพณีแบบเก่า ผิดกับชนชั้นนำที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เป็นผลให้ผู้นำของสังคมทำตัวเป็นเสมือน ผู้กำหนดความเป็นไปของชนส่วนใหญ่และสังคม

โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไทยมีลักษณะเช่นคำกล่าวของโคลแมน (อ้างในวิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2521: 40) คือเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนมากกว่าสี่ในห้าของประชากรทั้งหมดอยู่ในชนบท พวกที่อยู่ในสังคมเมือง ได้แก่ พ่อค้า นักธุรกิจ และข้าราชการ การค้าขายส่วนใหญ่อยู่ในมือของชาวจีน ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลทางการค้าและเศรษฐกิจ สภาพสังคม เช่นนี้ เป็นผลมาจากมรดกตกทอดแต่ประวัติศาสตร์ ซึ่งจะมีอิทธิพลในการกำหนดทัศนคติความเชื่อ ค่านิยม ของคนไทยส่วนใหญ่เรื่อยมาจนปัจจุบัน กล่าวคือ ชาวไทยส่วนใหญ่มักจะมี ความเชื่อมั่นในระบบอำนาจนิยม และระบบเจ้าขุนมูล

นาย การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การยึดถือความแตกต่างระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม การยอมรับว่าการปกครองและการบริหารประเทศเป็นเรื่องของหลวง ตลอดจนการยึดถือเชื่อมั่นในแนวประเพณีแบบเดิม ฯลฯ ดังจะเห็นได้จาก คำกล่าวต่างๆ อาทิ เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด แต่อย่าขัดใจท่านให้พาลหมองก็ดี หรือโตขึ้นขอให้เป็นเจ้าคนนายคนก็ดี ความเชื่อมั่นในค่านิยมเช่นนี้ ชี้ให้เห็นถึงการยอมรับฐานะทางสังคมที่แตกต่างกันของคนไทย แม้แต่ในวงราชการเองก็มีแนวความคิดในลักษณะนี้ และยังคาดหมายให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเองเช่นกัน โดยถือว่าการเป็นเจ้าคนนายคนเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าสูงสุด จะเห็นได้จากข้าราชการที่มีตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับอำนาจ ผลประโยชน์มักจะได้รับการยกย่องจากคนทั่วไปและในหมู่เพื่อนฝูง จากข้อเท็จจริงดังกล่าว คือ ระบบสังคมที่อยู่บนฐานของการเกษตร ความยึดมั่นในระบบประเพณีดั้งเดิม การยอมรับในความแตกต่างในค่าของความเป็นคน การยอมรับในอำนาจและความเป็นอภิสิทธิชน ความผูกพันในระบบเจ้าขุนมูลนาย ทั้งในหมู่ประชาชนและข้าราชการเองที่มีต่อรัฐบาลและระบบราชการย่อมทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะ ที่ยอมรับในแนวความคิดของอำนาจนิยมปฏิเสธหลักแห่งความเสมอภาคของมนุษย์และมีระดับการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองต่ำ เพราะเห็นว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน แต่เป็นเรื่องของรัฐบาล ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเป็นแบบประชาธิปไตย ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการอยู่รอดหรือความสำเร็จของระบบประชาธิปไตยของไทย

2. พุทธศาสนา และบุคลิกภาพ อุปนิสัยของคนไทย นอกจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองของไทยจะเป็นเงื่อนไขกำหนดวัฒนธรรมทางการเมือง อันเป็นผลมาจากการสืบต่อทางประวัติศาสตร์ ศาสนาและลักษณะอุปนิสัยของคนไทยยังมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการกำหนดทัศนคติ ความคิด ความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อสังคมอย่างมาก

การที่จะวิเคราะห์ว่า พุทธศาสนาจะมีผลต่อทัศนคติ แนวความคิด ความเชื่อในการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างไรนั้น จำต้องพิจารณาว่า แก่นแท้ของพุทธศาสนานั้นได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา (ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เที่ยงแท้ ชีวิตนี้เป็นทุกข์ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีตัวตน)โดยเน้นหลักปฏิบัติ คือ ละความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส แนวความคิดดังกล่าว มีอิทธิพลต่อทัศนคติคนไทยในแง่ที่ว่า มนุษย์เกิดมาในชาตินี้เพื่อชดใช้หนี้กรรมที่ได้สร้างไว้แต่ชาติก่อนๆ ตามกฎแห่งกรรมชีวิตนี้จึงเป็นทุกข์ เพื่อให้ชาติหน้ามีชีวิตที่ดีขึ้นสบายขึ้นจำเป็นจะต้องทำบุญกุศลให้มากที่สุดเพื่อชาติหน้าต่อๆไป

จนถึงขั้นนิพพานให้พ้นจากวัฏจักรสงสาร ในทางปฏิบัติคนไทยส่วนใหญ่ซึ่งนับถือพุทธศาสนา เมื่อเผชิญกับปัญหาความทุกข์ยาก ความไม่เป็นธรรมในสังคมก็จะเอาหลักธรรมของพุทธศาสนาเป็นที่ตั้งและยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเชื่อว่าที่ตนต้องเป็นเช่นนี้ เพราะสร้างกรรมไม่ดีไว้ในชาติก่อน หรือวันนี้ไม่ดีวันหน้าอาจจะดีขึ้นได้แล้วแต่ดวง แล้วแต่โชค ตามกฎแห่งกรรมคนไทยจึงยอมรับและทนต่อสภาพดังกล่าว คนไทยไม่สนใจที่จะเรียกร้องและชี้ปัญหาความทุกข์ยากให้รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ที่เกี่ยวข้องแก้ไขความทุกข์ยากให้กับตนคนไทยส่วนใหญ่จึงไม่สนใจที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง กลายเป็นคนหนีโลกไม่ต่อสู้และเรียกร้องเพื่อให้เกิดความถูกต้องและเป็นธรรม การเมืองในสายตาของประชาชนจึงไม่ใช่หน้าที่กิจธุระของตน แต่เป็นเรื่องของชนชั้นปกครองและระบบราชการ ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจึงไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ ในแง่ที่ว่าคนไทยมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองน้อยไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ฯลฯ ความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตยจึงยากที่จะเกิดขึ้นได้

นอกจากนี้ ลัทธิไสยศาสตร์ ยังคงมีอิทธิพลอย่างแรงกล้าในสังคมไทย การยึดถือเชื่อมั่นในเครื่องรางของขลัง เช่นไหว้ภูตผีวิญญาณ ฯลฯ อันเป็นลัทธิที่เชื่อในภูตผีวิญญาณอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของลัทธิพราหมณ์ ก็มีอิทธิพลในการกำหนดทัศนคติ และพฤติกรรมทางการเมืองเช่นกัน ทำให้คนไทยมีความเชื่องมงาย ไม่มีเหตุผล ไม่ยอมรับในสภาพความเป็นจริงที่มีเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ส่วนบุคลิกอุปนิสัยของคนไทยนั้น ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการอบรมสั่งสอนในระดับครอบครัว ซึ่งยึดถือในระบบอาวุโส กล่าวคือ ผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดเป็นผู้ที่ควรจะได้รับการยกย่องนับถือมากที่สุด ผู้อาวุโสน้อยกว่าจำเป็นที่จะต้องเคารพและเชื่อฟัง จะขัดแย้งโต้เถียงไม่ได้ ลูกต้องเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ราษฎรต้องเชื่อฟังผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้กำหนดและรับผิดชอบในกิจการต่างๆ แทนราษฎร คำสั่งของผู้ปกครองนั้น จะต้องได้รับการปฏิบัติตามโดยไม่มีเงื่อนไขความเชื่อในระบบอาวุโสนี้ มีอิทธิพลแผ่กว้างจนถึงการศึกษาในระดับอุดมการณ์ศึกษา แม้ปัจจุบันนี้บางมหาวิทยาลัย เช่น จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เฉพาะคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น ยังคงยึดถือใช้ระบบอาวุโสเป็นหลักในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่ รุ่นน้อง ลักษณะเช่นนี้สามารถขยายโครงสร้างและบทบาทและมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมต่างๆ ของคนไทยในปัจจุบันได้ การถ่ายทอดทัศนคติความเชื่อที่ยอมรับในอำนาจตามระบบอาวุโส ประกอบกับหลักธรรมในทางพุทธศาสนาในเรื่องกฎแห่งกรรมทำให้คนไทยมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ผลักตัวเองออกจากสังคม ไม่สนใจและไม่รับรู้ในสภาพสังคม ความเป็นตัวของตัวเองของคนไทยโดยไม่สนใจโลกภายนอกเช่นนี้ทำให้คนไทยเป็นคนที่พยายามอดกลั้น ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่ยอมรับการถกเถียง

วิพากษ์วิจารณ์ระบบอาวุโสเป็นการเน้นให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคกันของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ ชี้ให้เห็นสภาพที่ขัดต่อการพัฒนาของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จึงเป็นการยากที่ประชาธิปไตยของไทยสำเร็จได้

3. ระบบราชการ นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นต้นมาจนปัจจุบันนั้น อาจกล่าวได้ว่า ระบบราชการของไทยได้พัฒนาสถานะของตัวเองให้มีบทบาทที่เด่น และมีพลังแข็งแกร่งที่สุด อย่างหนึ่งในสังคมไทย ในความหมายที่หมายถึงเป็นโครงสร้างหรือฐานอำนาจทางการเมืองของสังคมไทย เป็นแกนนำที่คอยกำหนดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมไทย ระบบราชการในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรทางปัญญา ความคิดและวิทยาการในการปกครองและบริหารเป็นเวทีรองรับการต่อสู้และการแบ่งกลุ่มทางการเมือง และในประการสำคัญคือ ระบบราชการจะเป็นสถาบันที่คอยตรวจสอบพลังภายนอกระบบราชการอยู่เสมอ หากพลังทางการเมืองใดจะมาทำลายผลประโยชน์ของระบบราชการแล้วจะทำลายลงโดยทันที โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มข้าราชการที่ถืออำนาจเด็ดขาดอยู่ในมือ ดังจะเห็นได้จาก ระบบราชการจะเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในการต่อสู้ของพรรคการเมือง ในการยอมรับความถูกต้องตามกฎหมายของกลุ่มผลประโยชน์ ตราบใดที่มีวัตถุประสงค์ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อระบบราชการ เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ และวิธีดำเนินการของกลุ่มเหล่านั้น ลักษณะและอิทธิพลอันทรงอำนาจของระบบราชการ ผนวกกับการประสานผลประโยชน์ร่วมกันกับผู้มีอำนาจการเมืองไว้ในมือและผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ จึงเป็นทำนบสกัดกั้นการเจริญเติบโตของกลุ่มและพลังทางสังคมภายนอกระบบราชการ ทำให้โอกาสที่จะเกิดระบบพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มอิทธิพลที่มีพื้นฐานจากผลประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในสังคมไทย เป็นไปได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้โอกาสที่ประชาชนจะได้เรียนรู้และสัมผัสการเมืองในระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การสนใจการเมืองของประชาชนในสังคมไทย จึงถูกจำกัดอยู่ตลอดเวลาโอกาสที่ประชาธิปไตยของไทยจะสำเร็จจึงเป็นไปได้โดยยาก เพราะการปกครองระบบรวมศูนย์อำนาจ และรวบอำนาจอันมีศูนย์กลางอยู่ที่ระบบราชการส่วนกลางเป็นตัวการใหญ่ที่ทำลายการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ส่งเสริมการคงอยู่ของระบบเผด็จการ

4. กระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย การให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในแง่ที่ว่า ไม่สามารถอธิบายให้ทราบและเข้าใจได้ว่า ประชาธิปไตยนอกจากจะเป็นระบอบการเมืองการปกครอง หรือลัทธิการเมืองอย่างหนึ่งแล้ว ยังมี

ความหมายถึงเป็นระบอบการปกครองแบบอุดมคติ และเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตอีกด้วย จึงเป็นปัญหาต่อผู้สอนและผู้เรียนที่ไม่สามารถเข้าใจถึงธรรมชาติที่แท้จริงของประชาธิปไตยได้ แม้กระทั่งการศึกษาวิชารัฐศาสตร์โดยตรงในระดับอุดมศึกษาก็ตาม การเรียนการสอนก็จะเน้นในทางปฏิบัติ หรือศิลปะในการปกครอง กล่าวคือ ทำอย่างไรจึงจะปกครองได้ดี ทำอย่างไรจะเป็นข้าราชการได้ดี อันเป็นจุดมุ่งหมายประการสำคัญ

นอกจากนี้ บทบาทของสื่อมวลชนที่จะเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนนั้นเป็นสิ่งที่หายาก รายการส่วนใหญ่ของวิทยุโทรทัศน์ เป็นรายการบันเทิงที่ไร้สาระและสุกเอาเผากินอีกด้วย แม้กระทั่งหนังสือพิมพ์ และวารสารต่างๆ ในท้องตลาดก็มักเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง หนังสือพิมพ์รายวัน ส่วนใหญ่จะเน้นพาดหัวข่าวเรื่องอาชญากรรมทางเพศ การฆาตกรรม การจี้ปล้น ฯลฯ จะมีข่าวและบทความทางการเมืองก็เพียงเล็กน้อย

ฉะนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจการเมือง การปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยในชีวิตประจำวันโดยผ่านสื่อมวลชนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ การเปลี่ยนทัศนคติความเชื่อของประชาชนให้แตกต่างไปจากลักษณะดั้งเดิม จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยจึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากลักษณะดั้งเดิม คือจะนิยมในอำนาจเผด็จการ ไม่สนใจที่จะเข้าร่วมการเมือง ฯลฯ จึงยากที่ระบบประชาธิปไตยของไทยจะสำเร็จลงได้

การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่กำหนดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยมาแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่า โครงสร้างและสภาพทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองโดยทั่วไปอันเป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณ เช่นพระพุทธศาสนาและสถาบันการเมืองการปกครองของไทย ได้แก่ สถาบันทหาร และระบบราชการล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองไทย เป็นไปในแบบนิยมในอำนาจยึดถือระบบอาวุโส นิยมในระบบเจ้าขุนมูลนาย ยอมรับในฐานะความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ การถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของหลวง มิใช่เรื่องของประชาชน กล่าวคืออิทธิพลของพุทธศาสนา ก่อให้เกิดลักษณะนิสัยของการอ่อนโยน เมตตาปราณีไม่ทะเยอทะยาน มีการเชื่อถือในลัทธิผีสางเทวดามีการผูกขาดครอบครองอำนาจการเมืองของทหาร และมีระบบราชการเป็นสถาบันหลักที่กำหนดวิถีชีวิต ค่านิยม ของประชาชนเป็นกลไกหลักในการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการให้ความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยยังขาดประสิทธิภาพอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ ย่อมทำให้เงื่อนไขประการสำคัญ อาทิ การยึดมั่นในความเสมอภาคทางสังคม การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยต้องขาดหายไปหรือมีไม่สมบูรณ์จึงเป็นการยากที่ระบอบประชาธิปไตยของไทยจะสำเร็จ

ลงได้ แต่กลับเป็นการง่ายที่ระบอบเผด็จการแบบทหารจะคงอยู่และจะอาจกล่าวได้เช่นกันว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยนั้น ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่างๆ หลายปัจจัย การที่จะกล่าวว่าปัจจัยหนึ่งมีอิทธิพลเหนือปัจจัยหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่พูดได้ลำบาก แต่ในทางที่เป็นจริงแล้วปัจจัยแต่ละตัวนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะได้รับการอบรมกล่อมเกลาทางสังคมจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะตามโครงสร้างของสังคมที่เรียกว่า อิสระตามสบาย (Individualism) และการมีลำดับชั้นในสังคม (Hierarchical Structure) (แสวง บุญมี, 2537: 58, และสมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, 2524 :66-68) ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมที่พบได้ในประเทศที่ปกครองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการและในประเทศที่เพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองจากอำนาจนิยมไปเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนและมีความรู้น้อย แม้โครงสร้างการปกครองจะเป็นประชาธิปไตย แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และเข้าใจระบอบประชาธิปไตย จึงยังคงยึดถือค่านิยมหรือทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมดั้งเดิมอยู่จนกลายเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งเป็นสาเหตุให้การปกครองแบบประชาธิปไตยขาดความมั่นคง (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2517: 8-12 ; มณฑล มีอันต์, 2522: 7; สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2536: 25-29) จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของไทยเพื่อสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ที่มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น (หัสดิน ปิ่นประชาสรร , 2530: 5)

ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนวัฒนธรรมด้วยการสร้างค่านิยมสำคัญบางประการที่เป็นรากฐานของสังคมประชาธิปไตยและทดแทนค่านิยมเดิมที่ให้ความสำคัญต่อเงิน อำนาจ อภิสิทธิ์ เกียรติยศและยศถาบรรดาศักดิ์ ซึ่งเป็นตัวบั่นทอนความก้าวหน้าของสังคมด้วยการทำให้คนไทยมีนิสัยใจคอและจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย คิดและทำเป็นแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ด้วยการเสริมสร้างค่านิยมที่สำคัญต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย โดยการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกสาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชน (ประเวศ วะสี, 2551: คำนิยม) ด้วยวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนตระหนักและเห็นคุณค่าของการเคารพในความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น การเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์และปฏิบัติต่อเขาเหล่านั้น

อย่างทัดเทียมกัน การคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเคารพกฎเกณฑ์กติกาของสังคม ความกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ความอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง เสรีภาพและความรับผิดชอบ ความเสมอภาคที่เป็นธรรม และจิตสาธารณะฯลฯจากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถนำมาสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

2.5 กรอบการวิเคราะห์

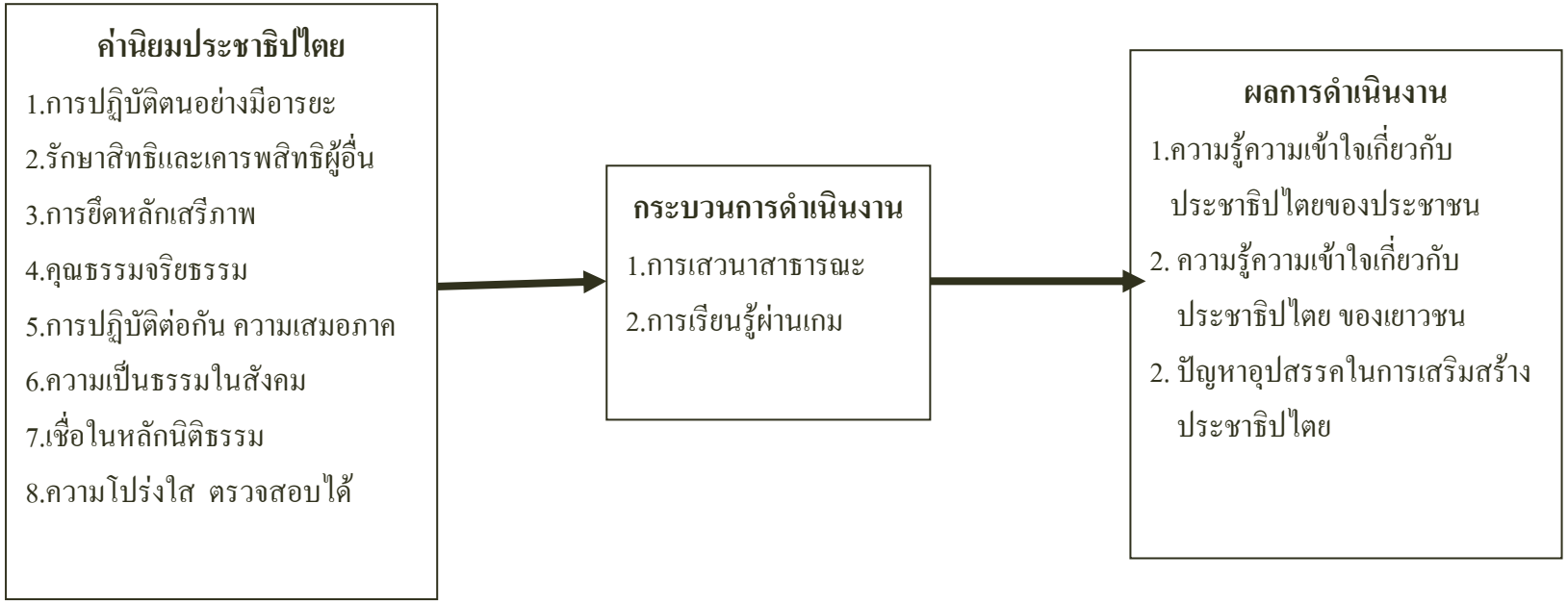

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อค้นคว้าหาคำอธิบายเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหรือการกระทำในการเก็บข้อมูลและสะท้อนผลการดำเนินงาน เพื่อค้นหาข้อสรุปทางวิชาการเกี่ยวกับการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชน โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

3.1 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา คือ นักเรียนและประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล เป็นระยะเวลา 2 ปี ตั้งแต่มิถุนายน 2550 - มิถุนายน 2552 โดยมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

พื้นที่	กลุ่มเป้าหมาย		
	ประชาชน	นักศึกษา	นักเรียน
ตำบลไผ่ดำพัฒนา จังหวัดอ่างทอง	85	-	-
ตำบลปลายโพงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม	60	-	-
มหาวิยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จังหวัดสกลนคร		30	
อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี	50		

ตารางที่ 3.1 (ต่อ) แสดงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

พื้นที่	กลุ่มเป้าหมาย		
	ประชาชน	นักศึกษา	นักเรียน
อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา	100		
โรงเรียนเทศบาล ๑วัดแจ้ง อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา			40
ต. บ้านจันทร์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี	50		
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย		50	
หมู่บ้านลาหู่ (แดง) หมู่บ้านปางลาว หมู่ 10 อำเภอแม่จัน หมู่บ้านเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย	80		
โรงเรียนบ้านร่องบัวลอย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย			44
บ้านเกาะกลาง ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง กระบี่ ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ตำบลกระบี่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ตำบลบางผึ้ง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่	100		
ตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช	30		
โรงเรียนทุ่งใหญ่เฉลิมราษฎร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช			65
หมู่บ้านคีรีวงศ์ อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช	30		
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช		70	
โรงเรียนโยธินบำรุง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช			60
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช		12	
โรงเรียนบ้านน้ำขาว อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช			100
โรงเรียนฉลองราษฎร์อุทิศ อำเภอสิชล จังหวัด นครศรีธรรมราช			120
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช		160	
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา		10	

ตารางที่ 3.1 (ต่อ) แสดงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

พื้นที่	กลุ่มเป้าหมาย		
	ประชาชน	นักศึกษา	นักเรียน
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จังหวัดสงขลา		15	
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร		30	
ตำบลบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี	30		
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี		70	
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช		25	
ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	30		
โรงเรียนบ้านหนองผักแว่น โรงเรียนพระซองสามัคคีวิทยาคม โรงเรียนหนองโพธิ์พิทยาคม โรงเรียนวังยางวิทยาคม ตำบลโคกสี กิ่งอำเภอวังยาง จังหวัดนครพนม			46
โรงเรียนนาคูพัฒนา กรป. กลางอุปถัมภ์ โรงเรียนบัวขาว โรงเรียนอนุกูลนารี โรงเรียนเขาวงพิทยาคาร ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์			60
โรงเรียนขอนแก่นบริหารธุรกิจ โรงเรียนเมืองพลพิทยาคม โรงเรียนชื่นชมพิทยาคาร จังหวัดขอนแก่น โรงเรียนเชียงยืนพิทยาคม จังหวัดมหาสารคาม			54
โรงเรียนบ้านลาดกระเชอ(คุรุราษฎร์ชูวิทย์) โรงเรียนท่านผู้หญิงจันทิมาพึ่งบารมี อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร			40
โรงเรียนไชยวานพิทยาคม จังหวัดขอนแก่น			109

ตารางที่ 3.1 (ต่อ) แสดงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

พื้นที่	กลุ่มเป้าหมาย		
	ประชาชน	นักศึกษา	นักเรียน
โรงเรียนบางกะปิ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน โรงเรียนเทพลีลา โรงเรียนหอวัง			47
กลุ่มพิราบจิ๋ว จังหวัดนครนายก			23
โรงเรียนบางกะปิ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน โรงเรียนเทพลีลา โรงเรียนหอวัง			70
วัดป่าบ้านตาด ตำบลบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี	60		
อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร	50		
บ้านถ่อน อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร	14		
บ้านสาวัตถี จังหวัดขอนแก่น		30	
บ้านกุดร่อง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม		30	
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี		20	
โรงเรียนหอวัง กรุงเทพมหานคร			40
โรงเรียนบ้านดุงวิทยา จังหวัดอุดรธานี			40
โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน			250
โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง			250
โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า			250
โรงเรียนเทศบาล ๑ วัดแจ้ง จังหวัดฉะเชิงเทรา			320
โรงเรียนยอแซฟอุปถัมภ์สามพราน นครปฐม			250

ตารางที่ 3.1 (ต่อ) แสดงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

พื้นที่	กลุ่มเป้าหมาย		
	ประชาชน	นักศึกษา	นักเรียน
โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า			30
โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง โรงเรียนเทพลีลา โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน โรงเรียนหอวัง โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย โรงเรียนยอแซฟอุปถัมภ์สามพราน นครปฐม			50
โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง โรงเรียนเทพลีลา โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน โรงเรียนหอวัง โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย โรงเรียนยอแซฟอุปถัมภ์สามพราน นครปฐม			50
โรงเรียนลันตาราชประชาอุทิศ โรงเรียนพนมเบญจา โรงเรียนคลองท่อมราษฎร์รังสรรค์ โรงเรียนปลายพระยาวิทยาคม โรงเรียนอ่าวลึกประชาสรรค์ โรงเรียนลำทับราชประชานุเคราะห์ โรงเรียนเหนือคลองประชาราชฎร์บำรุง โรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัย โรงเรียนสินปุนคุณวิชญ์ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 37 โรงเรียนคลองพนสฤษดิ์พิทยา โรงเรียนอำมาตย์พิชนุกูล			66

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลากหลายวิธีการ ได้แก่ การจดบันทึกประจำวันเกี่ยวกับการปฏิบัติการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมขณะดำเนินกิจกรรม การอภิปรายกลุ่ม (เล็กและใหญ่) การสนทนา การบันทึกต่างๆ ได้แก่ การบันทึกภาพ บันทึกเสียงและการบันทึกทางเอกสาร ทั้งนี้เพื่อสะท้อนถึงปัญหา อุปสรรค และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลไปพร้อมๆ กัน

2. ทดลองศึกษาเชิงปริมาณในพื้นที่ดำเนินกิจกรรมจังหวัดกระบี่ โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบประเมินก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อทราบถึงความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ทดสอบการประเมินก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม คือ ตัวแทนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดกระบี่ จำนวน 66 คน

3. การศึกษาค้นคว้าด้วยการวิเคราะห์เอกสาร คือ ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลของศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม เอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์และหลักฐานทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สิ่งตีพิมพ์ บทความในหนังสือพิมพ์ วารสารต่าง ๆ โดยเน้นทฤษฎีและผลงานวิจัยซึ่งนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกประจำวันเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การอภิปรายกลุ่ม และการบันทึกทางเอกสารมารวบรวมและทำการวิเคราะห์โดยนำมาจัดกลุ่มแยกประเภทของข้อมูลตามประเด็นประชาธิปไตยและลักษณะข้อมูลที่แต่ละกิจกรรมกระทำในช่วงเวลาขณะใดขณะหนึ่งแต่ต่างช่วงเวลากัน และการวิเคราะห์ข้อมูลกระทำในลักษณะต่อเนื่องกันมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะกลับไปกลับมาได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ตนเองได้ปฏิบัติไปและผลที่ตามมา ผู้วิจัยจึงสะท้อนผลการปฏิบัติงานโดยการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ ยังทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ SWOT เข้ามาช่วยวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ในการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำผลการทดสอบก่อนและหลังดำเนินกิจกรรมมาทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Spss for windows เพื่อหาร้อยละของคะแนนที่เพิ่มขึ้นจากการทดสอบก่อนและหลังดำเนินกิจกรรม

นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้คำนึงถึงจรรยาบรรณของผู้วิจัยและการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยสัญญาว่าจะปกปิดความลับและปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ และหลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วเสร็จก็จะลบข้อมูลที่บันทึกไว้ทั้งหมด โดยผู้วิจัยจะไม่ระบุชื่อ ที่อยู่ และสถานที่ทำงานจริงของผู้ให้สัมภาษณ์ในรายงานการวิจัย ทั้งนี้เพราะอาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกหรือผลกระทบต่อผู้ให้สัมภาษณ์ได้ (เจษฎา นกน้อย, 2552: 67)

บทที่ 4

การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย

การศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อค้นหาข้อสรุปทางวิชาการเกี่ยวกับการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมและสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งสามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

4.1 วิธีการและกระบวนการทำงาน

กระบวนการทำงานถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ เพราะเป็นขั้นตอนของการเตรียมความพร้อมก่อนปฏิบัติการจริง ซึ่งคณะทำงานจะต้องมีการวางแผนกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ระยะเวลา งบประมาณ พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนเครื่องมือหรือกระบวนการในส่วนเนื้อหาและวิธีการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

4.1.1 การค้นหาคณะทำงาน

การค้นหาคณะทำงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลของศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม มีความจำเป็นต้องคัดเลือกเฉพาะบุคคลที่มีความสนใจ สามารถปฏิบัติงานในพื้นที่ได้จริง มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยและให้ความสำคัญกับการปลูกจิตสำนึกร่วมกัน เป็นบุคคลที่มีความสามารถที่หลากหลาย เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะทำงานและนำไปสู่บทบาทการเป็น Change Agent ที่ดีในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย

4.1.2 การเตรียมความพร้อมของคณะทำงาน

การเตรียมความพร้อมของคณะทำงาน นับเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะการดำเนินกิจกรรมของโครงการมีลักษณะการทำงานที่เน้นการปฏิบัติจริงในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ก่อนที่คณะทำงานจะออกไปดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ปฏิบัติการ คณะทำงานต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีคิดและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ตลอดจนวิธีการและการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในการดำเนินกิจกรรม

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จึงได้จัดให้มีการบรรยายและการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหา วิธีการและกระบวนการดำเนินงานก่อนนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิด้านธรรมาภิบาล นักวิชาการด้านระบบสังคมและการเมืองไทยและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวคิดและค่านิยมประชาธิปไตย ได้แก่ ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, Stephen Young, วสิษฐ์ เดชกุญชร, อัมมาร สยามวาลา, สุพัตรา มาศดิตถ์, สมศักดิ์ ชูโต, จุรี วิจิตรวาทการ, ต่อตระกูล ยมนาค, รสนา โตสิตระกูล, ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ และมาลีรัตน์ แก้วก่า ร่วมให้ความรู้และประสบการณ์แก่คณะทำงานและผู้ที่สนใจ ด้วยการเปิดโอกาสให้มีการร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และซักถามข้อสงสัยในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลในเรื่องการมีส่วนร่วม จิตสาธารณะ ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน สิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย ประชาธิปไตยในหมู่บ้าน วิธีการเข้าสู่ชุมชน สิทธิความเท่าเทียมและหน้าที่ของประชาชน การระดมมวลชนเพื่อสังคม คุณธรรมประชาธิปไตยแบบไทย ๆ สังคมไทยและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนไทย ผู้นำในสังคมประชาธิปไตย บทบาทหน้าที่ ในสังคมไทย ตลอดจนเครื่องมือเทคนิคและวิธีการในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ประสบการณ์ในชุมชน

4.1.3 การคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

การคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการทำกิจกรรมนั้น ส่วนใหญ่เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากกลุ่มเป้าหมายที่สามารถติดต่อประสานงานได้และมีความสัมพันธ์คุ้นเคยกัน เพราะการทำกิจกรรมในลักษณะนี้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือที่ดีจากสมาชิกในชุมชน การที่มีความคุ้ยเคยหรือมีความสัมพันธ์ที่ดีมาก่อนจะช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงานได้มากขึ้น เช่น ชุมชนที่มีพ่อแม่หรือเพื่อนสนิทที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โรงเรียนเก่าที่เคยเรียนหนังสือหรือพ่อแม่ทำงานอยู่ เป็นต้น

4.1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ล้วนเป็นเครื่องมือและกิจกรรมที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ จึงจำเป็นต้องมีการทดลองนำกิจกรรมดังกล่าวไปทดสอบความเป็นไปได้ในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดกระบี่ จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดอุดรธานี โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการทดลองเป็นนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป ผลปรากฏที่ได้จากการทดสอบพบว่า ครื่องมือดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับประชาชนได้ในระดับหนึ่ง จึงนำบทเรียนดังกล่าวมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือและกระบวนการให้มีคุณภาพและพร้อมนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ เครื่องมือดังกล่าวประกอบด้วย

1. กิจกรรมเสวนาสาธารณะ เป็นกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสนทนาแบบสองทางเกี่ยวกับเรื่องสาธารณะที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มีอยู่จริงมากกว่าการให้ข้อมูลหรือการสอนโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและเป็นการกระตุ้นให้อีกฝ่ายเกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในเรื่องสาธารณะนั้นๆ บนพื้นฐานของการยอมรับความคิดเห็นในมุมมองหรือทัศนคติที่ต่างกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ และได้มุมมองใหม่ๆ เกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตย เช่น การมีส่วนร่วม จิตสาธารณะ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค การเคารพกฎหมาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ฯลฯ นำมาซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันที่ก่อให้เกิดพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงในวงเล็ก ๆ ที่การเสวนาเกิดขึ้น

วิธีการดำเนินกิจกรรมเสวนาสาธารณะ คือ ก่อนการดำเนินกิจกรรมคณะทำงานต้องมีการเตรียมความพร้อม โดยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่ดำเนินกิจกรรม เพราะแต่ละพื้นที่มีบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมือง ความเชื่อและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น การวางแผนการดำเนินงาน จัดเตรียมอุปกรณ์และประเด็นเนื้อหาที่จำเป็นต้องใช้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ทุกครั้ง หลังจากนั้นก็ติดต่อประสานงานเพื่อขอความร่วมมือจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่

การดำเนินกิจกรรมจะเริ่มต้นจากการสำรวจพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคยและทำความรู้จักกับประชาชน หลังจากนั้นก็เริ่มต้นด้วยการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายก่อน เพื่อทดสอบว่าเครื่องมือหรือเนื้อหาที่เตรียมมานั้นใช้ได้จริงหรือไม่ การสนทนาหรือการพูดคุยในเบื้องต้น คณะทำงานจะต้องแนะนำตัวเองก่อนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคณะทำงานกับประชาชน ให้มีความกลมกลืนและมีความเป็นธรรมชาติด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย โดยเริ่มจากการแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเรื่องทั่วไปก่อนเพื่อทราบถึงทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชุมชน หลังจากนั้น

ก็เริ่มแลกเปลี่ยนกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เพื่อเปิดโอกาสให้คณะทำงานได้เชื่อมโยงประเด็น ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมประชาธิปไตย เช่น ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมอะไรบ้าง มีสมาชิกจำนวนกี่คน ในการรวมกลุ่มมีปัญหาอะไรบ้าง หลังจากนั้นก็แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตุ้นด้วยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย เป็นต้น

ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ไม่ควรใช้การตั้งคำถามกับประชาชนเพียงอย่างเดียว เพราะอาจถูกมองได้ว่ามาทดสอบความรู้ของประชาชนหรือมาแลกเปลี่ยนเพื่อต้องการข้อมูลไปทำอะไรบางอย่าง จนอาจทำให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเกิดความไม่ไว้วางใจและไม่ยอมแลกเปลี่ยนต่อไปได้ นอกจากนี้ ในการเสวนาสาธารณะไม่ควรมีการจดบันทึกหรือบันทึกเสียง เพราะไม่ใช่การเก็บข้อมูลทำวิจัย แต่เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเรื่องสาธารณะซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวม โดยปราศจากการยัดเยียดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยให้กับประชาชน และหลังจากการดำเนินกิจกรรมทุกครั้ง คณะทำงานต้องกลับมาสรุปประเด็นที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์มาทำการวิเคราะห์ด้วยการจัดกลุ่มแยกประเภทของข้อมูลตามประเด็นประชาธิปไตยและลักษณะของข้อมูล เพื่อสะท้อนถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงานและนำบทเรียนที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมไปปรับปรุงวางแผนการดำเนินงานต่อไป

2. กิจกรรมเยาวชน ถือเป็นกิจกรรมเรียนรู้อย่างหนึ่ง เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเรียนรู้ผ่านเกมในรูปแบบต่าง ๆ เพราะการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ผ่านการละเล่นเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างมากไม่ว่าจะเป็นความคิด การตัดสินใจ การลองผิดลองถูก จนนำมาสู่การค้นพบและเรียนรู้จากประสบการณ์การเล่นที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน การเรียนรู้ผ่านเกมจึงเหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้เป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับเยาวชน โดยสอดแทรกเนื้อหาค่านิยมประชาธิปไตยไว้ในกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมค้นหาประชาธิปไตย เปิดหาบ้านเรือมนุษย์ ภาพเหมารวม บทบาทสมมติและสังคมในฝัน เป็นต้น

วิธีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน คือ ในการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนจะต้องคำนึงและให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมาย เพราะกลุ่มเป้าหมายมีความสัมพันธ์กับการกำหนดกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงาน ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ของเยาวชนจะจัดในรูปแบบของค่ายและการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยมีกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย กิจกรรมเรียนรู้ผ่านเกมกิจกรรมระดมสมอง กิจกรรมด้านศิลปะ กิจกรรมเสวนาสาธารณะ กิจกรรมที่เน้นการอภิปรายกลุ่ม กิจกรรมวิเคราะห์กรณีศึกษา กิจกรรมเรียนรู้ผ่านสื่อ เป็นต้น

4.1.5 ประเด็นที่ใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย

ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม ได้กำหนดประเด็นที่นำไปใช้ในการณรงค์เพื่อเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตย ประกอบไปด้วยค่านิยมหลักที่สำคัญ 8 ประการ ได้แก่ 1. การประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีอารยะ (Civility) 2.การเคารพสิทธิผู้อื่นและรักษาสิทธิของตนเอง (Rights) 3.การยึดหลักเสรีภาพ (Freedom and Liberty) 4. การมีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจ (Morality and Ethics) 5.การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเสมอภาค (Equality) 6. ความเป็นธรรมสำหรับทุกคนในสังคม (Justice) 7. ความเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม (Rule of Law) และ8. ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ(Transparency and Accountability) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม, 2551: 7-24)

1. การประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีอารยะ (Civility)

การประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีอารยะ (Civility) หรือการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันอย่างผู้ที่เจริญแล้ว หมายถึง การคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่ถือว่าทั้งตนเองและผู้อื่นนั้นต่างก็เป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเหมือนกันจึงต้องให้เกียรติผู้อื่น ไม่ดูถูกเหยียดหยาม ไม่ใช้ความรุนแรงและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ แม้มีความแตกต่างจากตนเองไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ความคิดเห็นฯลฯ นอกจากนี้ ผู้ที่มีความอารยะจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตสาธารณะที่จะทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวม ซึ่งทุกคนในสังคมต่างมีความเสมอภาค มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ทำให้สังคมส่วนรวมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและประสบความความสำเร็จ

ดังนั้น บุคคลที่อยู่ในระบอบประชาธิปไตยควรเป็นบุคคลที่มีความเป็นอารยะมีจิตใจกว้างขวาง ยินยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ไม่คับแคบอยู่เฉพาะแนวคิดและแนวทางของตนเอง ใช้แนวทางผ่อนปรนและประนีประนอมโดยพิจารณาจากเหตุผลและข้อมูลข่าวสาร เชื่อมั่นในหลักสันติวิธี เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เอาใจเขามาใส่ใจเราเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีจิตสาธารณะ มีความกระตือรือร้น รู้จักการเสียสละและมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อส่วนรวม

2. การเคารพสิทธิผู้อื่นและรักษาสิทธิของตนเอง (Rights)

สิทธิ นับเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของบุคคลในสังคมประชาธิปไตย ที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของสิทธิของตนเองและมีสิทธิบางประการติดตัวมาตั้งแต่เกิด เช่น สิทธิในการดำรงชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในการใช้ชีวิต สิทธิความเป็นมนุษย์ สิทธิในการประกอบอาชีพ สิทธิในการรวมกลุ่มและสิทธิบางประการที่ตามมาภายหลัง เช่น สิทธิในการครอบครองทรัพย์สินที่ตนเอง

เป็นผู้หามาได้ สิทธิเลือกตั้ง สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการรับบริการจากรัฐ เป็นต้น แต่ในการใช้สิทธิที่ตนเองพึงมีนั้นต้องเคารพและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างสงบสุข เพราะสิทธิในลักษณะดังกล่าวหมายถึงประโยชน์ที่คนทุกคนในสังคมประชาธิปไตยสมควรได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์และเป็นสมาชิกของสังคม การเคารพสิทธิจึงเป็นการเคารพประโยชน์ของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดหรือปฏิเสธที่จะไม่ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ส่วนการรักษาสิทธิของตนเองก็เป็นการดูแลและหวงแหนประโยชน์ที่ตนเองพึงจะได้รับ

ดังนั้น สิทธิจึงครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในชีวิตประจำวัน ที่คนไทยหลายคนอาจประพฤติปฏิบัติและกระทำต่อกันด้วยความเคยชิน และไม่ได้ตระหนักว่าอาจเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นหรือตนเองอาจกำลังถูกละเมิดสิทธิอยู่โดยไม่รู้ตัว เช่น การแซงคิว การสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ การนำเอาปมด้อยของคนอื่นมาล้อเล่น การขับยานพาหนะที่มีเสียงดังในย่านที่พักอาศัย การปล่อยให้สัตว์เลี้ยงไปถ่ายอุจจาระหน้าบ้านคนอื่น ฯลฯ จนไปถึงการละเมิดสิทธิที่มีลักษณะความรุนแรงและสร้างความเสียหายหรือส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินไม่ว่าจะเป็นการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน การทำร้ายร่างกายกันจนเสียชีวิต การฆ่าตัดตอนในคดียาเสพติดที่คนส่วนใหญ่มองว่ามีความชอบธรรมแล้ว การทำร้ายร่างกายกันของกลุ่มผู้ชุมนุมทางการเมืองที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน

3. การยึดหลักเสรีภาพ (Freedom and Liberty)

ผู้คนในสังคมประชาธิปไตยถือว่าเสรีภาพเป็นเงื่อนไขสำคัญของมนุษย์ ที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำอะไรด้วยเจตนาของตนเอง และไม่ตกอยู่ภายใต้การบังคับหรือควบคุมโดยผู้อื่น เพราะมนุษย์มีทางเลือก มีความรู้สึก มีความคิดสติปัญญา มีเหตุผล มนุษย์จึงควรมีอิสระที่จะเลือกตามความสมัครใจของตนเอง การอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมประชาธิปไตยจึงใช้วิธีการตกลงใจร่วมกันด้วยความสมัครใจมากกว่าที่จะใช้วิธีการบังคับ ดังนั้น การใช้เสรีภาพหรือการตัดสินใจเลือกของคนในสังคมประชาธิปไตยจึงเกิดขึ้นในชีวิตอยู่ตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่เสรีภาพในการใช้ชีวิตประจำวัน ที่บุคคลมีเสรีภาพในการคิด พูด และกระทำในสิ่งต่างๆ เช่น การเลือกทรงผมและแต่งกาย การรับประทานอาหาร การนับถือศาสนาตามความเชื่อและศรัทธาของตนเอง การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ การประกอบอาชีพ การคบค้าสมาคมพบปะสังสรรค์ การเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ การรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่ชื่นชอบ การเลือกชมภาพยนตร์ จนถึงเสรีภาพทางการเมือง ที่บุคคลในสังคมประชาธิปไตยมีเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น การเลือกตั้งผู้ปกครอง การจัดตั้งพรรคการเมือง การชุมนุมแสดงความเห็นต่อการทำงานของรัฐบาลและการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆทางการเมือง เป็นต้น

การประพฤติปฏิบัติต่อกันในสังคมประชาธิปไตยต้องเคารพหลักเสรีภาพ ทุกคนต่างมีเสรีภาพที่จะคิด พูด และทำ ซึ่งบุคคลไม่อาจบังคับขู่เข็ญหรือคุกคาม หรือห้ามไม่ให้ใครทำหรือไม่ทำอะไร ดังนั้น หากเราต้องการให้ใครปฏิบัติอย่างไรต้องชี้แจงเหตุผลให้เขาเข้าใจจนเกิดความสมัครใจที่จะทำมากกว่าการบังคับขู่เข็ญ ในขณะเดียวกันเราก็ใช้เสรีภาพที่มีอย่างเต็มใจและสร้างสรรค์ เช่น เรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีโดยไม่ให้เสรีภาพในการแสดงออกของตนต้องถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขบางอย่างที่ไม่สมเหตุสมผลในสังคมประชาธิปไตย เช่น ถูกเจ้านายสั่งห้ามไม่ให้พูด หรือไม่พูดเพราะหวั่นเกรงต่ออำนาจและอิทธิพลของผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตาม ขอบเขตของเสรีภาพก็มีความสำคัญเพราะการใช้เสรีภาพต้องคำนึงถึงผลที่ตามมาด้วยว่าการใช้เสรีภาพนั้นต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นหรือไม่ไปทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังนั้น เสรีภาพจึงต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบ เราจึงต้องมีกฎหมายเพื่อจำกัดเสรีภาพของบุคคลเพื่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม การใช้เสรีภาพจึงต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

4. การมีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจ (Morality and Ethics)

การมีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ เป็นหลักการสำคัญที่คนในสังคมใช้ ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างสงบสุข เป็นเกราะป้องกันความชั่ว หรือการประพฤติที่เป็นอันตรายต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคมโดยรวม ดังนั้น ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจจึงเป็นผู้ที่สามารถจำแนกแยกแยะระหว่างสิ่งถูกต้องและสิ่งผิดหรือการมีสำนึกผิด-ชอบ ชั่ว-ดี ซึ่งสำนึกคุณธรรมนี้จะบ่งชี้ให้รู้ว่า อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรทำให้รู้จักยับยั้งชั่งใจ ควบคุมตนเองไม่ให้ละเมิดประโยชน์สุขของผู้อื่นและของส่วนรวม โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ใดใดมาบังคับเพราะตระหนักดีว่าทุกสิ่งต้องอยู่ร่วมกัน จึงไม่มีทางที่ผู้มีคุณธรรมจะกระทำการใดใดเพื่อเอาเปรียบผู้อื่น เอาเปรียบส่วนรวม เห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ คดโกง ทำร้ายสังคม หรือทำให้คนอื่นมีความเดือดร้อน

ฉะนั้น หัวใจสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม คือ การนึกถึงผู้อื่นและส่วนรวม เมื่อผู้คนใช้ชีวิตและประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ทั้งหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตากรุณา และกระทำตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ยอมเสียสละประโยชน์ส่วน ตลอดจนเป็นผู้มีความกล้าหาญทางคุณธรรมจริยธรรมไม่เกรงกลัวและเข้าข้างสิ่งผิด กล้ายืนหยัด กล้าพูด และกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง

5 . การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม (Equality)

ผู้คนในสังคมประชาธิปไตยมีความคิดความเชื่อร่วมกันในเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างบุคคล กล่าวคือ มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เชื่อว่าทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน ไม่ว่าเขาหรือเธอผู้นั้นจะเป็นหญิงหรือชาย คนจนหรือคนรวย

มีอำนาจหรือ ไม่มีอำนาจ เด็ก หนุ่มสาวหรือแก่เฒ่า สุขภาพดีหรือเจ็บป่วย ไม่ได้เรียนหนังสือหรือจบปริญญา ลูกชาวนาหรือลูกนายพล เพราะมนุษย์ทุกคนต่างมีความรู้สึกและมีการรับรู้ เช่น มีความรัก/เกลียด ความชอบ/ไม่ชอบ ความกลัว/กล้า ความหิว/อิ่ม และมีความต้องการพื้นฐานในชีวิตที่ไม่แตกต่างกัน เช่น ความรักในชีวิตของตน ต้องการอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิต มีความเจ็บปวดเมื่อถูกทำร้าย ต้องการที่พักอาศัย ต้องการความมั่นคงปลอดภัย

เมื่อทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน คนทุกคนจึงสมควรได้รับการปฏิบัติและปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียม ความเสมอภาคเท่าเทียม จึงรวมถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมือง หมายถึงเมื่อคนเป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง สมาชิกของสังคมนั้นควรมีสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เช่น สมาชิกในสังคมไทยทุกคนมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

เมื่อผู้คนในสังคมประชาธิปไตยมีความเชื่อร่วมกันในเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียม ก็จะปฏิบัติต่อคนอื่นในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเช่นเดียวกับตน เป็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มองเพื่อนร่วมสังคมโดยให้คุณค่าต่อเขาเหล่านั้นอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางเพศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ตำแหน่ง ตระกูล การศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา ถิ่นที่อยู่ และปลอดจากอคติที่จะนำไปสู่ความรังเกียจเดียดฉันท์และเลือกปฏิบัติต่อกัน นอกจากนี้ ความเสมอภาคเท่าเทียมยังครอบคลุมถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันด้วย ในกรณีที่คนในสังคมมีโอกาสไม่เท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดความเสมอภาค ต้องส่งเสริมให้คนที่มีโอกาสน้อยกว่ามีโอกาสมากขึ้น เช่น สร้างห้องน้ำและทางเดินพิเศษให้คนพิการ ให้การศึกษาและการรักษาฟรีแก่คนยากจน

ความเสมอภาคเท่าเทียมจึงเป็นพื้นฐานของความเป็นธรรมในสังคมประชาธิปไตย สังคมประชาธิปไตยต้องสร้างโอกาสของแต่ละบุคคลในการที่จะแสวงหาความสำเร็จและความสุขได้อย่างเท่าเทียมกัน เช่น การให้โอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน การให้โอกาสในการรักษาพยาบาลอย่างเท่าเทียมกัน การให้สิทธิแก่หญิงและชายอย่างเท่าเทียมกัน การที่ทุกคนมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกันโดยไม่มีข้อยกเว้น เป็นต้น

6. ความเป็นธรรมสำหรับทุกคนในสังคม (Fairness)

ผู้คนในสังคมประชาธิปไตยควรมีนิสัยรักความเป็นธรรม รักความถูกต้อง ความยุติธรรมทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นในเรื่องต่อไปนี้

1) ความเสมอภาคเท่าเทียมสำหรับทุกคน คือ คนในสังคมควรที่จะมีโอกาสได้รับประโยชน์ต่างๆ เหมือน ๆ กัน ไม่ใช่เรามีโอกาสแต่คนอื่นไม่มีโอกาส รวมทั้งการไม่เลือกปฏิบัติ

แบบเลือกที่รักมักที่ชังตามความพอใจของตัว อยู่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายเหมือนกัน ซึ่งความเป็นธรรมในมิตินี้ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดในเรื่องสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียม

2) โอกาสสำหรับทุกคน คือ คนในสังคมควรได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงมีผู้คนจำนวนมากที่เป็นผู้ด้อยโอกาส เช่น คนพิการ คนยากจน ที่เงื่อนไขในชีวิตอาจเป็นอุปสรรคในการได้รับประโยชน์เหมือนกับที่คนอื่นๆได้รับ ดังนั้น หากจะให้เกิดความเป็นธรรม ก็ต้องเสริมสร้างโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสสามารถได้รับประโยชน์และมีโอกาสที่จะมีความสุขได้เท่าเทียมกับคนที่มีโอกาสมากกว่าด้วย เช่น การสร้างโรงเรียนให้กับคนตาบอดและคนหูหนวก การมีภาษาอื่นๆนอกเหนือจากภาษาราชการใช้ในหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่บริการประชาชน การให้ทุนการศึกษาแก่คนยากจน เป็นต้น เพื่อทุกคนจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ขณะที่คนที่มีโอกาสมากกว่าอาจต้องเสียสละบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวมและผู้ที่มีโอกาสน้อยกว่า เช่น การเสียภาษีในอัตราก้าวหน้า ที่ผู้ที่มีรายได้สูงต้องชำระภาษีมูลค่าสูงกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย

3) การจัดการประโยชน์อย่างถูกต้องเหมาะสมตามเงื่อนไขของแต่ละบุคคล กล่าวคือ เป็นการให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่บุคคลโดยคำนึงถึงระดับของความรับผิดชอบ ความรู้ ความสามารถ ความทุ่มเทและเสียสละที่แต่ละคนอุทิศให้แก่ส่วนรวมแตกต่างกัน เช่น การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในสำนักงานที่ต้องมีการพิจารณาอย่างเป็นธรรมต่อผู้ที่เสียสละ ในขณะเดียวกันเป็นการจัดการอย่างยุติธรรมให้กับบุคคลที่มีความรับผิดชอบ ร่วมมือหรือเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

7. ความเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม (Rule of Law)

การที่คนเราจะอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นจำเป็นต้องมีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์กติกาบางอย่างที่ใช้เพื่อควบคุมบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม เพราะหากคนแต่ละคนใช้เสรีภาพทำตามความต้องการของตนอย่างไม่มีขอบเขตก็อาจทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนเสียหาย กฎหมายจึงเป็นระเบียบทางสังคมที่หวังผลแก่ส่วนรวมที่ต้องอยู่ร่วมกันมากกว่าที่จะตามใจตามความต้องการของส่วนตัว

หลักนิติธรรมเป็นหลักการที่มีและใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม แต่การมีและใช้กฎหมายอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องรวมถึงการเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของคนในสังคม และความชอบธรรมของตัวบทกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และความเอาจริงเอาจังของผู้บังคับใช้กฎหมายที่มีความเป็นธรรม สามารถแก้ไขปัญหาอำนวยความยุติธรรมแก่ทุกคนในสังคม และก่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงเป็นหลักประกันให้ความมั่นใจแก่ทุกคนว่า ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม

เพราะบ้านเมืองมีขื่อมีแป เพราะลำพังแต่คน ซึ่งเป็นมนุษย์ปุถุชนที่ยังมีกิเลสและอคติสี่ (ได้แก่ ความรัก ความกลัว ความโกรธและความหลงผิด) อาจกระทำการใดใดที่ตามใจตนเองที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือเกิดปัญหาต่อส่วนรวม เพราะเป็นการตกลงร่วมกันไว้เป็นลายลักษณ์อักษรว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ผิดซึ่งไม่พึงกระทำ เช่น การฆ่าคน การข่มขืน การโกง การเอารัดเอาเปรียบ ขณะเดียวกันก็กำหนดหน้าที่หรือสิ่งที่ต้องกระทำ เช่น การเสียภาษี การรับราชการทหารการให้บริการประชาชน เป็นต้น คนในสังคมประชาธิปไตย จึงต้องเคารพและเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม เพราะเป็นการเคารพกติกาของสังคมในการกำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกและอะไรที่ต้องละเว้นในสิ่งที่ผิด หากคนบางคนไม่เคารพกฎหมายก็จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนได้ ในขณะเดียวกันหากกฎหมายหรือกติกาใดในสังคมที่ล้าสมัย หรือไม่ได้นำมาซึ่งความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในสังคมคนทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมก็ควรร่วมกันแก้ไขกฎหมายให้ทันสมัยและเป็นธรรม อีกทั้งผู้ใช้อำนาจรักษากฎหมาย ก็ต้องทำหน้าที่โดยไม่ลำเอียงปฏิบัติต่อทุกคนตามหลักกฎหมายอย่างเสมอภาคเสมอหน้าไม่ใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์ต่อตนเองหรือพวกพ้อง

8. ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ (Transparency and Accountability)

ผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ หมายถึง ผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจและปฏิบัติตามนโยบาย ซึ่งจะมีผลต่อประเทศชาติส่วนรวมผู้ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้แก่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี นักการเมือง ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับผลได้ผลเสียของส่วนรวม การตัดสินใจเรื่องใดๆย่อมมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั้งประเทศ บุคคลเหล่านี้จึงต้องทำให้คนในสังคมเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจว่าจะทำงานตามหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง

การสร้างความโปร่งใสและตรวจสอบได้เป็นวิธีการหรือเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้คนในสังคมประชาธิปไตยเกิดความไว้วางใจบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะนั้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันปัญหาการทุจริต คอร์รัปชัน ที่ทำลายโอกาสและอนาคตการพัฒนาประเทศ เนื่องจากผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะอาจใช้อำนาจหน้าที่ในการเอื้อผลประโยชน์ให้กับตัวเองและพวกพ้องโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวม

ความโปร่งใส คือ สถานะที่ชัดเจน ชัดแจ้ง ไม่คลุมเครือ ในการบริหารองค์กรโดยบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ และการดำเนินธุรกรรมใดๆ ต่อสังคม อย่างมีเหตุผลและมีหลักเกณฑ์ โดยต้องแสดงความโปร่งใสในหลากหลายรูปแบบที่ถูกต้องและชัดเจน โดยเปิดเผยข้อมูลต่อสายตาของประชาชน ซึ่งประชาชนสามารถตรวจดู ควบคุม และประเมินการกระทำของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะได้ เช่น การเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การจดบันทึก

การประชุม การแถลงการณ์จัดทำงบประมาณ เป็นต้น ทั้งนี้สังคมสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า หากผู้มีอำนาจไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือไม่โปร่งใส ผู้นั้นเจตนาที่จะทุจริตคอร์รัปชันหรือกำลังปกปิดพฤติกรรมดังกล่าว ความโปร่งใสจึงมีความสำคัญต่อการบริหารบ้านเมืองส่วนการตรวจสอบเป็นกระบวนการที่ตรวจสอบ วิเคราะห์ และประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรสาธารณะและบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ โดยผู้มีตำแหน่งสาธารณะต้องอธิบายและรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและการกระทำของตน รวมทั้งรายงานผลการปฏิบัติงานต่อประชาชนเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และเป็นการตอบสนองต่อความคาดหวังของสาธารณะ (องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย, 2549: 9-24)

4.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตย

จากการศึกษาวิจัยการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมภิบาลของศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและค่านิยมประชาธิปไตย ได้แก่ การมีส่วนร่วม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค นิติธรรม/กฎหมาย ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และธรรมภิบาล โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา 2 กลุ่ม ได้แก่ ประชาชนและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้พบว่า กลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่ม มีผลการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

4.2.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชน

ในช่วงก่อนที่คณะทำงานจะลงไปปฏิบัติการจริงในพื้นที่ ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ทำการสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลของประชาชนไทย เพื่อประเมินความสนใจและค่านิยมที่ประชาชนมีต่อประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายที่มีสิทธิในการเลือกตั้งทั่วประเทศ พบว่า คนไทยส่วนใหญ่ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล โดยเฉพาะเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบ ความเท่าเทียมเป็นธรรมในสังคม (ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม, 2550 : 3)

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคมจึงเล็งเห็นความสำคัญและตระหนักว่า การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับประชาชนเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องกระทำอย่างเร่งด่วน ด้วยการส่งคณะทำงานและอาสาสมัครลงไปปฏิบัติการในพื้นที่

เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับประชาชนเกี่ยวกับเรื่องสาธารณะหรือเรื่องส่วนรวมของคนในชุมชน เช่น วิถีการดำเนินชีวิต การรวมกลุ่มทางสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อทำการกระตุ้นสอดแทรกความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตย โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชนกระจายทั่วทั้ง 4 ภาคของประเทศไทย ซึ่งผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมสามารถสรุปประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

4.2.1.1 ความรู้สึกและมุมมองเกี่ยวกับประชาธิปไตยของประชาชน

ประชาธิปไตยถือเป็นระบอบการปกครองและวิถีการดำเนินชีวิตที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง โดยยึดหลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิรัตน์ แดนสีแก้ว (2548: บทคัดย่อ) ที่ถือว่าทุกคนต้องมีสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันในการดำเนินชีวิต โดยระบุว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนทุกคนควรมีโอกาสเท่าเทียมกันและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐ เพื่อควบคุม กำกับและตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารประเทศ แต่จากการศึกษาด้วยการสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมและความหมายของประชาธิปไตยตามความเข้าใจของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ก่อนการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยพบว่าประชาธิปไตย ตามความเข้าใจของประชาชน คือ การเลือกตั้ง เพราะเป็นสัญลักษณ์ที่มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด ดังคำกล่าวของ วิทย์ (นามสมมติ), 2550 กล่าวว่า

> ในความคิดของผม ประชาธิปไตยน่าจะหมายถึง การออกไปใช้สิทธิเลือกผู้แทนเพื่อทำหน้าที่แทนประชาชนในการเสนอนโยบายต่าง เพราะส่วนใหญ่เวลามีการเลือกตั้งรัฐบาลก็ให้หยุดเพื่อกลับไปเลือกตั้งได้ แสดงว่าการเลือกตั้งน่าจะเป็นประชาธิปไตย
>
> ประชาธิปไตย คือ การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม การเลือกตั้งหัวหน้าห้อง การเลือกประธานชมรม การเลือกประธานนักเรียน การไปใช้สิทธิทุกครั้ง การเลือกผู้แทนที่ดีไม่มีการโกงกินและเป็นการเลือกคนดี (คนที่ใจบุญ) เป็นนายก (เอ๋(นามสมมติ), 2550)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยในความเข้าใจของประชาชนส่วนใหญ่จะเน้นไปในรูปแบบ โครงสร้างและกลไกมากกว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของ

ประชาธิปไตยที่แท้จริง เช่นเดียวกับคำกล่าวของ ปราณี (นามสมมติ)(2550) ที่กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งโดยยึดหลักเสียงข้างมากและพรรคการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับ จุรี วิจิตรวาทการและกนกกาญจน์ อนุแก่นทราย (2547: 3) และทินพันธ์ นาคะตะ (2546: 174-195) ที่กล่าวว่า ประชาธิปไตยของไทยสนใจเรื่องวิชาการ คือ การเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ พรรคการเมืองมากกว่าวัตถุประสงค์ของการปกครองหรือเนื้อหาสาระ นอกจากนี้ พบว่า ประชาชนบางส่วนเห็นว่าประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของประชาชน ดังที่ นี(นามสมมติ), (2550) กล่าวว่า ไม่รู้หรอกว่าประชาธิปไตยจริง ๆ คืออะไร เพราะใคร ๆ ก็พูดว่าประชาธิปไตย แต่ยังไง ประชาธิปไตยก็ไม่น่าจะเกี่ยวอะไรกับพี่

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่สังคมไทยมุ่งเน้นที่ระบบโครงสร้างมากกว่าให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย ส่งผลให้ประชาชนคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้นำ ไม่เกี่ยวอะไรกับประชาชน ประชาชนจึงไม่สนใจและไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปิยะพงศ์ แจ่มแจ้ง (สถาบันพระปกเกล้า , 2550: 191-193) ที่กล่าวว่า อำนาจในการปกครองของระบอบประชาธิปไตยส่วนใหญ่เป็นของผู้มีอำนาจในการปกครอง ประชาชนจึงไม่เห็นความสำคัญและคิดว่าประชาธิปไตยไม่เกี่ยวข้องอะไรกับประชาชน

นอกจากนี้ ในระหว่างที่มีการสนทนาผู้วิจัยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานขอสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร์(สส.)หรือนักการเมือง พบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร์(สส.)หรือนักการเมืองส่วนใหญ่ไม่ทำตามสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชน จนทำให้ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนไม่ได้รับการช่วยเหลือดูแล ต่างจากช่วงที่มีการเลือกตั้งที่คอยดูแลเอาใจใส่ประชาชนเป็นอย่างดี พอประชาชนถามว่า ทำไมตอนที่ประชาชนเดือดร้อนถึงติดต่อไม่ได้ ก็อ้างว่าทราบเรื่องแล้ว กำลังดำเนินการอยู่ ถ้าอยากให้เสร็จก็ต้องเลือกตนเองเข้าไปทำงานต่ออีกครั้ง จะได้ช่วยแก้ไขปัญหาให้ประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง ประชาชนก็เชื่อ เพราะคิดว่าเขาคงจะช่วยเหลือได้จริง แต่หลังจากการเลือกตั้งเสร็จสิ้นเขาก็ไม่เคยมาดูแลเอาใจใส่ จนทำให้ประชาชนคิดว่า มีการเลือกตั้งเมื่อไหร่ ประชาชนโดนหลอกทุกครั้ง ดังคำกล่าวที่ว่า

> ประชาธิปไตยทำให้คนโดนหลอกมาเยอะ เพราะตอนที่ไม่มีการเลือกตั้ง พวก สส. พวก อบต. ก็ไม่มาหาหรอก พอมีการเลือกตั้งแล้วค่อยมาไหว้มาถ่ายรูป มารับปากว่าจะทำโน่นทำนี่ให้ พอได้รับเลือกตั้งเข้าไปก็ไม่สนใจชาวบ้าน ชาวบ้านจะทำอะไรเขาก็ไม่ได้ พอชาวบ้านรวมตัวประท้วงก็หาว่าชาวบ้านวุ่นวาย ทำให้บ้านเมืองไม่สงบ แล้วอย่างนี้ ประชาธิปไตยจะเป็นของประชาชนได้อย่างไร ในเมื่อคนที่

> มีอำนาจเขาทำได้ทุกอย่าง แต่ชาวบ้านได้แต่นั่งรอความตาย เขาไม่เห็นใจ ก็ไม่ช่วย ไปหา อบต. เขาก็ไม่สนใจ เสนออะไรไปก็ไม่เอา ไม่ฟัง เอาแต่เรื่องของเขา ทุกวันนี้จะทำอะไรเขาก็ทำไม่ต้องถามชาวบ้านหรอก (ดำ(นามสมมติ), 2550)

พฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อประชาชนไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ประชาชนก็ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบจากนักการเมืองและผู้มีอำนาจอยู่เรื่อยไป ทั้ง ๆที่ประชาชนเองก็มีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ และตรวจสอบควบคุมการทำงานของนักการเมืองได้ หากเห็นว่าตัวแทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปไม่ทำหน้าที่ในการดูแลแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ประชาชนเองก็ต้องไม่ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่อยงานหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว เพราะหากปล่อยให้เป็นลักษณะเช่นนี้ต่อไปย่อมส่งผลต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยเป็นแน่

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนไม่เข้าใจในระบอบประชาธิปไตย คือ ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยค่อนข้างน้อย สอดคล้องกับ ปิยะพงศ์ แจ่มแจ้ง (2550:191-193) ที่กล่าวว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำและต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตนเองและครอบครัว จึงไม่มีเวลาสนใจข่าวสารบ้านเมือง อีกทั้งประชาชนยังไม่ได้รับการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย เพราะที่ผ่านมาการเผยแพร่ประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการรณรงค์และประชาสัมพันธ์เรื่องการเลือกตั้งเท่านั้น จึงทำให้ประชาชนหลงเข้าใจผิดคิดว่าประชาธิปไตย คือ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส่งผลทำให้ประชาชนไม่สนใจและไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งๆ ที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับระบอบประชาธิปไตย

แต่หลังจากที่มีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับประชาชนในพื้นที่ด้วยการกระตุ้นเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนให้ความสนใจและเริ่มเห็นด้วยว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง แต่เป็นทุกอย่างที่อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน เช่น สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การนับถือศาสนา การเลือกถิ่นฐานที่อยู่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมของหมู่บ้าน การศึกษาฟรี การรักษาพยาบาลฟรี เบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ เป็นต้น ดังคำกล่าวที่ว่า

> เมื่อก่อนเวลาลุงได้ยินคำว่าประชาธิปไตย ลุกคิดว่า ต้องเป็นเรื่องของการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญหรือไม่ก็พรรคการเมือง ซึ่งไม่เกี่ยวข้อง

> อะไรกับชาวบ้านเลย เพราะการเมืองก็ไม่ใช่เรื่องของประชาชน แต่ตอนนี้ลุงรู้แล้วว่า การเมืองก็เป็นเรื่องของประชาชน เพราะเวลาที่การเมืองไม่ดี มีปัญหา เศรษฐกิจก็ไม่ดี ความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็ไม่ดีไปด้วย และเมื่อก่อนลุงก็ไม่เคยรู้เลยว่าลุงต้องจ่ายภาษีด้วยเวลาที่ซื้อของ เพราะเมื่อก่อนไม่เห็นมีใครเคยบอกลุงเลย หนูรู้หรือเปล่าถ้าชาวบ้านเขารู้นะว่า ตัวเองต้องจ่ายภาษีเหมือนกับคนรวยด้วย เขาต้องตกใจมากแน่ และคงเสียดายมากหากมีใครมาโกงกินเงินภาษีของเขาไป (ประวิทย์ (นามสมมติ), 2550)

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าหลังจากมีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชนในพื้นที่นั้น พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น โดยมองว่า ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของทุกคนและเมื่อไหร่ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้น ประชาชนก็ต้องได้รับผลกระทบตามไปด้วย ดังนั้น การเมืองจึงไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคม

4.2.1.2 วิถีประชาธิปไตยและมุมมองต่อการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน

วิถีการดำเนินชีวิตหรือจิตสำนึกประชาธิปไตยของประชาชนในสังคม ถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบของจิตสำนึกประชาธิปไตยจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับการบ่มเพาะวิธีคิดและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคมได้แก่ ครอบครัว ครูบาอาจารย์ กลุ่มเพื่อน กลุ่มที่ทำงานและสื่อมวลชน จนกลายเป็นวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย

แต่จากสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนก่อนที่จะมีการกระตุ้นเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตย ผู้วิจัยพบว่า วิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังคงมีพื้นฐานวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมที่ยึดความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ ความเชื่อทางศาสนา จารีตประเพณี ค่านิยมและยึดติดกับโครงสร้างของสังคมไทย เช่น การยึดถือระบบอาวุโส การยึดหลักชาติวุฒิ วัยวุฒิและคุณวุฒิ มากกว่าความรู้ความสามารถของบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับ จุรี วิจิตรวาทการ (อ้างในเอกสารสรุปการบรรยายระบบสังคมและการเมืองไทย, 2545: 1) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางสังคมในอดีตเป็นตัวกำหนดปัจจุบัน เพราะถ้าเข้าใจอดีตจะเข้าใจปัจจุบัน เช่น

การเข้าทำงานต้องใช้ความสามารถในการสอบแข่งขัน สอบได้ก็เข้าทำงานเป็นการยึดหลักคุณธรรม แต่เมื่อเข้าสู่ระบบความก้าวหน้า/การแต่งตั้ง โยกย้าย/พิจารณาความดีความชอบ/ ไม่ขึ้นอยู่กับหลักคุณธรรม กลับใช้ระบบอุปถัมภ์ พิจารณาถึงความเหมาะสมซึ่งไม่รู้ว่าความเหมาะสมอยู่ตรงไหน ไม่มีความเป็นธรรมไม่สามารถวัดได้ขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้บังคับบัญชา ดังคำกล่าวที่ว่า

> พรุ่งนี้จะมีประเพณี บุญข้าวสาก ลูกหลานทุกคนต้องกลับมาทำบุญให้กับบรรพบุรุษ หากไม่กลับมาทำบุญให้ก็จะโดนผีบรรพบุรุษสาปแช่ง ทำให้ทำมาหากินไม่เกิด เขาจึงกลับมาทุกคน และเป็นช่วงที่กำลังจะมีการเลือกผู้ใหญ่บ้านแทนผู้ใหญ่คนที่เพิ่งตายไปพอดี ป้ายังตัดสินใจไม่ได้เลยว่าจะเลือกใครดี คนหนึ่งก็เป็นญาติกัน อีกคนเขาก็ลงแทนพ่อเขาที่ตายจะได้ทำงานต่อจากพ่อเขา ป้ากำลังคิดว่าจะทำอย่างไรดี ที่บ้านลงคะแนนเสียงได้ 3 คน เดี๋ยวจะแบ่งกันกับลุงคนละเสียง ไม่อย่างนั้นสงสารเขาอีก ส่วนลูกชาย เขาคงเลือกให้ลูกผู้ใหญ่แหละ เพราะตอนพ่อเขามีชีวิตเป็นคนพาลูกชายป้าไปเข้าโรงเรียนที่ในตัวเมืองไม่ต้องสอบแล้วแกก็ไม่เอาเงินสักบาท ใจดีมากเลย พอลูกป้าฝึกงานเขาก็ใจดี พาไปฝึกที่ทำงานของเขา เห็นบอกว่าเรียนจบจะให้ทำงานเลย ป้าก็เลยลำบากใจไม่รู้จะทำอย่างไง เวลาป้าเดือดร้อน เขาก็ดีกับป้าทั้งสองฝ่าย (นี(นามสมมติ), 2551)

ในระหว่างการสนทนา ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า วิถีการดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ยังคงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติมีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันอยู่พอสมควร และยังคงยึดติดอยู่กับความเชื่อทางศาสนาและความมั่นคงปลอดภัยที่อยู่ภายใต้ร่มโพธิ์ร่มไทรของผู้มีอำนาจ เพราะผู้ที่มีอำนาจสามารถช่วยเหลือประชาชนได้ ซึ่งสะท้อนได้ดังนี้

> ชาวบ้านที่นี่เขาใช้ชีวิตกันแบบเรียบง่ายไม่ค่อยมีปัญหาอะไรกันหรอก ส่วนใหญ่ก็รู้จักกันหมด มีอะไรก็ช่วยเหลือกันทุกอย่าง คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เขาเป็นคน ธัมมะธัมโม ไม่ค่อยขัดแย้งกัน มีอะไรก็แบ่งปันกัน ตอนเย็นๆ ก็ไปรวมตัวกันที่วัด เด็ก ๆก็ไปช่วยกันทำความสะอาดที่วัด บางคนก็ให้ลูก ไปบวชเรียนที่วัดเลย จึงไม่ค่อย

มีปัญหาอะไร เวลาทำนา ก็ไปช่วยลงแขกกัน เวลาที่มีงานวัดชาวบ้านก็มาช่วยกันหมดทุกคนเลย

ส่วนเวลาที่ใครมีปัญหากันผมในฐานะผู้ใหญ่บ้านก็ช่วยเหลือเขาเท่าที่ช่วยเหลือกันได้ เช่นถ้าเขาไม่มีเงินให้ลูกไปโรงเรียนมาบอก ผมก็ช่วยหรือบางคนไม่มีงานทำ กลับมาจากกรุงเทพ ผมรู้จักใครผมก็พาไปฝากให้ เขาได้มีงานทำกัน ในหมู่บ้านผมก็อยู่กันอย่างนี้แหละ ชาวบ้านเขาก็รู้สึกดีนะที่ผมสามารถดูแลเขาได้จริง ๆ หมู่บ้านนี้ไม่มีใครอยากสมัครเป็นผู้ใหญ่หรอก เพราะเขาต้องทำมาหากิน ไม่มีใครสมัครที่ผมได้เป็นเพราะชาวบ้านเขาเห็นว่าผมไม่ต้องลำบาก เรื่องทำมาหากิน และมีความรู้ เขาก็เลยให้ผมเป็น ก่อนหน้าที่ผมจะเป็นผู้ใหญ่ ผมก็เป็นอย่างนี้ ใครเดือดร้อนผมก็ช่วยเท่าที่ช่วยได้ (วิชัย(นามสมมติ), 2551)

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมที่เน้นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจและให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าหลักการเหตุผล และยึดมั่นในระบบอุปถัมภ์และระบบอาวุโส ซึ่งมีลักษณะไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย

แต่หลังจากมีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยการกระตุ้นเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยในเรื่องความเสมอภาคที่เป็นธรรมกับระบบอุปถัมภ์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่รู้สึกว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเวลาที่มีการสอบแข่งขันเข้ารับราชการหรือเข้าโรงเรียน คนที่รู้จักกับผู้มีอำนาจมักได้เปรียบคนจนที่ไม่มีใครให้พึ่งพา เช่น นาย ก เป็นลูกผู้ใหญ่รู้จักข้าราชการและผู้มีอำนาจจึงใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวฝากลูกเข้าโรงเรียนหรือเข้าทำงานได้ ส่วนนาย ข เป็นคนจนก็ต้องยอมรับชะตากรรมต่อไป เป็นต้น ประชาชนส่วนใหญ่จึงเห็นด้วยว่า ตนเองควรได้รับสิทธิและเสรีภาพ เท่าเทียมกับทุกคนในสังคม

4.2.1.3 สิทธิกับมุมมองการใช้ชีวิตของประชาชน

สิทธิเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของประชาชนในสังคมประชาธิปไตยที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของสิทธิและสามารถใช้สิทธิที่ตนเองมีอยู่ได้ แต่ต้องเคารพและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การเคารพสิทธิของผู้อื่นและการรักษาสิทธิของตนเองจึงเป็นหลักประกันสำคัญที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งสะท้อนได้จากคำกล่าวดังนี้

> ทุกวันผมต้อง นั่งเรือไปทำงานแถวประตูน้ำ เวลาขึ้นเรือ ผมก็มักจะเห็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งเสมอ นั่นคือ การคุยกัน ไม่ว่าจะเป็นการคุยทรศัพท์หรือสนทนาเสียงดังระหว่างกัน สิ่งที่เกิดขึ้นคือความหนวกหู น่าเบื่อ น่ารำคาญมาก เพราะคนก็แน่น จะคุยอะไรกันนักหนาคุยตั้งแต่ขึ้นเรือจนกระทั่งลงเรือท่าสุดท้าย นอกจากนี้ เวลาที่ผมอยู่ที่บ้านกำลังอ่านหนังสือจะมีคนชอบเปิดเพลงเสียงดังอยู่เป็นประจำ ทำให้ผมรู้สึกเบื่อหงุดหงิด ไม่ชอบในสิ่งที่เขาทำเลย (บ่าว (นามสมมติ), 2550)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าจริง ๆ แล้วเขาก็รู้สึกว่าตนเองกำลังโดนละเมิดสิทธิส่วนบุคคลจากการใช้เสรีภาพของผู้อื่นอยู่ แต่ไม่รู้ว่าจะป้องกันหรือรักษาสิทธิของตนเองได้อย่างไร ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนกลับไปว่า ทำไมไม่ลองบอกเขาไปว่าคุณกำลังคุยเสียงดังรบกวนคนอื่นอยู่ จะได้ไม่ต้องมานั่งอดทนกับพฤติกรรมที่ตนเองกำลังโดนละเมิดอยู่ ผลที่ได้รับปรากฏว่า

> หลังจากวันนั้นผมก็บอกกับคนที่มีพฤติกรรมอย่างนี้ตามที่ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ผมเลยบอกเขาไปว่าคุณไม่ควรจะคุยเสียงดังรบกวนคนอื่น เพราะเรื่องที่คุณคุยกันเป็นเรื่องส่วนตัวที่คนอื่นไม่อยากรู้ ผลที่ได้เขาก็อายและไม่กล้าทำอีก หลังจากนั้นเวลาผมเจอเหตุการณ์ลักษณะอย่างนี้ผมก็บอกเขาประจำ ผมก็ไม่ต้องอดทนฟังเรื่องไร้สาระของใคร หรือบางคนเข้าโรงหนังหรือนั่งในรถตู้ก็ชอบเอาอะไรมากิน ผมก็ไม่ชอบ แต่ก็บอกเขาว่าสิ่งที่เขาทำไม่เหมาะสมเพราะทำให้ผมเดือดร้อน (บ่าว(นามสมมติ), 2552)

จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนและการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิทธิของตนเองและการรักษาสิทธิที่ตนเองมีอยู่ เพราะประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันและให้ความสำคัญกับเรื่องของตนเองมากกว่าการคำนึงถึงสิทธิและประโยชน์ของบุคคลอื่น ประชาชนจึงไม่สนใจว่าสิทธิที่ตนกำลังกระทำอยู่จะไปกระทบหรือทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทย ที่ยึดมั่นในความเป็นปัจเจกบุคคลและให้ความสำคัญกับเรื่องของตนเองมากกว่าเรื่องของส่วนรวม แต่ลักษณะดังกล่าวไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชนในพื้นที่ ด้วยการสนทนากระตุ้นเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า สิทธิของประชาชนถูกจำกัดไว้เพียงแค่การใช้สิทธิเลือกตั้งที่ประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจ เพราะการตัดสินใจขึ้นอยู่กับผู้ที่มีอำนาจมากกว่า จึงยึดถือตัวบุคคลมากว่าหลักการและเหตุผล ส่วนสิทธิในด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นเสียงสะท้อนของประชาชนที่มีความรู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรม ทั้งๆที่ตนเองควรมีสิทธิในการขอรับความช่วยเหลือเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ได้แก่ สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับประชาชนจะมีการประชาสัมพันธ์น้อยมาก โดยเฉพาะที่องค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้เนื่องจากเอกสารทุกอย่างเป็นความลับของทางราชการ สิทธิในการรับการรักษาพยาบาลตามนโยบายที่รัฐบาลกำหนดอย่างทั่วถึง เพราะบางคนได้รับสิทธิบางคนไม่ได้รับสิทธิในการรักษาพยาบาล สิทธิความเป็นมนุษย์ซึ่งประชาชนควรได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ควรมีการเอารัดเอาเปรียบดูถูกเหยียดหยาม เพียงเพราะเขาเป็นคนจนต้องยอมทำต่อไป เพราะไม่มีทางเลือกการที่เขาเป็นคนต่างด้าว จึงจ่ายค่าจ้างน้อยกว่าคนไทยหรือให้เขาทำงานเกินเวลา การใช้แรงงานเด็กเกินกว่ากำลังที่เด็กสามารถจะทำได้ สิทธิในการดำรงชีวิต ประชาชนส่วนใหญ่แจ้งว่า

> ตนไม่ได้รับเบี้ยยังชีพคนชรา ทั้ง ๆ ที่ตนเองมีคุณสมบัติตรงตามที่กำหนด แต่คนที่ได้รับกลายเป็นแม่ของผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นญาติพี่น้องของคนที่เป็นผู้นำ (แดง(นามสมมติ), 2550)

แต่หลังจากมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิ พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับการรักษาสิทธิของตนเองมากขึ้น จากเมื่อก่อนมีความเข้าใจว่าสิทธิของตนมีแค่เรื่องการใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น ส่วนสิทธิในด้านอื่นไม่ได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ดังนี้

> หน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หลังจากนั้นคนที่ประชาชนเลือกก็สามารถใช้สิทธิตัดสินใจแทนประชาชนได้ เพราะประชาชนมอบอำนาจให้ตัวแทนแล้ว (สมาน(นามสมมติ), 2550)

นอกจากนี้ ในระหว่างที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน ผู้วิจัยพบว่า ในหมู่บ้านมีการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่นอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น การขับยานพาหนะที่มีเสียงดังในหมู่บ้าน การปล่อยให้สัตว์เลี้ยงไปถ่ายอุจจาระหน้าบ้านคนอื่น การเปิดโทรทัศน์เสียงดังในยามวิกาล ซึ่งสอดคล้องกับ กนกกาญจน์ อนุแก่นทราย, (2550: 10) ที่กล่าวว่า การละเมิดสิทธิของผู้อื่นในสังคมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายรูปแบบ เช่น การแซงคิว การจอดรถหน้าบ้านคนอื่น การสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ การนำเอาปมด้อยของคนอื่นมาล้อเล่น การคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน การทำร้ายร่างกายกันจนเสียชีวิต การทำร้ายร่างกายกันของกลุ่มผู้ชุมนุมทางการเมืองที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

4.2.1.4 เสรีภาพและความรับผิดชอบ

เสรีภาพถือเป็นความอิสระของมนุษย์ในการที่เลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดโดยไม่ตกอยู่ภายใต้การบังคับหรือควบคุมของผู้อื่น การใช้เสรีภาพเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งพบเห็นได้ในทุกชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ การเลือกถิ่นที่อาศัยอยู่ การนับถือศาสนาและการรวมกลุ่มทางสังคม เป็นต้น จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชนและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีเสรีภาพในการดำรงชีวิตที่ค่อนข้างอิสระ สอดคล้องกับลักษณะเด่นของสังคมไทยที่ไม่ชอบอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับและไม่ค่อยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมจนมีคำกล่าวว่า ทำอะไรตามใจคือไทยแท้ คือ อยากจะทำอะไรก็ทำโดยไม่สนใจว่าสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่จะไปกระทบหรือทำให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ ดังคำกล่าวต่อไปนี้

> เด็กสมัยนี้พ่อแม่ตามใจ จะทำอะไรก็ได้ ไม่สนใจผู้ใหญ่หรอก ดูซิเด็กผู้หญิงเวลาไปห้างสรรพสินค้านุ่งกางเกงขาสั้นใส่เสื้อสายเดี่ยว เดินเที่ยวกับผู้ชายไม่รู้สึกอายบ้างเลย ส่วนผู้ชายก็รวมตัวกันขับรถซิ่งส่งเสียงดัง ไม่เกรงใจคนอื่น ขับรถก็ไม่สวมหมวกกันน็อค ฝ่าไฟแดง ให้เรียนก็ไม่ตั้งใจเรียน ชอบโดดเรียน และไม่สนใจว่าสิ่งที่ตนเองกระทำอยู่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน แย่จังเลย ใครห้ามก็ไม่ฟัง (นิต(นามสมมติ), 2551)

การใช้เสรีภาพที่มากเกินขอบเขตนั้นในบางครั้งอาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ เพราะผู้ที่ใช้ไม่ได้คำนึงถึงกฎเกณฑ์ กติกาหรือขนบธรรมเนียมประเพณี แต่คำนึงถึงความต้องการของตนเองเป็นหลัก ขาดความรับผิดชอบในสิ่งที่กำลังกระทำ ดังนี้

> เด็กสมัยนี้เอะอะอะไรก็อ้างสิทธิเสรีภาพ เสรีภาพอะไรกัน เพราะถึงจะเป็นเสรีภาพ ก็ต้องไม่ทำให้คนอื่นเขาเดือดร้อน ไม่ใช่เสรีภาพแล้ว จะทำอะไรตามอำเภอใจก็ได้ เพราะแก๊งรถซิ่งที่เด็กวัยรุ่นรวมตัวกันและส่งเสียงดังทำให้คนอื่น ไม่ได้หลับ ไม่ได้นอน พ่อแม่ก็ไม่ดูแล ไม่ห้ามลูกของตัวเองเลย ขนาดอยู่ใกล้พ่อแม่ขนาดนี้ ออกไปข้างนอกจะขนาดไหน (สี(นามสมมติ), 2550)

ส่วนเสรีภาพในการเลือกตั้งซึ่งถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีการตัดสินใจอย่างอิสระปราศจากการบังคับขู่เข็ญ เพราะประชาชนจะตัดสินใจเลือกผู้สมัครคนใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับความชื่นชอบของแต่ละบุคคล แต่จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและได้มีโอกาสได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ตัดสินใจลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครคนใดมักเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เป็นหลัก เช่น เป็นญาติพี่น้องเป็นคนที่ตนรู้จัก เป็นเจ้านายที่มีบุญคุณกันมาก่อนซึ่งสะท้อนได้จากคำบอกเล่าของประชาชน

> เวลามีการเลือกตั้ง ส่วนใหญ่การตัดสินใจไม่ได้เป็นไปอย่างอิสระหรอก เพราะต้องตัดสินใจให้ได้ว่าจะลงคะแนนเสียงให้ใครกันแน่ระหว่างคนที่มีบุญคุณมาก่อน ญาติพี่น้องหรือคนดีที่เรา ชื่นชอบ สุดท้ายก็ลงคะแนนให้กับคนที่เขาให้เงิน เพราะถ้าไม่ลงคะแนนให้เขา เราก็อาจจะได้รับอันตรายได้ (ไมตรี(นามสมมติ) , 2551)

จึงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกลับไปว่า

> จริง ๆเราไม่เลือกเขาก็ไม่รู้หรอกเพราะเขาตรวจสอบไม่ได้หรอกว่าเราลงคะแนนเสียงให้หรือเปล่า การตัดสินใจขึ้นอยู่กับตัวเราเอง ไม่มีใครมาบังคับขู่เข็ญได้หรอก ถ้าเขาเป็นคนดีชาวบ้านก็เลือกอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องใช้เงินซื้อเสียง ชาวบ้านก็ไม่ต้องกลัวว่ารับเงินมาแล้วหากไม่ลงคะแนนให้เขาจะทำอันตราย การเลือกตั้งก็จะเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม

หลังจากมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน พบว่า ประชาชนเริ่มเห็นด้วยที่ตนเองควรมีโอกาสในการตัดสินใจได้อย่างอิสระปราศจาก การบังคับขู่เข็ญ ส่วนเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ พบว่า ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นหรือ การวิพากษ์วิจารณ์ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ถูกปลูกฝังให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ เพราะผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อนมีประสบการณ์มากกว่า เป็นเด็กเป็นเล็กไม่ควรเถียงผู้ใหญ่ จึงต้องคอยเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งเท่านั้น เมื่อโตขึ้นจึงไม่กล้าแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งประชาชนเล่าให้ฟังว่า

> จริง ๆ ผมเป็นคนชอบคุยและก็พูดเก่งนะ แต่แปลกเวลาที่เขามีการพูดเพื่อเอางานเอาการ หรือเวลาที่มีการประชุมหมู่บ้านผมกลับไม่กล้าพูด ทั้ง ๆที่ผมคิดว่าสิ่งที่กำลังพูดกันมันน่าจะมีทางออกมากกว่านี้ และผมก็เชื่อว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ก็คิดได้ แต่ไม่กล้าเสนอไม่รู้ว่ากลัวอะไร ตอนเด็ก ๆ เหมือนกันพอครูถามหรือให้ออกไปหน้าห้อง อายมากไม่กล้าพูด พอโตก็ไม่กล้าพูดในที่ประชุมอีก ทั้ง ๆที่ผมพูดมาก อย่างพวกคุณมาถามผมกล้าพูด แต่ถ้าผู้ใหญ่บ้านถามในที่ประชุมไม่กล้า ทำให้เวลาประชุมก็เห็นด้วยกับเขาไปทุกอย่าง สงสัยผมคงเกรงใจผู้ใหญ่บ้านกับกำนัน เดี๋ยวพูดอะไรผิดหาว่าไปหักหน้า ดีไม่ดีกลายเป็นเรื่องอีกเฉย ๆดีกว่า (ไมตรี(นามสมมติ), 2551)

จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชนในพื้นที่ พบว่า เสรีภาพที่แท้จริงซึ่งเป็นเสรีภาพที่ประชาชนทุกคน ควรมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกันนั้น ยังถูกปิดกั้นอยู่ทั้ง ๆที่เสรีภาพในการแสดงออกถือเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่าระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด เพราะทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการแสดงออกได้อย่างเสรีโดยปราศจากการแทรกแซง (อานันท์ ปันยารชุน, 2551:10-12)แต่ต้องอยู่ในขอบเขตไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นหรือ ไปทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การใช้เสรีภาพจึงต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมมีลักษณะตรงกันข้ามกับคำพูดดังกล่าว ซึ่งสะท้อนจากประสบการณ์จริงของประชาชน ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมของประชาชนนั้นมักถูกปิดกั้นจากตัวแทนที่มีอำนาจ โดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทั้งนี้เพราะผู้นำหรือตัวแทนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันกับประชาชน ประชาชนจึงไม่สามารถมีอิสระในการเลือกหรือตัดสินใจ

ที่จะเข้าร่วมกับกลุ่มต่าง ๆ ได้ตามความสมัครใจของแต่ละบุคคล เพราะเมื่อใดประชาชนเข้าร่วมการประชุมหรือรวมกลุ่มกันเองเพื่อทำกิจกรรม โดยไม่ได้ถามความคิดเห็นของผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านก็จะไม่ได้รับการสนับสนุนเรื่องงบประมาณและความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ และอาจถูกมองว่ามีความขัดแย้งกับผู้นำจนนำไปสู่ความขัดแย้งในหมู่บ้าน ดังคำกล่าวของประชาชนว่า

> เมื่อก่อนเวลาที่มีการประชุมชาวบ้านก็สนใจเพราะเป็นการกำหนดนโยบายที่จะพัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้านมีโอกาสเสนอสิ่งที่ตนอยากจะทำ เช่น เสนอให้มีการทำถนนเข้าไปในหมู่บ้าน เพระตอนนี้ ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ โครงการเรื่องน้ำประปาในหมู่บ้านต่อเนื่อง เพราะชาวบ้านลำบากเรื่องน้ำกินน้ำใช้
>
> ส่วนผู้ใหญ่ก็เสนอโครงการปุ๋ยเพื่อชุมชนผลปรากฏว่าสิ่งที่ชาวบ้านเสนอไปไม่ได้รับความสนใจ แต่ไปสนใจโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล โครงการลานกีฬาต้านยาเสพติด โครงการความเป็นอยู่แบบพอเพียง โครงการเข้าค่ายจริยธรรมและโครงการจัดอบรมสามเณรฤดูร้อนซึ่งเป็นโครงการของอบต. ชาวบ้านจึงแสดงสีหน้าเบื่อหน่ายเพราะเสนออะไรไปก็ไม่เอาสักอย่าง จึงพูดออกไปว่าอยากให้ทำอันไหนละ อบต. ก็ตัดสินใจเอาเถอะ อบต. จึงตัดสินใจเลือกโครงการผลิตภัณฑ์ชุมชน ปรากฏว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ ไม่สนใจพอถึงวันเสาร์ ซึ่งเป็นเวลานัดหมาย ชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับ อบต.ก็ไม่มาส่งผลให้กลุ่มมีสมาชิกแค่ 12 คน จากที่ลงชื่อไว้ 34 คน ต่อมากลุ่มก็เริ่มไม่มีใครสนใจ สมาชิกจึงเก็บอุปกรณ์ไว้ เผื่อมีใครมาตรวจก็จะทำให้ดู (วิ(นามสมมติ), 2551)

จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชนชนในพื้นที่ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีเสรีภาพในการดำเนินชีวิต แต่เสรีภาพที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น มักถูกกีดกันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ทั้ง ๆ ที่ประชาชนก็มีสิทธิและเสรีภาพในการที่จะวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะนโยบายตามความต้องการของประชาชนได้เช่นกัน ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามกระตุ้นกลับไป เพื่อให้ประชาชนตระหนักในเสรีภาพที่ประชาชนสามารถแสดงออกได้ โดยการแนะนำช่องทางให้กับประชาชนดังนี้

> ถ้าอย่างนั้นชาวบ้านก็ควรจะมีการรวมกลุ่มกันนะค่ะ เช่น คนไหนที่เดือดร้อนหรือต้องการเสนอนโยบายอะไรก็รวมกลุ่มกันไว้ จะได้มีอำนาจในการต่อรองเวลาที่มีการประชุม และตรวจสอบการทำงานของ อบต .ด้วย เช่น อบต. บอกว่าไม่มีเงินมากพอจะทำโครงการที่เสนอมาหรอก เพราะแต่ละโครงการต้องใช้เงินจำนวนมาก ซึ่งเงินเหล่านั้นได้มาจากการเก็บภาษีของคนในหมู่บ้าน ส่วน อบต.เป็นเพียงแค่ตัวกลางที่จะนำเงินไปจัดสรรให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการของประชาชน ไม่ใช่เป็นคนกำหนดทุกอย่างแล้วให้ประชาชนทำตามอย่างเดียว

หลังจากแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน ผู้วิจัย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เริ่มเห็นด้วยกับสิ่งที่ได้แลกเปลี่ยนไป ส่วนการนำไปปฏิบัติจริงจะเป็นอย่างไรเป็นเรื่องของประชาชนว่าจะเลือกใช้เสรีภาพที่ตนเองมีอยู่ได้อย่างเต็มที่ เต็มความสามารถหรือไม่ เพราะการใช้เสรีภาพทุกอย่างจะต้องเป็นไปอย่างอิสระปราศจากการบังคับขู่เข็ญ แต่ต้องมีขอบเขตของเสรีภาพเพราะการใช้เสรีภาพต้องคำนึงถึงผลที่ตามมาด้วยว่าการใช้เสรีภาพนั้นต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นหรือไปทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เราจึงต้องมีกฎหมายจำกัดเสรีภาพของบุคคล เพื่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม

4.2.1.5 การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การเสนอแนะ การตรวจสอบและการมีส่วนร่วมในการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยจะต้องเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดมาจากความต้องการของประชาชนเอง ไม่ใช่เกิดขึ้นโดยการบังคับหรือตามความต้องการของบุคคลอื่นและการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ดังนั้น การมีส่วนร่วมถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างอิสระตามความต้องการของประชาชน และเกิดจากความเต็มใจไม่ใช่เกิดจากการบังคับ แต่จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้นำเป็นหลัก เพราะการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่จะเป็นของผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งสะท้อนได้จากการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงและขอมติจากประชาชนในการจัดทำโครงการอยู่ดีมีสุข เพราะทางอำเภอรีบให้ส่งรายละเอียดของโครงการ ผู้ใหญ่บ้านจึงเรียกประชาชนในหมู่บ้าน

มาประชุม ผลที่ปรากฏจากการสังเกตการณ์และเข้าร่วมประชุมด้วย พบว่า เมื่อผู้ใหญ่บ้านเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอโครงการที่ตนเองอยากทำ ปรากฏว่า มีเพียงประชาชนส่วนน้อยเท่านั้น ที่เสนอสิ่งที่ตนอยากจะทำ แต่สิ่งที่เสนอมายังไม่ดีพอ ผู้ใหญ่บ้านจึงตัดสินใจว่า

> เอาอย่างนี้ก็แล้วกันเดี๋ยวผู้ใหญ่บ้านเสนอให้ 3-4 ข้อ แล้วเดี๋ยวค่อยยกมือลงคะแนนกัน จะได้ไม่เสียเวลา ทุกคนคิดว่ายังไง ชาวบ้านส่วนใหญ่ ซึ่งไม่อยากจะคิดหรือเสนออะไรก็เห็นด้วยตามที่ผู้ใหญ่ เสนอมา แล้วแต่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านว่ายังไงก็เอาอย่างนั้นแหล ผู้ใหญ่ตัดสินใจเถอะ (วันชัย (นามสมมติ), 2551)

ผลที่ออกมาคือชาวบ้านทุกคนเลือกนโยบายที่ผู้ใหญ่เสนอมาโดยไม่มีใครคัดค้านหรือสอบถามรายละเอียดเลยว่าโครงการดังกล่าวเป็นยังไงทำแล้วดีหรือเปล่าใช้เวลาหรืองบประมาณจำนวนเท่าใด นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า นโยบายหรือโครงการที่ประชาชนเสนอไปส่วนใหญ่จะไม่ได้รับความสนใจจากผู้มีอำนาจ จนทำให้ประชาชนคิดว่า สิ่งที่ตนเสนอไปไม่มีประโยชน์ เพราะยังไงผู้มีอำนาจก็ไม่สนใจ จึงเป็นสาเหตุให้ประชาชนรู้สึกเบื่อหน่ายและไม่อยากเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังคำกล่าวของประชาชน ดังนี้

> เสนอไปก็ไม่เอาไม่รู้จะให้เสนอทำไม คราวหลังผู้ใหญ่บ้านคิดเองก็ได้ ยังไงชาวบ้านก็ลงชื่อเข้าร่วมประชุมอยู่แล้ว ใคร ๆ เขาก็เกรงใจผู้ใหญ่บ้านทั้งนั้นแหละ เขาเป็นผู้ใหญ่บ้านนะไม่ใช่ชาวบ้านธรรมดาเหมือนเรา อุตส่าห์เสนอไปชาวบ้านไม่เห็นด้วยเขาก็หน้าแตกซิ ส่วนป้าไม่เป็นไรหรอก ป้าก็เสนอไปเผื่อได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้หรอก เพราะไม่ตรงกับใจที่ผู้ใหญ่บ้านคิดไว้ ถึงในที่ประชุมเห็นด้วยผู้ใหญ่บ้านเขาก็เลือกที่เขาเสนออยู่ดี (แดง(นามสมมติ), 2550)

ผู้วิจัยจึงกระตุ้นโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกลับไปว่า

> สิ่งที่ป้าเสนอไปก็เป็นสิ่งที่ดีเพียงแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่าโครงการของผู้ใหญ่บ้านน่าสนใจ จึงอยากทดลองทำดู ซึ่งไม่ได้แปลว่าโครงการของป้าไม่ดี เพราะการที่ป้าเสนอในสิ่งที่ป้าอยากจะทำ

> แสดงให้เห็นว่า ป้าก็เป็นคนหนึ่งที่สนใจและอยากเห็นหมู่บ้านของป้าได้รับการพัฒนา โดยที่ตัวของป้าก็ไม่ได้มีส่วนได้เสียกับสิ่งที่เสนอไป ป้าควรหวงแหนรักษาไว้ เพราะเป็นสิทธิและเสรีภาพที่จะเลือกได้ว่าสิ่งที่เราต้องการจริง ๆ คืออะไร เพราะงบประมาณที่นำมาใช้ในโครงการก็เป็นเงินภาษีของชาวบ้านทุกคน ถ้าทุกคนไม่สนใจปล่อยให้ผู้ใหญ่บ้านทำอะไรก็ได้ตามที่ผู้ใหญ่บ้านอยากทำและยกอำนาจทุกอย่างให้ผู้ใหญ่บ้านหมด เราจะรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งที่ผู้ใหญ่บ้านทำคือสิ่งที่เราต้องการ จริง ๆ ดังนั้น การเสนอโครงการต่าง ๆ ควรเกิดจากการตัดสินใจของตัวเราเองไม่ใช่แล้วแต่ใครจะบังคับหรือแล้วแต่ใครจะว่ายังไง

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังมอบอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ผู้ปกครอง นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนก็ไม่ได้เกิดขึ้นจริง เพราะประชาชนเองไม่สนใจและเห็นว่าประชาชนธรรมดาอย่างตนเองไม่สามารถทำอะไรได้หรอก ไม่เชื่อว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ไม่เชื่อว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะสามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้ รวมทั้งไม่เชื่อว่าตนเองจะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมที่ดีกว่าได้ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือในชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ และเป็นลักษณะของการบังคับ เช่น การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การประชุม การขอความร่วมมือจัดงานประเพณี การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลและจังหวัด ซึ่งได้มาจากคำบอกเล่าที่ว่า

> ชาวบ้านเล่าให้ฟังการรวมกลุ่มเพื่อลงแขกเกี่ยวข้าวไม่ได้เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านหรอก ที่ทำกันเพราะเขารู้ว่าจะมีคนมาดูงานก็เลยนัดชาวบ้านมาช่วยกันดำนา ไถ่นา ส่วนเขาก็มาดำตอนเปิดงานถ่ายรูปเสร็จก็เสร็จไม่ต้องทำอีกแล้ว ที่เหลือก็ให้ชาวบ้านทำไปดูซิทำตั้งแต่เมื่อวานวันนี้ชาวบ้านก็ต้องมาช่วยทำต่อ แทนที่จะได้ทำนาของตัวเอง ทำอะไรไม่ได้หรอก พี่มาก็มาเพราะสงสารแฟนพี่เขาเป็นภารโรงที่เทศบาลไม่มาช่วยเขาก็เหนื่อย ส่วนที่เหลือก็ชวนคนที่รู้จักมา ดีนะที่วันนี้พวกหนูมาช่วยไม่อย่างนั้นแย่เลย คนอื่นเขาไม่รู้หรอกคิดว่าชาวบ้านร่วมมือกันดี จริง ๆตอนนี้ไม่มีใครเขาค่อยทำนาหรอกมีเงินเขาก็เลิกทำ บางคนก็จ้าง บางคนก็ให้เขาเช่าที่นา (ดี(นามสมมติ), 2552)

การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วม พบว่า นโยบายที่ผู้ปกครองเสนอไปเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนไม่ตรงตามความต้องการของประชาชน จึงทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้ยากและอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนจึงเกิดขึ้นได้เฉพาะลักษณะของการรวมกลุ่มทางสังคมเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่การมีส่วนร่วมและความสนใจทางการเมืองของประชาชนเป็นความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะการที่ประชาชนมีจิตใจเป็นแบบประชาธิปไตย คือ การที่บุคคลมีความเชื่อมั่นและเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีผลตามมา แต่จากคำบอกเล่าที่ผ่านมาของประชาชนส่วนใหญ่จะมีลักษณะตรงกันข้าม ทำให้ประชาชนไม่มั่นใจในตนเอง ไม่เชื่อว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนเองจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ดังคำกล่าวของชาวบ้านคนหนึ่งที่ว่า

> ในการประชุมชาวบ้านจะมีความสนใจและให้ความสำคัญ แต่จะมีกรณีที่ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอต่อผู้บริหารในท้องถิ่น ความคิดเห็นเหล่านั้นไม่ได้นำเอาไปใช้หรือปฏิบัติแต่อย่างใด (ประดิษฐ์(นามสมมติ), 2550)

ผู้วิจัยจึงได้มีการพูดคุยกันกับชาวบ้านถึงแนวทางในการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกระตุ้นให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารท้องถิ่นและรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและเสนอนโยบายที่ต้องการให้มีการแก้ไข แต่การรวมกลุ่มดังกล่าวต้องไม่กระทำกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย

ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชน แต่เกิดขึ้นจากการโดนบังคับของผู้นำ ประชาชนบางกลุ่มก็เห็นว่า การมีส่วนร่วมเป็นการรักษาผลประโยชน์ที่ตนควรจะได้รับเป็นเรื่องที่ตนเองต้องมีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องดังกล่าว หากไม่ไปประชุมก็จะเสียโอกาสหรือทำให้ตกสำรวจไม่ได้รับสิทธิที่ควรจะได้รับ เช่น เวลาน้ำท่วมหากไม่ไปก็ไม่ได้ลงชื่อ ตกสำรวจทำให้ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ ไม่ได้เงินชดเชย ดังคำกล่าว ไม่ไปประชุมไม่ได้หรอกเดี๋ยวของแจกไปเป็นของคนอื่น ส่วนอุปสรรคที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเกิดขึ้นได้ยาก เพราะฐานะของคนในสังคมไม่เท่าเทียมกัน จึงเป็นอุปสรรคในการแสดงความคิดเห็น ฝ่ายผู้ใหญ่ก็ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้น้อย ผู้น้อยก็ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนมาก จึงเป็นการยากที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมนั้นเป็นกิจกรรมที่สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การเข้าร่วมในคณะกรรมการของชุมชน การให้ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนหรือส่วนรวม การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทน หรือการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แต่การมีส่วนร่วมที่พบเห็นบ่อยและเกิดขึ้นในหมู่บ้านจะมีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมบางอย่างเท่านั้น การรวมกลุ่มที่พบเห็นได้ชัดเจนของประชาชน คือ การรวมกลุ่มที่มีคณะกรรมการหมู่บ้านเท่านั้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุ กองทุนเงินล้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เป็นต้น นอกจากนี้ในแต่ละหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มและ จัดกิจกรรมทางสังคมอย่างน้อยที่สุดก็ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กในวันเด็ก การรดน้ำดำหัวในเทศกาลสงกรานต์ การทำบุญตักบาตรร่วมกันในวันขึ้นปีใหม่ การจัดกิจกรรมถวายความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ หรือการรวมกลุ่มกันเฉพาะกิจเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม เป็นต้น ซึ่งการรวมกลุ่มส่วนใหญ่ของประชาชนจะเป็นการรวมกลุ่มที่ประชาชนได้รับผลประโยชน์หรือเพื่อแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าเท่านั้น ดังคำกล่าวที่ว่า

> ลักษณะการรวมกลุ่มของประชาชนเป็นการรวมกลุ่มกันตามอาชีพเป็นส่วนใหญ่ เช่น กลุ่มมอเตอร์ไซค์รับจ้าง กลุ่มเรือรับจ้าง กลุ่มทำขน เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นมาเพื่อรองรับกับความต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงาน ที่เข้ามาช่วยเหลือเกี่ยวกับภัยสึนามิ ซึ่งในปัจจุบันไม่ได้มีการรวมตัวกันอย่างจริงจัง เพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน แต่การรวมกลุ่มตามอาชีพของคนในชุมชนจะมีผลต่อการได้รับการช่วยเหลือ จากภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ (สมศักดิ์(นามสมมติ), 2550

จากลักษณะดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีการรวมตัวกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนั้น เป็นเพราะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะเป็นพฤติกรรมที่ต้องใช้ระเบียบวินัย ดังนั้น เมื่อคนไทยยังขาดระเบียบวินัยขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ คาดหวังให้คนไทยมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจึงเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เห็นได้จากพฤติกรรมต่างๆ ของคนไทยที่ยึดถือความเป็นอิสระ ของบุคคล และการขาดวินัยของกลุ่ม ทำให้คนไทยไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมของการรวมกลุ่มบุคคลจะตัดสินใจด้วยตนเองและต่อต้านการตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับ ทินพันธ์ นาคะตะ (2546 : 168-178) ที่กล่าวว่ากิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่เกิดขึ้น

ในรูปของการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการมีลักษณะฉับพลัน แล้วสลายตัวไปเมื่อบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะหน้าซึ่งสะท้อนได้จากคำบอกเล่าที่ว่า

> การรวมกลุ่มอาชีพทำปลาเค็มในพื้นที่เกาะกลางเพื่อให้กลุ่มมีขนาด ใหญ่ขึ้น และมีอำนาจต่อรองกับเรือหาปลานั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ แต่ก็พูดคุยกันในวงแคบๆ ไม่มีใครริเริ่ม อย่างจริงจัง แต่เมื่อเริ่มมีผลกระทบที่รุนแรงขึ้นก็คิดว่าน่าจะมีการรวมกลุ่มเพื่อหารือเกี่ยวกับทางออกของปัญหา (สุภา(นามสมมติ), 2550)

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเมืองนั้นมีความยากลำบาก เพราะเงื่อนไขในการรวมกลุ่มมีลักษณะเฉพาะ สมาชิกมีอาชีพที่แตกต่างหลากหลายทำให้ไม่มีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ต้องรวมตัวกันและ ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเครือญาติที่จะต้องมีความรักความผูกพันเป็นพิเศษ มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มีความเป็นปัจเจกบุคคลไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของส่วนรวม เช่น การซ่อมถนนหน้าบ้านตัวเองที่เป็นหลุมเป็นบ่อ การซ่อมท่อประปาในหมู่บ้านแบบชั่วคราว การวางป้ายเตือนเมื่อเห็นฝาท่อบนท้องถนนชำรุด เป็นต้น และเห็นว่าเรื่องของส่วนรวมไม่ใช่เรื่องของตนเองและตนเองไม่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ แต่เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังที่ ต๋อย (นามสมมติ)(2550) กล่าวว่า หน่วยงานของรัฐต้องเป็นหน่วยงานที่คอยดูแลทุกข์สุขของประชาชนไม่ใช่ปล่อยให้ชาวบ้านแก้ไขกันเอง

ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนไปว่า จริง ๆ แล้วปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นเพราะอะไร แล้วในฐานะที่เราเป็นคนในชุมชนจะช่วยกันทำอะไรได้บ้าง หากไม่มีหน่วยงานราชการ ชาวบ้านคนหนึ่งก็ตอบว่า

> ก็ต้องแจ้งหน่วยงานที่รับผิดชอบก่อน แต่ถ้าไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบก็คงต้องช่วยกันเอง เพราะจริง ๆแล้วพวกเราก็ช่วยกันได้ แต่ในเมื่อเรามีเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เขารับผิดชอบ แล้วเขาก็ต้องมารับผิดชอบไม่ใช่ปล่อยให้ประชาชนทำหน้าที่แทน (ต๋อย(นามสมมติ), 2550)

จากการแลกเปลี่ยนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ประชาชนไม่ได้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาสำหรับตนหรือเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องช่วยกันแก้ในเบื้องต้นก่อน เช่น หาอะไร

มาปิดแทนฝาท่อน้ำไม่ใช่รอให้ทางเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้รับผิดชอบเพียงหน่วยงานเดียว ประชาชนควรเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งก็มาจากประชาชน อะไรที่พอจะช่วยเหลือตนเองได้ก็ควรจะช่วยเหลือก่อนไม่ใช่รอคอยให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว ดังตัวอย่างของชาวบ้านเกาะกลาง จังหวัดกระบี่

> ป้าคนหนึ่งซึ่งมีอาชีพทำผ้าปาเต๊ะในหมู่บ้านเกาะกลาง เล่าให้ฟังว่า มีนักท่องเที่ยวได้ทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูลลงในทะเลและลอยมาขึ้นฝั่งชายหาดเป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบด้านสุขภาพ ทำให้ไม่สบายบ่อยครั้ง คนในหมู่บ้านจึงมีการรวมตัวกันช่วยเก็บขยะที่ลอยมาขึ้นฝั่งเป็นครั้งคราว โดยนัดกันทำความสะอาดชายฝั่ง ตามความเหมาะสมกับช่วงเวลา แต่เมื่อปัญหาเรื่องขยะมันเริ่มเพิ่มมากขึ้น ก็ต้องขอความร่วมมือกับคนที่เกี่ยวข้องช่วยกันรักษาความสะอาดและเก็บขยะ เพื่อทำความสะอาดและการรักษาพื้นที่ท่องเที่ยวต่อไป (นิตยา(นามสมมติ), 2550)

จากกรณีดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนได้มีจิตใจที่อยากจะช่วยกันรักษาความสะอาดของพื้นที่อันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของตนเองและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต ด้วยการช่วยเหลือกันเก็บขยะที่ชายหาด และคาดหวังว่าจะได้รับความร่วมมือที่ดีจากนักท่องเที่ยวในการช่วยกันรักษาความสะอาดของชายหาดให้เหมือนกับเป็นบ้านของตนเอง

ความสำเร็จของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นสำคัญ เพราะหากประชาชนไม่เห็นความสำคัญก็ยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทั้ง ๆ ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้นำพยายามเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมประชุม รับฟัง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาในชุมชนและชี้แจงนโยบายในการดำเนินงานซึ่งเป็นประโยชน์กับประชาชนในหมู่บ้านและทำความเข้าใจกับประชาชนไม่ว่าจะโดยการใช้วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว ส่งจดหมายและโทรศัพท์ ฯลฯ แต่ประชาชนให้ความร่วมมือหรือมีส่วนร่วมน้อยมาก เช่น ในหมู่บ้านมีสมาชิก 200 ครัวเรือน มาประชุมเพียง 20 ครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งสาเหตุหนึ่งที่ไม่มาประชุมเพราะเขาไม่รู้สึกเดือดร้อนหรือไม่รู้สึกถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมการประชุมและรู้สึกว่าไม่ใช่เรื่องของตนเองและยังเป็นการเสียเวลาในการทำมาหากิน

ส่วนความขัดแย้งในหมู่บ้านที่มีผลต่อการรวมกลุ่มทางสังคมนั้นจากการศึกษาพบว่า เป็นผลสืบเนื่องจากสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ทั้งจากการแข่งขันเข้ารับเลือกตั้งที่ผู้นำของกลุ่มลงแข่งขันและหากไม่ได้รับเลือกจะถือว่าพ่ายแพ้และไม่เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน

กับกลุ่มที่เป็นคู่แข่งของตนเอง ผนวกกับความขัดแย้งทางความคิดในเรื่องการเมืองที่แบ่งประชาชนในหมู่บ้านออกเป็นสองขั้วทางการเมืองทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ทำให้การพัฒนาหมู่บ้านและการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมทางสังคมไม่ได้รับความร่วมมือจากอีกฝ่ายหนึ่งที่ถือว่าอยู่คนละพวกกับตน ขาดความรักความสามัคคีในการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับลักษณะนิสัยคนไทยที่ชอบความเป็นปัจเจกบุคคลและยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการเหตุผลจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน ซึ่งมีความคิดเห็นและชื่นชอบในตัวบุคคลส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในหมู่บ้าน

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเริ่มต้น จากความพร้อมภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ ผู้นำชุมชนเป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมต่างๆ และสร้างโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยมีเงื่อนไขด้านความพร้อมของประชาชนเป็นองค์ประกอบหลัก แต่เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ต้องมีการประกอบอาชีพซึ่งมีปัญหาเรื่องช่วงเวลาไม่สอดคล้องกัน จึงไม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า

> ต่างคนก็ต่างทำมาหากินเพื่อเลี้ยงปากท้องของตนเอง จะเอาเวลาที่ไหนไปประชุมและเรื่องชาวบ้านส่วนรวมไม่ใช่เรื่องของเรา ประเทศชาติไม่ใช่ ของตนคนเดียวทำไมต้องสนใจ ธุระไม่ใช่ หน้าที่ไม่เกี่ยว (ดา(นามสมมติ), 2550)

นอกจากการมีส่วนร่วมที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีการมีส่วนร่วมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปสามารถรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆได้ แต่กิจกรรมเหล่านี้จะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย การมีส่วนร่วมดังกล่าวอาจจะเกิดขึ้นในลักษณะของการรวมกลุ่มทางสังคม ที่เรียกว่า ประชาสังคมก็ย่อมได้ เพราะการรวมกลุ่มทางสังคมหรือประชาสังคมจะมีความเข้มแข็งได้ก็ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมตั้งแต่รากหญ้า เวทีชุมชน ชมรม กลุ่มนักรณรงค์เรื่องต่าง ๆ องค์กรการกุศล สหกรณ์ สหภาพ กลุ่มนักคิด และสมาคม ล้วนจัดอยู่ภายใต้กรอบประชาสังคม กลุ่มเหล่านี้เป็นยานพาหนะในการมีส่วนร่วมที่จะนำไปสู่การมีประชาธิปไตยระดับรากหญ้าที่ยั่งยืน โดยมีความเข้มข้นในแง่ของความรู้สึกต้องการเป็นอาสาสมัคร ความสนใจร่วมกันและค่านิยมเหมือนกันอันเป็นแกนสำหรับการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สร้างกรอบแนวคิดและผลักดันแนวคิด

ความเข้มแข็งของประชาธิปไตยอาจวัดได้ โดยดูว่ามีการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคมที่แท้จริงเพียงใดและพลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายมากน้อยเพียงใด

ประชาสังคมจึงเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญสำหรับการถกเถียงกันด้วยสติปัญญาในเรื่องที่อยู่ในความสนใจของสาธารณะ ประชาสังคมเป็นกลไกให้ทัศนะส่วนรวมของพลเมืองสามารถมีส่วนกำหนด และโน้มน้าวนโยบายของรัฐบาลได้ และจากการที่ต้องนำข้อถกเถียงและข้อมูลเข้าสู่เวทีสาธารณะเพื่อใช้ในบริบทในการพิเคราะห์นโยบาย รัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยจำเป็นต้องนำเสนอข้อโต้แย้งหรือปรับเปลี่ยนท่าที การแลกเปลี่ยนในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ดีสำหรับประชาธิปไตยและเป็นที่ชัดเจนว่า เมื่อกระบวนการพิจารณาภายในระบบการเมืองยอมรับบทบาทของประชาสังคมก็เท่ากับว่าได้ตกลงยอมรับให้ประชาชนได้มีบทบาทในการตรวจสอบการตัดสินใจของรัฐ ประชาสังคมที่ตื่นตัวจึงทำให้มีการตัดสินใจที่รอบคอบมากขึ้นในสังคมประชาธิปไตย (อานันท์ ปันยารชุน, 2551: 14-15)

จากการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนกับประชาชน เพื่อกระตุ้นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้วิจัยพบว่า การแลกเปลี่ยนไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดของประชาชนได้ แต่สามารถกระตุ้นให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและตระหนักในความสำคัญของการมีส่วนร่วม เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่แท้จริงยังมีอยู่น้อยมาก และการมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากความต้องการของประชาชน ประชาชนจึงไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพราะประชาชนยังคงมีความเชื่อว่า การเมืองไม่ใช่เรื่องของประชาชน ประชาชนเป็นเพียง ผู้ที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งจากผู้ที่มีอำนาจ เพราะอำนาจการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายไม่ได้อยู่ที่ประชาชน ทั้งนี้เพราะประชาชนได้มอบอำนาจให้กับผู้ปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อดูแลและตอบสนองความต้องการของประชาชน ประชาชนมีความรู้น้อยจะทำอะไรได้ จึงไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในการตรวจสอบกำกับดูแลการทำงานของผู้มีอำนาจ เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่สังคมไทย เคยคิดเคยประพฤติปฏิบัติหรือฝึกฝนมาแต่ในอดีต

4.2.1.6 การคอร์รัปชัน

ปัญหาการคอร์รัปชันหลายคนอาจมองไม่เห็นความสำคัญของการคอรัปร์ชันเพราะอาจจะคิดว่าไม่ใช่ปัญหาของตนเอง ไม่ใช่เรื่องใกล้ตัว แต่หากเราลองมองย้อนกลับไปดูให้ดีปัญหาคอร์รัปชันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชนทุกคน คอรัปชันจึงเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึง การกระทำทุกอย่างที่เป็นไปโดยมิชอบหรือการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวโดยใช้อำนาจและอิทธิพลที่มีอยู่ในตำแหน่งหน้าที่หรืออาศัยฐานะตำแหน่งพิเศษที่ตนมีอยู่ในกิจสาธารณะ รวมทั้งการรับสินบนด้วย ผู้ที่รู้เห็นส่วนมากมักเป็นผู้ที่ร่วมกระทำความผิดด้วยจึงยากแก่การพิสูจน์ยิ่งกว่านั้นยังเป็นที่ยอมรับกันว่า แม้จะรู้อยู่ส่วนมากเป็นผู้ที่กระทำผิดด้วยจึงยากแก่การพิสูจน์ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการยอมรับกันว่า แม้จะรู้อยู่แก่ใจว่าใครรับสินบนก็พูดตรง ๆ

ไม่ได้ เพราะถึงจะเป็นเรื่องจริงก็อาจถูกฟ้องร้องหมิ่นประมาทได้ และหาหลักฐานเอาผิดกันค่อนข้างยาก

ดังนั้นในการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน ผู้วิจัยพบว่า การคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่พบเจอได้ในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในรูปแบบของโครงการต่าง ๆ และการติดสินบนเจ้าพนักงานเพื่อให้ตนเองพ้นข้อกล่าวหา ดังเสียงสะท้อนของประชาชนที่ว่า

> นายเด่นเป็นลูกผู้ใหญ่บ้านเขาเป็นคนแรกที่นำยาเสพติดเข้ามาขายในหมู่บ้าน และไม่มีใครสามารถทำอะไรเขาได้เพราะพ่อเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่มาวันหนึ่งหน่วยปราบปรามยาเสพติดก็มาตรวจและพบว่านายเด่น เป็นผู้ขายรายใหญ่ในหมู่บ้าน ก็นำตัวไปฝากขังไว้ที่สถานีตำรวจ ตกเย็นเจ้าหน้าที่หน่วยปรามปรามไม่อยู่ ผู้ใหญ่บ้านก็เอาเงินไปให้ตำรวจแลกกับตัวลูกชายออกมาโดยไม่ต้องรับโทษ จนลูกชายรู้สึกว่าตนเองไม่จำเป็นต้องกลัวกฎหมาย เพราะยังไงกฎหมายก็ไม่สามารถทำอะไรตนได้ มีเงินเสียอย่าง หลังจากนั้น นายเด่น ก็ได้ลงสมัครเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่ได้ชื่อว่าเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ที่โกงมากที่สุดคนหนึ่ง แต่การโกงของเขาก็ทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ ชาวบ้านจึงลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับเขาอย่างต่อเนื่อง อยู่มาวันหนึ่งนายเด่นร่วมกับพวกของเขาช่วยกันทุจริต เรื่องการก่อสร้างถนนในหมู่บ้านโดยการเลือกให้บริษัทของเพื่อนเป็นผู้ประมูลได้และเอาเงินมาแบ่งกันกับนายเด่น ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านก็รู้ดี แต่ไม่อยากเข้าไปยุ่งเกี่ยวอะไรด้วย เพราะชาวบ้านคิดว่าเงินที่นายเด่นกับพวกโกงไป ก็ไม่ใช่เงินของชาวบ้าน แต่เป็นเงินของหลวง เลยไม่อยากจะสนใจและเข้าไปเกี่ยวข้องอะไรด้วย เดี๋ยวจะเดือดร้อน (ชิน(นามสมมติ), 2550)

การคอร์รัปชันถือเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเรามากและมีผลกระทบต่อทุกคนในหมู่บ้าน และถ้าเด็กในหมู่บ้านต้องติดยาเสพติดทั้งหมด อนาคตของหมู่บ้านนี้จะเป็นอย่างไร ดังนั้นประชาชนทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านจึงจำเป็นต้องทำอะไรบางอย่าง โดยการไม่นิ่งเฉยดูดายปล่อยให้ผู้ที่กระทำความผิดลอยนวลได้ เมื่อประชาชนเห็นการทุจริตคอรัปชันไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามประชาชนต้องไม่คิดว่า การทุจริตของข้าราชการและนักการเมืองไม่ใช่ธุระของตัวเองเป็น

อันขาด เพราะสาเหตุที่ยังมีการคอร์รัปชัน เนื่องจากคนที่ทุจริตไม่มีความละอายและมีความโลภ รู้สึกว่าโกงได้เป็นการสร้างวีรกรรม อีกทั้งไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย นอกจากนี้ ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชนในพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่า ค่านิยมในสังคมไทย เริ่มมีการผิดเพี้ยนไป โดยมองว่านักการเมืองที่ไหนก็โกง ฉะนั้น ต้องเลือกคนที่โกงแต่มีประโยชน์ต่อตัวเองบ้าง ซึ่งเป็นความหลงผิดของประชาชนที่ต้องเร่งเปลี่ยนค่านิยม ดังคำกล่าวของประชาชนว่า

> นักการเมืองทุกคนโกงหมด ไม่ว่าจะรัฐบาลไหนก็โกงทั้งนั้น แต่ถ้าเขาโกงแล้วเขาก็ช่วยชาวบ้านด้วยก็ไม่เป็นไรหรอก เขาก็ทำงานเหนื่อย โกงบ้าง ไม่เป็นไรหรอก ตอนเขามาหาเสียงเขาก็ต้องใช้เงินตั้งเยอะ พอได้รับเลือกก็ต้องทำงานหนักอีก (นิด(นามสมมติ), 2551)

จากที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าประชาชนไทยส่วนใหญ่คำนึงถึงผลประโยชน์ทางวัตถุเฉพาะ ของตนเป็นหลัก ไม่คิดว่าการคอร์รัปชันเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม และมองนักการเมืองที่คอร์รัปชันว่าปกติ เมื่อทัศนคติของประชาชนไทยส่วนใหญ่เป็นเช่นนี้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดที่นักการเมืองไทยคอร์รัปชัน ข้าราชการซื้อตำแหน่งและรับใช้นักการเมือง ประชาชนขายเสียง นักการเมืองซื้อเสียงและโกงการเลือกตั้ง จึงส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยล้มเหลวเพราะโครงสร้างระบบรัฐธรรมนูญไม่สามารถป้องกัน การซื้อ-ขายเสียง การคอร์รัปชัน การโกงการเลือกตั้งและรัฐบาลที่ไร้ประสิทธิภาพ ขาดความรับผิดชอบได้ ดังตัวอย่างคำพูดของ ปราณี (นามสมมติ)(2552) ที่ว่า รัฐบาลชุดที่แล้ว รู้นะว่าเขาโกงเขากินกัน แต่เศรษฐกิจดีป้าก็ไม่อยากว่าอะไรเขา โกงบ้างคงไม่เป็นไรมั้ง ก็เศรษฐกิจมันดียังไงก็ชอบ

คำพูดเหล่านี้เป็นเพียงส่วนน้อยของกลุ่มประชาชนที่ประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คนไทยไม่สนใจเรื่องสิทธิของตนเอง ไม่สนใจว่าเขาจะเป็นคนอย่างไรถ้าตนเองได้ผลประโยชน์ก็มองว่าดี หลังจากนั้นก็ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นไปว่า เศรษฐกิจดีแต่ที่เขาโกงก็เงินภาษีป้านะ ไม่เป็นไรเหรอค่ะป้า" ถึงแม้ป้าจะหัวเราะเพื่อกลบเกลื่อน แต่ก็พอที่จะสังเกตได้ว่าจริง ๆ แล้วรู้สึกว่าโดนเอาเปรียบอยู่เหมือนกัน แต่ด้วยยึดมั่นในความคิดของตน จึงไม่ได้พูดอะไรออกมาต่อ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดการคอร์รัปชันที่ยังคง ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทย เพราะคนไทยขาดจิตสำนึกสาธารณะ คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าเรื่องของส่วนรวม

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันของ นักการเมือง เพราะนักการเมืองต้องใช้เงินจำนวนมากในการเลือกตั้งเพื่อซื้อเสียง ดังนั้น เมื่อนักการเมืองได้รับ

การเลือกตั้ง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหารายได้เข้ามาทดแทนเงินที่จ่ายไปสำหรับการซื้อเสียงรวมทั้งเพื่อหาเงินเตรียมไว้สำหรับการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ ไป ซึ่งสอดคล้องกับ ประณต นันทิยะกุล (2546: 131) ดังนั้นลักษณะการแสวงหาประโยชน์จึงเกิดขึ้นในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการรักษาผลประโยชน์โดยตรง (รับเงินใต้โต๊ะ) หรือแม้กระทั่งการผลักดันนโยบายของประเทศไทยให้เอื้อต่อธุรกิจของพวกพ้องของตน เป็นต้น ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า

> ชาวบ้านมีความเข้าใจว่าการคอร์รัปชันนั้นเริ่มต้นมาจากนักการเมือง ตั้งใจมาซื้อเสียง ทั้งนักการเมืองระดับชาติและนักการเมืองระดับท้องถิ่น มีการใช้เงินในการซื้อขายเสียงกันเป็นจำนวนมาก ครอบครัวไหนมีลูกหลายคนก็สบายเลย ส่วนครอบครัวไหนลูกเรียนอยู่ที่กรุงเทพก็จ่ายค่ารถให้จะได้กลับมาบ้านและลงคะแนนเสียงให้เขาเชื่อซิถ้าเขาได้รอบหน้าเขาก็ต้องซื้อเสียงอีกและเข้าไปทำงานก็ต้องโกง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้สนใจว่าเขาจะโกงอะไรบ้าง เพราะใคร ๆก็โกงทั้งนั้น ที่สำคัญตอนเขาเอาเงินมาให้เราก็เอาเงินเขามาแล้ว จะไม่เลือกให้เขาก็คงไม่ได้ เดี๋ยวหาว่าไม่รู้จักบุญคุณและส่วนใหญ่ก็เป็นญาติกันทั้งนั้น นอกจากนี้ชาวบ้าน บางคนยังยอมรับว่า รู้ว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่ดีและเป็นเรื่องผิดกฎหมาย แต่ยอมรับว่าเกิดขึ้นในพื้นที่ของตัวเองด้วย โดยที่หัวคะแนนนั้น มาให้เงินเพื่อการจูงใจในการลงคะแนนเสียงให้ชาวบ้าน แต่ก็ไม่ได้ไปร้องเรียนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือที่มีหน้าที่รับผิดชอบ เนื่องจากมีความกลัวว่าจะเกิดอันตรายกับตนเองและครอบครัว (บุญมี(นามสมมติ), 2551)

นอกจากนี้ ก็ยังพบว่า การผูกขาดทางด้านการเมืองโดยคนส่วนน้อยก็เป็นปัญหาของการเมืองไทย ประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มนักการเมืองเป็นกลุ่มคนจำนวนน้อยเพียงบางกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนายทุนผู้มีเงินหรือผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น จะเห็นได้ว่านักการเมืองระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติโดยส่วนมากจะเป็นพ่อค้า ผู้รับเหมาหรือผู้มีอำนาจในท้องถิ่นนั้น ๆ และเมื่อกลุ่มคนเหล่านี้เข้าไปในระบบการเมืองแล้วก็จะใช้อำนาจหน้าที่เกื้อกูลธุรกิจของตนเองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากสังคม ซึ่งชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า

หมู่บ้านของเธอมีโครงการสร้างถนนและวางท่อน้ำประปา โดยได้งบประมาณสนับสนุนมาจากจังหวัด ใช้งบประมาณก็หลายล้าน แต่ปรากฏว่าถนนกับท่อน้ำที่สร้างนั้นไม่สามารถใช้งานได้ตามที่ประชาชนคาดหวังไว้ พอถนนพังชาวบ้านจึงรู้ว่าชาวบ้าน โดนโกงจากบริษัทรับเหมาเพราะใช้เหล็กและหินที่ไม่ได้มาตรฐาน ส่วนท่อประปาก็ใช้ท่อขนาดที่ไม่ได้มาตรฐานตรวจสอบดูเป็นบริษัทเจ้าเดียวกันที่ประมูลได้ และที่สำคัญบริษัทนั้นก็เป็นบริษัทที่เป็นญาติกันกับนายก อบต.ชาวบ้านก็พยายามร้องเรียนไปที่จังหวัด พอร้องเรียนไปที่จังหวัดกลายเป็นพวกเดียวกัน จึงไม่ยอมส่งเรื่องให้พอหมดวาระเขาก็ลงรับสมัครเลือกตั้งอีก ผลปรากฏว่าเขาก็ชนะการเลือกตั้ง เพราะเขามีเงินพอที่จะซื้อเสียงและบอกชาวบ้านว่าเขาไม่รู้เรื่อง เพราะงบประมาณที่ได้มาเป็นงบประมาณของทางจังหวัด ชาวบ้านบางคนก็เชื่อ จึงเลือกที่จะลงคะแนนให้เขาอีกครั้งที่เล่าให้ฟังไม่ใช่เพราะว่าอยู่ฝ่ายตรงข้ามกันแต่มันเป็นเรื่องจริงที่ นาย ก อบต คนนี้เขาทุจริตเอื้อผลประโยชน์ให้กับพวกพ้องของเขา แต่เขาก็ยังได้รับการเลือกตั้งอีก ถ้าเป็นอย่างนี้เมื่อไหร่คนดีๆ จะมีโอกาส (วนิดา(นามสมมติ), 2550)

การที่คนดีมีความสามารถเข้าสู่ระบบการเมืองในสังคมไทยนั้นถือเป็นเรื่องที่ยาก เพราะนักการเมืองที่สามารถสอบผ่านการเลือกตั้งเข้าสู่ตำแหน่งบริหารเพื่อเป็นรัฐบาลปกครองประเทศนั้น จำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากจึงทำให้คนดีไม่มีเงินไม่มีโอกาสเข้ามาเป็นนักการเมือง ดังคำกล่าวของ บุญมี (นามสมมติ)(2552) ที่ว่า คนดีหรือคนจนถ้าหากไม่มีบารมีไม่ดีจริงก็จะไม่มีโอกาสผ่านเข้ามาได้ ถึงแม้คน ๆ นั้นจะเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถเพียงใดก็ตาม

ทั้งนี้เพราะประเด็นที่กล่าวมามีความสัมพันธ์กัน นับตั้งแต่เรื่องการซื้อสิทธิขายเสียง ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการทุจริตคอร์รัปชัน และทำให้คนดีไม่มีเงินไม่สามารถเข้าสู่วงการการเมืองได้ การเมืองไทยเลยผูกขาดกับคนกลุ่มน้อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทุนหรือผู้มีอิทธิพล นอกจากนี้ การได้ตำแหน่งรัฐมนตรีจำเป็นต้องใช้เงินมากยิ่งขึ้น ประชาชนจึงรู้สึกเพิกเฉย เบื่อหน่าย เพราะคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องผลประโยชน์ของนักการเมืองเดิม ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาซ้ำซากและใหญ่เกินกว่าจะแก้ไขได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ พัณณิณ กิติพราภรณ์ (2550: 27-28)

จากกรณีดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยทราบดีอยู่แล้วว่าเป็นเรื่องที่ต้องมีความระมัดระวังในการพูดคุยจึงได้แต่กระตุ้นให้ทราบถึงผลกระทบหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับประเทศชาติในอนาคต ซึ่งชาวบ้านสามารถเชื่อมโยงกับความเสียหายที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นได้อยู่แล้ว จึงได้แนะนำถึงแนวทางในการร้องเรียนโดยไม่จำเป็นต้องเปิดเผยชื่อ หรือที่อยู่ของตนเองก็สามารถร้องเรียนเรื่องที่ผิดกฎหมาย การคอร์รัปชันและการซื้อสิทธิขายเสียงนั้นได้

หลังจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแนะนำวิธีการเท่าที่ทราบให้กับชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านเริ่มมีความสนใจในวิธีการที่แนะนำไป แต่ยังไม่กล้าตัดสินใจว่าจะทำตามที่แนะนำหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยก็รู้สึกพอใจ เพราะอย่างน้อยที่สุดชาวบ้านก็สนใจและรู้สึกตระหนักว่าปัญหาการคอร์รัปชันก็ปัญหาที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนและเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในหมู่บ้านระหว่างผู้บริหารและลูกบ้าน ทั้ง ๆ ที่เป็นญาติพี่น้องกัน

4.2.1.7 การเลือกตั้ง

การเลือกตั้งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพรรคการเมืองเป็นเครื่องมือที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งการเลือกตั้ง ดังกล่าวจะต้องเป็นไปอย่างเสรีและยุติธรรมสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบประชาธิปไตย จึงไม่ควรมีบุคคลใดหรือกลุ่มคนใดยึดติดผูกขาดอำนาจเหนือกระบวนการเลือกตั้ง (อานันท์ ปันยารชุน, 2551: 6-7) ถึงแม้การเลือกตั้งเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นมิติที่เห็นชัดเจนที่สุดของระบบประชาธิปไตย แต่ก็ยังมีการทุจริตในการเลือกตั้ง การเลือกตั้งจึงไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะมีประชาธิปไตย เพราะการเลือกตั้งสามารถโกงกันได้และซื้อเสียงกันได้ดังคำกล่าวที่ว่า

> การเลือกตั้งเป็นสิ่งสกปรกมีแต่การซื้อเสียงกันและคนที่ชนะการเลือกตั้งไม่ใช่คนดีหรอกส่วนใหญ่เป็นพวกที่ซื้อเสียงทั้งนั้น การเลือกตั้งจึงเป็นแค่ทางไปสู่อำนาจ พอมีอำนาจจะทำอะไรก็ได้ คนพวกนี้นิสัยไม่ดี โกงตั้งแต่การเลือกตั้ง ถ้าได้เป็นผู้แทนคงจะโกงมากกว่านี้ ประเทศชาติ คงแย่แน่เลย (แมว(นามสมมติ), 2550)

นอกจากที่กล่าวมาผู้วิจัยพบว่า การเลือกตั้งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเจรจาต่อรองเรื่องผลประโยชน์มากกว่าที่จะสนใจว่าคุณสมบัติของผู้สมัครที่ดีนั้นควรประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งสะท้อนได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีมุมมองว่าการเลือกตั้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของผลประโยชน์ การเลือกตั้งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการซื้อเสียงจนกลายเป็นคำพูดที่ติดปาก คือ เงินไม่มากาไม่เป็น ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไป

ในชุมชน ส่งผลให้คนดีไม่กล้าที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่กล้าที่จะเข้ามาเป็นนักการเมือง เพราะคนที่เป็นนักการเมืองต้องเป็นคนที่มีเงิน มีอำนาจ เป็นที่รู้จักของคนในหมู่บ้าน จนทำให้การตัดสินใจของประชาชนเวลาที่มีการเลือกตั้งมักจะคำนึงถึงเรื่องของผลประโยชน์มากกว่าคุณสมบัติอย่างอื่นดังคำกล่าวที่ว่า

> ในการเลือกตั้งนั้นส่วนใหญ่จะเลือกคนที่เขามีความรู้ เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่และเป็นคนรวย เพราะเลือกคนรวยเขาจะไม่โกง เพราะเขามีเงินมากพอ อยู่แล้วหรือบางคนก็เลือกเพราะเป็นญาติพี่น้อง เป็นเพื่อนหรือเป็นคนที่เคยช่วยเหลือกันมาก่อน เพราะหากมีปัญหาเดือดร้อนก็ช่วยเหลือกันได้ (แดง(นามสมมติ), 2550)

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า การตัดสินใจเลือกตัวแทนของประชาชนนั้นยังยึดติดอยู่กับตัวบุคคลมากกว่าหลักการและเหตุผล ทั้งนี้เพราะต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน จึงตัดสินใจเลือกคนที่มีความรู้ มีอำนาจและเป็นคนรวย ด้วยหวังว่าคนรวยจะไม่มีการคดโกงสามารถทำงานได้ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต นอกจากนี้ยังพบว่า การตัดสินใจเลือกตัวแทนของประชาชนในความเป็นจริงประชาชนไม่สามารถตัดสินใจเลือกได้อย่างเสรีภาพตามที่ตนเองต้องการ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังยึดติดอยู่กับความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์เป็นหลัก ดังเช่นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวว่า

> การเลือกผู้ใหญ่บ้านครั้งนี้ต้องเลือกญาติของตนเอง เพราะหากญาติของตนเองได้รับเลือกตนเองก็จะสบายไปด้วย หรือต้องลงคะแนนเสียงให้นาย ก เท่านั้น เพราะนาย ก มีพระคุณกับเราหรือนาย ก เป็นเจ้าหนี้ หากไม่เลือกเดี๋ยว นาย ก ไม่ให้ยืมเงิน นอกจากนี้ ในการเลือกตั้งแต่ละครั้งจะมีการต่อรองเรื่องผลประโยชน์กัน ในระบบเครือญาติและ เพื่อนบ้านมีการซื้อสิทธิขายเสียง เพื่อให้ชนะการเลือกตั้งจนกระทั่งเกิดความขัดแย้งมีการแบ่งประชาชนในพื้นที่ออกเป็น 2 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะได้รับการสนับสนุนจากการเมืองระดับประเทศ เพื่อเป็นฐานเสียงหรือเป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองในการเลือกตั้งครั้งต่อไป (ยานี, วิทย์และดา (นามสมมติ), 2550)

ซึ่งที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ยังสามารถให้คุณให้โทษกับประชาชนได้ การเลือกผู้นำจึงมีความสำคัญมาก เนื่องจากมีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องในลักษณะที่เป็นสายสัมพันธ์กันระหว่างผู้ที่อยู่ใต้ปกครองกับผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า และพบว่าในบางพื้นที่มีการแข่งขันทางการเมืองกันสูงมาก ซึ่งวัดได้จากจำนวนเงินที่ใช้ในการซื้อเสียงจากประชาชนดังคำกล่าวของประชาชน กล่าวว่า

> ในหมู่บ้านนี้ มีการซื้อเสียงกันหัวละ 500บาท มีกี่คนที่เลือกตั้งได้ก็ให้หมดเลย ถ้าลูกหลานที่ไปเรียนต่อในกรุงเทพมหานคร สามารถกลับมาเลือกตั้งได้จะจ่ายค่าเดินทางให้ตามจำนวนคน จนทำให้ประชาชนเคยชินและมองเห็นเป็นสิ่งธรรมดาและกลายเป็นคำพูดที่ติดปากของประชาชน เช่น เงินไม่มากาไม่เป็น (ยานี, วิทย์และดา (นามสมมติ), 2550)

ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า เมื่อมีคนเอาเงินมาซื้อเสียง ประชาชนส่วนใหญ่จะรับเงินดังกล่าวทั้งหมด หลังจากนั้นค่อยพิจารณาว่าควรจะเลือกคนใดมากที่สุด ดังคำกล่าว

> ทุกบ้านรับหมดแหละและรับเงินแล้วก็ต้องเลือกด้วย เพราะหากไม่เลือกไม่ได้หรอกรับเงินมาแล้ว คนที่จ่ายเงินเขารู้ว่าว่าใครลงคะแนนให้และคนไหน ไม่ลงคะแนนให้นอกจากนี้ชาวบ้านก็คิดว่าเงินที่เขาใช้ในการซื้อเสียง เป็นเงินของผู้สมัครเอง ไม่ได้เกี่ยวอะไรกับการโกงเงินของหลวง อีกอย่างถึงจะเป็นเงินหลวงก็เป็นเงินที่ได้จากการเก็บภาษีของประชาชนไม่เกี่ยวอะไรกับชาวบ้านหรอก (แดง(นามสมมติ), 2552)

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจที่ผิดพลาดคิดว่าเป็น เงินของหลวงไม่ใช่เงินของตนเองจึงไม่สนใจว่าใครจะโกงอะไรบ้าง นอกจากนี้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นก็ยังพบประเด็นที่น่าสนใจซึ่งชาวบ้านคิดว่าไม่มีความเป็นธรรมสำหรับเขา ดังนี้

> เวลาเห็นการซื้อเสียงบ้านอื่น ตนเองไม่ได้รู้สึกไม่ได้รับความยุติธรรม เนื่องจากบ้านอื่นได้รับเงิน ....และหวังลึกๆ ว่าจะมีคนเอาเงินมาให้ ถ้าหากไม่เอามาให้ก็ไม่ยอมไปลงคะแนน นอกจากนี้ชาวบ้านก็เล่าว่า เมื่อคืนก่อนเลือกตั้งมีคนเอาเงินมาให้แล้วบอกว่าให้ใส่หมายเลข 4 .ก็รับเงินไว้และก็จะใส่ให้เพราะเขาเอาเงินมาให้แล้ว... และที่สำคัญเป็นญาติด้วย เมื่อถามว่า รู้สึกอย่างไรที่ผู้สมัครคนหนึ่งให้เงินเท่านี้ แต่อีกคนให้มากกว่า....รู้สึกว่า เป็นการแข่งขัน ...ชาวบ้านได้ผลประโยชน์เพราะรับเงิน ทั้งสองฝ่ายหรือมากกว่านั้น (แบบว่าชาวบ้านได้เงินเยอะแต่จะใส่ให้ใครขอคิดดูอีกทียังมีเวลาตัดสินใจ) ถ้าเป็นคนอยู่ประจำหมู่บ้านไม่มีคนเอาเงินมาให้จะไปเลือกตั้ง อบต.หรือเปล่า ....ไปแต่จะใส่ให้ใครก็คำนึงถึงความเป็นญาติมาก่อน เป็นอันดับแรก ถ้าเป็นญาติแล้วที่ลงสมัครเลือกตั้งด้วยไม่ให้เงินจะใส่ให้เขาหรือเปล่า....ก็ดูก่อนว่า อีกฝ่ายให้เงินหรือเปล่า/ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งให้/ก็ตัดสินใจอีกที....แบบว่าอาจจะมีการหักหลัง กันได้....คือรับทั้งสองฝ่าย (แดงและฉลวย(นามสมมติ), 2550)

จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเรื่องเงินหรือผลประโยชน์มากกว่าความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ส่งผลทำให้การเลือกตั้งไม่ได้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม จนทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดและการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้ที่ชนะการเลือกตั้งกับกลุ่มที่แพ้การเลือกตั้ง ทั้ง ๆที่การเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรมไม่ได้เป็นการมอบสิทธิให้กดขี่หรือกีดกัน กลุ่มผู้ที่ไม่ได้ลงคะแนนเสียงให้ฝ่ายรัฐบาลและก็ไม่ได้หมายความว่าเสียงข้างมากจะมีสิทธิปล้นสิทธิเสรีภาพทรัพย์สินหรือชีวิตของเสียงข้างน้อยได้ ตัวอย่างเช่น

> น้ำท่วมภาคใต้ รัฐบาลไม่ได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านเพราะเป็นพื้นที่ ซึ่งพรรคของตนไม่ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งเลย ทั้ง ๆที่คนใต้ก็จ่ายภาษีเหมือนกับคนที่อื่น ทำอย่างนี้ไม่ยุติธรรม เพราะการเลือกตั้งก็สิ้นสุดไปแล้ว คุณเป็นฝ่ายชนะ เป็นรัฐบาลเป็นนายกก็ควรมีใจที่เป็นธรรม ไม่ใช่คนใต้จ่ายภาษีแต่เอาไปให้คนอีสาน

อย่างนี้ไม่ถูกต้อง เพราะลักษณะดังกล่าวจะเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนใต้กับคนอีสานได้ (เขียว(นามสมมติ), 2550)

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้งทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมืองหรือนักการเมือง สามารถทำได้ในหลายลักษณะ เช่น การแจกเงินหรือสิ่งของ การจัดเลี้ยง การให้คำมั่นสัญญา ฯลฯ ส่งผลให้ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงในปัจจุบัน เพิ่มจำนวนมากขึ้นและนับวันจะมีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกยึดติดอยู่กับการรับเงินเมื่อมีการเลือกตั้ง เพราะในหลาย ๆ พื้นที่ หากผู้สมัครคนใดไม่แจกเงินซื้อเสียงก็จะไม่ได้รับการเลือกตั้ง ถึงประชาชนจะชอบเพราะผลงาน แต่อย่างน้อยก็ต้องมีเงินมาช่วยสนับสนุนด้วย นอกจากนี้ยังเกิดเป็นข้อผูกมัดคล้ายกับสัญญา คือ เมื่อประชาชนรับเงินแล้วก็ต้องไปเลือกผู้สมัครคนนั้น เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณด้วย

จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการเลือกตั้งเป็นเรื่องของการต่อรองผลประโยชน์เพื่อตนเองมากกว่าส่วนรวมและยังคงยึดมั่นในความสัมพันธ์แบบเครือญาติ กลุ่มเครือญาติจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมีปัญหาเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียงและการทุจริตการเลือกตั้ง ปัญหาคอรัปชัน และการขาดจริยธรรมของนักการเมือง ความอ่อนแอของสถาบันทางการเมือง การปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสื่อมวลชน เป็นต้น แต่เมื่อทำการกระตุ้นโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและจากการสังเกตการณ์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและตระหนักในความสำคัญของกระบวนการเลือกตั้งที่ต้องอาศัยการใช้สิทธิและเสรีภาพ เพื่อกระตุ้นให้กระบวนการเลือกตั้งมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมมากขึ้น

4.2.1.8 ความเสมอภาคและความเท่าเทียมเป็นธรรมในสังคม

ความเสมอภาคถือเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่ถือว่าตนเองและผู้อื่นนั้นเป็นมนุษย์เหมือนกัน สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ แม้จะมีความแตกต่างทางความคิดเห็นความเชื่อ เพศ ศาสนา วัย สังกัด และถิ่นที่อยู่ เช่นเดียวกับคำกล่าวของ วิ(นามสมมติ)(2552) ที่ว่า จะอยู่ที่ไหนเหนือใต้อีสานกรุงเทพก็เป็นคนไทยเหมือนกันทั้งนั้น ไม่รู้จะทะเลาะกันทำไมแค่ใส่เสื้อสีไม่เหมือนกัน ก็โกรธคิดว่าอยู่คนละพวก

เมื่อทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันก็สมควรได้รับการปฏิบัติและปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมจึงควรมีสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เช่น สมาชิกในสังคมไทยทุกคนมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ดังนี้

> ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า นโยบายที่รัฐบาลจัดสรรเรื่องอุปกรณ์การเรียน เป็นนโยบายที่ไม่เป็นธรรมเพราะ ลูกของเขาไม่สามารถที่จะใส่เสื้อผ้าตามที่โรงเรียนจัดสรรมาให้ได้ ทั้งนี้เพราะลูกของเขาอ้วนต้องไปซื้อเสื้อผ้าเอาเอง เงินก็ไม่มีไปขอเงินทางโรงเรียน ก็บอกว่าไม่มีหรอก จะเอาเสื้อที่ลูกใส่ไม่ได้ไปขายที่ร้านเพื่อแลกกับเสื้อตัวใหม่ก็ไม่ได้ เพราะถ้าลูกเขาใส่ไม่ได้โรงเรียนก็ไม่รับผิดชอบจะทำอย่างไรดีเพราะโรงเรียนก็อ้างว่า ถามผู้ปกครองแล้วว่าเห็นด้วยหรือเปล่าใครเห็นด้วยให้ยกมือขึ้นก็ไม่เห็นจะมีใครค้านตามหลักประชาธิปไตยไม่เห็นด้วยก็ต้องค้านซิ พอมีปัญหาขึ้นมาก็ต้องรับผิดชอบเองนะโรงเรียนไม่รู้เรื่องแล้ว เพราะมันจบไปตั้งแต่ยกมือแล้วโรงเรียนก็สั่งซื้อเสื้อไปแล้ว คงช่วยอะไรไม่ได้ ส่วนชาวบ้านบางคนเขาก็มีปัญหาเหมือนกัน แต่เขาไม่รู้จะทำยังไงก็เลยเฉยๆ เพราะจะเอาเสื้อผ้ามาก็ไม่ได้ลูกเขาใส่ไม่ได้เอง ไม่ใช่ความผิดของโรงเรียน โวยวายไป เดี๋ยวมีผลต่อการเรียนของลูกอีก ช่างเถอะใส่ตัวเก่าก็ได้หรือ มีเงินแล้วค่อยซื้อให้ลูกใหม่ (วินัย(นามสมมติ) , 2552)

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนกับประชาชนในพื้นที่ว่า

> การที่ป้ารักษาสิทธิของลูกนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ส่วนปัญหาที่บอกว่าลูกเขาใส่ไม่ได้ ลูกเขาผิดอันนี้ไม่ถูกต้องเพราะเด็กไม่ได้รู้เรื่องอะไรกับสิ่งที่รัฐจัดสรรมาให้ เขารู้เพียงแต่ว่าเขาก็มีสิทธิที่จะได้รับเสื้อเหมือนกับนักเรียนคนอื่นๆ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นมา โรงเรียนก็ต้องรับผิดชอบ โดยการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในเบื้องต้นก่อนมิใช่อ้างว่าไม่ได้เป็นเรื่องของโรงเรียนเพราะโรงเรียนทำตามระบอบประชาธิปไตย

> โดยในการประชุมให้ชาวบ้านยกมือเพื่อลงมติเห็นชอบในวิธีการดังกล่าว และเปิดโอกาสให้คนที่มีปัญหายกมือถามหรือคัดค้านได้แต่ก็ไม่มีใครยกมือขึ้น โรงเรียนก็จำเป็นต้องทำตามมติของเสียง ส่วนใหญ่โดยไม่ได้ฟังเสียงส่วนน้อย ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ผิด เพราะประชาธิปไตยมิใช่การยกมือว่าพวกใครมากกว่าคนนั้นชนะเราต้องดูด้วยว่า คนที่ไม่ยกมือ เขามีปัญหาอะไร จริง ๆ คนที่มีปัญหาก็เป็นคนกลุ่มน้อยการที่โรงเรียนเตรียมพร้อมในการแก้ไขปัญหา ไม่น่าจะเป็นเรื่องที่ยาก และจริง ๆ มีวิธีอื่นอีกหรือเปล่าที่จัดการปัญหานี้ได้ ตั้งแต่ทีแรกทำไมนักเรียนโรงเรียนอื่นไม่มีปัญหาเป็นไปได้หรือไม่ว่าปัญหา ที่เกิดขึ้น เป็นเพราะโรงเรียนใช้วิธีการสั่งซื้อมาจากเจ้าเดียวทำให้เกิดการผูกขาดและเด็กเลือกขนาดเสื้อผ้าไม่ได้ เรื่องนี้ต้องมองย้อนกลับไป เพราะเด็ก ๆ ควรได้รับเสื้อผ้าทุกคนตามสิทธิที่เขามีอยู่ด้วย ความเสมอภาคและเป็นธรรม เพราะถ้าเป็นอย่างนี้ เสื้อเขาหายไปไหน เงินเขาหายไปไหน ใครรับผิดชอบจะต้องปล่อยให้เด็กเป็นแพะ คงไม่ได้หรอก เพราะถ้าเด็กคนนั้นเป็นลูกของทุกคนหรือลูกของป้าทุกคนก็อ้วนเหมือนกับน้องคนนี้จะทำยังไงก็ต้องเป็นปัญหาเหมือนกันในขณะที่คนอื่นไม่เป็นปัญหา

เพราะฉะนั้นเราทุกคน ควรจะรับฟังความคิดเห็นและช่วยกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่มองว่าลูกของเขาอ้วนแล้วเป็นปัญหา เพราะถึงลูกเขาจะอ้วนเขาก็ควรมีสิทธิในการรับบริการทางการศึกษาจากรัฐอย่างเป็นธรรมเช่นเดียวกับนักเรียนคนอื่น ๆในโรงเรียน

ดังนั้น เมื่อผู้คนในสังคมประชาธิปไตยมีความเชื่อร่วมกันในเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียม ก็จะปฏิบัติต่อคนอื่นในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเช่นเดียวกับตน เป็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มองเพื่อนร่วมสังคมโดยให้คุณค่าต่อเขาเหล่านั้นอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางเพศ ฐานะ รูปร่าง การศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา ถิ่นที่อยู่ นอกจากที่กล่าวมาความเสมอภาคเท่าเทียมยังครอบคลุมถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันด้วย ในกรณีที่คนในสังคม มีโอกาสไม่เท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดความเสมอภาค ต้องส่งเสริมให้คนที่มีโอกาสน้อยกว่ามีโอกาสมากขึ้น ดังนี้

> ถึงแม้ผมจะเป็นคนพิการแต่ทุกวันนี้ผมก็ต้องจ่ายภาษีเหมือนกับคนปกติและต้องการความดูแลเอาใจใส่จากรัฐบาลเหมือนคนทั่วไป

> บางคนบอกว่า จะเรียกร้องอะไรหนักหนาเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยออกมาทำงานก็ทำให้คนอื่นวุ่นวาย แต่ตัวผมเองก็ไม่อยากรบกวนแม่และภรรยา ผมแค่ขาขาดมือยังใช้การได้สมองก็ยังใช้ได้ ผมจึงอยากให้รัฐบาลเห็นใจ และช่วยอำนวยความสะดวกเรื่องทางเดินที่รถเข็นสามารถไปตลอดได้ (วินัย(นามสมมติ), 2550)

เมื่อคนในสังคมควรได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงมีผู้คนจำนวนมากที่เป็นผู้ด้อยโอกาส เช่น คนพิการ คนยากจน ที่เงื่อนไขในชีวิตอาจเป็นอุปสรรคในการได้รับประโยชน์เหมือนกับที่คนอื่นๆได้รับ ดังนั้น หากจะให้เกิดความเป็นธรรมก็ต้องเสริมสร้างโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสสามารถได้รับประโยชน์และมีโอกาสที่จะมีความสุขได้เท่าเทียมกับคนที่มีโอกาสมากกว่าด้วย เช่น การสร้างโรงเรียนให้แก่คนตาบอด/หูหนวก การมีภาษาอื่นๆนอกเหนือจากภาษาราชการใช้ในหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่บริการประชาชน การให้ทุนการศึกษาแก่คนยากจน เป็นต้น เพื่อทุกคนจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะความเสมอภาคเท่าเทียมถือเป็นพื้นฐานของความเป็นธรรมในสังคมประชาธิปไตย ด้วยการสร้างโอกาสของแต่ละบุคคลในการที่จะแสวงหาความสำเร็จและความสุขได้อย่างเท่าเทียมกัน เช่น การให้โอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน การให้โอกาสในการรักษาพยาบาลอย่างเท่าเทียมกัน การให้สิทธิแก่หญิงและชายอย่างเท่าเทียมกัน การที่ทุกคนมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกันโดยไม่มีข้อยกเว้นเป็นต้น ดังคำกล่าวที่ว่า

> ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเพียงเพราะชาวบ้านอยู่ห่างจากตัวเมือง ทำให้ไม่มีการพัฒนา เช่น ถนนในหมู่บ้านยังเป็นถนนดิน ชาวบ้านที่ประสบภัยสึนามิไม่ได้รับการช่วยเหลือ คนชราไม่ได้รับเงินสวัสดิการหรือเบี้ยคนชรา อบต.จัดสรรทุนการศึกษา ไม่ทั่วถึงกับเด็กที่ยากจนจริงๆ กลับมอบทุนให้คนที่เป็นญาติของตนเองแทนชาวบ้าน มีความเข้าใจว่าไม่มีความเป็นธรรม ที่ผู้บริหารท้องถิ่นให้ความช่วยเหลือเฉพาะเครือญาติของตนเอง หรือให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มที่มีผลต่อคะแนนเสียงของตนเท่านั้น นอกจากนี้ เวลาที่ป่วยต้องไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ต้องรอคิวนานมากในขณะที่บางคนสามารถใช้สิทธิพิเศษไม่ต้องรอนาน เช่น เป็นข้าราชการ เป็นญาติพี่น้องเป็นผู้บริหารระดับสูง (วีนา(นามสมมติ), 2550)

แต่สถานภาพทางสังคมที่เกิดขึ้นจริง ก็ยังมีการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้มีสถานะทางสังคมสูงกับผู้ที่มีสถานะต่ำกว่า สังเกตได้จากการได้รับอภิสิทธิ์หรือได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษ การเลือกปฏิบัติ การใช้เส้นสายจนกลายเป็นเรื่องปกติจนลืมคิดถึงประโยชน์ของส่วนรวม ความเสมอภาคที่เท่าเทียมเป็นธรรมจริง ๆนั้นมีอยู่น้อยมาก เพราะผู้มีอำนาจจะตัดสินใจให้ความช่วยเหลือแก่ญาติพี่น้องของตนเองก่อน จึงทำให้ประชาชนในสังคมไทยมองไม่เห็นความเป็นธรรมหรือความเสมอภาคที่เกิดขึ้นได้จริงในสังคม จึงให้ความสำคัญกับเรื่องประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าเรื่องของส่วนรวม ทั้งๆที่ขัดต่อหลักการของประชาธิปไตย ซึ่งให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล

จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคม ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคมเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะสังคมไทยยังคงยึดติดอยู่กับระบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์เชิงเครือญาติทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการเลือกปฏิบัติดังกล่าว แต่หลังจากมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พบว่า ประชาชนรู้สึกตื่นตัวที่จะเรียกร้องในสิทธิที่ตนควรจะได้รับความเป็นธรรมเพิ่มมากขึ้น

4.2.1.9 นิติธรรม

หลักนิติธรรมถือเป็นการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ โดยถือว่า เป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะต้องคำนึงถึงความยุติธรรม และความเป็นธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย

> การชุมนุมประท้วงของเสื้อเหลืองเสื้อแดง เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย ไม่เห็นตำรวจไปจับเลย พอชาวบ้านชุมนุมประท้วง เพื่อเรียกร้องราคาข้าวไม่ได้ทำให้ใครบาดเจ็บดันโดนจับ ทำอย่างนี้ไม่ดีเลยไม่มีความเป็นธรรมเลย ตอนพวกคนที่เขามีอำนาจก็ปล่อยเขาทำผิดได้ (ประสิทธิ์(นามสมมติ), 2552)

ในช่วงก่อนที่จะมีการกระตุ้นแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พบว่า ประชาชนมีความเข้าใจว่า การชุมนุมประท้วงของเสื้อเหลืองและเสื้อแดงนั้นทำไมถึงไม่ผิดกฎหมายทำไมไม่มีการลงโทษกับผู้ที่กระทำความผิด แต่หลังจากที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกลับไป ดังนี้

> ตำรวจเขาก็ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดอยู่แล้ว แต่สาเหตุที่เขาดำเนินการช้าอาจเป็นเพราะความเสียหายมีเยอะ มีเรื่องที่ต้องรวบรวมดำเนินคดีเยอะ ต้องใช้เวลารวบรวม เพราะเขาใช้เวลาชุมนุมกันนานมาก บ้านเมืองมีกฎหมายใครผิดก็ต้องได้รับการลงโทษเพราะเป็นข้อตกลงให้ชาวบ้านทุกคนอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข เป็นไปไม่ได้หรอกที่พวกออกมาชุมนุมจะไม่ต้องรับผิดทางกฎหมาย เพียงแต่การดำเนินคดีต้องตรวจสอบหลักฐานให้แน่นอนก่อน เพราะหากจะให้จับทุกคนคงเป็นไปไม่ได้ บางคนเขาก็ไม่ได้ ทำอะไรผิด ชุมนุมด้วยความสงบ เหมือนกับชาวบ้านทุกคนถ้าเป็นคนดีไม่ได้ไปรังแกใคร อยู่ ๆใครจะมาบอกว่าเราทำผิดคงไม่ได้ เพราะฉะนั้นผู้ที่ออกไปชุมนุม เขาก็สามารถชุมนุมได้หากการชุมนุมของเขาไม่ทำให้ใครเดือดร้อน

หลังจากมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนมีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงแต่ก็อดที่คิดไม่ได้ว่าหากมีการดำเนินคดีแล้วเขาจะได้รับการลงโทษตามความผิดที่ตัวเขาได้กระทำหรือไม่ เพราะประชาชนคิดว่าผู้ที่มีอำนาจสามารถที่จะให้การช่วยเหลือจนผู้ชุมนุมดังกล่าวไม่ต้องรับโทษ และจากการแลกเปลี่ยนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า หากหลักนิติธรรมหรือกฎหมายมีความชอบธรรมก็ต้องสามารถบังคับใช้ได้กับคนทุก ๆ คนอย่างเท่าเทียมกัน

แต่ปัจจุบันกฎหมายดังกล่าวไม่สามารถบังคับใช้ได้กับผู้ที่มีอำนาจ ทั้งนี้เพราะหลักนิติธรรมหรือกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจจนกลายเป็นการตั้งคำถามว่าเกิดอะไรขึ้นกับกระบวนการยุติธรรม ดังคำกล่าวของ ลุงวิทย์ (นามสมมติ)(2552) ที่ว่า ทำไมนักโทษการเมืองกระทำความผิดแล้วไม่จำเป็นต้องมารับโทษเหมือนคนอื่น ๆ อีก ทั้งยังสามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสรเสรี ตกลงเขากระทำความผิดจริงหรือเปล่าหรือเขาโดนกล่าวหาเฉยๆ จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ประชาชนเริ่มเกิดความสงสัยว่ากระบวนการยุติธรรมของไทยมีความเป็นธรรมจริงหรือไม่มากน้อยเพียงใด

ดังนั้น หลักนิติธรรมที่ใช้อำนาจผ่านกฎหมายเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ เพราะจะต้องรวมถึงการเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของคนในสังคมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

> ตรงสีแยกไฟแดงนี้นะเกิดอุบัติเหตุขึ้นบ่อยครั้งมาก ทั้ง ๆที่อยู่ในเทศบาลรถก็ไม่น่าจะขับเร็วมาก แต่กลับกลายเป็นสถานที่ที่เกิดอุบัติเหตุบ่อยที่สุด ชาวบ้านบอกว่า เหยื่อที่โดนล่าสุดก็เป็นลูกสาวของป้าดา ออกไปซื้อกับข้าวตอนเช้ามืด ไม่ทันได้ระวัง เพราะคิดว่าคงจะไม่มีอะไรหรอก แต่สุดท้ายก็มีรถยนต์คันหนึ่งวิ่งฝ่าไฟแดงมาชนลูกป้าดาตาย ทุกคนต่างตกใจไม่มีใครสนใจคนที่ชน สุดท้ายตอนนี้ก็ยังจับตัวไม่ได้เลย (สี(นามสมมติ), 2550)

เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการขับรถฝ่าไฟแดงซึ่งเป็นความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จริง แต่การขับรถโดยประมาททำให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บหรือเสียหายถึงแก่ชีวิตจะต้องได้รับการลงโทษ เพราะความชอบธรรมของตัวบทกฎหมายคือการเอาจริงเอาจังของผู้บังคับใช้กฎหมายเพื่อสร้างยุติธรรมให้แก่ทุกคนในสังคม ดังนั้น หลักนิติธรรมจะต้องเป็นหลักประกันให้ความมั่นใจแก่ทุกคนได้ว่า ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมภายใต้หลักแห่งกฎหมายเดียวกัน

สังคมไทยเป็นสังคมที่ยอมรับกันว่า คนไทยส่วนมากขาดระเบียบและกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ ทินพันธ์ นาคาตะ (2546 :167-187) ที่กล่าวว่า คนไทยไม่ชอบอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือกฎหมายของสังคม ไม่ค่อยจะมีระเบียบวินัย การที่คนไทยเป็นคนรักอิสระชอบทำอะไรตามใจชอบ จึงมีผลทำให้คนไทยค่อนข้างจะไม่มีวินัยต่อการที่จะมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับข้อตกลงใดๆ กับผู้อื่นรวมทั้งขาดความจริงจังกับชีวิตการงานจึงไม่น่าแปลกใจที่เห็นพฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้ ในสังคม เช่น การทิ้งขยะไม่เลือกที่ การแย่งกันซื้อของหรือรับบริการ การฝ่าฝืนกฎจราจร การไม่เสียภาษี การไม่ไปเลือกตั้ง เป็นต้น

นอกจากนี้ อาจสามารถกล่าวได้ว่า การหลบและการหาทางฝ่าฝืนกฎหมายระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ถือเป็นค่านิยมหนึ่งของคนไทย การบังคับให้คนไทยอยู่ในระเบียบวินัยจะได้ผลเฉพาะต่อหน้าเท่านั้นหากอยู่หลับหลังหรือมีโอกาสก็จะละเมิด เพราะคนไทยจะปฏิบัติตามกฎหมายหรือทำตามหน้าที่ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นเพราะกลัวการลงโทษหรือเพราะได้ประโยชน์จากการกระทำนั้น ไม่ได้ทำเพราะคิดว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของตนและยังเพิกเฉย หากมีความเสียหายต่อส่วนรวมที่เกิดขึ้นจากการละเลยหน้าที่ของตนเองอีกด้วย จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการมีระเบียบวินัย โดยการเคารพและยึดหลักนิติธรรมซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการมีประชาธิปไตยในวิถีชีวิต ดังนั้น การขาดวินัยของคนไทยถือเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะถ้าการบังคับใช้กฎหมายอ่อนแอ การฉ้อราษฎร์บังหลวงก็จะเฟื่องฟู

การติดสินบน การจ่ายเงินใต้โต๊ะ การฮั้วประมูล การออกนโยบายที่เอื้อต่อพวกพ้อง ประชาธิปไตยจะผิดเพี้ยนเมื่อข้าราชการ ตุลาการ นิติบัญญัติ ภาคเอกชน ตำรวจ และทหารล้วน ใช้อำนาจที่ตนมีอยู่สร้างความร่ำรวยให้กับตนเองและเอื้อประโยชน์ส่วนตัว

> ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า อบต. ในหมู่บ้านของเขาเวลาที่มีการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่า ถนน ประปา หรืออาคาร อบต.ก็จะปล่อยให้บริษัทรับเหมา ซึ่งเป็นคนรู้จักและเป็นคนที่มีชื่อเสียงเข้ามายื่นซองประมูลแค่เจ้าเดียวเป็นประจำ ชาวบ้านก็ไม่สนใจเพราะไม่รู้ว่าขั้นตอนจริง ๆ เขาต้องทำกันอย่างไร รู้แต่ว่าจะมีแค่โครงการนี้เท่านั้น
>
> หลังจากนั้นมาไม่นานบริษัทนี้ก็เข้ามารับเหมาทำประปาทั้งหมู่บ้าน ปรากฏว่าบริษัทดังกล่าวเอาเงินหนีไปหมดเลย โครงการก็ยังไม่เสร็จ ชาวบ้านก็เสียใจเพราะจะมีน้ำประปาใช้กับคนอื่นเขามาดันมาเจอคน อย่างนี้ ชาวบ้านก็ไม่ยอมแจ้งความดำเนินคดีจับ สืบไปสืบมาปรากฏว่า อบต. ร่วมมือกับคนที่รับเหมาโกงเงินชาวบ้านเอง มันน่าเจ็บใจจริง ๆ แต่ที่น่าเจ็บใจกว่านั้นก็คือ ตำรวจปล่อยตัว อบต. กลับมาบอกว่าไม่ได้มีความผิดอะไรมากจ่ายค่าปรับก็จบ จริง ๆคงไม่เป็นอย่างนั้นเพราะอาจจะมีการจ่ายเงินให้ตำรวจ เพื่อช่วยให้ตนเองพ้นความผิดมากกว่า (ปรีดา(นามสมมติ), 2552)

นอกจากนี้ หลักนิติธรรมถือเป็นตัวกำหนดขอบเขตของการแทรกแซงทางการเมืองในกระบวนการตัดสินใจ และควบคุมกำกับการทำงานของฝ่ายการเมืองให้เป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ ซึ่งการบังคับใช้หลักนิติธรรมอย่างถูกต้องเป็นการป้องกันความพยายามใด ๆ ที่ทำลายเสรีภาพ ยึดทรัพย์สิน ละเมิดสิทธิมนุษยชน และหมายความว่ากฎเหล่านั้นมีผลกับทุกคนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน สอดคล้องกับ อานันท์ ปันยารชุน (2551: 8-9) ที่กล่าวว่าหลักนิติธรรมต้องมีผลบังคับใช้ได้จริงกับทุกคนอย่างเสมอภาคเทียมเทียมกัน ซึ่งประชาชนสะท้อนให้ฟังว่า

> เวลาที่นักการเมืองกระทำความผิดทำไมถึงไม่สามารถลงโทษนักการเมืองได้ เพราะที่ผ่านมา สส. บางคนก็กระทำความผิดย่างชัดเจนและก่อให้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นมา เช่น การชักจูงประชาชน

> ไปร่วมการชุมนุม ก็ไม่ผิดสามารถใช้สิทธิในการเป็น สส. เพื่อให้ตนเองรอดพ้นการจับกุมได้และทำไมอดีตนายกถึงถวายฎีกาไม่ได้ และจริง ๆ เขาก็เป็นคนไทยคนหนึ่งเขาน่าจะสามารถทำได้ (วี(นามสมมติ), 2552)

ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและอธิบายว่า รัฐบาลก็ไม่ได้บอกว่าเขาทำไม่ได้ เพียงแต่เขาควรจะถวายฎีกาตอนนี้หรือเปล่า เพราะตามหลักนิติธรรม คนที่จะถวายฎีกาได้ต้องเป็นนักโทษเป็นผู้ที่กระทำความผิดซึ่งกระบวนการยุติธรรมหรือศาลได้ตัดสินใจคดีถึงที่สุดแล้ว ส่วนตอนนี้ ยังไม่ได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ดังนั้นเขาต้องกลับมาเพื่อรับทราบข้อกล่าวหาและปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมเสียก่อน หลังจากนั้นเขาจะถวายฎีกาก็ได้ ส่วนคำถามที่ วี (นามสมมติ)(2552) ถามว่า ตอนนี้เขากลับมาประเทศไม่ได้ เพราะถ้ากลับมาก็ต้องโดนลอบฆ่า นั้น ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนกลับไปว่า

> บ้านเมืองมีกฎหมาย เขาก็เป็นคนมีชื่อเสียง คนที่รักเขาก็มีมั่นใจได้ว่าเขาจะไม่เป็นอะไรดูอย่าง อองซานซูจี ผู้นำพม่าเขาไม่ผิด เขาก็ต่อสู้ให้ชาวบ้านเห็นว่า เขาจริงใจเป็นคนดีไม่ได้กระทำอะไรผิดไม่จำเป็นต้องหลบหนี ทุกวันนี้เขาก็ได้ความชอบธรรมจากคนทั้งประเทศ ไม่ใช่แค่ประชาชนในประเทศพม่านะ ทั่วโลกเขาเห็นเหมือนกันหมด เพราะฉะนั้นถ้าเขากลับมา และปฏิบัติตามกระบวนการนิติธรรม เชื่อมั่นในกระบวนการศาล ถึงตอนนั้นก็ไม่มีใครว่าเขาได้

ในเรื่องของรัฐธรรมนูญที่มีคำถามว่า เขียนมาเพื่อเอาผิดทักษิณใช่หรือเปล่า นั้นคิดว่ารัฐธรรมนูญไม่ได้ร่างขึ้นมาเพื่อกลั่นแกล้งใครหรอก เพราะถ้าเราไม่มีความผิดก็ไม่เห็นต้องกลัวอะไร อีกอย่างเนื้อหาที่อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 กับฉบับ 2550 ไม่ได้มีความแตกต่างกันเท่าไหร่ เพียงแค่เพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่ให้รัดกุมและชัดเจนยิ่งขึ้นเท่านั้น และที่สำคัญผู้วิจัยคิดว่า ประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่รัฐธรรมนูญแต่อยู่ที่ประชาชนทุกคนในประเทศไทยมากกว่า เพราะถ้าทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีความขัดแย้ง ปฏิบัติต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา เคารพให้เกียรติกัน รัฐธรรมนูญก็ไม่จำเป็นไม่มีก็ไม่เห็นเป็นไร ในครอบครัวไม่เห็นมีรัฐธรรมนูญเลย คนในครอบครัวยังอยู่กันได้เลย แล้วถ้าคนในครอบครัวขัดแย้งกันก็ไม่สามารถเอากฎหมายอะไรมาบังคับใช้ได้ นอกจากการใจเย็น ๆ ยอมรับฟังความคิดเห็นกันบ้าง ไม่ใช่ ยึดมั่นเฉพาะกรอบความคิดของตนเองอย่างเดียว ประเทศชาติก็เหมือนกับครอบครัว

ถ้าคนในชาติไม่รักกัน ไม่ฟังกันจะเอากฎหมายอะไรมาบังคับก็ไม่ได้หรอก สุดท้ายก็แก้แต่กฎหมายไม่ยอมปรับปรุงตัวเอง

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าหากกฎหมายหรือกติกาในสังคมใดที่ล้าสมัย หรือไม่ได้นำมาซึ่งความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในสังคมคนทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมก็ควรร่วมกันแก้ไขกฎหมายนั้นให้ทันสมัยและเป็นธรรม อีกทั้งผู้ใช้อำนาจรักษากฎหมายก็ต้องทำหน้าที่โดยไม่ลำเอียง ปฏิบัติต่อทุกคนตามหลักกฎหมายอย่างเสมอภาคเสมอหน้า ไม่ใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์ต่อตนเองหรือพวกพ้อง

หลังจากที่ได้มีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างประชาชนกับผู้วิจัย พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักนิติธรรมมากพอสมควร แต่ยังขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้เพราะกระบวนการยุติธรรมไม่ได้สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน แต่กลับทำให้ประชาชนคิดว่าผู้ที่มีอำนาจสามารถกลั่นแกล้งเอารัดเอาเปรียบกัน ซึ่งขัดกับหลักการของประชาธิปไตยที่ประชาชนจะต้องมีความเคารพและเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม เพราะเป็นการเคารพกติกาของสังคมในการกำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกและอะไรที่ต้องละเว้น อะไรเป็นสิ่งที่ผิด เพราะถ้าหากคนบางคนไม่เคารพกฎหมายก็จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนได้

4.2.1.10 ความรับผิดชอบต่อสาธารณะและความโปร่งใส ตรวจสอบได้

ความรับผิดชอบต่อสาธารณะและความโปร่งใส ถือเป็นความรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลหรือหน่วยงาน สอดคล้องกับคำกล่าวของ อานันท์ ปันยารชุน,(2551: 13) ที่ว่ารัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อประชาชนที่เลือกรัฐบาลเข้ามา ต้องรับผิดชอบต่อตุลาการที่อิสระหรือสถาบันที่เป็นกลางอื่นๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ซึ่งองค์กรต่าง ๆเหล่านี้ตั้งขึ้นมาเพื่อคุ้มครองพลเมืองจากนโยบายที่หลงทางหรือการตัดสินใจที่ให้ประโยชน์แก่คนไม่กี่คนแต่ทำให้คนจำนวนมากต้องเสียประโยชน์ เมื่อใดที่หลักการทั้งสองนี้สั่นคลอนก็จะเป็นสัญญาณเตือนว่าธรรมาภิบาลกำลังตกอยู่ในภาวะกลุ่มเสี่ยงและกระบวนการประชาธิปไตยได้ชะงักงันไปดังนี้

> การแต่งตั้งหน่วยงานหรือบุคคลที่ทำหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงาน ของรัฐบาล ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่รัฐบาลสนิทสนมหรือไม่ก็เป็นญาติพี่น้อง เช่น กกต. สตง. ปปช.หรือแม้แต่สื่อ ผู้บริหารก็ยังเป็นคนของรัฐบาล ทั้งนั้น และทุกรัฐบาลก็ทำเหมือนกันหมด ไม่มีรัฐบาลไหนที่ไม่แทรกแซงการทำงานขององค์กรอิสระ (มี(นามสมมติ), 2550)

ประชาชนมีความเห็นว่าทุกรัฐบาลล้วนมีการแทรกแซงการทำงานขององค์กรอิสระทั้งสิ้น เพราะองค์กรอิสระมีหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ ดังนั้นถ้าองค์กรอิสระเป็นกลุ่มคนเดียวกันกับฝ่ายรัฐบาลก็จะช่วยให้การทำงานของรัฐบาลเป็นไปด้วยความสะดวก ปราศจากการตั้งคำถามของสังคม ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่สนใจที่จะตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นที่รัฐบาลต้องเกรงกลัวอำนาจของประชาชน แต่หากพฤติกรรมอย่างนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งจะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญว่าการพัฒนาทางการเมืองของไทยนั้นล้มเหลวเพราะในรัฐบาลเต็มไปด้วยการคอร์รัปชั่น การฮั้วประมูล การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน การทุจริตเชิงนโยบายด้านต่าง ๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้นการมีคุณธรรมและศีลธรรมประจำใจ ย่อมเป็นหลักการสำคัญที่คนในสังคมต้องใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง เป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างสงบสุขเป็นเกราะป้องกันความชั่วหรือการประพฤติที่เป็นอันตรายต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมโดยรวม

ผู้นำจำเป็นต้องมีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารประเทศ เพราะคุณธรรมและจริยธรรม จะเป็นตัวที่ยับยั้งการกระทำของบุคคล ทำให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ทั้งหน้าที่ต่อตนเองและหน้าที่ต่อผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตากรุณาและกระทำตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ยอมเสียสละประโยชน์ตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม รวมทั้งไม่เพิกเฉยต่อความไม่ถูกต้อง เพราะเป็นผู้มีความกล้าหาญทางคุณธรรมจริยธรรมที่จะไม่เกรงกลัวและเข้าข้างสิ่งผิด กล้ายืนหยัด กล้าพูด และกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยไม่ได้มีลักษณะตามที่กล่าวมา ทั้งนี้เพราะผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงจริยธรรมและจรรยาบรรณการประกอบอาชีพของตนเอง บุคคลทั่วไปก็ไม่ได้มีหลักจริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน ผู้นำก็ไม่มีธรรมาภิบาล ไม่มีขันติธรรมและไม่ได้ยึดหลักในการบริหารประเทศเพื่อสนองความต้องการของประชาชน แต่ยึดหลักสนองต่อความต้องการของตนเองและพวกพ้องเป็นหลัก ดังคำกล่าวของประชาชนที่กล่าวว่า

> เด็กหนุ่มในหมู่บ้านคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า เมื่อตอนเด็ก ๆ เขาชอบดูเปาบุ้นจิ้นมาก และคิดไว้ว่าถ้าโตขึ้นเขาต้องเป็นผู้รักษากฎหมายให้ได้ เพราะอยากเห็นกระบวนการยุติธรรมของไทยมีความเป็นธรรมเหมือนกับศาลไคฟงของเปาบุ้นจิ้น พอมาตอนนี้เรียนจบแล้วกำลังเรียนต่อและความฝันที่ตั้งใจไว้ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง อยู่มาวันหนึ่งได้ดูทีวีเจอข่าวที่นักการเมืองที่กำลังมีคดีความฟ้องร้องกันอยู่ ตอนนั้นหลักฐาน ก็มัดแน่น

ว่าเขาก็ทำความผิดจริง แต่เขาก็ยังไม่ยอมรับผิด และบอกกับสื่อว่ารอฟังผลวันตัดสินก็แล้วกันผมมั่นใจผมไม่ผิด พอผลการตัดสินออกมาก็อดที่จะคิดไม่ได้ว่าทำไมเขาถึงไม่ผิด ทั้ง ๆ ที่หลักฐานก็มัดแน่นหนาขนาดนั้น และทำไมเขาถึงสามารถนั่งทำงานต่อได้ในฐานะรัฐมนตรีทั้ง ๆที่เขาก็น่าจะแสดงความรับผิดชอบในการกระทำของเขาบ้างไม่ใช่แค่ออกมาโต้ข่าวไปวัน ๆ เพราะรู้ว่าไม่นานประชาชนก็จะเบื่อเมื่อประชาชน เบื่อมีข่าวใหม่มาเดี๋ยวก็เงียบเองแหละไม่เข้าใจเลยหลังจากนั้นมา ผมก็ได้ดูข่าวอีกว่านักการเมืองเอาเงินไปให้เจ้าหน้าที่กระบวนการยุติธรรมแต่เจ้าหน้าที่คนนั้นไม่รับกลับกลายเป็นข่าวดังผมจึงมีความหวังอีกครั้ง แต่อดสงสัยไม่ได้ทำไมนักการเมืองพวกนี้ถึงไม่มีคุณธรรมเอาเสียเลย ทำอย่างนี้จะได้อะไร ผิดก็ยอมรับผิดไปทำไมต้องไปทำให้คนอื่นเขาเดือดร้อน (วิทย์(นามสมมติ), 2550)

ผู้วิจัยจึงมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกลับไปว่า

คนดี ๆที่เขายึดมั่นในจริยธรรมหรือจรรยาบรรณของเขาก็มีส่วนนักการเมืองคนที่แย่และเราคิดว่าการทำงานของเขาน่าสงสัยเราเองก็สามารถตรวจสอบ การทำงานของเขาได้ โดยการร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆที่เขาทำหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น องค์กรอิสระต่าง ๆ ได้แก่ สื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์หรือ กกต. ปปช. ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา ส่วนอีกทางที่ทำได้ก็คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลหรือพรรคมีการตรวจสอบการทำงานขอ สส. อีกทางหนึ่งเพื่อกดดันไม่ให้เขากล้าที่จะกระทำความผิดต่อไป

ดังนั้นผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะหรือผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจและปฏิบัติตามนโยบายซึ่งจะมีผลต่อประเทศชาติส่วนรวม ได้แก่ นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี นักการเมือง ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐบุคคลเหล่านี้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับผลได้ผลเสียของส่วนรวม การตัดสินใจเรื่องใดใดย่อมมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั้งประเทศ บุคคลเหล่านี้จึงต้องทำให้คนในสังคมเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ

ว่าจะทำงานตามหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง (กนกกาญจน์ อนุแก่นทราย, 2550: 12)

จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน พบว่า ประชาชนยังขาดความรู้คามเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การตรวจสอบการทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพราะประชาชนเข้าใจว่าตนเองไม่ได้มีสิทธิและหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล จึงไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญ แต่หลังจากที่มีการกระตุ้นในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นพบว่า ประชาชนมีความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น แต่ประชาชนยังขาดความรู้เกี่ยวกับช่องทางในการตรวจสอบ และช่องทางในการร้องเรียน

นอกจากนี้ ผู้วัจัยพบว่า ประชาชนยังมีแววตาของความหวาดวิตก กลัวตนเองและครอบครัวได้รับอันตราย จึงนั่งฟังอย่างเดียว ทั้ง ๆ ที่ประชาชนเองก็รู้ว่านักการเมืองคนใดมีพฤติกรรมไม่โปร่งใสดังนั้น เพื่อให้ประชาชนมีสิทธิในกำกับ ควบคุมและตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้คนในสังคมประชาธิปไตยเกิดความไว้วางใจต่อบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะนั้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันปัญหาการทุจริต คอร์รัปชั่น ที่ทำลายโอกาสและอนาคตการพัฒนาประเทศ เนื่องจากผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะอาจใช้อำนาจหน้าที่ในการเอื้อผลประโยชน์ให้กับตัวเองและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวม

4.2.1.11 ผู้นำในระบอบประชาธิปไตย

ผู้นำในระบอบประชาธิปไตยถือเป็นบุคคลมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ เป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ให้ความสำคัญกับเรื่องของส่วนรวมมากกว่าเรื่องของตนเอง ตลอดจนต้องเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใส เพราะผู้นำเป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับประชาชนในพื้นที่ ในประเด็นดังกล่าวและพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการผู้นำที่มีลักษณะ ดังนี้

> ผู้นำต้องเป็นคนที่ดีมีคุณธรรมและศีลธรรม ซื่อสัตย์สุจริต รักษาศีล 5 ข้อ และที่สำคัญต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ต้องเป็นคนดีมากกว่าคนเก่ง ทำงานตามความต้องการของประชาชนได้ เป็นคนดีมีความซื่อสัตย์สุจริตมีความรู้ความสามารถ

> มีคุณธรรมไม่นำทรัพย์สินของประเทศเป็นของตนเองและพวกพ้อง ต้องมีความยุติธรรม ไม่เอาเปรียบคนไม่มีทางสู้เป็นคนที่มีความสามารถทุกด้าน ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น โกงก็ไม่เป็นไร ใคร ๆก็โกง ต้องแก้ไขปัญหาความยากจนได้ (ชินกรและวันดี (นามสมมติ) , 2552)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าประชาชนมีความต้องการผู้นำที่แตกต่างกัน ซึ่งหากนำมาแบ่งกลุ่มจะสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งผู้นำจะต้องเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม มีความยุติธรรมและมีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง สามารถตอบสนองความต้องการให้กับประชาชนได้ ที่สำคัญต้องไม่โกงเอาสมบัติของชาติเป็นของตนเองและพวกพ้อง ซึ่งสอดคล้องการคำกล่าวของ อานันท์ ปันยารชุน (2551 :15) ที่กล่าวว่า

> คุณสมบัติของความเป็นผู้นำสำหรับประชาธิปไตยที่ยั่งยืนจะพบได้ในบุคคลที่ดำรงตนด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส และรับผิดชอบในสิ่งที่ตนทำเป็นบุคคลที่สามารถสร้างฉันทามติ มีใจที่เปิดกว้างและเป็นธรรมยึดมั่นต่อความยุติธรรมและส่งเสริมประโยชน์สาธารณะ มีขันติธรรม รับฟังท่าทีของฝ่ายที่ตรงข้ามกัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผู้นำนอกจากจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถแล้ว ผู้นำที่ดีก็ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความโปร่งใส ยอมรับในการกระทำของตนเองอย่างกล้าหาญ เป็นผู้ที่มีใจเปิดกว้างยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญาอย่างมีเหตุมีผล และมีใจเป็นธรรมยึดมั่นและกล้าตัดสินใจโดยยึดหลักนิติธรรมในการบริหารประเทศ เพื่อประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชน ในทางตรงกันข้าม หากผู้นำไม่สนใจในคุณสมบัติดังกล่าวแต่กลับมุ่งกระทำเพื่อประโยชน์ของตนเองและใช้อำนาจตามความพอใจของตน เพื่อบังคับกดขี่ประชาชนก็ย่อมทำให้ประเทศได้รับความเสียหาย

ส่วนลักษณะของผู้นำกลุ่มที่สองจะมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มที่หนึ่ง คือ ผู้นำต้องเป็นคนเก่ง มีความรู้ความสามารถบริหารบ้านเมืองได้เป็นอย่างไร ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ถึงจะโกงบ้าง ก็ไม่เป็นไร ซึ่งตรงกับสิ่งที่ประชาชนกล่าวว่า

> ชาวบ้านรู้นะว่ารัฐบาลชุดก่อนเขาโกงและผิด แต่เขาก็ไม่ได้ทำอะไรให้ประชาชนเดือดร้อนแถมเศรษฐกิจก็ดีขึ้น ก่อนหน้านี้ไม่มีรัฐบาลชุดไหนที่สนใจประชาชน ไม่รู้หรอกว่าประชาชนลำบากยังไง มีทักษิณนี่แหละที่เขาช่วยเหลือทุกอย่าง ช่วยให้มีที่ทำกิน ช่วยให้รักษาได้ 30 บาทไหนจะกองทุนเงินล้านอีกจนตอนนี้ สะดวกสบายขึ้นแล้ว เพราะเดินทางก็สะดวกทุกบ้าน มีมอเตอร์ไซด์หมดเลย ถนนเข้าหมู่บ้านก็สะดวกสบาย ราคาข้าวก็มีการรับจำนำ ชาวบ้านก็ไม่เดือดร้อนไหนจะนโยบายที่ปราบปรามยาเสพติดอีกทำอะไรให้ประเทศตั้งเยอะ เขาทำผิดนิดหน่อยถึงกับต้องไล่เขาออกนอกประเทศ ผมว่าไม่ถูกต้องนะ (ประสิทธิ์(นามสมมติ), 2550)

นอกจากลักษณะของผู้นำแล้ว ผู้วิจัยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความเห็นกับประชาชนในพื้นที่ เพื่อทราบถึงความรู้สึกที่มีผู้นำเป็นเพศหญิงบ้าง ผู้วิจัยก็พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นเพียงเพศชายเท่านั้น เพราะปัจจุบันเพศหญิงหรือเพศชายก็ได้ถ้ามีความสามารถในการบริหารงาน มีความรับผิดชอบและเป็นผู้นำที่ดีให้กับประชาชนได้ ซึ่งสะท้อนจากคำพูดของประชาชนในพื้นที่ ดังนี้

> ถึงแม้ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้หญิง แต่ก็เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถมีความเป็นผู้นำสูง อดทนขยันทำงานและมีความละเอียดรอบคอบรับผิดชอบงานมากกว่าผู้ชายเสียอีก ดังนั้น ผู้นำจะเป็นผู้หญิงหรือชายไม่สำคัญหรอก เพราะถ้าเขาสามารถพัฒนาหมู่บ้านได้ ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านได้ก็พอแล้ว ผู้ใหญ่บ้านเป็นเพศที่สามยังมีเลย (ชิน(นามสมติ), 2550)

นอกจากที่กล่าวมา ผู้นำจะต้องยึดมั่นในหลักขันติธรรมเป็นสำคัญ เพราะขันติธรรม ในทางการเมืองเป็นเรื่องการยอมรับความหลากหลายในสังคม (อานันท์ ปันยารชุน, 2551: 7-8) เป็นการสร้างความสมานฉันท์ที่ดี เป็นตัวเยียวยาไม่ให้เกิดความขัดแย้งต่างๆ ขึ้นในสังคมไม่ว่าประชาชนเหล่านั้นจะมีความเชื่อหรือมีความคิดเห็นที่ต่างกัน ในขณะเดียวกันรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ชนะจากการเลือกตั้งก็ต้องยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้นให้ได้ เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างยุติธรรมไม่มีการเลือกปฏิบัติ ดังคำกล่าว

ในช่วงที่ประชาธิปัตย์เป็นฝ่ายค้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อยู่ในภาคใต้ ไม่ได้รับการเหลียวแลจากทางรัฐบาลเลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปากท้อง เรื่องอุทกภัยหรือแม้กระทั่ง เรื่องเหตุการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพียงเพราะคนใต้ไม่ได้ลงคะแนนให้กับพรรครัฐบาล พอชาวบ้านออกมาเรียกร้องก็หาว่าสร้างความวุ่นวายไม่อยากให้เรียกร้องก็ต้องดูแลบ้างซิ คนใต้ก็จ่ายภาษีเหมือนกันดีนะที่ส่วนใหญ่คนใต้ อยู่ได้ด้วยตนเองไม่ลำบากมากไม่อย่างนั้น คนจนต้องหมดประเทศเหมือนที่รัฐบาลประกาศแน่ และชาวบ้านก็เล่าให้ฟังต่อว่า จริง ๆคนใต้ไม่ได้เกลียดคนอีสานหรือคนเหนือหรอกนะแต่ผู้นำนั่นแหละ ทำให้คนทะเลาะกันเพราะการเลือกปฏิบัติไม่เป็นธรรมทำให้ชาวบ้านไม่พอใจและอดที่จะสงสัยไม่ได้ว่าที่ทำอย่างนี้ ไม่ชอบคนใต้หรือ ว่าไม่พอใจที่ไม่ได้คะแนนกันแน่

เพราะฉะนั้น เวลาออกทีวีไม่ต้องบอกหรอกว่านายกที่ไหนจะช่วยคนที่นั่น เพราะนายก ที่ไหนก็ต้องช่วยเหลือประชาชนทุกคน คุณเป็นตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งมาจากเสียงข้างมากก็จริง แต่ถ้าคุณยังเลือกปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ชาวบ้านก็เอาคุณออกได้เหมือนกัน ตอนนายกชวนไม่เห็นภาคใต้จะมีอะไร ไม่มีการพัฒนาเป็นรูปธรรมเหมือนคนอื่นเลย ถนนก็ไม่มี มีแต่โรงเรียนเพราะเขา อยากให้เด็กมีการศึกษามีการศึกษาแล้วคนอื่น เอาเปรียบไม่ได้ชาวบ้านก็เข้าใจ ท่านก็ เอางบประมาณไปพัฒนาที่อื่นคนใต้ก็ไม่ได้ว่าอะไร ไม่เห็นท่านจะบอกเลยว่าไม่ลงคะแนนให้ไม่ให้งบประมาณหรอก (ประสงค์(นามสมมติ), 2550)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความไม่เชื่อถือและไม่ไว้วางใจผู้นำว่าจะบริหารอย่างโปร่งใสและเป็นธรรมประชาชนจึงตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับการทำงานของผู้นำ โดยเห็นว่าผู้นำไม่ได้มีความพยายามช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือในประเทศ ทั้งๆที่เป็นตัวแทนของประชาชน แต่กลับมุ่งพัฒนาเฉพาะส่วนมีการเลือกปฏิบัติและมีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบายต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยตรง เช่น การรับเหมาก่อสร้างถนนในชุมชน ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้พวกพ้องของตนเข้าร่วมการยื่นซองประกวดราคาเพื่อก่อสร้างถนน หลังจากนั้นผู้วิจัยก็ได้แลกเปลี่ยนกลับไปว่า

ไม่เป็นไรหรอกค่ะตอนนี้ก็ปล่อยให้เขาทำงานไป ส่วนพี่ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศมีสิทธิมีเสรีภาพที่จะคอยติดตามตรวจสอบการทำงานของเขาต่อไปอันไหนที่เราคิดว่าน่าสงสัยไม่น่าไว้วางใจเราก็ร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เขาสามารถช่วยเหลือพี่ได้หากไม่ได้ผลชาวบ้านก็ควรรวมกลุ่มกันหลาย ๆ คนเพื่อให้เสียงดังขึ้นจะได้มีอำนาจในการต่อรองและร้องเรียนพฤติกรรมเหล่านี้ได้

นอกจากนี้ ก็ควรจะช่วยกันรณรงค์หรือประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบว่า คุณสมบัติที่ดีของคนที่เป็นผู้นำควรเป็นอย่างไรบ้างรวมทั้งศึกษาดูว่าผู้สมัครแต่ละคนเป็นอย่างไรมีประวัติเสียหายหรือเคยมีประสบการณ์ทำงานด้านใดบ้าง นอกจากนี้ชาวบ้านก็ต้องมีความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมืองให้มากขึ้นรับสารให้หลากหลาย ไม่ควรฟังแค่คนคนเดียว เพราะบางครั้งอาจจะโดนหลอกได้ ควรฟังข้อมูลจากหลาย ๆด้าน

ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พบว่า ประชาชนเริ่มมีความสนใจและมีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น รู้ว่าประชาชนก็สามารถวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลได้โดยไม่ต้อง มานั่งบ่นให้ฟังกัน แต่หันไปตรวจสอบ กำกับ ดูแลการทำงานของรัฐบาลจะดีกว่าเพราะถ้าหากรัฐบาลไม่มีความโปร่งใสในการทำงาน ประชาชนก็สามารถร้องเรียนได้เพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ด้วยการเข้าชื่อขอตรวจสอบการทำงานและนโยบายหรือโครงการที่ไม่โปร่งใสเหล่านั้นได้

จากผลการศึกษาที่กล่าวมา แสดงให้เห็นได้ว่าประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วม ซึ่งพบเห็นได้จากความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันในชุมชนและการรวมกลุ่มกัน เพื่อรักษาผลประโยชน์และ แก้ไขปัญหาที่ประชาชนได้รับผลกระทบและประชาชนเริ่มเห็นด้วยว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง แต่ประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่ประชาชนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมและสามารถใช้สิทธิเสรีภาพภายใต้กรอบของกฎหมายด้วยการปฏิบัติต่อกันในฐานะมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ส่วนประเด็นเรื่องของการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐและคุณสมบัติของผู้นำพบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย เพราะประชาชนไม่มีความเชื่อมั่น

ในตัวของผู้นำและเห็นว่าผู้นำแต่ละคนไม่ได้มีความแตกต่างกัน เพราะในการเลือกตั้งแต่ละครั้งไม่ได้เกิดขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม แต่เป็นการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นจากการซื้อเสียงของผู้มีอำนาจผูกขาดทางการเมือง ในขณะที่เสรีภาพและความเสมอภาคเป็นธรรมในสังคม ประชาชนเห็นว่าเป็นไปได้ยาก เพราะในสังคมไทยยังมีระบบอุปถัมภ์ มีการเลือกปฏิบัติต่อกันและยึดถือความสัมพันธ์แบบเครือญาติเป็นหลัก ซึ่งขัดต่อหลักการของระบอบประชาธิปไตย

4.2.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตยของเยาวชน

การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับเยาวชนด้วยกิจกรรม วัยมันส์เมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่โครงการและศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคมให้ความสำคัญเนื่องจากเยาวชนกลุ่มดังกล่าว ได้แก่ เยาวชนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งจะเติบโตไปเป็นอนาคตของชาติและเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นเยาวชนที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาทางการเมืองของไทยต่อไปในอนาคตเป็นเยาวชนที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยหรือค่านิยมประชาธิปไตยได้แก่ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การมีส่วนร่วมและจิตสาธารณะ การยึดหลักกฎหมายและหลักนิติธรรม และความโปร่งใส ตรวจสอบได้เป็นต้น จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติที่ถูกต้องและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย โดยมีกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินงานที่หลากหลายประกอบด้วย

1. เกม (Game) ถือเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถนำไปปรับใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลได้เป็นอย่างดี โดยผู้ดำเนินกิจกรรมจะสร้างสถานการณ์สมมติขึ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ด้วยตนเองภายใต้ข้อตกลงหรือกติกาที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะมีผลออกมาในรูปของการแพ้ชนะ วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนุกสนาน

2. การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในหัวข้อที่กลุ่มต้องตัดสินใจร่วมกัน โดยสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต้องมีส่วนร่วมอย่างอิสระและเป็นธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะมีส่วนส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนได้ฝึกฝนตัวเองให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ดี เหมาะสมกับการเป็นสมาชิกในสังคมประชาธิปไตย การอภิปรายกลุ่มจะช่วยก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในสังคม การมีสัมพันธภาพกันใหม่ การบูรณาการความคิดและความต้องการซึ่งกันและกัน

3. การแสดงบทบาทสมมติ (Role –Playing) เป็นวิธีการนี้มีลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติเช่นเดียวกับเกม แต่มีการกำหนดบทบาทของผู้เล่นในสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมาแล้วให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าสวมบทบาทนั้นและแสดงออกตามธรรมชาติ โดยอาศัยบุคลิกประสบการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตนเองเป็นหลัก วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ ความรู้สึกและพฤติกรรมของตนอย่างลึกซึ้ง และยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้น่าไว้ใจและน่าติดตาม

4. กรณีศึกษาหรือกรณีตัวอย่าง (Cases) เป็นวิธีการใช้ตัวอย่างหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริง ๆ นำมาดัดแปลงและใช้เป็นตัวอย่างให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ศึกษา วิเคราะห์และอภิปรายกันเพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกหัดหาทางแก้ไขปัญหานั้น วิธีการนี้จะจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รู้จักคิด และพิจารณาข้อมูลที่ตนได้รับอย่างถี่ถ้วน และการอภิปรายจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งการนำเอากรณีต่าง ๆ ซึ่งคล้ายคลึงกับชีวิตจริงมาใช้ จะช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง ซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากยิ่งขึ้น

5. สถานการณ์จำลอง (Simulation) การกำหนดสถานการณ์จำลองที่มีความเป็นจริงและใกล้เคียงกับความเป็นจริง แล้วให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมลงไปอยู่ในกิจกรรมจำลองนั้น และมีปฏิกิริยาโต้ตอบกัน วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสทดลองแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งในสถานการณ์จริงผู้เข้าร่วมกิจกรรมอาจจะไม่กล้าแสดงออก เพราะอาจเป็นการเสี่ยงต่อผลที่ได้รับจนเกินไป

6. การแสดงละคร (Acting or Dramatization) เป็นวิธีการที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทดลองแสดงบทบาทตามบทที่เขียนหรือกำหนดไว้ให้ โดยผู้แสดงต้องพยายามแสดงให้สมตามบทบาทที่กำหนดไว้ โดยไม่นำบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจกัน

นอกจากนั้น การที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสแสดงละครร่วมกันจะช่วยฝึกให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบในการเรียนรู้ร่วมกันและได้ฝึกการทำงานร่วมกันด้วย

7. สื่อภาพยนตร์ /โฆษณา/ข่าวหนังสือพิมพ์ (Media) เป็นการนำสื่อมาประยุกต์ใช้เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกภาพรูปภาพและเสียง วิธีการนี้เป็นการฝึกการคิด การวิเคราะห์และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

8. สุภาษิต เป็นการทดสอบความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับการกล่อมกลอมทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการถ่ายทอดกล่อมเกลาทางสังคม

9. การลงพื้นที่ เป็นวิธีการที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการทดลองฝึกปฏิบัติจริงได้คิดได้พูด และนำความรู้ที่ตนเองมีอยู่เกี่ยวกับประชาธิปไตยไปประยุกต์ใช้เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นการฝึกทักษะและชี้ให้เห็นว่าสภาพที่เกิดขึ้นจริงในสังคมเป็นอย่างไร ทำให้เยาวชนได้รู้สึกตระหนักและเห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย

10. การเขียนโครงการ เป็นวิธีการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นความสำคัญและนำความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียนต่อไป ซึ่งโครงการที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเสนอจะต้องเป็นโครงการที่เน้นการมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้คิดได้อย่างอิสระของสมาชิกทุกคนให้กลุ่ม นอกจากนี้ ยังถือเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินความรู้ความเข้าใจหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม

11. กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ประกอบด้วยกิจกรรมดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 กิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	แนวทางการสรุป
เปิดหาบ้าน	เพื่อให้เข้าใจบทบาทหน้าที่และการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย	บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าไปทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม
น้ำขึ้นให้รีบตัก	เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตระหนักในความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดูแลสมบัติส่วนรวม	บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมหรือการมีจิตสาธารณะที่คิดคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าเรื่องของตนเอง โดยที่ตนเองไม่เดือดร้อน
เรือมนุษย์	เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิที่ประชาชนควรได้รับในฐานะเป็นพลเมือง	การคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่ถือว่าตนเองและผู้อื่นนั้น ต่างก็เป็นมนุษย์ที่มีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน แม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่อง เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ความคิดเห็น เป็นต้น

ตารางที่ 4.1 (ต่อ) กิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	แนวทางการสรุป
บทบาทสมมุติ	เพื่อให้เข้าใจถึงสิทธิของประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตย	คนเรามีสิทธิทำอะไรก็ได้ แต่ต้องไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น แม้ว่าบุคคลจะมีสถานภาพที่แตกต่างกัน ก็ต้องได้รับโอกาสและความเสมอภาคเป็นธรรมเท่าเทียมกัน
เรือสู้ฟัด	เพื่อทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นธรรมและการช่วยเหลือกันในทีม	การเคารพกติกาอย่างเท่าเทียมกันคือระบบคุณค่าประชาธิปไตย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน โดยการใช้รูปภาพและยกตัวอย่างที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมหรือภาพที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมเปรียบเทียบให้ชัดเจน
Public Dialogue ลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้าน	เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจว่าประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ประชาธิปไตยไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง	เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยของประชาชน เพื่อชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงในสังคม
ประชาธิปไตยในทัศนะเยาวชน	เพื่อตรวจสอบ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยและทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย	ชี้ให้เห็นว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ รัฐสภาและพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ประชาธิปไตยหมายถึง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม จิตสาธารณะ กฎหมาย ฯลฯ
ผู้นำในระบอบประชาธิปไตย	เพื่อชี้ให้เห็นว่าผู้นำสำคัญต่อการปกครองและส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้ใต้ปกครอง	ลักษณะของผู้นำที่ดีในระบอบประชาธิปไตย และชี้ให้เห็นความแตกต่างของผู้นำในแต่ละลักษณะ

ตารางที่ 4.1 (ต่อ) กิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	แนวทางการสรุป
กิจกรรมภาพยนตร์กับวิถีประชาธิปไตย	เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจว่าประชาธิปไตยมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิต	ประชาธิปไตยมีความหมายกว้างขวางกว่าการเลือกตั้ง เพราะประชาธิปไตยคือวิธีคิดและ วิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน ซึ่งถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างมีความสุขโดยไม่มีการเบียดเบียนกัน
สุภาษิตกับวิถีประชาธิปไตย (โดยการแสดงท่าทาง)	เพื่อให้เห็นว่าคำสอนที่บอกต่อกันมาส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตในการปกครองระบอบประชาธิปไตย	ความเชื่อและค่านิยมและบริบทของสังคมไทยมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย
กิจกรรมย้อนอดีต	เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยและพัฒนาการทางการเมืองของไทย	ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการและความเป็นมาของระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่มีการปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนถึงปัจจุบัน และชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อเสียและผลที่เกิดขึ้นหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
แผนที่ชีวิต (นาฬิกาชีวิต)	เพื่อตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่าในแต่ละวันมีพฤติกรรมอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย	ประชาธิปไตยเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน เพราะประชาธิปไตยเกี่ยวข้องกับประชาชนตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเข้านอน เช่น อาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟัน
แผนที่คอร์รัปชันกับการวิเคราะห์ข่าว	เพื่อทราบความหมายเกี่ยวกับการคอร์รัปชันและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการคอร์รัปชัน และการเข้าไปมีบทบาทในการตรวจสอบข้อมูลและข้อเท็จจริง	การคอร์รัปชัน คือ การใช้อำนาจและหน้าที่ในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความเห็นแก่ตัวของเจ้าหน้าที่ ซึ่งขาดคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติงานการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลและข้อเท็จจริงในการปฏิบัติงานรของรัฐ โดยมีสื่อเป็นตัวกลางในการนำเสนอ

ตารางที่ 4.1 (ต่อ) กิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	แนวทางการสรุป
รู้จักธรรมาภิบาล	1.เพื่อทราบความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมาภิบาลและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง 2.เพื่อนำไปใช้ในการลดปัญหาเรื่องการคอร์รัปชัน	หลักธรรมาภิบาล เป็นหลักการที่สามารถช่วยขจัดปัญหาการคอร์รัปชันในสังคม ไทยได้ เพราะหลักธรรมาภิบาลหมายถึง กรอบการใช้อำนาจในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้องเหมาะสม ได้แก่ 1. การมีศีลธรรมคุณธรรม และจริยธรรม 2. การปฏิบัติตามหลักนิติธรรม 3. การมีส่วนร่วม 4. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นคนเก่งคนดี

กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่ เป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่ม ฝึกการยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง การเคารพในสิทธิและเสรีภาพของเพื่อนในกลุ่ม หน้าที่และความรับผิดชอบ การให้เกียรติแก่กัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือการมีจิตสาธารณะ การเคารพกฎระเบียบและกติกา การให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการที่ทำให้เยาวชนเกิดความสนุกสนานและแฝงไว้ด้วยเนื้อหาสาระ ทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่รู้สึกเบื่อหน่าย แต่มีความสนใจในการทำกิจกรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม มีดังต่อไปนี้

4.2.2.1 มุมมองของเยาวชนต่อวิถีประชาธิปไตย

ในช่วงก่อนการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับเยาวชนผู้ดำเนินกิจกรรมได้มีการทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในทัศนะของเยาวชน พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของระบอบประชาธิปไตย และพบว่า การเรียนรู้ของเยาวชนส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการยัดเยียดและท่องจำมากกว่าสนใจศึกษาอย่างแท้จริง จึงทำให้เยาวชนไม่ได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย จนในที่สุดประชาธิปไตยที่เยาวชนเข้าใจจึงเป็นเพียงแค่รูปแบบ กลไกและโครงสร้างของระบอบการเมืองที่มีบรรจุไว้ในหนังสือเท่านั้น ดังที่ ธนากร (นามสมมติ)(2551) กล่าวว่า ประชาธิปไตย คือ การปกครองที่ประกอบด้วยอำนาจ 3 ฝ่าย คือนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ สอดคล้องกับ มลฤดี (นามสมมติ)(2551) ที่เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยจะต้องมี

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ตรงกับ สุภาพร (นามสมมติ)(2550) ที่เห็นว่า ประชาธิปไตยต้องประกอบไปด้วย การเลือกตั้ง พรรคการเมือง และนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในรูปแบบและโครงสร้างของระบบการปกครองมากกว่าหลักการและเนื้อหาสาระของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสามารถสะท้อนได้จากคำกล่าวของเยาวชนดังต่อไปนี้

> ประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ประชาชนจึงมีอำนาจสูงสุด มีรัฐธรรมนูญ พรรคการเมือง และสส. ที่มาจากการเลือกตั้ง มีรัฐบาลจากเสียงข้างมากของประชาชน มีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค (อรอุมา (นามสมมติ), 2551)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของเยาวชนถูกจำกัดไว้เพียงแค่โครงสร้างตามหลักสูตรที่นักเรียนได้ศึกษาเท่านั้น เพราะที่ผ่านมาการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทยมุ่งเน้นเกือบทั้งหมดที่ระบบโครงสร้างมากกว่าการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาของระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้ระดับความรู้ความเข้าใจของเยาวชนถูกจำกัดไว้เพียง การเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ และพรรคการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับ จุรี วิจิตรวาทาการและกนกกาญจน์ อนุแก่นทราย (2547: 1-3)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่เยาวชนขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยเป็นเพราะระบบการศึกษาของไทยไม่มีความสอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้การเรียนรู้ของเยาวชนถูกจำกัดอยู่เฉพาะในตำราที่มุ่งเน้นให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเฉพาะในรูปแบบและโครงสร้าง ซึ่งสอดคล้องกับ บรรจบ อิศดุลและคณะ (2515: 155-170) ที่กล่าวว่า การศึกษาในโรงเรียนก็ไม่ได้ให้ความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่นักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตัวครู แบบเรียน หลักสูตร วิธีการอบรมสั่งสอน เป็นต้น

แต่หลังจากที่เยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมในค่ายวัยมันส์เมล็ดพันธ์ประชาธิปไตย ผู้วิจัยพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น และเห็นว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง พรรคการเมืองและรัฐธรรมนูญเพียงอย่างเดียว แต่ประชาธิปไตยหมายถึง สิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตที่ทุกคนต้องได้รับความเป็นธรรมอย่างเสมอภาคในฐานะที่เป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ดังคำกล่าวซึ่งสะท้อนได้จาก

บทเรียนที่ วีระศักดิ์ (นามสมมติ)(2551) ได้เรียนรู้ คือ ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใด และต้องได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมเท่าเทียมกัน ขณะที่ บุษรินทร์ (นามสมมติ)(2551) เห็นว่า ประชาธิปไตยนั้นจะต้องรวมไปถึงการยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกันโดยไม่มีอคติ ไม่ใช่ยึดแค่หลักเสียงข้างมากจนไม่ฟังเหตุผลของเสียงข้างน้อยหรือยึดเฉพาะผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องมากกว่าเรื่องของส่วนรวม เช่นเดียวกับ ณัฐกร (นามสมมติ) (2551) ที่เห็นว่า ประชาธิปไตยจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาเป็นหลักไม่ใช้ความรุนแรงหรืออำนาจข่มเหงรักแกผู้ที่ต่ำต้อยกว่า เพียงเพราะตนเองมีอำนาจมากกว่า หรือคนเหล่านั้นมีความคิดเห็นไม่ตรงกับตนเอง นอกจากนี้ เยาวชนบางส่วนก็ได้มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ทุกคนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยการร่วมกันแสดงความคิดเห็น ร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันตัดสินใจและนำเสนอในสิ่งที่ตนเองอยากจะทำ เช่น การรวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะ การช่วยกันดูแลรักษาสมบัติของประเทศชาติ เช่น ตู้โทรศัพท์ (กนกอร(นามสมมติ), 2551)

นอกจากที่กล่าวมาเยาวชนได้สะท้อนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยด้วยการ วาดภาพสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อสื่อความหมายแทนคำพูด เช่น เสกสรรค์(นามสมมติ)(2550) วาดรูป มือ หรือ มด แสดงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน อรอนงค์(นามสมมติ)(2550)วาดรูปคนเข้าแถว แสดงให้เห็นถึงการเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น อำไพ(นามสมมติ)(2550) วาดรูปการทิ้งขยะในถัง แสดงถึงจิตสาธารณะที่ทุกคนควรช่วยกันดูแลรักษา เอกพันธ์(นามสมมติ)(2550) วาดรูป รูปผู้หญิงผู้ชาย แสดงถึงสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายและ อาวุธ (นามสมมติ)(2550) วาดรูป วิทยุ แสดงถึงสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นต้น

จากที่กล่าวมาผู้วิจัย พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น และเริ่มเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับประชาธิปไตยจากก่อนเข้าร่วมกิจกรรมคิดว่าประชาธิปไตยนั้นมีแค่การเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ พรรคการเมืองและระบบกลไกเท่านั้น แต่หลังจากเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ประชาธิปไตยยังรวมไปถึงเรื่องของจิตสาธารณะ ความเสมอภาคที่เป็นธรรม ความโปร่งใสตรวจสอบได้ สิทธิเสรีภาพการมีส่วนร่วมและวิธีการดำเนินชีวิตที่ทุกคนต้องปฏิบัติเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

เพราะประชาธิปไตยไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต แต่ประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือเป็นแนวทางที่ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

4.2.2.2 มุมมองของเยาวชนต่อการมีส่วนร่วม

การดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมให้กับเยาวชนถือเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะกิจกรรมดังกล่าวทำให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ มีจิตสาธารณะ สนใจเรื่องของส่วนรวมมากกว่าเรื่องตนเองและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ซึ่งเยาวชนในฐานะที่เป็นอนาคตของชาติสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม ได้ทดลองกิจกรรมเกมเป็ดหาบ้านเป็นเรื่องสมมติที่กำหนดสถานการณ์ให้หมู่บ้านแห่งหนึ่งเกิดโรคระบาดที่เรียกว่า ไข้หวัดเป็ด มีเพียงทางเดียวที่ทุกคนในหมู่บ้านจะมีชีวิตรอดได้ คือ การป้องกันไม่ให้เป็ดเข้าบ้านที่ว่างได้ เพราะเมื่อไหร่ที่เป็ดเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้ ทุกคนจะติดโรคระบาดและตายในที่สุด

ในการดำเนินกิจกรรมนั้น จะแบ่งออกเป็น 3 รอบ คือ รอบแรกให้ทุกคนป้องกันบ้านว่างได้อย่างอิสระ รอบที่สองให้ทุกคนร่วมกันวางแผนป้องกันเป็ด และรอบที่สามให้เลือกผู้นำขึ้นมาทำหน้าที่ในการดูแลบ้านแทนทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้าน และกำหนดให้มีแลกซีนสีเดียวกันเท่ากับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยแลกซีนดังกล่าวเปรียบเป็นบ้านของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเองและกำหนดให้แลกซีนสีต่างกันเป็นบ้านว่าง จำนวน 2 หลัง ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในฐานะสมาชิกของหมู่บ้านต้องช่วยกันดูแลไม่ให้เป็ดสามารถเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านว่างนั้นได้ เพราะเมื่อไหร่เป็ดเข้าไปอยู่ในบ้านว่างหลังใดได้ บ้านทุกหลังที่มีคนอาศัยอยู่ก็ต้องติดเชื้อโรคจากเป็ดและตายทันทีเกมก็จะจบลง ซึ่งในระหว่างที่มีการดำเนินกิจกรรม ผู้ดำเนินกิจกรรมจะจับเวลาและสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน และเมื่อการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น ผู้ดำเนินกิจกรรมก็จะตั้งคำถามว่า ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เลื่อนตำแหน่งที่ยืนหรือเปล่า ใครไม่ได้เลื่อนตำแหน่งบ้าง เพราะอะไร ชอบรอบไหนมากที่สุดเพราะอะไร และในแต่ละรอบเราได้ทำหน้าที่อะไรบ้าง รู้สึกอย่างไร หลังจากนั้นก็ให้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมและมีความใกล้เคียงกับกิจกรรมและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เพื่อน ๆ ฟัง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน

เมื่อการดำเนินกิจกรรมผ่านพ้นไป และผู้ดำเนินกิจกรรมตั้งคำถามว่าชอบรอบไหนมากที่สุด ณัฐพงษ์ (นามสมมติ)(2550) ตอบว่า ชอบรอบแรกมากที่สุด เพราะเป็นรอบที่ทุกคนได้ช่วยเหลือกัน ไม่ปล่อยให้เป็นภาระของใคร คนใดคนหนึ่ง และเมื่อผู้ดำเนินกิจกรรมถามว่ารอบไหนที่ผู้เล่นรู้สึกไม่ชอบเลย คำตอบที่ได้รับจาก ธีระยุทธ์(นามสมมติ)(2551) คือ

รอบที่วางแผน เพราะผู้เล่นไม่ได้ทำตามแผนที่กำหนดไว้มัวแต่วิตกกังวลทำให้ผลที่ออกมาไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ สุดท้ายเป็นก็สามารถเข้ามาแพร่เชื้อโรคในหมู่บ้านได้ ผู้ดำเนินกิจกรรมจึงถามต่อว่า รอบที่เลือกผู้นำไปทำหน้าที่แทนรู้สึกอย่างไรบ้าน คำตอบที่ได้รับ คือ

> ไม่ชอบรอบผู้นำ เพราะรู้สึกว่าไม่เป็นธรรมหากผู้นำต้องรักษาบ้านให้กับลูกบ้านทุกคน โดยที่ลูกบ้านช่วยเหลือผู้นำได้น้อยมาก และรู้สึกว่าการดูแลรักษาหมู่บ้านเป็นหน้าที่ของทุกคน ไม่ควรเป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง เพราะถ้าหากทุกคนช่วยกันเป็นหูเป็นตาช่วยกันดูแลและป้องกันเป็ดไม่ให้เข้ามาแพร่เชื้อได้ น่าจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุด (สุพัตรา(นามสมมติ), 2551)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเริ่มเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมและความสามัคคีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสะท้อนได้จากบทเรียนที่เยาวชนได้สะท้อนพร้อมยกตัวอย่างสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ดังที่ นภัสวรรณร(นามสมมติ)(2552) เห็นว่า การแก้ปัญหาเมื่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ต้องอาศัยคนในสังคมช่วยกันแก้ปัญหา เช่นเดียวกับ วนิดา(นามสมมติ)(2552) ที่เห็นว่า ถ้าไม่ช่วยกันมัวแต่ให้ใครคนใดคนหนึ่งมาแก้ปัญหา ปัญหานั้นอาจจะแก้ไม่ได้หรือส่งผลให้เลวร้ายยิ่งกว่าเดิม ขณะที่ วิทยา (นามสมมติ) (2551) เห็นว่า เราต้องร่วมมือร่วมใจกันสามัคคีกันและวางแผนในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนเยาวชนที่มีความคิดเห็นเพิ่มมีดังต่อไปนี้

> การแก้ปัญหาของชุมชนทุกคนต้องร่วมมือกัน อย่าคิดว่ามันเป็นหน้าที่ของใครเพียงคนเดียว เราควรช่วยกันแก้ปัญหาร่วมกัน เพราะเราเป็นสมาชิกในสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เช่นเดียวกับเป็ดที่เปรียบเสมือนปัญหาของสังคมที่ทุกคนต้องช่วยกันแก้ไข เพื่อรักษาบ้านของเราหรือสังคมเราให้ได้ (วีระศักดิ์(นามสมมติ) 2552)

> การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของหมู่คณะ โดยไม่ปล่อยให้ผู้นำทำหน้าที่อยู่แค่คนเดียว แต่เราต้องช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ปัญหาทุกอย่างก็จะได้รับการแก้ไขสำเร็จลุล่วงไป (อรปรียา(นามสมมติ), 2551)

> เมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมเราควรช่วยเหลือและช่วยกันแก้ปัญหา การที่คนเรา นิ่งดูดาย เมื่อรู้ปัญหา แต่ไม่ยอมแก้ไขนั้น จะทำให้ปัญหาลุกลามไปขึ้นเรื่อยๆ แต่ถ้าเรามาช่วยกันแก้ไข ปัญหานั้นก็จะหมดไป หรือลดทอนความรุนแรงลงได้ไม่มากก็น้อย (เกรียงไกร(นามสมมติ), 2551)

นอกจากเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น เยาวชนยังเห็นความสำคัญในเรื่องของบทบาทหน้าที่และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าเรื่องของตนเองอีกด้วย ซึ่งสามารถสะท้อนได้ดังนี้

> ถ้าทุกคนต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างปฏิบัติ ไม่มีการปรึกษาหารือ สนใจแต่เรื่องของตัวเอง ไม่สนใจคนอื่น สังคมก็จะมีแต่ปัญหา มีแต่ความวุ่นวายเพราะต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัวไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม ปัญหาที่ตามมา คือ การไม่เข้าใจกัน และคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ ของตน สังคมก็จะเกิดความแตกแยก สุดท้าย เราก็จะโทษกันไปโทษกันมา ไม่มีใครยอมรับ สังคมก็จะมีแต่ความวุ่นวาย ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องหันมาสามัคคี (คณิศร(นามสมมติ), 2551)

จากบทเรียนที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกสาธารณะเพิ่มขึ้น และเห็นว่า การมีส่วนร่วมนั้นไม่ใช่เรื่องที่ยาก แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนในสังคมสามารถกระทำร่วมกันได้ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ได้แสดงความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ผ่านการแสดงความคิดเห็น การลงมือปฏิบัติและการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการกระทำของตนเองและกลุ่ม นอกจากนี้เยาวชนยังสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมกับสภาวะที่เกิดขึ้นจริงในสังคมได้ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น

4.2.2.3 มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคม

การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคมถือเป็นสิ่งที่สำคัญมากและเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมควรได้รับการปฏิบัติและปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับเยาวชนในเรื่องความเสมอภาคจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นปลูกฝังให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง

ด้วยกิจกรรมบทบาทสมมุติ เพราะเป็นกิจกรรมที่ชี้ให้เห็นถึงความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคมได้อย่างชัดเจน

กิจกรรมบทบาทสมมุติเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยการกำหนดบทบาทสมมติขึ้นมา เช่น คนชรา คนพิการแขน คนพิการขา คนตาบอด คนหูหนวก คนท้อง คนจน คนรวย และเด็ก ฯลฯ หลังจากนั้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องจับฉลากเพื่อเลือกบทบาท และเมื่อทุกคนได้รับบทบาทแล้วทุกคนจะต้องสวมบทบาทเหล่านั้นให้ตรงกับความเป็นจริงแล้วมาวิ่งแข่งกัน โดยกติกากำหนดว่า ไม่ว่าผู้แข่งขันจะรับบทบาทเป็นอะไรทุกคนมีสิทธิที่จะเริ่มต้นการวิ่งที่จุดเดียวกัน ใครไปถึงเส้นชัยก่อนเป็นฝ่ายชนะ ซึ่งในระหว่างการดำเนินกิจกรรมผู้ดำเนินกิจกรรมก็จะกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน และเมื่อการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น ผู้ดำเนินกิจกรรมก็จะตั้งคำถามว่า ในขณะที่สวมบทบาทรู้สึกอย่างไร ตอนที่ต้องแข่งขันกันรู้สึกอย่างไร และให้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงซึ่งใกล้เคียงกับบทที่ได้รับให้เพื่อน ๆ ฟังเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ดังนี้

> คนทุกคนมีความสำคัญ แม้บทบาทของแต่ละคนนั้นแตกต่างกัน ทุกคนเป็นคนเหมือนกัน แต่สภาพแต่ละคนไม่เหมือนกัน มนุษย์ทุกคนจึงควรมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบ เราจึงควรช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาสกว่า (วนิดา(นามสมมติ), 2552)

> ทุกคนนั้นจริงๆแล้วล้วนเท่าเทียมกันไม่ว่าจะมีสถานะอย่างไร เพราะทุกคนมีคุณค่าความเป็นคนเหมือนกันคือ ทุกคนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และคนปกติก็ไม่ควรเอาเปรียบคนที่ด้อยกว่า ควรช่วยเหลือเขา (สุภาวดี(นามสมมติ), 2551)

ในการศึกษาผู้วิจัยยัง พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่ต้องปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาค ไม่ว่าจะแตกต่างกันด้วยเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความมั่งมี เป็นต้น แต่มีสิ่งที่เหมือนกัน คือ ความเป็นมนุษย์ แม้แต่นักโทษที่รอการประหารชีวิตก็ยังเหลือความเป็นมนุษย์อยู่ ซึ่งสามารถสะท้อนได้จากบทเรียนที่เยาวชนได้รับหลังจากทำกิจกรรมกลุ่ม ดังนี้

เราไม่ควรมองคนอื่นที่ภายนอกและตัดสินใจว่าคนอื่นมีความเหมือนหรือแตกต่างจากเรา เพราะไม่ว่าเขาคนนั้นจะมีฐานะเช่นไรก็ตาม เขาก็เป็นคนเหมือนกันมีค่าเท่ากัน เพราะทุกคนต่างก็รักชีวิตของตนเองทั้งนั้น (เจษฎา(นามสมมติ), 2551)

การผลักดันให้ผู้อื่นไปเสี่ยงชีวิตไม่ว่าเพื่อส่วนรวมหรือเพื่อใครมันก็ไม่ถูกต้อง เพราะทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการใช้ชีวิตและมีบทบาทที่แตกต่างกันได้ เหมือนนิทานที่เล่าให้ฟังว่าจะเลือกระหว่าง เด็ก คนท้อง คนแก่ ผู้ชาย คนตาบอด เราจะทิ้งคนไหนก่อน แต่ไม่ว่าจะเลือกคนไหนทุกคนก็เป็นคนเหมือนกัน (ชยพัทธ์(นามสมมติ), 2551)

เราไม่มีสิทธิจะเลือกให้ใครตายได้ เพราะทุกคนเป็นคนเหมือนกัน มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะสูงหรือต่ำ ดำขาว รวยหรือจน เราไม่ควรเหมารวมว่าคนๆนั้นไม่ดี (ศุภชัย(นามสมมติ), 2551)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และ ให้ความสำคัญกับคุณค่าของแต่ละบุคคลและปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันด้วยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่เลือกปฏิบัติเพียงเพราะความแตกต่างทางเพศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ตำแหน่ง ตระกูล การศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา ถิ่นที่อยู่ และการประกอบอาชีพ ซึ่งสะท้อนได้จากบทละครเรื่องความเสมอภาค ดังต่อไปนี้

มีสังคมกลุ่มใหญ่อยู่กลุ่มหนึ่ง ซึ่งสังคมกลุ่มนั้นเป็นสังคมที่ไม่ยอมรับ สาวประเภทสองดูถูกเหยียดหยามกลุ่มสาวประเภทนี้ และไม่ยอมรับกับสภาพที่พวกเขาเป็นอยู่ทำให้กลุ่มสาวประเภทนี้ได้พิสูจน์ตัวเองให้ผู้คนกลุ่มนี้ ได้เห็นความสำคัญ และยอมรับพวกเขาให้ได้ โดยการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม จนกลายเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน (ชัยณรงค์(นามสมมติ) , 2551)

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า ทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายหรือเป็นสาวประเภทสอง ทุกคนก็ควรมีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคที่เป็นธรรมในการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ

หลังจากการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น ผู้วิจัยพบว่า เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสะท้อนได้จากบทเรียนของขนิษฐา(นามสมมติ)(2551) ที่กล่าวว่า การที่ทุกคนมีสถานะแตกต่างกันนั้น ย่อมทำให้แต่ละคนไปถึงจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันทั้งๆ ที่เริ่มต้นที่จุดเดียวกัน เช่นเดียวกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมคนอื่น ที่เห็นว่า

> บทบาทสมมติก็เหมือนกับชีวิตคนเราเกิดมาเป็นคนเหมือนกัน ต่างกันที่โอกาสว่าของใครดีกว่ากัน บางคนโชคดีเกิดมาเป็นลูกคนรวย บางคนเกิดมายากจน บางคนเกิดมาพิการ ทำให้เห็นสภาพความเป็นจริงของสังคม เข้าใจสังคมมากขึ้น (ธนวัฒน์(นามสมมติ), 2551)

> สามารถสะท้อนให้เห็นความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม มาจากโอกาสและฐานะทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน ทุกอย่างที่เรามีเริ่มต้นเหมือนกันหมด แต่สิ่งที่ต่างทำให้เราไม่สามารถเหมือนคนอื่นได้ คือ โอกาสและการยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งเราสามารถที่จะช่วยเขาได้ โดยการแบ่งปันโอกาสที่เรามีให้กับเขาบ้าง เช่นเห็นคนตาบอดข้ามถนนหรือข้ามสะพานลอยเราก็ช่วยพาเขาไปส่ง หรือ เห็นคนท้องหรือคนชราขึ้นมาบนรถโดยสารเรานั่งอยู่ในรถก็ลุกขึ้นให้คนท้องหรือคนชรานั่ง (วัชรินทร์(นามสสมติ), 2551)

จากบทเรียนที่เยาวชนสะท้อนมา แสดงให้เห็นได้ว่าเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของคุณค่าความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้นและคิดว่าในการอยู่ร่วมกันจะต้องมีการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมถือว่าทั้งตนเองและผู้อื่นนั้นต่างก็เป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน เราจึงต้องให้เกียรติผู้อื่น ไม่ดูถูกเหยียดหยาม ไม่ใช้ความรุนแรงและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มีความแตกต่างจากตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางความคิดเห็น ความเชื่อ เพศ ศาสนา วัย สังกัด ถิ่นที่อยู่ รวมทั้งการไม่เลือกปฏิบัติแบบเลือกที่รักมักที่ชังตามความพอใจของตนเอง

4.2.2.4 มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับผู้นำในระบอบประชาธิปไตย

การดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำในระบอบประชาธิปไตย ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้นำเป็นบุคคลที่มีอำนาจและเป็นผู้ที่สามารถใช้อำนาจในการตัดสินใจได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับเยาวชนเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำด้วยกิจกรรมชี้นิ้ว จึงถือเป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสมและชี้ให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำในแต่ละรูปแบบได้อย่างชัดเจน

กิจกรรมชี้นิ้วเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยการกำหนดบทบาทและลักษณะของผู้นำออกเป็น 3 แบบ คือ แบบที่หนึ่ง ผู้นำแบบเผด็จการ แบบที่สอง ผู้นำแบบไม่มั่นใจ ไม่สามารถตัดสินใจเด็ดขาดได้ และแบบที่สามผู้นำแบบประชาธิปไตยที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานตามความต้องการของประชาชนเป็นหลัก โดยมีกติกาในการดำเนินกิจกรรม คือ เมื่อผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นผู้นำแบบไหน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนจะต้องปฏิบัติตามผู้นำที่มีลักษณะต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ซึ่งในขณะดำเนินกิจกรรมผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ เคารพและสนใจผู้นำแบบเผด็จการมากกว่าผู้นำในลักษณะอื่น ดังคำตอบของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อผู้ดำเนินกิจกรรมถามว่า ชอบผู้นำแบบไหนเป็นอันดับแรก ก็มักจะได้คำตอบว่า

> ชอบผู้นำแบบเผด็จการ เพราะมีอำนาจเด็ดขาด การตัดสินใจรวดเร็ว ผู้ดำเนินกิจกรรมจึงถามต่อว่า แล้วถ้าผู้นำแบบที่หนึ่งสั่งให้ไปสู่รบจนถึงแก่ความตายจะทำอย่างไร คำตอบที่ได้พบว่าไม่เห็นด้วยหากผู้นำตัดสินใจแล้วทำให้ตนเองเดือดร้อน

ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่า สาเหตุที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเลือกผู้นำแบบเผด็จการอาจเป็นเพราะความเคยชินกับการอยู่ใต้คำสั่งหรืออยู่ภายใต้อำนาจที่มีผู้ปกครองคอยดูแลในฐานะผู้อุปถัมภ์จนเคยชิน จึงไม่สนใจว่าสิ่งที่ผู้นำตัดสินใจจะเป็นอย่างไร

หลังจากการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัย พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ชอบผู้นำที่มีลักษณะเป็นแบบเผด็จการผสมผสานกับผู้นำที่มีลักษณะแบบประชาธิปไตย เพราะทำให้ประชาชนไม่ต้องคิด ไม่ต้องแสดงความคิดเห็นและมีอิสระเสรีภาพตามที่ตนเองต้องการภายใต้การอุปถัมภ์หรือภายใต้การดูแลของผู้มีอำนาจ ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนกลับไปว่า

> ถ้าเราเลือกผู้นำแบบเผด็จการ หมายความว่าเราจะมอบอำนาจทุกอย่างไว้ที่ผู้นำเพียงคนเดียว ผู้นำจะตัดสินใจยังไงก็ได้ ไม่สนใจว่าจะเป็นไปตามความสนใจของประชาชน จึงยกตัวอย่างประเทศที่ปกครองด้วยเผด็จการ อย่างประเทศเยอรมัน ในสมัยของฮิตเลอร์ ให้ฟังพร้อมทั้งรูปภาพ

หลังจากที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกลับไป พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเริ่มเห็นด้วย กานดา (นามสมมติ)(2551) จึงเปลี่ยนใจตอบว่า ชอบผู้นำที่มีลักษณะรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทำตามความต้องการของประชาชน ส่วนผู้นำที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมชอบเป็นอันดับที่สอง คือ ผู้นำแบบประชาธิปไตย เพราะให้อิสระกับการตัดสินใจของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่ชอบอิสระ ไม่ชอบให้ใครมาบังคับ ไม่สนใจเรื่องการรวมกลุ่มหรือการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนต่อไปว่า ผู้นำที่ดีจะต้องมีลักษณะอย่างไรบ้าง คำตอบที่ได้ฟังเป็นที่น่าพอใจ เพราะเยาวชนส่วนใหญ่อยากเห็นผู้นำที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารประเทศ ตัวอย่างเช่น วันดี (นามสมมติ)(2551) เห็นว่า ผู้นำที่ดีในการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ไม่เห็นแก่ตัวหรือพวกพ้อง

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นได้ว่าเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมตระหนักและเห็นความสำคัญของผู้นำที่จะเข้ามาบริหารประเทศมากยิ่งขึ้น เพราะถ้าหากได้ผู้นำที่ไม่ดีเข้ามาบริหารประเทศ มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าที่จะสนใจเรื่องของส่วนรวมหรือการบริหารบ้านเมือง ก็จะส่งผลเสียหายต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและประเทศชาติได้ ดังนั้นผู้นำที่ดี จะต้องเป็นผู้นำที่เข้ามาบริหารประเทศด้วยความซื่อสัตย์สุจริต คิดถึงประโยชน์ของประเทศชาติมากกว่าเรื่องของตนเอง เป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารประเทศ ไม่คดโกง

4.2.2.5 มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ

การดำเนินกิจกรรม เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพให้กับเยาวชน ผ่านกิจกรรมบัตรคำอาชีพเพื่อชี้ให้เห็นถึงเสรีภาพที่ประชาชนมีสิทธิที่จะกระทำแต่ต้องไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นภายใต้กรอบของกฎหมายและจารีตประเพณี

กิจกรรมบัตรคำอาชีพมีลักษณะการดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย บัตรคำเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ สำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน โดยบัตรคำอาชีพดังกล่าวสามารถซ้ำกันได้ เช่น

นายกรัฐมนตรี ครู หมอ ตำรวจ พยาบาล พระ สัปเหร่อ คนขับแท็กซี่ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง กรรมกร แม่ค้า ผู้จัดการ ดารา ชาวประมง นักเรียน นักโทษ หญิง/ชายขายบริการ เป็นต้น

การดำเนินกิจกรรมเริ่มจากการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจับบัตรคำอาชีพ และเรียงลำดับความสำคัญอาชีพที่มีความสุขมากที่สุด วิภาดา(นามสมมติ)(2551) กล่าวว่า อาชีพที่มีความสุขมากที่สุดคือ พระ ดารา นักเรียน เป็นลำดับต้น ลำดับสุดท้าย ได้แก่ นักโทษ กรรมกร และหญิงขายบริการ เพราะเป็นอาชีพทีน่ารังเกียจ สังคมไม่ยอมรับ ส่วนการเรียงลำดับอาชีพที่รวยที่สุด และชนิตปรียา (นามสมมติ)(2551) กล่าวว่า อาชีพที่รวยที่สุด ได้แก่ ดาราและนายกรัฐมนตรี ส่วนอาชีพที่จนที่สุด คือ สัปเหร่อ และนักโทษ

หลังจากนั้นผู้ดำเนินกิจกรรมก็เล่าสถานการณ์สมมุติว่า เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมโลกหรือภัยพิบัติร้ายแรงขึ้นในหมู่บ้าน ทุกคนที่ประกอบอาชีพเหล่านี้จะทำอย่างไรเพื่อให้มีชีวิตรอดและถ้ามีเครื่องบินสำหรับขนย้ายคนได้ไม่จำกัดใครจะเป็นผู้ได้รับการคัดเลือกก่อน ผลปรากฏว่า

> คนที่มีสิทธิได้ขึ้นเครื่องบินก่อน ได้แก่ นายกรัฐมนตรี หมอ พระ ดารา และนักเรียน ส่วนอาชีพอื่น ๆ ตามมาที่หลัง ยกเว้น นักโทษและหญิงชายบริการ เพราะอาจจะทำร้ายร่างกายหรือทำให้คนอื่นเดือดร้อนได้ (สุภาภรณ์(นามสมมติ), 2550)

จากผลการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเยาวชนมีมุมมองว่า อาชีพต่างๆ ที่มีอยู่ไม่มีความเสมอภาคกันในเรื่องของโอกาส ทั้ง ๆ ที่ทุกอาชีพควรมีสิทธิได้รับโอกาสหรือมีสิทธิที่จะมีชีวิตรอดด้วยกันทั้งสิ้นในฐานะที่ทุกคนเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยจึงแลกเปลี่ยนกลับไปว่า

> จริง ๆ แล้วไม่ว่าอาชีพอะไรเขาก็เป็นคนด้วยกันทั้งนั้น นักโทษหรือหญิงขายบริการเขาก็เป็นคน เขาก็ควรมีสิทธิที่อยากจะมีชีวิตรอด เราไม่สามารถไปตัดสินใจหรือ ใช้สิทธิแทนใครได้ ส่วนคนที่เป็นนักโทษเขาอาจจะกระทำความผิดเพียงเล็กน้อย เป็นแพะรับบาปหรืออาจจะกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดีแล้วก็ได้ ส่วนคนขายบริการ เขาอาจจะโดนบังคับ

ถูกหลอกมาขายบริการก็เป็นไปได้ ดังนั้นเขาก็ควรจะมีสิทธิที่จะเอาตัวรอดเพื่อรักษาชีวิตของเขาเช่นเดียวกับนายกรัฐมนตรี หรือดาราก็ได้

หลังจากแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกลับไป พบว่าเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและให้ความสำคัญกับในสิทธิเสรีภาพของตนเอง และเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถสะท้อนได้จากตัวอย่างที่เยาวชนนำเสนอ ดังต่อไปนี้

สิทธิและเสรีภาพถือเป็นสิ่งทุกคนควรมีและพึงปฏิบัติ เช่น สิทธิและเสรีภาพในการเลือกที่จะเรียน เสรีภาพในการเล่นกีฬา เสรีภาพในการเลือกรับประทานอาหาร เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการเลือก หัวหน้าห้อง เสรีภาพในการคบเพื่อน เสรีภาพในการร้องเพลง (ชินกร(นามสมมติ), 2550)

จากที่กล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสิทธิและเสรีภาพอยู่พอสมควร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสิทธิและเสรีภาพเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต นอกจากที่กล่าวมาเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมยังได้สะท้อนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพออกมาในรูปแบบของบทละคร ได้ดังต่อไปนี้

บทละคร เรื่อง ไม่ควรก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่น มีอยู่วันหนึ่งมีวัยรุ่นอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งจะนั่งอ่านหนังสือกันอย่างสงบตามสิทธิและเสรีภาพของตัวเองและมีอีกกลุ่มที่คอยสร้างความรำคาญให้กับคนอื่น จะคอยพยายามก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่น โดยการส่งเสียงดังรบกวนและเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ชอบขับรถก่อกวนในหมู่บ้านส่งเสียงดังและชอบลวนลามนักเรียนผู้หญิงเหมือนเดิมทุกวัน สุดท้ายตำรวจก็จับคุมดำเนินคดี จนทำให้พ่อแม่ต้องเสียใจ ต่อมาพวกที่ถูกจับก็สำนึกได้ว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันไม่ควรที่จะก้าวก่ายละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น (วีรวัฒน์(นามสมมติ), 2551)

จากบทละครดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพที่ตนพึงมีและสิทธิเสรีภาพที่ตนพึงจะรักษาไว้ เช่น สิทธิเสรีภาพ

ในการดำรงชีวิต สิทธิเสรีภาพในร่างกาย สิทธิเสรีภาพในการใช้ชีวิต สิทธิความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ สิทธิเสรีภาพในการรวมกลุ่ม สิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้ง สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น แต่ในการใช้สิทธินั้นต้องระวังไม่ให้ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่ให้ผู้อื่นมาละเมิดสิทธิของเราเช่นกัน

4.2.2.6 มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับความโปร่งใสตรวจสอบได้

การดำเนินกิจกรรมเพื่อกระตุ้นและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใสตรวจสอบได้ให้กับเยาวชน ด้วยกิจกรรมวิเคราะห์ข่าวที่เกี่ยวข้องกับความไม่โปร่งใสของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น อดีตประธานาธิบดี บิล คลินตัน แห่งสหรัฐอเมริกา ถูกดำเนินการถอดถอน เนื่องจากมีคดีอื้อฉาวเรื่องเพศกับเด็กฝึกงานในทำเนียบขาว กรณีของประธานาธิบดีโนห์ บูยอน บริหารเศรษฐกิจผิดพลาดและมีการทุจิตคอร์รัปชันเอื้อผลประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้องและนายโตชิคัดสึ มัดสุโอกะ (รัฐมนตรี) ประเทศญี่ปุ่น ผูกคอตาย สาเหตุเนื่องจากถูกซักฟอกคดีเงินบริจาคสนับสนุนการเมืองและรับเงินสนับสนุนจากธุรกิจ ส่งผลให้เกิด ความกดดันจากประชาชนทำให้ผูกคอตายหนีความผิด

หลังจากดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจตระหนักและให้ความสำคัญกับการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสามารถสะท้อนได้จากบทเรียนที่เยาวชนได้รับหลังจากทำกิจกรรมกลุ่ม ดังต่อไปนี้

> นักเรียนและประชาชนควรมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใส่ในการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่สามารถปิดกั้นสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของประชาชนได้(เด่นภูมิ(นามสมมติ), 2551)

> การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐต้องโปร่งใส ผู้อื่นสามารถตรวจสอบได้ ต้องไม่มีการทุจริต การทำอะไรก็ตามทำอย่างเปิดเผย ไม่ปกปิดมีความซื่อสัตย์สุจริตไม่คดโกง ไม่เอารัดเอาเปรียบ มีความยุติธรรมไม่ผิดกฎกติกา และต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น (ปาริดา(นามสมมติ), 2551)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย ดังคำบอกเล่าของนักเรียนที่ว่า

เมื่อหลายวันก่อนผมมีโอกาสได้พูดคุยกับป้าคนหนึ่งในหมู่บ้าน แกเล่าให้ฟังว่า ถนนที่เป็นทางเข้าบ้านของแกเป็นหลุมเป็นบ่อตลอดเส้นทางเลย ถาม อบต. ก็บอกว่า เป็นความรับผิดชอบของเทศบาล ถามเทศบาลก็บอกว่า เป็นความรับผิดชอบของ อบต . สุดท้ายผ่านมา 5 ปีแล้ว ไม่มีใครรับผิดชอบ ป้าไม่รู้จะทำอย่างไร ผมนึกขึ้นได้ว่า ตอนปิดเทอมเคยเข้าร่วมอบรมเรื่องประชาธิปไตยพอรู้วิธีอยู่บ้าง อีกอย่างตัวผมเองก็เคยทดลองใช้แล้วเห็นได้ผลดี เลยเล่าให้ป้าฟังว่า

สิ่งแรกเลยที่ป้าต้องทำคือ ต้องรู้ว่าบ้าน ของป้าเป็นพื้นที่ในความดูแลรับผิดชอบของใคร แล้วลองคุยอีกครั้งหากคุยไม่ได้ก็ต้องเขียนจดหมายส่งไปที่จังหวัด หากไม่ได้ความช่วยเหลือจากทางจังหวัด ก็ต้องส่งไปกรมการปกครองส่วนท้องถิ่นหรือไม่ ก็ส่งไปหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตอนแรกป้าฟังป้าก็หัวเราะและบอกว่า เขาไม่สนใจหรอก สงสัยเอาเงินที่สร้างถนนไปกินกันหมดแล้ว ช่วงนี้ใกล้เลือกตั้งเขาก็บอกว่าได้รับเลือกแล้วเดี๋ยวจะตามเรื่องให้ป้าสงสัยว่าจะโกงกินตามกันมากกว่า จึงอธิบายป้าว่าไม่ได้หรอก เราจะปล่อยให้เขาโกงไม่ได้ เงินที่นำมาสร้างถนนก็เป็นเงินของป้าจะปล่อยให้เขาทำอย่างนี้ไม่ได้หรอก เดี๋ยวผมช่วยป้าเอง

ผมจึงเล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อนถนนเข้าบ้านผมก็เป็นอย่างของป้า วันหนึ่งผมขับมอเตอร์ไซด์กลับจากโรงเรียนแล้วตกหลุม แม่หาว่าผมขับซิ่ง ผมโกรธมากเลยร้องเรียนไปหลายหน่วยงาน สุดท้ายทางจังหวัดก็ทำหนังสือกลับมาให้ผมว่าอีก 1 เดือนจะซ่อมถนนให้ ป้าเลยตื่นเต้นและสนใจที่จะตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่เหมือนผมบ้าง (วัชรินท ร์(นามสมมติ), 2552)

บทเรียนที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใส่ตรวจสอบได้ในการทำงานและรักษาผลประโยชน์ของตนเองและเห็นว่า การสร้างความโปร่งใสและตรวจสอบได้เป็นวิธีการและเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนในสังคมประชาธิปไตยเกิดความไว้วางใจต่อบุคคลที่ดำรงตำแหน่งสาธารณะนั้น อีกทั้ง ยังเป็นการป้องกัน

ปัญหาการทุจริต คอร์รัปชันที่ทำลายโอกาสและอนาคตในการพัฒนาประเทศ เนื่องจากผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะอาจใช้อำนาจหน้าที่ในการเอื้อผลประโยชน์ให้กับตัวเองและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวม

4.2.2.7 มุมมองของเยาวชนต่อปัญหาการคอร์รัปชัน

จากการดำเนินกิจกรรมเพื่อกระตุ้นและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคอร์รัปชันให้กับเยาวชน ด้วยกิจกรรมแผนที่คอร์รัปชัน เพื่อให้เยาวชนได้เขียนตัวอย่างพฤติกรรมการคอร์รัปชันที่เยาวชนเคยพบเห็น และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการคอร์รัปชัน

การดำเนินกิจกรรมแผนที่คอร์รัปชันเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่า คอร์รัปชันในความหมายของเยาวชนคืออะไร ผลปรากฏว่า คอร์รัปชันตามความเข้าใจของเยาวชนประกอบด้วย

> การคอร์รัปชัน คือ การทุจริต การทำงานที่ไม่ดี การโกงกินทุจริต สังคมโดยหวังแต่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวมการโกงทางธุรกิจ หรือการโกง อย่างผิดกฎหมาย โกงกินบ้านกินเมือง หรือการหวังแต่ประโยชน์ส่วนตนไม่คิดถึงส่วนรวมการทำงานไม่ซื่อสัตย์ คดโกงบ้านเมือง การใช้อำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจหรือกระทำการใดๆ การเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ส่วนมากจะเป็นในกลุ่มข้าราชการชั้นสูงๆ เป็นคนไม่มีความรับผิดชอบ ไม่รู้จักหน้าที่ของตนปฏิบัติมิชอบ ไม่โปร่งใส เป็นคนที่ไม่มีจริยธรรมและศีลธรรมในตัวเอง (ธีระศักดิ์ (นามสมมติ), 2550)

ในขณะที่มีการดำเนินกิจกรรมแผนที่คอร์รัปชัน ผู้วิจัยสังเกตเห็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงออกมาในระหว่างที่มีการแลกเปลี่ยนระดมสมองร่วมกันว่าปัญหาคอร์รัปชันถือเป็นเรื่องธรรมดา ใครไม่คอร์รัปชันซิเรื่องแปลก เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมคนหนึ่งเล่าให้เพื่อน ๆในกลุ่มฟังว่า

> พ่อฉันเป็น อบต. หลายสมัย เป็นกี่สมัยก็โกงตลอด อาคารที่ทำกิจกรรม พ่อฉันก็ได้หัวคิวตั้ง 20,000 บาท ปีที่แล้วเพิ่งจะได้หัวคิวที่ทำถนนไปบ้านไอ้แดงได้ตั้ง 100,000 บาท จนทุกวันนี้ฉันเฉยๆ เมื่อก่อนเคยถามพ่อว่าทำไมถึงโกงพ่อบอกว่า ไม่เอาไม่ได้หรอก ไม่มีทางเลือก

ถ้าเอาใครรู้ก็ไม่ดี แต่ถ้าไม่เอาเขาก็ไม่พอใจเป็นอันตรายอีก รู้หรือเปล่า ถ้าไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมนี้ฉันคงไม่เล่าให้ใครฟังหรอก แต่ที่เล่าให้ฟังเพราะอยากให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า คอร์รัปชันเป็นเรื่องใกล้ตัวมาก จนทำให้ฉันรู้สึกเฉย ๆ เพราะใคร ๆก็โกงทั้งนั้น (ปรียนุช(นามสมมติ), 2551)

หลังจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในกลุ่มแล้ว พบว่า ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันที่เคยเห็นหรือเคยได้ยินนั้นมีเป็นจำนวนมาก หากเอาปัญหาต่าง ๆ มาวางเรียงในแผนที่ประเทศไทย ก็จะพบว่า ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันนั้นมีทุกจังหวัดทั่วทั้งประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมคอร์รัปชันเล็ก ๆน้อย ๆ ไปจนถึงคอร์รัปชั่นขนาดใหญ่ ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันระดมสมองมีดังต่อไปนี้

การทุจริตสนามบินสุวรรณภูมิ การทุจริตนมโรงเรียน การเลือกตั้ง การซื้อสิทธิขายเสียง การจำนำข้าว หวยบนดินและใต้ดิน ซื้อรถดับเพลิง การซื้อปืน การซื้อเรือดำน้ำ (กฤษณะ(นามสมมติ), 2550)

สร้างเขื่อนแควน้อย จังหวัด พิษณุโลก การก่อสร้าง การทำถนนกล้ายาง ลำไยอบแห้ง บุกเบิกป่าชายเลนเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย โกงเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ (วันดี(นามสมมติ), 2551)

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า เยาวชนยังสะท้อนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาคอร์รัปชันออกมาในรูปแบบของบทละคร ดังนี้

ณ บริษัทซึ่งเป็นบริษัทเกี่ยวกับการรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งคาวีได้ลงทุนกับเพื่อนชาวต่างชาติของเขา คาวีเป็นคนใจดีกับลูกน้องทุกคนมาก เขาไว้เนื้อเชื่อใจกับลูกน้องทุกคน วันหนึ่งคาวีได้ไปรับงานมาและได้สั่งให้ลูกน้องทุกคนทำงานตามหน้าที่ที่รับมอบหมาย และเมื่อถึงวันที่ลูกน้องทุกคนรอคอยก็คือวันที่เงินเดือนออก แต่วันนั้นเป็นวันที่คาวีติดงานที่ต่างประเทศ คาวีจึงได้สั่งให้โลโซดูแลเงินเดือนที่จะเอามาจ่ายให้ลูกน้องแทน แต่โลโซกลับยักยอกเงินที่เป็นเงินค่าแรงของลูกน้องไปเที่ยวผู้หญิง ซื้อบ้านให้คนนั้นคนนี้ เมื่อคาวีกลับมาถึงประเทศไทย

> คาวีก็ได้รู้เรื่องราวทุกอย่าง ที่โลโซได้ทำลงไป คาวีเสียใจมากกับการกระทำของลูกน้องที่เขาไว้เนื้อเชื่อใจกลับทุจริตคดโกงเขาได้ลงคอ และโลโซก็ได้รับโทษจากการกระทำของเขาโดยการรับโทษในคุก (ศราวุธ(นามสมมติ), 2551)

หลังจากการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่มีความรู้ มีความเข้าใจ ตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดจากการคอร์รัปชัน ซึ่งสามารถสะท้อนได้จากตัวอย่างของ พัชรพงษ์ (นามสมมติ)(2551) ซึ่งได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่พบเห็นให้ฟังว่า เจ้าของโรงงานมอบหมายให้ลูกน้องเอาเงินเดือดมาจ่ายค่าล่วงเวลาให้คนงาน แต่ลูกน้องกลับจ่ายเงินให้คนงานไม่ครบถ้วนตามที่เจ้าของโรงงานให้มา เช่นเดียวกับ ประสิทธิ์ (นามสมมติ)(2551) ที่ยกตัวอย่างเหตุการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐโกงเงินคนพิการ จากที่คนพิการได้รับคนละ 500 บาท ก็ให้คนพิการแค่ 400 บาท นอกจากนี้ เยาวชนก็ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ณีต่าง ๆที่ตนเองเคยพบเห็นให้เพื่อน ๆ ได้รับฟัง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน ดังนี้

> ศรันยา(นามสมมติ)(2551) เล่าว่า คุณครูในโรงเรียนได้รับอำนาจแจกขนมในงานวันเด็ก แต่คุณครูก็เก็บขนมไว้กินเองด้วย เช่นเดียวกับ วนิดา (นามสมมติ)(2551) ที่เล่าว่า เพื่อนมีหน้าที่ไปถ่ายเอกสารโดยได้รับมอบหมายจากอาจารย์ ซึ่งมี 20 แผ่นราคาแผ่นละ 50 สตางค์ เขาเก็บเงินคนละ20 บาท มี20 คนได้เงิน 400 บาท ราคาเอกสาร 200 บาท ส่วนที่เหลือเขาเก็บไว้เอง ขณะที่ วิทยา (นามสมมติ)(2551) เล่าว่า ครูให้ไปซื้อน้ำ 2 ถุง ราคา 20 บาท แต่แม่ค้าขายแค่ราคา 10 บาท จึงริบเงินอีก 10 บาท ไว้ซื้อส้มตำกินกับเพื่อนอีกคนที่ไปด้วยกัน โดยที่ครูไม่รู้

> ส่วน นิตยา (นามสมมติ(2552) เล่าว่า ตัวเองเป็นหัวหน้าห้อง มีหน้าที่เก็บสมุดการบ้าน เมื่อเก็บมาหมดก็นำมาลอก แล้วทำของเพื่อนคนหนึ่งหาย คุณครูรู้จึงหาคนที่หายและคนนั้นก็ถูกทำโทษ แต่ตัวเองทำไม่รู้ไม่ชี้ เช่นเดียวกับ วิลาวัลย์ (นามสมมติ)(2551)ที่เล่าว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนแล้วมีของรางวัลมาแจกแต่ต้องเล่นเกมร่วมกิจกรรม แต่มีนักเรียนคณะกรรมการที่ดูแล เรื่องของรางวัล

ด้วยความอยากได้ คนที่เป็นกรรมการดูแลของรางวัลจึงแอบเอาของรางวัลเอง โดยไม่ได้เล่นเกมหรือร่วมกิจกรรมกับเพื่อน และรินดา (นามสมมติ)(2551) เล่าว่า ช่วงปีใหม่ญาติฝากเงินให้พี่ชาย 100 บาท แต่พี่ไม่อยู่จึงฝากหนูไว้ แต่พอพี่ชายกลับมาหนูให้พี่แค่ 50 บาท

นอกจากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นจะเกี่ยวข้องกับเยาวชนโดยตรงแล้ว เยาวชนบางส่วนก็ได้ยกตัวอย่างที่มีความแตกต่างออกไป เช่น ปราณี (นามสมมติ)(2551) เห็นว่า การซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. เป็นที่มาของการคอร์รัปชัน ตรงกับ สมพงษ์ (2550) ที่เห็นว่า อบต. อาสาทำถนนให้ เพราะ อบต. เองก็ได้ประโยชน์จากการทำถนนเช่นกัน เพราคนที่มาทำถนนให้คนในหมู่บ้านก็เป็นคนที่ อบต รู้จักและมีความสนิทสนมเป็นพิเศษ จนทำให้งบประมาณที่ทำถนนหายไปเกือบครึ่ง คือ งบที่ได้มาทั้งหมดสามารถทำถนนได้ 1 กิโลเมตร ก็จะเหลือแค่ครึ่งกิโลเมตร ส่วนที่เหลือถ้าชาวบ้านอยากให้สร้างเสร็จก็ต้องรอเลือกตั้งต่อในสมัยหน้า และต้องเลือก อบต. คนเดิมด้วย ส่วน วีระพงษ์ (นามสมมติ)(2551) เล่าให้ฟังว่า เวลาที่ทางการมีของมาแจกส่วนใหญ่จะตกไม่ถึงมือชาวบ้านหรอก เพราะที่ผ่านมา ทางการเอาผ้าหบมาแจกช่วงฤดูหนาว ผ้าก็ไปอยู่ที่บ้าน อบต. ชาวบ้านคนไหนไม่สนิท ไม่ใช่ญาติพี่น้องก็มีสิทธิได้ของแจก

บทเรียนจากการสะท้อนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา การคอร์รัปชัน และตระหนักว่าคอร์รัปชันเป็นปัญหาร้ายแรงที่ต้องรีบดำเนินการแก้ไขให้หมดสิ้น และเห็นว่าเยาวชนก็มีส่วนสำคัญที่จะต้องร่วมมือกันช่วยแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันได้ด้วยการเป็นหูเป็นตา เป็นกระบอกเสียงช่วยกันตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ

4.2.2.8 การนำความรู้ ความเข้าใจไปดำเนินกิจกรรมขยายผล

ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยผ่านรูปแบบค่ายของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลนั้น ผู้วิจัยพบว่า เยาวชน ที่เข้าร่วมกิจกรรมสามารถนำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดและประสบการณ์ไปขยายผลต่อในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งชุมนุม การรวมกลุ่ม ทำประโยชน์เพื่อสังคม การลงพื้นที่เผยแพร่ความรู้ในหมู่บ้าน การจัดตั้งสภาเข้มแข็งในโรงเรียน การจัดอบรม การรณรงค์ การแสดงละคร การจัดเสียงตามสาย การจัดรายการวิทยุ การเผยแพร่ความรู้ด้วยกิจกรรมหน้าเสาธงและการแข่งขันตอบปัญหา เป็นต้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การจัดตั้งชุมนุม

การจัดตั้งชุมนุมในโรงเรียนถือเป็นกิจกรรมที่เยาวชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างมาก โดยชุมนุมต่าง ๆที่เกิดขึ้นล้วนเกิดขึ้นมาจากความต้องการของกลุ่มเยาวชนและมีอิสระในการคิดรูปแบบของกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมที่เยาวชนร่วมกันระดมสมอง ส่วนใหญ่จะเป็นในรูปแบบของการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ในโรงเรียน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและกระตุ้นให้เพื่อน ๆ ตระหนักและเห็นคุณค่าของการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยและทำอะไรเพื่อส่วนรวมมากกว่าเรื่องของตนเอง ในรูปแบบของชุมนุมต่าง ๆ ประกอบด้วย

กลุ่มจิตสาธารณะ เป็นการรวมกลุ่มของนักเรียนโรงเรียนหอวัง กรุงเทพมหานคร มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการรณรงค์ในโรงเรียน เช่น การปิดน้ำปิดไฟ การทิ้งขยะ ปิดพัดลม การทำความสะอาดห้องเรียนโดยความร่วมมือของทุกคนในห้อง การจัดประกวดบุคคลที่ทำความดีในรอบหนึ่งเดือน ส่วนในวันเสาร์อาทิตย์ก็ได้ออกไปสอนหนังสือให้กับเด็กที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือในสลัมและใต้ทางด่วนร่วมกับกลุ่มจิตอาสาอื่น ๆ

กลุ่มสำนึกพลเมือง เป็นการรวมกลุ่มของนักเรียนโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน กรุงเทพมหานคร มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นในรูปแบบของการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องภาวะโลกร้อนเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเผยแพร่ในรูปแบบของการรณรงค์ด้วยป้ายผ้าที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การอ่านบทความหรือเรียงความหน้าเสาธง การจัดประกวดห้องเรียนที่สามารถลดโลกร้อนได้มากที่สุด การปลูกป่าชายเลน การนำขยะที่นักเรียนแยกมาทำเป็นงานประดิษฐ์ การแข่งขันตอบปัญหาภาวะโลกร้อน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสร้างจิตสาธารณะและการมีส่วนร่วมในโรงเรียน

กลุ่มดีโมเครซี๊ดคลับ เป็นการรวมกลุ่มของนักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์ร่มเกล้า กรุงเทพมหานคร มีลักษณะการดำเนินงานของชุมนุมจะเป็นในรูปแบบการจัดอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเสมอภาคหญิงชายในโรงเรียน โดยเริ่มต้นจากนักเรียนที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกของชุมนุมก่อน หลังจากนั้นก็เริ่มจัดกิจกรรมในลักษณะอย่างนี้กับทุกระดับชั้น และจัดให้มีการประกวดเกี่ยวการดำเนินกิจกรรมของชุมนุม เช่น การประกวดวาดภาพ การแสดงละครรณรงค์เรื่องประชาธิปไตย การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ทำความสะอาดวัด โรงเรียน และมัสยิด การปลูกป่าชายเลน และการจัดกิจกรรมรับน้องด้วยการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนที่เน้นเรื่องการมีส่วนร่วม จิตสาธารณะและความเสมอภาคในโรงเรียน

กลุ่มหิ่งห้อยร้อยแสง เป็นการรวมกันกลุ่มของนักเรียนโรงเรียนบ้านดุงวิทยา จังหวัดอุดรธานี มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมจะเน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

ให้กับโรงเรียนต่าง ๆ โดยการเป็นวิทยากรน้อยทำหน้าที่ในการช่วยถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจให้กับนักเรียนในระดับประถมและมัธยมต้นเป็นหลัก ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยในเรื่องของการมีส่วนร่วม สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และจิตสาธารณะ เป็นต้น

กลุ่มอาสาสมัครเพื่อสังคม เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของเยาวชนเครือข่ายในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ โรงเรียนบางกะปิ โรงเรียนเทพลีลา โรงเรียนอุดมศึกษา โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันโดยการถ่ายรูปความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจริงในสังคม แล้วนำรูปดังกล่าวลงในเว็บไซด์ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประชาสัมพันธ์เพื่อขอความเป็นธรรมหรือความช่วยเหลือให้กับบุคคลเหล่านั้น

นอกจากนี้ ยังรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อสังคม ด้วยการทำกิจกรรมอาสาสมัครต่าง ๆ เช่น การสอนหนังสือเด็กใต้สะพานลอยร่วมกับกลุ่มจิตอาสา การปลูกป่าชายเลนร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น

2. การลงพื้นที่เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในหมู่บ้าน

การดำเนินกิจกรรมในลักษณะนี้ ได้เกิดขึ้นหลังจากเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีโอกาสได้ลงพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน ในเรื่องที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตและสอดแทรกความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตย เยาวชนเห็นว่าเป็นประโยชน์ จึงได้มีการดำเนินการโดยนักเรียนที่เป็นคณะกรรมการของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านดุงวิทยา จังหวัดอุดรธานี โรงเรียนไชยวานวิทยา จังหวัดขอนแก่น และโรงเรียนในจังหวัดกระบี่ ได้แก่ โรงเรียนเหนือคลองประชาราษฎร์บำรุง โรงเรียนลำทับราชประชานุเคราะห์ และโรงเรียนอำมาตย์พิชนุกูล เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นในรูปแบบของสภานักเรียนเยี่ยมบ้านนักเรียนทุกสัปดาห์ โดยเริ่มต้นจากเพื่อนที่อยู่ห้องเดียวกันก่อนและนำความรู้ที่ได้มาเล่าให้เพื่อนฟังในห้องเรียนและที่ประชุมสภานักเรียนซึ่งจัดให้มีขึ้นในวันศุกร์ของทุกเดือน

3.การจัดตั้งสภาเข้มแข็ง เป็นกิจกรรมของโรงเรียนบ้านดุงวิทยา จังหวัดอุดรธานี จัดตั้งขึ้นมาเพื่อต้องการตรวจสอบติดตามการทำงานของทางเทศบาล โดยการเข้าร่วมสังเกตการณ์เวลาเทศบาล มีการประชุมชี้แจงนโยบายให้กับประชาชนในพื้นที่และร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกับประชาชนและเทศบาล นอกจากนี้ เยาวชนกลุ่มดังกล่าวยังมีการจัดกิจกรรมการรณรงค์เรื่องประชาธิปไตยร่วมกับเทศบาลเมืองบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

4. การแสดงละครหน้าเสาธง เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยเนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงเยาวชนจะเป็นผู้จัดการเขียนบทขึ้นมาได้อย่างอิสระตามความสนใจของเยาวชน ซึ่งโรงเรียนที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะนี้ ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านดุงวิทยา จังหวัดอุดรธานี โรงเรียน

ในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ โรงเรียนบางกะปิ โรงเรียนหอวัง โรงเรียนเทพลีลา โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางเขน โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชลาดกระบัง โรงเรียนสตรีเศรษฐบุตรบำเพ็ญ โรงเรียนอุดมศึกษา และโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ส่วนโรงเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมในจังหวัดกระบี่ ได้แก่ โรงเรียนเหนือคลองประชาราษฎร์บำรุง และโรงเรียนคลองท่อมราษฎร์รังสรรค์ เป็นต้น

5. การจัดรายการวิทยุและการจัดกิจกรรมเสียงตามสาย เป็นการดำเนินกิจกรรมของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการจากโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ โรงเรียนโยธินบำรุง โรงเรียนทุ่งใหญ่เฉลิมราษฎร์อนุสรณ์สถานราชมังคลาภิเษก โรงเรียนฉลองรัฐราชประชาอุทิศ และโรงเรียนบ้านน้ำขาว ส่วนโรงเรียนในจังหวัดกระบี่ ได้แก่ โรงเรียนเหนือคลองประชาราษฎร์บำรุง โรงเรียนอ่าวลึกประชาสรรค์ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการกระตุ้นและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยด้วยการจัดกิจกรรมเสียงตามสายภายในโรงเรียนและการจัดรายการเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย ผ่านทางสถานีวิทยุชุมชนของแต่ละพื้นที่

4.2.3 ผลการทดลองศึกษาประเมินความรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ในการทดลองศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินความรู้ของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายวัยมันส์เมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตย เพื่อทราบถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยใน 8 ประเด็นได้แก่ หน้าที่พลเมือง สิทธิ ความเท่าเทียมที่เป็นธรรม โปร่งใส่ตรวจสอบได้ นิติธรรม/กฎหมาย เสรีภาพและความรับผิดชอบ การใช้อำนาจในทางที่ผิดและการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยประเมินจากเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม“ค่ายวัยมันส์เมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตย ” ของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ในจังหวัดกระบี่ จำนวน 66 คน ใน 10 โรงเรียน จากทั้งหมด 17 โรงเรียน เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน – 3 ธันวาคม 2550

โดยนักเรียนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ เป็นนักเรียนแกนนำชุดคณะกรรมการนักเรียนที่มีความกระตือรือร้นและมีความสนใจในเรื่องของการเมืองหรือระบอบประชาธิปไตย เพราะเป็นเยาวชนที่ได้รับการปลูกฝังและหล่อหลอมกล่อมเกลาจากประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีความสนใจและกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางการเมืองค่อนข้างมาก ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนผู้ที่มาใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในปี 2544 ที่มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งมากที่สุดในประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 79.30 (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดกระบี่ ,2552) ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดกระบี่ มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งคิดเป็นร้อยละ 96.29 และการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร์ มีผู้มาใช้สิทธิคิดเป็นร้อยละ 79.57

(สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดกระบี่, 2552) ล่าสุดผลการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 23 แห่งในจังหวัดกระบี่ เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2552 พบว่า มีผู้ออกมาใช้สิทธิ์เลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล คิดเป็นร้อยละ 86.60 ส่วนผู้ที่มาใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คิดเป็นร้อยละ 86.93 (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดกระบี่, 2552.)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบประเมินก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยแจกแบบประเมินความรู้ก่อนดำเนินกิจกรรมและเก็บคืนก่อนเริ่มดำเนินกิจกรรม และหลังปิดการดำเนินกิจกรรมได้แจกแบบประเมินความรู้หลังเข้าร่วมกิจกรรมและเก็บคืนเพื่อนำมาประมวลผล ซึ่งสามารถนำเสนอผลการประเมินได้ดังต่อไปนี้

ผลการประเมินความรู้ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

จากแบบประเมินความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ได้รับกลับมาทั้งหมด 66 ฉบับ ปรากฏว่าเป็นหญิง 40 คน คิดเป็นร้อยละ 60.60 และชาย 26 คน คิดเป็นร้อยละ 39.40 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นตัวแทนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ 10 โรงเรียน จาก 17 โรงเรียน พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 75.40 มีความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองและร้อยละ 73.65 ระบุว่าตนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ ส่วนเสรีภาพและความรับผิดชอบผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจเพียงร้อยละ 56.75 เท่านั้น

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นว่าความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคมนั้น ร้อยละ 66.55 และมีความโปร่งใสในการทำงานพร้อมให้ตรวจสอบได้ ร้อยละ 63.73 ส่วนการปฏิบัติตามกฎหมายหรือหลักนิติธรรม ร้อยละ 69.20 นอกจากนี้ เมื่อถามถึงการกระจายอำนาจและการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจเพียงร้อยละ 66.15 และเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญ ร้อยละ 60.87

จะเห็นได้ว่าเมื่อทำการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั้น ส่วนใหญ่ในประเด็นที่เป็นเรื่องใกล้ตัวในชีวิตประจำวันและอยู่ในบทเรียนเยาวชนก็จะมีความรู้ความเข้าใจพอสมควร ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหาเหล่านั้นมีอยู่ในตำราเรียนที่เยาวชนต้องท่องจำสำหรับสอบอยู่แล้ว แต่ประเด็นไหนที่เยาวชนไม่คุ้นเคยหรืออยู่นอกตำราและการสอนของครูอาจารย์ เช่น การกระจายอำนาจของรัฐ ความโปร่งใสตรวจสอบได้ เยาวชนจะมีความเข้าใจค่อนข้างน้อย ซึ่งข้อคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยของเยาวชนก่อนเข้าร่วมกิจกรรม โดยสรุปร้อยละ 66.53 ซึ่งเป็นคะแนนที่ค่อนข้างพอใจ

ผลการประเมินความรู้หลังเข้าร่วมกิจกรรม

จากแบบประเมินความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ได้รับกลับมาทั้งหมด 66 ฉบับ ปรากฏว่าเป็นหญิง 40 คน คิดเป็นร้อยละ 60.60 และชาย 26 คน คิดเป็นร้อยละ 39.40 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นตัวแทนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ 10 โรงเรียน จาก 17 โรงเรียน พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 90.15 มีความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองเพิ่มขึ้นและร้อยละ 83.25 ระบุว่าตนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเพิ่มขึ้น ส่วนเสรีภาพและความรับผิดชอบ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ร้อยละ 68.00

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นว่าความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคมนั้นมีอยู่จริงเพิ่มมากขึ้นร้อยละ 77.30 และมีความโปร่งใสในการทำงานพร้อมให้ตรวจสอบได้เห็นด้วยเพิ่มเป็นร้อยละ 84.47 ส่วนการปฏิบัติตามกฎหมายหรือหลักนิติธรรมผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความคิดเห็นเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 75.75

เมื่อถามถึงการกระจายอำนาจและการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจเพิ่มขึ้นร้อยละ 86.70 และมีความคิดเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญมากขึ้นเป็นร้อยละ 79.85

ประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งพบว่า จากการประเมินก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น โดยภาพรวมก่อนเข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 66.53 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 80.93 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเดิมคิดเป็นร้อยละ 14.40 แสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมของโครงการดังกล่าวมีส่วนทำให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการทำงานและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่ช่วยกระตุ้นและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน ทำให้เยาวชนมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน โดยการทำกิจกรรมกลุ่มฝึกกระบวนการคิดด้วยการระดมสมอง ชมภาพยนตร์และโฆษณา เพื่อกระตุ้นจิตสำนึก และเรียนรู้ประสบการณ์จริงด้วยการลงพื้นที่สัมผัสวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ด้วยการฝึกพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในการทำกิจกรรมค่ายให้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ส่งผลทำให้เยาวชนได้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่และร่วมนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตซึ่งมีลักษณะแตกต่างและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เยาวชนได้เรียนรู้ในตำราและกิจกรรมค่ายของโครงการซึ่งสามารถสะท้อนผลการศึกษาได้ จากตารางวิเคราะห์เปรียบเทียบความรู้ก่อน-หลังเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1. ท่านยินดีจ่ายภาษีเพื่อส่วนรวม	87.7	12.3	97.0	3.0
2.เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน	83.1	16.9	96.9	3.1
3. การส่งเสียงดังยามวิกาลรบกวนสิทธิส่วนบุคคล	56.9	43.1	74.3	25.7
4.ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อหรือท่อน้ำแตกจะช่วยแก้ปัญหา	73.8	26.2	92.4	7.6
รวม	**75.40**	**24.60**	**90.15**	**9.85**

จากตารางที่ 1 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 75.40 และหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 90.15

ตารางที่ 4.3 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับสิทธิเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1.สินค้าที่ซื้อมาไม่เป็นตามโฆษณาจะขอเปลี่ยนสินค้า	66.9	33.1	84.0	16.0
2.ลูกจ้างหญิงควรมีสิทธิลาคลอดได้ 90 วันที่กฎหมาย	87.7	12.3	97.0	3.0
3.งบประมาณผู้ใหญ่บ้านจัดสรรตามความเหมาะสม	83.0	17.0	89.9	10.1
4. ต่อว่าผู้ที่แซงคิวท่านระหว่างต่อแถว	57.0	43.0	62.1	37.9
รวม	**73.65**	**26.35**	**83.25**	**16.75**

จากตารางที่ 2 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 73.65 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 83.25

ตารางที่ 4.4 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับความเสมอภาคที่เป็นธรรมเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลัง เข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1.ค่าของคนแต่ละคนเท่าเทียมกัน	56.9	43.1	90.9	9.1
2. พอใจหากเมื่อมีคนอำนวยความสะดวกให้	63.1	36.9	63.7	36.3
3.ผู้มีความรู้ความสามารถไม่ควรได้รับการลดโทษ	67.7	32.3	68.2	31.8
4. ผู้ชายไม่ควรได้รับค่าจ้างมากกว่าผู้หญิง	78.5	21.5	86.4	13.6
รวม	**66.55**	**33.45**	**77.30**	**22.70**

จากตารางที่ 3 ผู้วิจัยพบว่าโดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาคของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 66.55 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้น เป็นร้อยละ 77.30

ตารางที่ 4.5 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับโปร่งใสตรวจสอบได้เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1.เลือกรัฐบาลแล้วไม่ควรปล่อยให้ทำงานอย่างอิสระ	52.3	47.7	77.3	22.7
2. ถึงเป็นนักการเมืองดีก็จำเป็นต้องตรวจสอบ	69.2	30.8	92.4	7.6
3. ราชการควรติดประกาศข้อมูลเกี่ยวกับการก่อสร้าง	75.4	24.6	90.9	9.1
4.ผู้บริหารและครอบครัวต้องเปิดเผยทรัพย์สินส่วนตัว	58.0	42.0	77.3	22.7
รวม	**63.73**	**36.27**	**84.47**	**15.53**

จากตารางที่ 4 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรมทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใสตรวจสอบได้ของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 63.73 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 84.47

ตารางที่ 4.6 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับนิติธรรมหรือกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1. การผิดกฎหมายเล็ก ๆน้อย ๆ ก็ต้องรับโทษ	66.2	33.8	80.3	19.7
2. ข้าราชการระดับสูงทำผิดรับโทษเท่ากับประชาชน	69.2	30.8	75.8	24.2
3. ผู้ทำตามกฎหมายต้องได้รับความชอบธรรม	63.0	37.0	64.0	36.0
4.กฎหมายเป็นที่พึ่งของประชาชน	78.4	21.6	90.9	9.1
รวม	**69.20**	**30.80**	**75.75**	**22.25**

จากตารางที่ 5 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนิติธรรมหรือกฎหมายของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 69.20 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 75.75

ตารางที่ 4.7 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับเสรีภาพและความรับผิดชอบเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1. รัฐควรควบคุมวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์	68.2	31.8	69.3	30.7
2.ลูกต้องเชื่อฟังคำสั่งของพ่อแม่	74.2	25.8	80.0	20.0
3.ประชาชนไม่ต้องเชื่อฟังคำสั่งของรัฐเพียงอย่างเดียว	40.0	60.0	62.1	37.9
4.ชุมนุมประท้วงไม่ได้สร้างความเดือดร้อนเสมอไป	44.6	55.4	60.6	39.4
รวม	**56.75**	**43.25**	**68.00**	**32.00**

จากตารางที่ 6 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสรีภาพและความรับผิดชอบของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 56.75 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 68.00

ตารางที่ 4.8 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1.ผู้มีอำนาจรัฐประมูลงานในหน่วยงานของตนไม่ได้	63.0	37.0	90.7	9.3
2. เจ้าหน้าที่รัฐไม่ควรให้บริการพิเศษแก่ญาติพี่น้อง	58.5	41.5	83.3	16.7
3. คนใหญ่โตไม่ควรช่วยเหลือพรรคพวกของตนเอง	67.7	32.3	87.9	12.1
4.โกงไม่ได้แม้จะมีผลงาน	75.4	24.6	84.9	15.1
รวม	**66.15**	**33.85**	**86.70**	**13.30**

จากตารางที่ 7 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้อำนาจในทางที่ผิดของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 66.15 และหลังเข้าร่วมกิจกรรรมเพิ่มมากขึ้น เป็นร้อยละ 86.70

ตารางที่ 4.9 แสดงร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังเข้ารับการอบรม เกณฑ์ จำแนกตามเนื้อหาหลักของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหา	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1. การซื้อสิทธิขายเสียงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้	53.8	46.2	74.3	25.7
2. ประชาชนควรเข้าชื่อถอดถอนผู้บริหารที่ทำผิด	50.8	49.2	75.8	24.2
3. ความเป็นประชาธิปไตยคือการไปเลือกตั้ง	63.6	36.4	78.4	21.6
4. การเมืองเป็นเรื่องของประชาชนทุกคน	75.3	24.7	90.9	9.1
รวม	**60.87**	**39.13**	**79.85**	**20.15**

จากตารางที่ 8 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 60.87 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 79.85

ตารางที่ 4.10 แสดงภาพรวมของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ก่อนและหลังของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

เนื้อหา	**ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม**		**หลังเข้าร่วมกิจกรรม**	
	เห็นด้วย (ร้อยละ)	**ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)**	**เห็นด้วย (ร้อยละ)**	**ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)**
1. หน้าที่พลเมือง	75.40	24.60	90.15	9.85
2.สิทธิ	73.65	26.35	83.25	16.75
3.ความเท่าเทียมที่เป็นธรรม	66.55	33.45	77.30	22.70
4.โปร่งใสตรวจสอบได้	63.73	36.27	84.48	15.52
5.นิติธรรม/กฎหมาย	69.20	30.80	77.75	22.25
6.เสรีภาพและความรับผิดชอบ	56.75	43.25	68.00	32.00
7.การใช้อำนาจในทางที่ผิด	66.15	33.85	86.70	13.30
8.การมีส่วนร่วมทางการเมือง	60.88	39.12	79.85	20.15
รวม	**66.53**	**33.47**	**80.93**	**19.07**

จากตารางที่ 9 ผู้วิจัยพบว่า โดยภาพรวมเมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยของการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 66.53 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 80.93

ผู้วิจัยพบว่า ผลการทดลองศึกษาเชิงปริมาณในพื้นที่ดำเนินกิจกรรมจังหวัดกระบี่ จากตัวแทนนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม “ ค่ายวัยมันส์เมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตย ” จำนวน 66 คน เพื่อทราบถึงความรู้ ความเข้าใจ ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ได้แก่ หน้าที่พลเมือง สิทธิ ความเท่าเทียมที่เป็นธรรมโปร่งใสตรวจสอบได้ นิติธรรม/กฎหมาย เสรีภาพและความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการกระจายอำนาจและใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้น ผู้วิจัยพบว่า หลังจากทำกิจกรรมหรือการอบรมผ่านกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ทำให้ขึ้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมการเมืองที่ประชาชนมีต่อพรรคการเมืองและตัวบุคคล ซึ่งในช่วงแรก ๆจะได้รับการถ่ายทอดมาเป็นระบบ พบเห็นได้จากพ่อเป็นนักการเมืองลูกต้องเป็นนักการเมือง พ่อเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านลูกก็ต้องเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านหรือ

พ่อแม่เลือกพรรคการเมืองใดหรือสส. คนใดลูกต้องเลือกตาม ปัจจุบันไม่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากประสบการณ์ที่ผ่านมาสอนให้ชาวบ้านรู้ว่าคนเหล่านั้นไม่ได้ทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติและประชาชนตามที่สัญญาไว้ก่อนเลือกตั้ง แต่เข้ามาเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ จึงไม่เป็นไปตามที่ประชาชนต้องการ ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้ประชาชนต้องมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แย่กว่าเดิม จนกระทั่งประชาชนเริ่มเปลี่ยนแปลงความเชื่อ เพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิมซึ่งทำให้ชีวิตของเขาดีขึ้น ปรากฏการณ์เช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองมีความเป็นพลวัตรอย่างแท้จริง

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย

จากการศึกษาวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล เพื่อทราบถึงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชน ผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น ดังนี้

ในเรื่องความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชน จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับประชาชนในพื้นที่เพื่อทำการกระตุ้นโดยการสอดแทรกวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วม ซึ่งพบเห็นได้จากความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันในชุมชนและการรวมกลุ่มกัน เพื่อรักษาผลประโยชน์และแก้ไขปัญหาที่ประชาชนได้รับผลกระทบ นอกจากนี้ ในการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนเริ่มมีความเข้าใจและเห็นด้วยว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง แต่ประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่ประชาชนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมและสามารถใช้สิทธิเสรีภาพภายใต้กรอบของกฎหมายด้วยการปฏิบัติต่อกันในฐานะมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ร่วมกับประชาชน ในประเด็นเรื่องของการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ การใช้กฎหมาย และความโปร่งใสในการทำการงาน ตลอดจนลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำที่ประชาชนต้องการ พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่มีความเชื่อมั่นในตัวของผู้นำและเห็นว่าผู้นำแต่ละคนไม่ได้มีความแตกต่างกัน เพราะใครจะเป็นผู้นำก็ได้ไม่สำคัญ แต่ต้องทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนเท่านั้น โดยที่ประชาชนไม่ได้สนใจว่าผู้นำเหล่านั้น

จะเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม จริยธรรมมากน้อยแค่ไหนจะใช้อำนาจในการปกครองอย่างไร ไม่สนใจว่าผู้นำจะทำงานด้วยความโปร่งใสหรือไม่ เพราะผู้นำคนไหนก็โกงทั้งนั้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า สาเหตุที่ทำให้ประชาชนมีความเชื่อในลักษณะดังกล่าว เป็นเพราะในการเลือกตั้งแต่ละครั้งไม่ได้เกิดขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม แต่เป็นการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นจากการซื้อเสียงของผู้มีอำนาจผูกขาดทางการเมือง

ในขณะที่เสรีภาพและความเสมอภาคเป็นธรรมในสังคมนั้น ถึงแม้จะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันค่อนข้างมาก แต่ประชาชนก็ยังมีความเข้าใจในเรื่องนี้ค่อนข้างน้อยและเห็นว่าเป็นไปได้ยาก เพราะในสังคมไทยยังมีระบบอุปถัมภ์ มีการเลือกปฏิบัติต่อกันและยึดถือความสัมพันธ์แบบเครือญาติเป็นหลัก ซึ่งขัดต่อหลักการของระบอบประชาธิปไตย

ส่วนความรู้ความเข้าใจของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ผ่านกระบวนการค่ายวัยมันส์เมล็ดพันธ์ประชาธิปไตย พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นพลเมือง เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวของเยาวชนมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในเรื่องของการเป็นนักเรียนที่ดี เช่น เคารพกฎระเบียบของโรงเรียน แต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ มีความรับผิดชอบต่อการบ้านและงานที่ได้รับมอบหมาย การเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ไม่ทำให้พ่อแม่ต้องเสียใจ เป็นลูกที่กตัญญู ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานบ้านและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วยการไม่ประพฤติตัวผิดกฎหมาย ไม่เป็นอันธพาล ไม่มีนิสัยขี้ขโมย ไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาท ตลอดจนมีความสำนึกในเรื่องของส่วนรวม เช่น การช่วยปิดน้ำ ปิดไฟ ปิดพัดลมหลังจากที่ใช้งานเสร็จและทิ้งขยะลงถังทุกครั้ง เป็นต้น

การใช้สิทธิในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐนั้น ถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งหลังจากการดำเนินกิจกรรม พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้เพิ่มขึ้นและสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น การรวมตัวตั้งเป็นสภานักเรียนเข้มแข็ง ของโรงเรียนบ้านดุงวิทยา เพื่อทำหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อช่วยให้การทำงานของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลมีความโปร่งใสและเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ในประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมของเยาวชน ผู้วิจัยพบว่า เยาวชนยังให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะการมีส่วนร่วมเป็นสิทธิอย่างหนึ่งที่เยาวชนสามารถทำได้ เยาวชนจึงนำความรู้ที่ได้ไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อเผยแพร่ให้กับเยาวชนคนอื่นๆ ได้รับทราบต่อไป ด้วยการรวมกลุ่ม

เพื่อทำกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น กลุ่มหิ่งห้อย กลุ่มจิตสาธารณะ กลุ่มสำนึกพลเมือง กลุ่มดีโมเครซี๊ดคลับ เป็นต้น

นอกจากนี้ในการศึกษาผู้วิจัย พบว่า เยาวชนบางส่วนยังไม่มั่นใจว่าตนเองสามารถมีสิทธิและเสรีภาพได้อย่างเต็มที่และไม่เชื่อว่าเยาวชนทุกคนจะมีความเสมอภาคที่เท่าเทียมกันตราบใดที่ฐานะทางสังคมยังมีความแตกต่างกัน และยังคงยึดมั่นในระบบอุปถัมภ์และให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ส่วนตัวแบบเครือญาติ ซึ่งสอดคล้องกับความรู้ ความเข้าใจของประชาชนที่ผู้ดำเนินกิจกรรมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ส่วนการนำสื่อมาใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับเยาวชนนั้น ผู้วิจัยพบว่า สื่อที่นำมาใช้มีส่วนช่วยอย่างมากในการกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจ เพราะสื่อสามารถดึงดูดความสนใจและทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ทางภาพและเสียงที่เป็นรูปธรรมชัดเจนและมีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันใกล้เคียงกับวิถีการดำเนินชีวิตจริงของเยาวชน

จากที่กล่าวทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าเยาวชนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นและสามารถนำความรู้และบทเรียนที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับผลการทดลองศึกษาเชิงประมาณ จากการทดลองศึกษาโดยแบบทดสอบประเมินผลก่อนและหลังดำเนินกิจกรรมจากตัวแทนเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ในจังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองค่อนข้างมาก ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น โดยภาพรวมก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ร้อยละ 66.53 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 80.93 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเดิมคิดเป็นร้อยละ14.40 แสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมของโครงการดังกล่าวมีส่วนทำให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการทำงานและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่ช่วยกระตุ้นและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน ทำให้เยาวชนมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันโดยการทำกิจกรรมกลุ่มฝึกกระบวนการคิดด้วยการระดมสมอง ชมภาพยนตร์และโฆษณา เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกและเรียนรู้ประสบการณ์จริงด้วยการลงพื้นที่สัมผัสวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ด้วยการฝึกพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในการทำกิจกรรมค่ายให้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ส่งผลทำให้เยาวชนได้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่และร่วมนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตซึ่งมีลักษณะไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เยาวชนได้เรียนรู้

ในตำราและกิจกรรมค่ายทำให้เยาวชนเห็นความแตกต่างและมีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักเห็นคุณค่าและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ก่อนหน้าที่จะมีการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ประชาชนและเยาวชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาและหลักการที่เป็นวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิต ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งในชุมชน ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ขาดความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคมและที่สำคัญคือ ขาดจิตสำนึกประชาธิปไตย เพราะที่ผ่านมาอำนาจของประชาชนถูกจำกัดไว้เพียงการเลือกตั้ง จึงทำให้เมินเฉยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่สนใจไม่เห็นความสำคัญ เพราะการเมืองไม่ใช่เรื่องของประชาชนเป็นเรื่องของตัวแทนหรือนักการเมืองเท่านั้น จึงไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองที่จะนำไปสู่ความกินดีอยู่ดีของประชาชนได้ แต่หลังจากที่มีการกระตุ้นด้วยกระบวนการต่าง ๆ ของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล พบว่าประชาชนและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นและสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่นำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวไปขยายผลต่อด้วยการนำกลับเผยแพร่ในโรงเรียนในรูปแบบของกิจกรรมชุมนุม การแสดงละครหน้าเสาธงของโรงเรียน การจัดการฝึกอบรมเรื่องประชาธิปไตย การรณรงค์ การนำเสนอบทความเกี่ยวกับประชาธิปไตยหน้าเสาธงการจัดกิจกรรมเสียงตามสายในโรงเรียน และการแข่งขันตอบปัญหาน่ารู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย เป็นต้น

5.2 ปัญหาอุปสรรคในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย

การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมภิบาลนั้น ถือเป็นเรื่องใหม่ที่ผู้ปฏิบัติงานไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน จึงเป็นเรื่องที่ยากในการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการ เพราะกระบวนการที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างนั้น เป็นกระบวนการที่คิดค้นขึ้นมาใหม่เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะการทำงานของโครงการ ซึ่งเน้นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและค่านิยมประชาธิปไตย ได้แก่ การมีส่วนร่วม จิตสาธารณะ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคเป็นธรรมในสังคม การมีและการบังคับใช้กฎหมาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และธรรมาภิบาล ผ่านรูปแบบและกระบวนการต่าง ๆ ของโครงการ เพื่อปรับเปลี่ยนความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมที่ได้รับ

การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ถือเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาในการขับเคลื่อนเป็นงานที่ต้องใช้ทั้งความรู้ความสามารถและความอดทนในการดำเนินกิจกรรม เพื่อปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยและสร้างจิตสาธารณะที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนและลดช่องว่างระหว่างสังคม

ดังนั้น ในระหว่างการดำเนินกิจกรรมจึงต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากมายและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนส่งผลกระทบต่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการ จากการสัมภาษณ์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ของโครงการ ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินกิจกรรม เพื่อปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยนั้น ประกอบด้วยปัญหาหลัก 3 ประการ คือ ปัญหาด้านกระบวนการเสวนาสาธารณะ ปัญหาด้านกระบวนการเรียนรู้ผ่านเกม และปัญหาด้านค่านิยมประชาธิปไตยที่ใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ปัญหาด้านกระบวนการเสวนาสาธารณะ

ในการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยให้กับประชาชน ด้วยกระบวนการเสวนาสาธารณะ ผู้วิจัยพบว่า การเสวนาสาธารณะไม่สามารถใช้ได้ผลกับบุคคลที่ไม่เปิดกว้างทางความคิด ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและเชื่อในตัวบุคคลมากกว่าหลักการและเหตุผล เช่น ในระหว่างที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินกิจกรรม หากประชาชนรู้สึกว่าผู้ปฏิบัติงานเป็นคนละกลุ่มคนละพวกก็ไม่ยินยอมที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะสถานการณ์ทางการเมืองของไทยไม่มีเสถียรภาพ ทำให้ประชาชนเกิดความหวาดระแวงเกรงกลัวว่าตนเองจะได้รับอันตรายจากผู้มีอำนาจ หากต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเมือง และส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้ปฏิบัติงานเป็นบุคคลแปลกหน้า มิใช่บุคคลในพื้นที่ ซึ่งในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน ผู้วิจัยพบว่า ประชาชน ส่วนใหญ่ไม่อยากพูดคุยเรื่องการเมือง เพราะการพูดคุยเรื่องการเมืองอาจทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างผู้ปฏิบัติงานและประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ได้

ในระหว่างการดำเนินกิจกรรมด้วยกระบวนการเสวนาสาธารณะ ผู้วิจัยพบว่า อุปสรรคสำคัญในการดำเนินงาน คือความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นและปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัดทำให้เป็นการยากที่จะสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ด้วยการกระตุ้นเกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตย เพราะประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพในการตัดสินใจของผู้นำหรือผู้มีอำนาจเป็นหลัก ทั้งๆ ที่การตัดสินใจเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ผิดหรือขัดต่อหลักสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกับเรื่องความเสมอภาคที่เป็นธรรมในสังคมหรือในชุมชนที่ประชาชนเห็นว่า

ไม่ได้มีอยู่จริงในสังคมไทย เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญในเรื่องของชนชั้นและระบบอาวุโสดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

> อบต. ตัดสินใจให้ทุนการศึกษากับนักเรียนที่เป็นญาติพี่น้องของตนมากกว่าที่จะคัดเลือกจากคุณสมบัติที่กำหนด เช่นเดียวกับเบี้ยยังชีพคนชราที่ อบต. เลือกเฉพาะญาติพี่น้องหรือพวกพ้องของตนเอง ทั้งๆ ที่ไม่ตรงกับคุณสมบัติที่กำหนดไว้ ประชาชนก็ไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ นอกจากได้แต่บ่น ต่อๆ กันไป (วิชัย(นามสมมติ), 2551)

นอกจากนี้ ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยด้วยกระบวนการเสวนาสาธารณะ ผู้ปฏิบัติงานมีจุดอ่อนหรือข้อจำกัดทางภาษาที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนในพื้นที่ เพราะส่วนใหญ่ประชาชนจะใช้ภาษาที่ตนเองถนัดในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งผู้ปฏิบัติไม่สามารถเข้าใจได้ในบางครั้ง ทำให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อกระตุ้นเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ เพราะฟังไม่รู้เรื่องจึงได้แต่พยักหน้าและก็ยิ้ม จึงทำให้บรรยากาศในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างกันไม่มีความต่อเนื่องตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. ปัญหาด้านกระบวนการเรียนรู้ผ่านเกม

กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนนั้นมีมากมายหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การอภิปรายกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมุติ กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง การแสดงละคร สุภาษิตและการนำสื่อชนิดต่าง ๆ มาใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับเยาวชน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยให้กับกลุ่มเยาวชนนั้น ปัญหาที่พบบ่อยที่สุด คือ เรื่องสถานที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมส่งผลให้กิจกรรมและเครื่องมือที่จัดเตรียมไว้ไม่สามารถใช้ดำเนินกิจกรรมได้ในบางส่วนจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกับสถานที่และกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ในการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนผู้วิจัยพบว่า ปัญหาเรื่องจำนวนของผู้ที่เข้าร่วมนั้นถือเป็นสิ่งที่สำคัญและส่งผลกระทบในหลายด้านโดยเฉพาะเรื่องการจัดการ บ่อยครั้งที่จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่มีความแน่นอน ทำให้การดำเนินกิจกรรมที่จัดเตรียมไว้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานกะทันหัน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า ในการทำกิจกรรมเยาวชน หากให้ความรู้ในเชิงวิชาการมากไป ก็จะทำให้เกิดการเบื่อหน่าย ขาดสีสันและไม่สามารถดึงดูดความสนใจของเยาวชนได้และในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับเยาวชนนั้น ผู้วิจัยพบว่า ในบางครั้งการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากความสนใจและสมัครใจของเยาวชน แต่เกิดขึ้นมาจากการบังคับของโรงเรียนและครู ส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรม เพราะเยาวชนไม่มีความยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ไม่กล้าแสดงออกได้ แต่นั่งฟังจึงทำให้บรรยากาศไม่ได้แตกต่างจากการเรียนหนังสือในห้องเรียน แต่หลังจากกิจกรรมในวันแรกผ่านพ้นไป เยาวชนก็เริ่มมีความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและกล้าแสดงออกเพิ่มมากขึ้น

ส่วนการนำกิจกรรมสื่อมาใช้ร่วมกับเกมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนจะต้องมีการคัดเลือกสื่อที่จะนำมาใช้ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรม ไม่ใช่จะเลือกสื่อชนิดไหนมาก็ได้ ทั้งนี้ เพราะสื่อมีความสำคัญที่จะช่วยทำให้การเรียนรู้ผ่านเกมของเยาวชนมีความสนุกสนานและสอดแทรกความรู้ที่เป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน ในการนำสื่อต่าง ๆ มาใช้ในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะตามมาด้วย เช่น แสง สี เสียง และภาพ รวมทั้งต้องระวังไม่ให้มีจุดอ่อนหรือข้อบกพร่อง เช่น ภาพยนตร์บางครั้งเป็นภาพยนตร์ที่ค่อนข้างเก่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเคยได้รับชมมาแล้ว ทำให้รู้สึกเบื่อได้ง่ายเพราะต้องใช้เวลานาน จึงให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันกับเพื่อนมากกว่าที่จะสนใจติดตามชมสื่อดังกล่าว

3. ปัญหาด้านค่านิยมประชาธิปไตย

ปัญหาด้านค่านิยมประชาธิปไตยของประชาชนถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมภิบาล เพราะถ้าหากประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่เอื้ออำนวยหรือสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ประชาชนก็ไม่สนใจที่จะเข้ามามีร่วม ผู้ปฏิบัติงานก็ไม่สามารถเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้ประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น การปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยที่ถูกต้องให้กับประชาชน ได้แก่ การมีส่วนร่วม จิตสาธารณะ ความเสมอภาคเป็นธรรมในสังคม การมีและการบังคับใช้กฎหมาย ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และธรรมาภิบาล จึงเป็นเรื่องที่ยากและจำเป็นต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง แต่ในระหว่างการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยพบว่า ค่านิยมประชาธิปไตยที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลนั้น ไม่มีความสอดคล้องกับค่านิยมที่มีอยู่ในสังคม เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาค่อนข้างน้อยและก่อนหน้าที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ประชาชนถูกปกครองอยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบบเจ้าขุนมูลนายมาโดยตลอด จึงมีความเคยชินกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ซึ่งมีหน้าที่เชื่อฟังคำสั่งของผู้ปกครองหรือเจ้านายเพียงอย่างเดียว ไม่จำเป็นต้องรับรู้เรื่องใดทั้งสิ้น ประชาชนจึงมีทัศนคติทางการเมืองในทางลบ เช่น การเมืองเป็นเรื่องของนักการเมืองไม่เกี่ยวกับประชาชน การเมืองเป็นสิ่งสกปรกที่ควรหลีกเลี่ยงและไม่เชื่อว่าตนเองจะมีความสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถูกลดระดับให้เหลือเพียงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ประชาชนจึงไม่ให้ความสำคัญกับระบอบประชาธิปไตย ปัญหาดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน เพราะประชาชนไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น วิพากษ์ วิจารณ์หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้วย ประชาชนจึงทำได้แค่

> บ่นให้ผู้ปฏิบัติงานฟัง ทั้ง ๆ ที่รู้สึกว่า สิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานพูดก็น่าจะเป็นจริง แต่ไม่กล้าที่จะพูดออกมาให้ผู้ปฏิบัติงานทราบ ได้แต่ยิ้มและพยักหน้า (ประวิทย์ (นามสมมติ), 2550)

ส่วนอุปสรรคสำคัญในการเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยให้กับประชาชน ผู้วิจัยพบว่าลักษณะโครงสร้างของสังคมไทย ค่านิยม จารีตประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และระบบอุปถัมภ์ที่ยึดความสัมพันธ์แบบแนวดิ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย เพราะระบบอุปถัมภ์เป็นสังคมของผู้เอาตัวรอดพึ่งพาผู้มีอำนาจเป็นหลัก การจะปลูกฝังให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น และศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไปได้ยาก เพราะประชาชนก็ยังคงเชื่อว่าความเป็นธรรมในสังคมไทยไม่มีทางเกิดขึ้นได้จริง หากคนไทยยังคงให้คุณค่ากับความมั่นคงปลอดภัยที่อยู่ภายใต้ร่มโพธิ์ร่มไทรของผู้มีอำนาจ เราจึงยินดีที่จะสยบยอมต่อผู้มีอำนาจเหนือกว่า เพราะอำนาจเหล่านั้นสามารถให้คุณให้โทษต่อเราได้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนกับความจงรักภักดีและอภิสิทธิ์ของผู้มีอำนาจในบางเรื่อง จึงไม่จำเป็นต้องเดือดเนื้อร้อนใจประการใด เพราะเป็นฝ่ายได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เท่าเทียมอยู่แล้ว ซึ่งวิธีคิดที่บ่มเพาะต่อกันมานาน ทำให้สังคมไทยมองไม่เห็นอะไรที่เท่าเทียมหรือเสมอภาคกันและให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าเรื่องของส่วนรวม ซึ่งขัดต่อหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค

นอกจากนี้ ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับประชาชนด้วยการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยที่สำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วม จิตสาธารณะ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค การมีและการบังคับใช้กฎหมาย ความโปร่งใสตรวจสอบได้

คุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาล ฯลฯ ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ชอบใช้อำนาจเด็ดขาด เคารพเชื่อฟังและอ่อนน้อมต่อผู้มีอำนาจ รวมทั้งมอบอำนาจและความรับผิดชอบในทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ มีการแบ่งชั้นวรรณะระหว่างคนไทย ทำให้คนไทยมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน ไม่ชอบการถูกบังคับหรือตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของคนอื่น ทำให้ขาดระเบียบกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตหรือกฎหมายของสังคม ชอบความเป็นอิสระไม่ชอบอยู่ในกรอบระเบียบ ชอบความสนุกสนาน ชอบสะดวกสบาย จนบางครั้งขาดความรับผิดชอบ ขาดระเบียบวินัย ยึดมั่นในความเชื่อและประเพณีไทยดั้งเดิม มีความเฉื่อยชาไม่กระตือรือร้นหรือไม่สนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งลักษณะที่กล่าวมาล้วนเป็นจุดอ่อนของสังคมไทย ทำให้การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะลักษณะดังกล่าวไม่มีความสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนประชาชนขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมหรือสนใจในสิทธิและเสรีภาพของตนเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตย คือ การที่สังคมไทยมีวัฒนธรรมที่ไม่เอื้ออำนวยหรือสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับระบบอุปถัมภ์ที่เน้นเรื่องความสัมพันธ์เรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าเรื่องของส่วนรวม ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่สำคัญและต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยในเรื่องการมีส่วนร่วม จิตสาธารณะ การมีและการบังคับใช้กฎหมาย ความโปร่งใสตรวจสอบได้ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมและธรรมาภิบาล ถือเป็นเรื่องที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องช่วยกันปลูกฝัง เพื่อให้ประชาชนมีจิตสำนึกมีวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย เช่น การเคารพในความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น การเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ และปฏิบัติต่อเขาเหล่านั้นอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน การคำนึงถึงเรื่องของส่วนรวม ความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ การเคารพกฎเกณฑ์ ความกล้าในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ การอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง ฯลฯ ซึ่งความคิดเห็นและจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยของคนไทยนี้ จะส่งผลต่อพฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตและนิสัยใจคอของคนไทย ซึ่งพบเห็นได้หลังจากที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ร่วมกัน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมและจิตสาธารณะที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจมากที่สุด ต่างจากเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมองว่าเป็นไปได้ยาก แต่เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมเพื่อให้เกิดความเสมอภาค เป็นธรรมขึ้นในสังคมต่อไป

5.3 เงื่อนไขที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ในการทำกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลของโครงการนั้น ผู้วิจัยพบว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยประสบความสำเร็จ คือ กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมมีรูปแบบที่หลากหลายมีความเหมาะสมสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

การนำกระบวนการเสาวนาสาธารณะมาใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับประชาชน ถือเป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะมีความเป็นธรรมชาติสร้างความสนิมสนมเป็นกันเองกับประชาชนในพื้นที่และสามารถเข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายโดยไม่ต้องรบกวนเวลาทำมาหากินของประชาชนและเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างอิสระเสรี จึงเหมาะสมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนในพื้นที่ดำเนินกิจกรรม ดังนั้น การนำกระบวนการเสวนาสาธารณะมาใช้เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลนั้น ถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคและจุดอ่อนอยู่บ้าง แต่กระบวนดังกล่าวก็สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงและทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น

ส่วนกระบวนการเรียนรู้ผ่านเกมที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกับเยาวชนก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้การปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยประสบความสำเร็จ เพราะสามารทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นกลุ่ม ฝึกการยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง การเคารพในสิทธิและเสรีภาพของเพื่อนในกลุ่ม หน้าที่และความรับผิดชอบ การให้เกียรติแก่กัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือการมีจิตสาธารณะ การเคารพกฎระเบียบและกติกา การให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ผ่านเกมดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ทำให้เยาวชนเกิดความสนุกสนานและแฝงไว้ด้วยเนื้อหาสาระทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่รู้สึกเบื่อหน่ายแต่มีความสนใจในการทำกิจกรรมมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม กระบวนเรียนรู้ผ่านเกมเพื่อปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลนั้น ถือเป็นกระบวนการที่ทำให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ส่งผลทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปปรับใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิตประจำวันของเยาวชน เช่น การรวมกลุ่มกันภายในโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจดังกล่าวให้กับกลุ่มเพื่อนในโรงเรียนและผู้ที่มีความสนใจโดยทั่วไป

นอกจากที่กล่าวมา เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการ คือ ลักษณะนิสัยคนไทย ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ในการดำเนินกิจกรรมประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่มีความโอบอ้อมอารีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ค่อนข้างจะเรียบง่าย รักเพื่อนพ้อง ไม่ชอบความวุ่นวาย ไม่นิยมความรุนแรง แต่ชอบความสงบและการประนีประนอม จึงทำให้การดำเนินกิจกรรมลุล่วงเป็นได้ด้วยดี เพราะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่จะให้การต้อนรับแบบอบอุ่นเหมือนลูกเหมือนหลาน โดยเฉพาะการทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

5.4 ข้อเสนอแนะในการดำเนินการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย

5.4.1 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

1. ควรส่งเสริมให้มีการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาที่เป็นหลักการของระบอบประชาธิปไตยมากกว่าการให้ความรู้ความเข้าใจในเชิงรูปแบบกับประชาชน เพราะการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่รูปแบบหรือโครงสร้าง แต่อยู่ที่การปลูกฝังให้ประชาชนและเยาวชนมีจิตสำนึกมีวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

2. ควรมีการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย เพราะจากการศึกษา พบว่า วัฒนธรรมประชาธิปไตยที่มีอยู่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมไทย ลักษณะโครงสร้างทางสังคม จารีตประเพณีความเชื่อเรื่องชนชั้นระบบอุปถัมภ์ที่อยู่ภายใต้ร่มโพธิ์ร่มไทรของผู้มีอำนาจ จนกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย

3 .จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ดังนั้น ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการ หลาย ๆ ฝ่ายและประชาชนที่สนใจ เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เหมาะสม

4. จากการศึกษา พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในเรื่องของรูปแบบโครงสร้างมากกว่าเนื้อหาประชาธิปไตย ดังนั้น รัฐบาลควรมีการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนและกระบวนการปลูกฝังอบรมหล่อหลอมกล่อมเกลา ด้วยการส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยผ่านการศึกษา

5. จากผลการศึกษา พบว่า กระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ และสื่อ มีผลต่อการเสริมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมประชาธิปไตย ดังนั้น รัฐบาลควรมีการกำหนดนโยบายที่มีความชัดเจนในการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนและเยาวชน โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมอย่างต่อเนื่อง

5.4. 2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการรณรงค์เผยแพร่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ ทั้งนี้เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารอันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้ทุกส่วนของสังคมสามารถรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารได้เหมือนกัน ซึ่งช่องทางของข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนในสังคมได้รับจะผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ เป็นประจำอยู่แล้ว จึงง่ายที่เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ให้กับประชาชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาได้ตระหนักในคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย โดยมุ่งเน้นให้เป็นรายการที่มีสีสันน่าสนใจไม่น่าเบื่อหน่ายและสามารถกระตุ้นให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ดังนั้น เพื่อให้การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีประสิทธิภาพและมีความต่อเนื่องในการดำเนินงาน จึงจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องมีการจัดตั้งขึ้นมา เพื่อรับผิดชอบในการรณรงค์เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจต่อคุณค่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในสังคมอย่างต่อเนื่อง

2. ควรมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยภายในครอบครัว เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มนุษย์ได้รับการปลูกฝังจนเกิดเป็นทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมให้แก่สมาชิกในครอบครัว ด้วยวิธีการให้การศึกษาและอบรมสั่งสอนให้ลูกมีวิธีคิดและวิถีชีวิตที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รู้จักสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนเอง มีความอดทนอดกลั้น มีระเบียบวินัย รู้จักเคารพกฎหมาย รู้จักการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมหรือการอยู่ร่วมกับคนอื่น เป็นคนที่มีเหตุผล มีความรับผิดชอบ รู้จักการพัฒนาตนเอง ยอมรับเสียงข้างมาก รู้จักการประนีประนอม รับฟัง ความคิดเห็น มีความรัก ความเมตตา มีความยุติธรรม ฝึกให้เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เชื่อมั่นในความสามารถของลูก มีความสามัคคี ศีลธรรมและพ่อแม่ ต้องทำเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก เป็นต้น

3. รัฐบาลควรส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมีความเกี่ยวข้องกัน เช่น ถ้าเศรษฐกิจมีปัญหาก็จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหรือถ้าในสังคมมีแต่ความขัดแย้ง มีแต่ปัญหา ประชาชนก็ไม่มีเวลาสนใจเรื่องการเมือง จึงมอบอำนาจและการตัดสินใจทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ ผู้นำหรือผู้มีอำนาจก็ใช้อำนาจการตัดสินใจดังกล่าวเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้องมากกว่าทำงานเพื่อประชาชน ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้ก้าวหน้าย่อมมีผลให้การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้มีความก้าวหน้าและมีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น

4. ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับประชาชนนั้น รัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ต้องความร่วมมือกันอย่างเร่งด่วน มีความต่อเนื่องและจริงจัง เพราะปัญหาต่าง ๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบันล้วนเป็นปัญหาที่มีผลกระทบมาจากการขาดความเข้าใจที่ถูกต้องของประชาชนในเรื่องวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย

5.4.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของประชาชนและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลเท่านั้น ไม่ได้มีการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงถึงค่านิยมที่ประชาชนและเยาวชนให้คุณค่าและความสนใจ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมว่าค่านิยม ทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ การปฏิบัติอย่างมีอารยะ สิทธิเสรีภาพ คุณธรรมจริยธรรม ความเสมอภาค ความเป็นธรรม นิติธรรม และความโปร่งใส ตรวจสอบได้ของเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มเป้าหมายสนใจหรือให้คุณค่าในด้านใดเป็นสำคัญ และค่านิยมหรือวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่กลุ่มเป้าหมายต้องการควรมีลักษณะอย่างไร

2. เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไม่มีความสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของค่านิยมหรือวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสังคมไทยและค่านิยมหรือวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบใดมีผลต่อบริบทของสังคมไทยมากที่สุด

3. เนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้มีการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบระดับความรู้ความเข้าใจของเยาวชนที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ดังนั้น ในการศึกษาต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อทราบว่าการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษามีความแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

กมล สมวิเชียร. 2514. **วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพาณิชย์.

กนก วงษ์ตระหง่าน. 2532. **วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย.** เอกสารการสอนวิวัฒนาการทางการเมืองไทย.หน่วยที่ 8 –15 สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กนกกาญจน์ อนุแก่นทราย. 2536. **การตอบสนองของประชาชนต่อนโยบายปราศรัยหาเสียงเลือกตั้ง : กรณีวิจัยเชิงปฏิบัติการ เขตเลือกตั้ง ค. จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กนกวรรณ ศรีวิไลลักษณ์. 2536. **การประเมินผลการณรงค์เผยแพร่ประชาธิปไตยของโครงการ ท.ม.ก. ศึกษาเฉพาะกรณีเขตเลือกตั้ง ค. จังหวัดนครราชสีมา.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กนกอร (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม.

กฤษณะ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม.

กระมล ทองธรรมชาติ. 2536. **การเมืองไทยในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต** นานาทัศนะเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.

กิตติ อมรชีวัน. 2522. **การเรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา: ศึกษาทดลองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ โรงเรียนวัดสุทธิสะอาด.** พิมพ์อัดสำเนา วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กิตติศักดิ์ เจิมสิทธิประเสริฐ. 2550. **พรรคการเมืองไทย ผลผลิตวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย. ในวัฒนธรรมทางการเมืองจริยธรรมและการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกกล้า.

กานดา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม.

เกรียงไกร (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 28 มีนาคม.

ขนิษฐา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

ขนิษฐา จิราภรณ์สิริกุล. 2541. **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6: กรณีศึกษานักเรียนโรงเรียนบางกะปิ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

เขียว (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 15 กันยายน.

คะนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. 2545. รายงานการวิจัย เรื่อง **แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540: ปัญหา อุปสรรคและทางออก.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า

คณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดกระบี่. 2552. **สรุปผลผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งในจังหวัดกระบี่** ค้นวันที่ 11 ธันวาคม 2552 จาก http://www.rut9.com/s/cabt/245717)

คณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดกระบี่. 2552. **การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดกระบี่** ค้นวันที่ 11 ธันวาคม 2552 จาก http://210.246.86.10/anda/ krabi/rela/Question.asp? ID=2406&CAT=soc&ggsql=

คณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดกระบี่. 2552. **การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร์** ค้นวันที่ 11 ธันวาคม 2552 จาก http://210.246.86.10/anda/krabi/rela/Question. ASP?ID =3542&CAT=soc

คณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดกระบี่. 2552. **การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกระบี่ เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2552** ค้นวันที่ 11 ธันวาคม 2552 จาก **http://ndc.prd.go.th/pageconfig/riewcontent/viewcontentl.aspMpageid =449&directory..**

คณิศร (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม.

จรูญ สุภาพ. 2519. **ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย, เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

จิรโชค วีระสัย. 2543. **สังคมวิทยาการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จุรี วิจิตรวาทการ และกนกกาญจน์ อนุแก่นทราย. 2547. **ภาคประชาสังคมกับการบริหารกิจการบ้านเมืองในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

จุรี วิจิตรวาทการ. 2545. **เอกสารสรุปการบรรยายระบบสังคมและการเมืองไทย**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กรุงเทพมหานคร. ค้นวันที่ 15 สิงหาคม 2551จาก http://www.nidampa9phitsanulok.net/comp.php.

เจษฎา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม.

เจษฎา นกน้อย. 2552. **การจัดการความหลากหลายในองค์กร : ตัวแบบทางด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อความเท่าเทียมกันของผู้มีอัตลักษณ์หลากหลายทางเพศ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ชยพัทธ์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

ชนิตปรียา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม.

ชลอ ใบเจริญ. 2520. **ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชิน (นามสมติ) . 2550 สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม.

ชิน (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์ , 10 พฤษภาคม.

ชินกรและวันดี (นามสมมติ). 2550 14 มิถุนายน.

ชินกร (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน.

ชัยณรงค์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 20 มีนาคม.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2540. **วัฒนธรรมคือทุน.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายการศึกษา.

เชิงชาญ จงสมชัย. 2537. **พุทธธรรมและการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพระธรรมปิฎก.**วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ไชยสิทธิ์ ตันยกุล. 2528. **ศาลาประชาธิปไตยกับการเรียนรู้ทางการเมือง.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ณัฐกร (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม.

ณัฐพงศ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม.

ดา (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 กันยายน.

ดี (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม.

เด่นภูมิ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 14 มีนาคม.

แดง (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม.

แดง (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม.

แดง (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม.

แดง (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 5 กันยายน.

แดงและฉลวย (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 5 กันยายน.

ดำ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 18 เมษายน.

ดุษณี สุทธปรียาศรี และวรรณา บูรณโชติ. 2540. **รายงานการวิจัยกระบวนการปลูกฝังค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตย ในสถาบันอุดมศึกษา** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.

ต๋อย (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน.

ธนากร (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม .

ธนวัฒน์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 20 มีนาคม.

ธีระยุทธ์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

ธีระศักดิ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม.

ทินพันธ์ นาคะตะ. 2517. ประชาธิปไตย: ความหมายปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิต. **วารสารธรรมศาสตร์.** 3 (กุมภาพันธ์) : 8-12

ทินพันธ์ นาคะตะ. 2534. **การเมืองการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2539. **การเมืองการบริหารของไทยในทศวรรษ 1980: ปัญหาและแนวทางพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ทินพันธ์ นาคะตะ. 2546. **วิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์.

ทรรศนีย์ ปัจจุสานนท์. 2519. **การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรภัทธ์ เสรีรังสรรค์. 2550. วัฒนธรรมทางการเมืองจริยธรรมและการปกครอง **ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกกล้า. 127

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. 2550. **พรรคการเมืองกับการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยในสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี มหกรรมประชาธิปไตย : ปริญญาพัฒนาการเมืองไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

นภัสวรรณ (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม.

นิด (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 24 มีนาคม.

นิต (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 14 มีนาคม.

นิตยา (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์ , 6กรกฎาคม.

นิตยา (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม.

นี (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน.

นี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 13 กันยายน.

นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์. 2550. **วัฒนธรรมทางการเมืองจริยธรรมและการปกครอง ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. 6

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2551. การเมืองภาคประชาชน. (อัดสำเนา).

นาทศิริ กาญจนบูรณ์. 2531. **วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำสหภาพแรงงาน:ศึกษาเฉพาะกรณีของสหภาพแรงงานเอกชน ในเขตจังหวัดสมุทรปราการ.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

บ่าว (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์ , 18 สิงหาคม.

บ่าว (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม.

บุญมี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 26 มีนาคม.

บุญมี (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม.

บุษรินทร์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม.

บรรจบ อิศจุลและคณะ. 2515. **ภูมิรัฐศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : โครงการผลิตตำราและการวิจัยทางรัฐศาสตร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บัญญัติ สมชอบ. 2532. **แนวคิดของครูสังคมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยโสธร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ปาริดา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 20มีนาคม.

ปราณี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

ปราณี (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม.

ปราณี (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. 2529. **การวิจัยประเมินผลหลักการและกระบวนการ.** กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ปัญญา ปุยเปีย. 2518. **บุคลิกภาพประชาธิปไตยของอาจารย์วิทยาลัยครู**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประจักษ์พงศ์ วรรณโชติ.2540. **บทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษาในการสร้างพื้นฐานประชาธิปไตยในทัศนะของนักเรียน: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ.** ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาทางสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ประดิษฐ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 24 เมษายน.

ประณต นันทิยะกุล. 2534. **การเสริมสร้างประชาธิปไตยในครอบครัว.** พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

ประณต นันทิยะกุล. 2546. การจัดทำแผนพัฒนาการเมืองและแผนพัฒนาประชาธิปไตย. **เอกสารหลักสูตรการบรรยายหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย.** สำหรับนักบริหารระดับสูง, 2 ธันวาคม 2546. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. 31

ประภาส สุทธิอาคาร. 2531. **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ. 2550. **รายงานการวิจัยโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างธรรมาภิบาลการบริหารจัดการในภาครัฐ**. กรุงเ ทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. 2551**. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิริภัณฑ์ ออฟฟเซ็ท. สถาบันพระปกเกล้า.

ประวิทย์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม.

ประสงค์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม.

ประสิทธิ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม.

ประสิทธิ์ (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม.

ประสิทธิ์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 20 มีนาคม.

ปรียนุช (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 19 มีนาคม.

ปรีดา (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม.

ปรีดา รุ่งโรจน์. 2532. **การบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ : การศึกษาเฉพาะกรณี.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ยุทธนา วิปุลากร. 2530. **การประเมินผลโครงการพัฒนาการให้บริการตรวจสุขภาพเด็กระยะที่ 2 ใน 28 จังหวัด.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พัชรพงษ์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 15 มีนาคม.

พัณณิณ กิติพราภรณ์. 2550. **แนวคิดและวิธีการสร้างความพร้อมของคนไทยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า.

พัทยา สายหู. 2514. **วัฒนธรรม วรรณไวทยากร.** กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย.

พรหมมนต์ นิโรธร. 2540. **ทัศนคติทางการเมืองของเยาวชนต่อหลักประชาธิปไตยพื้นฐาน: ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาในมหาวิทยาลัยที่มีอายุ 18-19 ปี**. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. 2526. **รัฐศาสตร์: ขอบข่ายสถานภาพและการศึกษาวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์. 2526. **การเมืองของเด็ก: กระบวนการสังคมประกิตทางการเมือง.** กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์

พงษ์ศักดิ์ เฉลิมชุติเดช. 2537. **การประเมินผลการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาด (สกต.) สาขาพระนครศรีอยุธยา.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. 2520. **วัฒนธรรมของครูในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มณฑล มีอนันต์. 2522. **วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลชั้นนำท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนูญ ศิริวรรณ. 2519. **วัฒนธรรมทางการเมืองไทย ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวกับลักษณะอำนาจของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มติชนออนไลน์. 2551. **ประชาธิปไตยไม่ใช่แค่การเลือกตั้ง** :หนังสือพิมพ์มติชน, ฉบับวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551.

มติชนออนไลน์. 2551 (5กุมภาพันธ์). **ประชาธิปไตยไม่ใช่แค่การเลือกตั้ง.** อานันท์ ปันยารชุน และพุทธทาส อินทปัญโญ.ค้นวันที่5 กุมภาพันธ์ 2551จาก http://www.matichon.co.th/matichon/matichon_detail.php?s_tag=01p0105060251&day=2008-02-6&sectionid=0101

มนัสชัย ชื่นชโลมแสน. 2538. **ทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการส่วนกลางระดับ 6-7.** กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2515. **รายงานผลการวิจัยเรื่อง ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มี (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม.

แมว (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน.

ไมตรี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 13 กันยายน.

มลฤดี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม.

ยานี วิทย์ และดา (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม.

เยาวภา ประคองศิลป์ และคณะ. 2547. **รายงานการวิจัยศึกษาการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของการศึกษาขั้นพื้นฐาน.** ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วนิดา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 29 มีนาคม.

วนิดา (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม.

วนิดา (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม.

วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. 2544. **การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วีเจ. พริ้นติ้ง.

วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. 2545. **วัฒนธรรมทางการเมือง.**ในอมร รักษาสัตย์ บรรณาธิการ การเมืองการปกครองไทย: ตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาธิปไตย.

วัชรินทร์ (นามสสมติ). 2551 สัมภาษณ์ , 29 มีนาคม.

วัชรินทร์ (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม.

วันชัย (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 26 มีนาคม.

วันทณีย์ พรรณศรี. 2550. **พุทธธรรมกับการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ.**วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วันดี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม.

วันดี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม.

วัฒนา ประยูรวงษ์. 2537. **ความรู้และทัศนะเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดเชียงใหม่.**วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิ (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม.

วิ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 26 มีนาคม.

วิชัย (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์ , 24 มีนาคม.

วิชัย ตันศิริ . 2547. **วัฒนธรรมทางการเมืองและการปฏิรูป.** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายการศึกษา.

วิชัย ตันศิริ. 2548. **วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วินัย (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม.

วินัย (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 24 เมษายน.

วิทย์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน.

วิทย์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม.

วิทย์ (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม.

วิทยา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

วิทยา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม.

วิทยา เชียงกูล. 2550. **รายงานสภาวะการศึกษาไทย 2549-2550**. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาแห่งชาติ.

วิทยา เชียงกูล. 2551. **วัฒนธรรมประชาธิปไตย**. ค้นวันที่ 16 มีนาคม 2551 จาก http://www.pub- law.net/publaw/view.asp?PublawIDs=1014

วิรัตน์ แดนสีแก้ว. 2548. **วัฒนธรรมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยของข้าราชการในอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิภาดา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม.

วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน. 2521. **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาปริญญาโทของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิวัฒน์ ศัลยกำธร. 2536. **การกำหนดและการนำแผน 3 เขตยุทธศาสตร์การรณรงค์เลือกตั้งไปปฏิบัติ: กรณีวิจัยเชิงปฏิบัติการในเขตเลือกตั้ง ค. จังหวัดนครราชสีมา.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ และสุขุม นวลสกุล. 2543. **การเมืองและการปกครองไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิสุทธิ์ โพธิแท่น.2550. วัฒนธรรมการเมืองกับการเลือกตั้ง. **ในวัฒนธรรมทางการเมืองจริยธรรมและการปกครอง** เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกกล้า : กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. 227

วิลาวัลย์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม.

วินดา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม.

วี (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม.

วีนา (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน.

วีระพงษ์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม.

วีรวัฒน์ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 6 เมษายน.

วีระศักดิ์ (นามสมมติ). 2552 สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม.

ลิขิต ธีรเวคิน. 2529. **วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง.** ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลิขิต ธีรเวคิน. 2546. **ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย.การเมืองและการปกครอง.** กรุงเทพมหานคร : แม็ค, 2546

ศราวุธ (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 6 เมษายน.

ศรันยา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

ศุภกร วิริยานภาภรณ์. 2539. **วัฒนธรรมทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสมาชิกเทศบาลกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามาหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภชัย (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. 2550. **ผลการสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. 2551. **ร่างคู่มือเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร

ศิริวิมล เปี่ยมวิทยาคุณ. 2547. **วัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยรามคำแหง: ศึกษาเปรียบเทียบ คณะรัฐศาสตร์ กับ คณะบริหารธุรกิจ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สกนธ์ จันทรักษ์. 2529. **ผลการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันพระปกเกล้า. 2550. วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรมและการปกครอง. **ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. 191-193

สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์เพื่อประชาธิปไตย. 2552. **ประชาธิปไตยในระยะเปลี่ยนผ่าน.** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊คส์

สภาพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ. 2551. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10: การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย.** ค้นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2551 จาก http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139

สาย ภาณุวัฒน์. 2512. **ทัศนคติของครูไทยต่อกิจกรรมทางการเมือง : การศึกษาเฉพาะครูในกรุงเทพมหานคร-ธนบุรี.** กรุงเทพมหานคร : เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรไทย.

สมาน (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์ , 6 กรกฎาคม.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2532. **สังคมวิทยาการเมือง**. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์

สุจิต บุญบงการ. 2514. **นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

สุจิตรา บุญยรัตพันธ์. 2534. **ระเบียบวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ 30 ปี คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และลัดดาวัลย์ รอดมณี. 2527. **เทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัวสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

สุภา (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม.

สุภาวดี (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม.

สุภาพ ปริญญาเสวีและคณะ. 2523. **รัฐศาสตร์ว่าด้วยพื้นฐานการเมืองการปกครอง** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: ประสานมิตร.

สุภาพร (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน.

สุภาภรณ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม.

สุภวรรณ พันธุ์จันทร์. 2548. **การเมืองการปกครองของไทย (Thai Politics and Government)**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

สุพัตรา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 20 มีนาคม.

สุรพร สุวานิโช. 2535. **การกล่อมเกลาทางการเมืองและความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดนครนายก.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สี (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน.

สี (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม.

เสกสรร (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม.

แสวง บุญมี .2537. **วัฒนธรรมทางการเมืองของครูประถมศึกษาแห่งชาติ ศึกษากรณีครูประถมศึกษาจังหวัดอีสานใต้.** สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำเนาว์ ขจรศิลป์. 2514. **ทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการเมือง.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ. 2536. **เกิดอะไรขึ้นกับประชาธิปไตย ปัญหา อุปสรรค นานาทัศนะเพื่อการเสริมสร้างประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.

สมเจต อ่ำรอด . 2519. **ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพงษ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม.

สมศักดิ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม.

สมศักดิ์ พัวพันธุ์.2531. **ปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของคณะเทศมนตรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์. 2519. **นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์. 2524. **พื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ในวัฒนธรรมทางการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สมบัติ จันทรวงศ์. 2520. **ทฤษฎีการเมืองตะวันตก.** กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2521. **วัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มผู้นำเกษตรกรในภาคกลาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2528. **การระดมพลังมวลชน พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2536. **วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำเกษตรกรในภาคกลาง.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2537. **วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางในสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2548. **การเมือง: แนวความคิดและการพัฒ**นา. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ . 2549. **การเมืองไทย.** กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2551.**รายงานผลวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง ปัจจัยภูมิหลัง วัฒนธรรมทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำเยาวชนไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

หัสดิน ปิ่นประชาสรร. 2530. **วัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อานันท์ ปันยารชุน. 2551. **ประชาธิปไตยที่ยั่งยืน.การบรรยายสาธารณะ ณ กรุงบรัสเซลส์ ชุดการบรรยาย อมาตยา เซน เกี่ยวกับพัฒนาอย่างยั่งยืน สมาคม เคมบริดจ์ สมาคมออกซ์ฟอร์ดและ กลามฮาร์วาร์ดแห่งเบลเยี่ยม.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อานนท์ อาภาภิรม. 2526. **สังคมวิทยา** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์

อาวุธ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม.

อภิวัฒน์ พลสยาม. 2529. **วัฒนธรรมทางการเมืองของข้าราชการระดับอำเภอ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม.** สารนิพนธ์คณะรัฐศาสตร์ หาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อภิวุฒิ พิมลแสงสุริยา. 2535. **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม : ศึกษานักศึกษาคณะรัฐศาสตร์** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.** สารนิพนธ์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. 2545**. การเมืองของพลเมือง.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟมูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.

เอ๋ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน.

อรอนงค์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม.

อรปรียา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 14 มีนาคม.

อรอุมา (นามสมมติ). 2551 สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม.

อำไพ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม.

เอกพันธ์ (นามสมมติ). 2550 สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

โครงการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมาเป็นเวลายาวนาน (ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน) แต่ประชาชนชาวไทยโดยส่วนมากยังไม่รับเอาวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ประชาชนมีฐานะเป็นพลเมือง เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย มีสิทธิที่จะเลือกตัวแทนเข้ามาบริหารประเทศด้วยหลักการที่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตยโดยชอบด้วยกฎหมาย และมีหน้าที่ที่จะตรวจสอบและถอดถอนตัวแทนเหล่านั้นมาใช้ ด้วยอุปสรรคต่าง ๆ อาทิเช่น ระบบอุปถัมภ์ การศึกษา ปัจจัยทางเศรษฐกิจ กระแสบริโภคนิยม ฯลฯ ส่งผลให้ประชาธิปไตยของไทยไม่แข็งแรงตลอดมา มักมีผู้บิดเบือนแอบอ้างและนำประชาธิปไตยไปใช้ในทางที่ผิด โดยที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆได้

กลุ่มนักศึกษาเห็นว่า การจะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตยของไทยอย่างยั่งยืนนั้น นอกจากการปฏิรูปการศึกษาแล้ว การสร้างความเข้าใจวัฒนธรรมประชาธิปไตยในหมู่ประชาชนมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

การดำเนินการดังกล่าวนับว่าเป็นเรื่องที่ยากและต้องใช้เวลาในการขับเคลื่อน ดังนั้นจึงต้องอาศัยภาคส่วนต่าง ๆในสังคมที่สนับสนุนกันและกันอย่างเต็มที่ โดยจะต้องเริ่มต้นจากการรวมตัวของกลุ่มประชาสังคมต่างๆ นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ เข้าไปให้ข้อมูลกับประชาชนในภาคส่วนที่ยังห่างไกลจากการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ด้วยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และอำนาจของประชาชนตามหลักการกระจายอำนาจที่ให้อำนาจกับส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยประชาธิปไตยที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และเป็นสิทธิและอำนาจที่ปรากฏเป็นรูปธรรม เช่น การเข้าถึงทรัพยากรของท้องถิ่น การกำหนดนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น

การดำเนินการที่ได้ยกตัวอย่างมานี้เป็นการใช้ภาคประชาสังคม เข้าไปเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในท้องถิ่นแบบสร้างวัฒนธรรมจากฐานสู่ยอด นอกจากนั้น ยังเป็นการลดความห่างเหินระหว่างประชาชนในภาคส่วนต่างๆของสังคม และสร้างจิตสาธารณะขึ้นอีกด้วย

ขั้นตอนดำเนินการ

1. จัดตั้งศูนย์ประสานงานโครงการ ซึ่งมีหน้าที่
    1.1 สร้างเครือข่าย
    1.2 สร้างเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
    1.3 ประสานงานการลงพื้นที่ของเครือข่าย
    1.4 ติดตาม ประเมินผล และแก้ปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงาน
2. ประชาสัมพันธ์โครงการและประสานงานกับภาคประชาสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบัน หน่วยงานการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อรับสมัครอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรม (มุ่งเน้นที่นักศึกษา)
3. เตรียมจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้อาสาสมัครเรื่องสาระและวิธีการทำงานในพื้นที่
4. กำหนดพื้นที่ที่ปฏิบัติงาน
5. สร้างทีมปฏิบัติงานในพื้นที่
6. ปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยอาสาสมัคร
7. ศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ และหาวิธีแก้ไข
8. ติดตามประเมินผลของการดำเนินกิจกรรม

วัตถุประสงค์

1 สร้างจิตสาธารณะและความเข้มแข็งให้แก่นักศึกษาและอาสาสมัครอื่นๆ
2. เปิดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับประชาชนเรื่องปัญหาในพื้นที่และการกระจายอำนาจ ซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย
3. เสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย
4. ลดความห่างเหินของประชาชนในเมืองและในชนบท

ภาคผนวก ข

เอกสารการเตรียมความพร้อม

ประเด็นเนื้อหาการรณรงค์เพื่อเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
Civility Civic responsibilities Common good ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผลประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์สาธารณะ หน้าที่และความรับผิดชอบของประชาชน	Participation Respect for others Value of individual and collective action Tolerance Democratic Decision - making Burden from participation	ไม่ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมทำให้ทุกคนเดือดร้อน การรักษาสมบัติสาธารณะ ทิ้งขยะข้างบ้านส่งผลกระทบในหมู่บ้านแต่ใครใครก็ทิ้งไม่ใช่ที่ดินของเรา ทิ้งขยะลงคลอง มีปัญหาในชุมชนทุกคนช่วยกันแก้ไข การมีส่วนร่วมเป็น “การหาเหาใส่หัว” “หาเรื่องใส่ตัว” ส่วนรวม vs ธุระไม่ใช่ ประเทศไม่ใช่ของเราคนเดียว เพิกเฉย บ้าหรือเปล่า เป็นแค่คนธรรมดาจะมีปัญญาทำอะไรได้ อดทนต่อความแตกต่าง เช่น พ่อฟังลูกครูฟังนักเรียนหาทางออกร่วมกันของคนในซอยจอดรถในที่สาธารณะแต่มีคนจอง/เก็บเงิน การปล่อยให้สุนัขถ่ายในที่สาธารณะ การดูถูกเหยียดหยามเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น คนดำ คนพิการ คนจน เป็นต้น การมีส่วนร่วมทางการเมือง

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาล	ความซื่อสัตย์สุจริต ความถูกต้องซื่อตรงต่อวิชาชีพ หิริโอตตัปปะ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ความพอเพียง	- ความซื่อสัตย์สุจริตของผู้บริหาร - นักการเมืองดีดีมีหรือเปล่า? - การยกย่องคนดีที่น่าเคารพ - ความสัมพันธ์แบบโกหกหลอกลวง - ไม่เห็นเงินเป็นพระเจ้า - ยอมตายดีกว่าทิ้งหลักการ - เสียชีพอย่าเสียสัตย์vs เสียสัตย์เพื่อชาติ ใครใครเขาก็ทำทั้งนั้น

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
สิทธิ	สิทธิมนุษยชน สิทธิส่วนบุคคล สิทธิสตรี สิทธิเด็ก สิทธิผู้ด้อยโอกาส สิทธิแรงงาน สิทธิทางการเมือง สิทธิผู้บริโภค สิทธิในการรับบริการจากรัฐ	- สิทธิที่ผู้หญิงจีบผู้ชายก่อน - สิทธิในการแต่งตัว “ผิดหรือที่หนูโป๊” - การเลือกคู่ครองของบุตร - ลูกชอบพ่อไม่ชอบ - การกักขังลูกเพราะเป็นห่วง - ผู้หญิงสมัคร สส. ใครจะเลี้ยงลูก - ม็อบต่างๆ ส่งเสริมหรือสรปัญหาม๊อบมอเตอร์ไซด์ ใครจะขับรถเข้าซอย - สิทธิในการใช้บริการสาธารณะเท่ากัน - ลูกจ้างทำงานโดยไม่มีวันหยุด - การตบตีกันของสามี- ภรรยา สิทธิพิเศษของคนบางกลุ่ม

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
Public Trust	Integrity	- ผู้บริหารไม่เปิดเผยข้อมูล เช่น

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
	Accountability Transparency	กรณีไข้หวัดนก สนามบินสุวรรณภูมิท่อก๊าซ เป็นต้น - หน้าที่ในการตอบคำถามของผู้บริหาร - “ทำไมต้องถาม” - มาตรฐานของผู้ใช้อำนาจ/ผู้ตัดสินใจสาธารณะ - ผู้บริหารไม่ควรคิดว่าการตั้งคำถามคือ การจับผิด - การทำงานทั้งในภาครัฐและเอกชนก็ต้องสามารถตรวจสอบและเปิดเผยข้อมูล - เด็กนักเรียนชี้แจงการเก็บเบี้ยเลี้ยงงานปีใหม่ - สิทธิที่จะรู้ /สิทธิด้านข้อมูลข่าวสารของประชาชน Lead by examples

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
Justice Rule of law	Equal protection under law No discrimination	- การเคารพกฎจราจร เช่น ขับรถไม่เคารพกฎเมาแล้วขับเป็นต้น - “ผิดกฎนิดเดียวเอง” ก่อให้เกิดความเสียหาย เช่น คนไปไม่ทันสัมภาษณ์งาน - ขับรถไม่เคารพกฎ เกิดโศกนาฏกรรมอันไม่คาดคิด กฎหมายยกเว้นสำหรับคนมีเงิน

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
Freedom/Liberty	Freedom of speech Freedom of expression	- การชุมนุมเรียกร้องผลประโยชน์ส่วนรวม หรือ ความเดือดร้อนรำคาญ - อำนาจนิยมในครอบครัว เช่น อาบน้ำร้อนมาก่อน พ่อรู้ดี ครูรู้ดี ผู้ใหญ่รู้ดี - อำนาจนิยมในที่ทำงาน เช่น เจ้านายถูกต้องเสมอ อำนาจนิยมในโรงเรียนเช่น - ครูรู้ดีอย่ามาอวดเก่ง

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
Equality (in everyday life, before the law)	Hierarchical society vs horizontal society	- ผู้ใหญ่ – ผู้น้อย - ระบบอุปถัมป์ - อภิสิทธิ์ - แล้วแต่ท่าน แล้วแต่นาย - คนจนมีสิทธิไหม? - ค่าของคนไม่เท่ากัน - ค่าเสียเวลาของชาวบ้านน้อยกว่าค่าเสียเวลาผู้ทรงคุณวุฒิ - งบประมาณให้ข้าราชการขึ้นเครื่องบินแต่ประชาชนขึ้นรถไฟ

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
การกระจายอำนาจ		- ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการ - การกระจายอำนาจการบริหารพร้อมการกระจายการตรวจสอบ

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
การกระจายอำนาจ		- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบายรัฐ - การบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ป่าชุมชน เหมืองฝาย พื้นที่สาธารณะ

ค่านิยมหลัก	ประเด็นย่อย	ตัวอย่างรูปธรรม
Abuse of power	Corruption Cronyism Nepotism Conflict of interest บุญคุณ	- การสร้างสะพานผิดแบบ ทำให้สะพานพัง ชำรุดเสียหายสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน - นักเรียนกินนมโรงเรียนบูด - การซื้อตำแหน่งในหน่วยงาน - ฝากบุตรหลานเข้าโรงเรียน - วิ่งเต้นหลบหนีคดี - ธุรกิจ-การเมือง นักการเมืองยกเว้นภาษีให้ธุรกิจครอบครัว (ไอพีสตาร์) - ภรรยาเป็นกรรมการ สามีเป็นที่ปรึกษาบริษัทเอกชนคู่สัญญา - การใช้ตำแหน่งเอื้อประโยชน์ผู้อื่น - การตอบแทนบุญคุณ ไม่รู้จักบุญคุณ - Privilege - ช่วยหน่อยพรรคพวกกัน - ข้อมูลภายใน - โกงได้บ้างถ้ามีผลงาน - ไม่ได้โกง ไม่ผิดกฎหมาย ใครใครก็ทำกั - เงินรัฐ คือเงินของประชาชน (เงินภาษี) - สมบัติชาติ สมบัติใคร? - คอร์รัปชั่นอื่นๆ

ตารางบรรยาย / สัมมนาการเตรียมความพร้อมของอาสาสมัคร

ก่อนการลงพื้นที่ได้มีการบรรยาย / สัมมนา / อบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่อาสาสมัครในโครงการสร้างเสริมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลตามกำหนดการดังนี้

วัน / เดือน / ปี	เวลา	สถานที่	เรื่อง	วิทยากร
24 เมษายน 2550	10.00 – 13.00 น.	ห้อง 302 อาคาร 2 รัฐสภา	ค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล	ดร.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ดร.จุรี วิจิตวาทการ
26 เมษายน 2550	13.30 – 15.00 น.	ห้องบรรยาย 301 อาคาร 1 ชั้น 3 นิด้า	Civic Participation and Democracy	Mr. Stephen Young
3 พฤษภาคม 2550	14.00 – 16.00 น.	ห้องประชุม ชั้น 4 อาคาร 5 นิด้า	ประชาธิปไตยในหมู่บ้าน	คุณมาลีรัตน์ แก้วก่า
4 พฤษภาคม 2550	10.00 – 13.00 น.	ห้องบรรยาย 301 อาคาร 1 ชั้น 3 นิด้า	สิทธิ ความเท่าเทียม และหน้าที่ประชาชน	คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์

จากการบรรยาย / สัมมนา วิทยากรได้ให้ความรู้ความเข้าใจตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนโดยการเล่าประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีตของท่านวิทยากรตามหัวข้อการบรรยายที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งในการบรรยายมีการยกตัวอย่างในเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นแล้วเชื่อมโยงกับหัวข้อที่บรรยายให้ อาสาสมัครเห็นเป็นรูปธรรม เพื่อให้อาสาสมัครเห็นภาพและเกิดความเข้าใจง่ายมากขึ้น วิทยากรที่ได้เชิญมาให้ความรู้แก่อาสาสมัคร อาทิเช่น ดร.จุรี วิจิตรวาทการ Mr. Stephen Young คุณมาลีรัตน์ แก้วก่า คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์

ดร.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์

ดร.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ บรรยายเรื่องค่านิยมประชาธิปไตย

ในการบรรยายของท่านเริ่มต้นจากเรื่องของการอยู่เป็นกลุ่มของมนุษย์ Homo sapiens พึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยการการล่าสัตว์เลี้ยงชีวิต ต่อมาเป็นสังคมเกษตรและเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการปกครองแบบเทวราชาหรือแบบอื่นที่เป็นเผด็จการ ทำให้คนมีฐานคติว่า "ชีวิตตนไม่มีค่า เจ้าของแผ่นดินเป็นเจ้าของชีวิต" เช่น ปราสาทหินที่สร้างจากการเกณฑ์แรงงานมนุษย์ คนมีศักดินามีชนชั้นมีการแบ่งแยกกันต่อมาก็มีการปรับตัว ราชวงศ์อังกฤษและฝรั่งเศสปรับตัวไม่ทันจึงเกิดการทำสงครามรบกันเป็นเวลานาน

ฐานคติแฝงในระบบประชาธิปไตย บุคคลมีสิทธิในร่างกาย ชีวิต การเคหะสถาน ทรัพย์สินตั้งแต่เกิด ในประเทศเสรีประชาธิปไตย ต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ในรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 เกิดการบัญญัติเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญและต้องครอบครอง บางคนเรียกว่า Natural Right สิทธิทางธรรมชาติ แต่Thomas ใช้คำว่า Possum of Happiness สิทธิ การหาความสุขที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ในระบอบการปกครองที่ใช้เทวราชา สมมุติเทพ เชื่อว่า อำนาจมาจากพระผู้เป็นเจ้าประทานให้ พระผู้เป็นเจ้าเป็นเจ้าของอำนาจ ในระบอบประชาธิปไตยอำนาจมาจากไหน แมคไซไซ กล่าวว่า "เราไม่สามารถพัฒนาระบอบประชาธิปไตยด้วยการยึดอำนาจแบบเผด็จการ" เพราะอำนาจเป็นของประชาชน เราทั้งหลายคือพระเจ้าของอำนาจด้วยสิทธิที่มีของผู้ถือหุ้น แต่ปัจจุบันเกิดความขัดแย้งเพราะการไม่ยึดประเทศเป็นหลักแต่ยึดผลประโยชน์

ของกลุ่มเป็นหลัก จึงเป็นไปได้ที่ประเทศจะแตกเป็นเสี่ยงๆ ผู้นำจึงต้องใช้ทศพิศราชธรรม ลดอำนาจต่างๆออกไป ในระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ไม่ให้บุคคลมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด จึงแบ่งอำนาจออกเป็น 3 ส่วน เพราะถ้าที่ใดอำนาจคือความถูกต้อง คือ อำนาจ ต้องมีหลักการ อุดมการณ์ การปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย ต้องเริ่มต้นตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียนจนถึงระดับที่ใหญ่ขึ้น

หลักประชาธิปไตยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. หลักเสียงข้างมาก แต่เคารพเสียงข้างน้อย ปัจจุบันประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบ ตลอดจนความเป็นอิสระขององค์กรอิสระต่าง ๆ เช่น สตง. กกต. เป็นต้น เป็นเพียงหน่วยงานหนึ่งที่ต้องทำงานภายใต้อำนาจ 3 ฝ่าย เพื่อตรวจสอบกันเอง
2. ประชาธิปไตย ยึดหลักสัญญาประชาชน เริ่มจากภราดรภาพ (ความเป็นพี่เป็นน้อง)
3. Justice เป็นดัชนีชี้วัดความมีอาริยะธรรมของแต่ละประเทศ เช่น คนพิการ คนด้อยโอกาส ต้องให้โอกาสมากกว่าคนอื่นสำหรับคนที่ด้อยโอกาสต้องให้ความเป็นธรรม ความยุติธรรม

ค่านิยม คือสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ ค่านิยมของการปกครองในแต่ละประเทศต่างกัน เช่น ประชาธิปไตยเป็นตัวแทนสิทธิเสรีภาพมาก สิทธิของคนอื่น สิทธิของตัวเอง รู้จักหน้าที่

สิทธิ คือ สิ่งที่ได้รับ ส่วนใหญ่ต้องให้มากขึ้น

หน้าที่ คือ สิ่งที่เราให้ ส่วนใหญ่ ต้องให้มากขึ้น

ค่านิยมประชาธิปไตยของคนในแต่ละประเทศหรือในแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น

1. ไม่ชอบการบังคับ การสั่งการ ต้องการจูงใจมากกว่า จึงต้องใช้วาจาให้ดี
2. ชอบความเท่าเทียม ชอบความเสมอภาค ไม่ชอบศักดินา การเหลื่อมล้ำและการเลือกปฏิบัติ
3. ชอบการมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น ไม่ใช่การสั่งการ
4. ชอบสันติวิธี การมีเหตุผล ไม่ชอบการดูถูก เหยียดหยาม
5. ชอบความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีคุณธรรม ไม่ชอบการละเมิด
6. ชอบการแบ่งอำนาจ การกระจายอำนาจ ไม่ชอบการรวมอำนาจ
7. ชอบผู้นำที่ชอบการพัฒนา ไม่ชอบผู้นำที่หยิ่งยโสในอำนาจนิยมวางตัวห่างจากประชาชน
8. ไม่ชอบผู้นำที่เป็นทรราช ชอบผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี
9. ชอบการรักษากติกา มากกว่าการใส่ร้ายป้ายสี เป็นต้น

การทำงานในโครงการสร้างเสริมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลต้องทำด้วยความสนใจและตั้งใจจริง คือ หัวใจของประชาธิปไตย การลงพื้นที่เป็นการปลูกฝังประชาธิปไตย อย่าคิดว่าจะเปลี่ยนแปลงอะไร แต่ลงไปรับฟังความคิดเห็น เป้าหมายสูงสุดคือ การพัฒนาประเทศไปสู่ความ Civilize 6 ด้าน คือ

1. ความเข้มแข็งมั่นคง คนมักนึกถึงวัตถุแต่ความเป็นจริงคือความเข้มแข็งของทรัพยากรมนุษย์ ต้องสร้างคน สร้างปัญญา สร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม
2. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ คือเราต้องรู้จักกิน รู้จักใช้ทรัพยากร มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับประเทศ
3. ความเป็นประชาธิปไตย คือ การเคารพกฎหมาย กติกาของสังคม
4. การเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการอ่าน
5. มีการเอื้อเฟื้อต่อผู้เยาว์ ทุพพลภาพ สูงอายุ เด็ก
6. Jefferson บอกว่าสังคมที่ Civilize ต้องเป็นสังคมที่มีชีวิตมีความสุข ไม่ใช่การแก่งแย่งได้รับบริการจากรัฐ

Mr. Stephen Young

Mr. Stephen Young บรรยายเรื่อง Civic Participation and Democrecy

Mr. Stephen Young พูดเรื่องความเป็นมาของระบบในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เกี่ยวกับเรื่องของอำนาจ วาสนา บารมี ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงจนมาถึงสมัยปัจจุบัน สิ่งเหล่านั้นก็ยังมีอยู่ จนกลายเป็นสิ่งที่เป็นอุปสรรคแม้ว่าเทคโนโลยีเปิดรับตะวันตกเพื่อพัฒนา

ประเทศ แต่ความเชื่อแบบเดิมก็ยังมีอยู่ เพราะฉะนั้นก่อนการลงพื้นที่ต้องเข้าใจเรื่องประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ วัฒนธรรมของคน เพื่อสร้างเป็นอาวุธเป็นเครื่องมือให้กับตนเอง สิ่งที่สำคัญที่ควรทราบก่อนการลงไปปฏิบัติงานคือ การลงไปในพื้นที่ เพื่อศึกษาเรื่องประชาธิปไตย อะไรคือเรื่องประชาธิปไตย ประชาธิปไตยของไทยและต่างชาติต้องไปในทิศทางเดียวกัน เวลาพูดเรื่องพวกนี้กับคนไทย เราต้องคุยยังไงให้เขาสนใจ

Mr. Stephen Young มองว่า ในสมัยสุโขทัยเป็นระบบอุปถัมภ์ ส่วนสมัยอยุธยามีการปกครองตัวเอง เช่น เชียงใหม่ หลวงพระบาง มีระบบการส่งส่วยให้หัวเมืองเจ้าปกครอง บารมีเป็นตัวชี้วัด สมัยของพ่อขุนรามคำแหงบารมีกับอำนาจ เพราะอำนาจอยู่ในมือของคนชั้นล่างได้ อำนาจจริงๆอยู่ในมือของผู้ตาม ในสมัยพระเจ้าตากสิน มีความสามารถ แต่เมื่อลูกน้อง เห็นพระเจ้าตากสินอ่อนแอก็กลับไปเข้ากับฝ่ายของผู้ที่มีอำนาจ ในขณะที่ระบอบประชาธิปไตยผู้นำต้องทำตามความต้องการของประชาชนและเป็นระบบที่ผู้ตามเลือกผู้นำได้ เรื่องของการเลือกตั้งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สิ่งที่พูดไปเพื่อบอกว่ารัฐบาลมีขึ้นเพื่ออะไร รัฐธรรมนูญเป็นเรื่องของศาล เช่นเดียวกับเรื่องการสั่นกระดิ่งในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ตัวอย่างในอังกฤษกษัตริย์โดยฆ่า เพราะผู้ที่ฆ่าคิดว่ากษัตริย์ต้องรับใช้และมีอำนาจเท่ากัน กษัตริย์ต้องใช้อำนาจในทางที่ถูก ในยุคของพระเจ้าเจมส์ พระเจ้าวิลเลี่ยมจะขึ้นครองราชย์ต้องมีการเขียนสัญญาและสัญญาก็กลายเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ ทศพิศราชธรรมเป็นหลักธรรมของผู้ปกครอง

คุณมาลีรัตน์ แก้วก่า

คุณมาลีรัตน์ แก้วก่า บรรยายเรื่องประชาธิปไตยในหมู่บ้าน

คุณมาลีรัตน์ แก้วก่า ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์และการเข้าไปในพื้นที่หรือในหมู่บ้าน ในการลงพื้นที่ส่วนใหญ่จะนำเอาประเด็นที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้นๆ หรือเรื่องที่เกิดขึ้นหรือน่าในใจในตอนนั้นแล้วก็พูดคุยกันโดยการตั้งคำถามว่า

1. เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไร
2. กระทบต่อเราอย่างไร
3. จะแก้ไขอย่างไร

สรุปประเด็นที่ได้จากการเรียนรู้

1. การเมืองกับชีวิตประจำวันเป็นสิ่งที่คู่กันไม่สามารถแยกการเมืองออกจากชีวิตประจำวันได้ ดังนั้น เราควรให้ความเข้าใจกับชาวบ้านว่า การเมืองไม่ใช่เรื่องไกลตัว
2. ควรนำความคิดของชาวบ้านมาเป็นประเด็นในการสัมมนาแลกเปลี่ยนมากกว่าการใช้วิธีให้ความรู้และการอบรมและสิ่งที่สำคัญ คือ การให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมทั้งหมดได้เป็นอย่างดี
3. อำนาจอธิปไตยนั้นควรเป็นของทุกคนไม่ใช่ตัวแทนหรือกลุ่มคนเล็กๆ ที่จะมาใช้อำนาจอธิปไตยนี้แทนทุกคน ซึ่งอาจจะแสดงโดยให้ชาวบ้านเห็นภาพจากตราชั่งตัวแทนซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแทนจากกลุ่มคนรวยนั้นมีความสำคัญ หรือมีน้ำหนักมากกว่ากลุ่มตัวแทนที่มาจากชนชั้นกลาง หรือคนจนซึ่งเป็นความคิดที่ผิด ดังนั้น สิ่งที่พวกเราควรจะกระทำ คือ การให้ประชาชนรู้ในศักยภาพของตนเองที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน เป็นการเท่ากับว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนเป็นของทุกคน

สิ่งที่สำคัญในการลงพื้นที่

1. สถานที่ดำเนินการ ควรเป็นสถานที่ที่สงบ อากาศถ่ายเท เหมาะสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้
2. ใช้ใบปลิวสำหรับการแจกแจงตามหมู่บ้าน
3. การให้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยนั้นต้องเหมือนกันทุกกลุ่ม ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ไม่ต้องกลัว เพราะทุกกลุ่มคือประชาชนที่มีสิทธิ เสรีภาพที่เท่าเทียมกัน

คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์

คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ บรรยายเรื่อง สิทธิ ความเท่าเทียม และหน้าที่ประชาชน

การสร้างค่านิยมประชาธิปไตย ในสังคมที่เริ่มต้นด้วยระบอบประชาธิปไตยเป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ การรวมตัวของกลุ่มต่างๆหลายๆกลุ่มเพื่อที่จะให้มีการเลือกตัวแทนมาทำหน้าที่แทนประชาชน แต่อุปสรรคที่สำคัญและขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตย คือ ระบบอุปถัมภ์ถึงแม้จะมีการเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เรื่องของระบบอุปถัมภ์ก็ยังคงอยู่เพื่อที่จะทำลายระบอบประชาธิปไตย

การสร้างเสริมประชาธิปไตยนั้นควรมองที่ตัวเองก่อนโดยการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับประชาธิปไตย ตลอดจนการกำหนดทีมที่จะปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1 สร้างจิตสาธารณะและความเข้มแข็งให้แก่นักศึกษาและอาสาสมัครอื่นๆ

2. เปิดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับประชาชนเรื่องปัญหาในพื้นที่และการกระจายอำนาจซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย

3. เสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย

4. ลดความห่างเหินของประชาชนในเมืองและในชนบท

สรุปประเด็นที่ได้จากการเรียนรู้

1. การสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนควรตระหนักถึงและทำความเข้าใจคำว่า “ประชาธิปไตย”

2. พื้นฐานประชาธิปไตยระหว่างประเทศไทยกับอเมริกานั้นไม่เหมือนกัน เราต้องเข้าใจว่าประเทศไทยมาจากเจ้าขุนมูลนาย และระบบอุปถัมภ์ ที่ฝังรากลึกจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ดีสำหรับประเทศไทย รวมทั้งระบบราชการเราก็ยังเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อระบอบประชาธิปไตยเช่นกันดังนั้นจะเห็นว่า สิ่งที่สำคัญในการเป็นอุปสรรคและขัดขวางประชาธิปไตยของไทย ก็คือ ระบบเจ้าขุนมูลนาย ระบบอุปถัมภ์ และระบบราชการ ซึ่งการจะเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านี้จะต้องใช้เวลา ซึ่งควรจะเริ่มต้นในการกระทำ ไม่ควรปล่อยให้เวลาผ่านไปโดยไม่เปลี่ยนแปลงอะไร
3. วัฒนธรรมที่แตกต่างกันส่งผลถึงประชาธิปไตยที่แตกต่างกันด้วย จะเห็นได้จากภาคต่างๆ ของประเทศไทย ที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน
4. การสร้างประชาธิปไตยนั้นควรสร้างจากฐานสู่ยอด หรือจากประชาชนสู่ผู้นำ ซึ่งเปรียบเสมือนการกระจายอำนาจสู่ทุกพื้นที่ของประเทศไทย

สิ่งสำคัญในการลงพื้นที่

1. ดูนิสัยใจคอของคนในพื้นที่ (ศึกษาพื้นที่ที่จะลงไปปฏิบัติ)
2. การลงพื้นที่เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้านไม่ใช่ลงไปให้ความรู้
3. การลงพื้นที่ควรจะสนใจเรื่องของชาวบ้านแล้วหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นไม่ใช่เราเป็นคนเตรียมประเด็นไปเอง
4. ต้องทำให้ชาวบ้านคิดว่าไม่ใช่เลือกใครมาก็เหมือนกันต้องทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผลประโยชน์กับความถูกต้อง

รศ.ดร. จุรี วิจิตรวาทการ

ภาคผนวก ค

แบบประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม
เรื่องค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

แบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามเพื่อทราบทัศนคติของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล เกี่ยวกับค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

ชื่อ..... นามสกุล.....
โรงเรียน.....
ระดับชั้น.....โทรศัพท์..... ……..
E-mail…….....

ขอให้ท่าน (/) ในช่องว่าที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อความ	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
1. ท่านยินดีจ่ายภาษีเพื่อส่วนร่วม		
2.แค่เรื่องตัวเองยังเอาไม่รอด จะเอาเวลาที่ไหนไปช่วยเรื่องสังคม		
3. การส่งเสียงดังในยามวิกาล เช่น งานเลี้ยง คาราโกเกาะ เป็นสิทธิส่วนบุคคล		
4. เมื่อท่านพบเห็นถนนเป็นหลุมเป็นบ่อหรือท่อน้ำแตกในชุมชน ท่านจะช่วยแก้ไขปัญหาโดยทันที		
5.เมื่อสินค้าที่ท่านซื้อมามีคุณภาพไม่เหมือนที่โฆษณา ท่านจะขอเปลี่ยนหรือคืนสินค้านั้น ๆ		
6.ลูกจ้างหญิงควรมีสิทธิลาคลอดได้ 90 วัน ตามกฎหมายในทุกกรณี		
7.เมื่อมีเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลมาที่ชุมชน อบต./กำนัน/ ผู้ใหญ่บ้าน สามารถจัดสรรพิจารณาให้ตามความเหมาะสม		

ข้อความ	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
8.ท่านจะต่อว่าผู้ที่แซงคิดท่านระหว่างต่อแถว		
9. ท่านพอใจหากมีผู้อำนวยความสะดวกให้เป็นพิเศษเมื่อต้องการติดต่อราชการ		
10. ผู้กระทำผิดที่มีความรู้ความสามารถควรได้รับการลดหย่อนโทษ		
11. ผู้ชายควรได้ค่าจ้างแรงงานมากกว่าผู้หญิง		
12. เมื่อเลือกรัฐบาลเข้าไปแล้ว ควรปล่อยให้เขาทำงานอย่างอิสระ		
13. นักการเมืองที่ดีแล้วไม่จำเป็นต้องตรวจสอบ		
14. หน่วยงานราชการควรติดป้ายประกาศต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อมูลการก่อสร้าง		
15. ผู้บริหารประเทศและครองครัวต้องเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนตัว		
16.การผิดกฎหมายเล็ก ๆน้อย ๆ ไม่ใช่เรื่องใหญ่		
17. หากข้าราชการระดับสูงกระทำความผิดควรถูกลงโทษเท่ากับประชาชนคนธรรมดา		
18. ผู้ทำตามกฎหมายมักตกเป็นผู้เสียหาย		
19. กฎหมายเป็นที่พึ่งได้ของประชาชนทุกคน		
20. รัฐบาลควรควบคุมวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ในการเสนอข่าว		
21. ลูกต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่เสมอ		
22. ประชาชนควรเชื่อฟังคำสั่งรัฐบาล		
23. การชุมนุมประท้วงหน้าทำเนียบรัฐบาลเป็นการสร้างความเดือดร้อนน่ารำคาญ		
24. ไม่ใช่เรื่องผิดที่ผู้มีอำนาจรัฐจะเข้าประมูลงานจากหน่วยงานที่ตนเองเกี่ยวข้องอยู่		
25. การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการแก่ญาติพี่น้องและคนรู้จักเป็นพิเศษ เป็นเรื่องธรรมดา		
26. คนใหญ่คนโตควรช่วยเหลือญาติพี่น้องเอาไว้ก่อน		

ข้อความ	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
27. โกงได้บ้างแต่ต้องมีผลงาน		
28.การซื้อสิทธิขายเสียงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้		
29. ประชาชนควรเข้าชื่อถอดถอนผู้บริหารของภาครัฐที่กระทำความผิด		
30. ความเป็นประชาธิปไตยคือการไปเลือกตั้ง		
31. การเมืองเป็นเรื่องของประชาชน		

ภาคผนวก ง

รูปแบบในการเสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลของโครงการ

โครงการ "ค่ายพัฒนาศักยภาพแกนนำเยาวชนเพื่อวิถีประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลในการดำเนินชีวิต"

Concept **"ประชาธิปไตย...ตั้งแต่ตื่นนอน"**

หลักการและเหตุผล

ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ยึดหลักเสียงส่วนใหญ่เป็นสำคัญ มีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค เป็นดังแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งให้การยอมรับว่า "ประชาธิปไตย" คือ แนวทางการปกครองที่สร้างความชอบธรรมและให้คุณค่าแก่ผู้คนในสังคมมากที่สุด

แต่แท้จริงแล้วจะมีผู้คนในสังคมประชาธิปไตยสักกี่คน ที่มีความเข้าใจในวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย ที่เป็นมากกว่าการเลือกตั้งหรือเสียงข้างมาก จะมีสักกี่คนที่ทราบถึงบทบาท หน้าที่ต่อสังคมสาธารณะ การมีส่วนร่วม การเคารพและให้เกียรติแก่กัน รวมไปถึงศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสาระสำคัญของสังคมประชาธิปไตยทั้งสิ้น

ดังนั้นการปลูกฝังและส่งเสริมให้เยาวชนเกิดความเข้าใจ และตระหนักถึง "วิถีประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลในการดำเนินชีวิต" จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จึงได้จัดทำโครงการ "พัฒนาศักยภาพแกนนำเยาวชนเพื่อวิถีประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลในการดำเนินชีวิต" ขึ้น เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมค่านิยมดังกล่าวให้แก่เยาวชน ซึ่งจะเป็นผู้ส่งต่อความเข้าใจที่ถูกต้องต่อวิถีประชาธิปไตยไปยังชุมชน และยังเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมระบอบประชาธิปไตยของประเทศให้มั่นคงสืบไป

เป้าหมาย

เพื่อสร้างค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยและธรรมา ภิบาล
2. เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกของเยาวชนให้ตระหนักถึงคุณค่าและบทบาทหน้าที่ของการมีส่วนร่วม ในการสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตย
3. เพื่อเปิดเวทีแห่งการเรียนรู้ เชิงสร้างสรรค์แก่เยาวชน
4. เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนค้นคิดกิจกรรมสร้างสรรค์ ในการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต แบบประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลสู่สถานศึกษาของตน

รูปแบบกิจกรรม

ค่ายพัฒนาศักยภาพแกนนำเยาวชนเพื่อวิถีประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลในการดำเนินชีวิต “วัยมันส์ เมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตย” Democra Seed Camp เป็นเวลา 3 วัน 2 คืน

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักเรียนแกนนำเยาวชน หรือ คณะกรรมการนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนในจังหวัดนครพนม โรงเรียนละ 5-7 คน
2. อาจารย์ที่ปรึกษาแกนนำนักเรียนโรงเรียน โรงเรียนละ 1 คน

ระยะเวลาดำเนินกิจกรรม

วันที่ 14 – 16 มีนาคม 2551

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เยาวชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย และธรรมาภิบาล
2. เยาวชนตระหนักถึงคุณค่า และบทบาทหน้าที่ของการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตย
3. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเยาวชนด้วยกัน ทั้งในแง่ความรู้ ความคิดและประสบการณ์
4. เยาวชนสามารถคิดค้นกิจกรรมสร้างสรรค์ ในการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต แบบประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลสู่สถานศึกษาของตน

เนื้อหาหลักสูตรค่าย "วัยมันส์ เมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตย"

วัน	เวลา	เนื้อหา	กิจกรรม
วันที่ 1	เช้า	ความหมายและความสำคัญของประชาธิปไตยในทัศนะเยาวชน	-สำรวจความคาดหวัง และ ทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อประชาธิปไตย - ตลาดนัดชุมชน
	บ่าย	ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและความสำคัญต่อวิถีชีวิต	-บรรยายประกอบข้อมูล VCD และเล่นเกม ที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยเพื่อกระตุ้นให้เกิดประเด็นความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย 1บทบาทหน้าที่ (เกมเป็ดหาบ้าน) 2 สิทธิ (บัตรคำอาชีพ) 3 เสรีภาพ (บัตรคำอาชีพ) 4 ความเสมอภาค (รูปภาพเกี่ยวกับความเป็นธรรม)
	ค่ำ	เนื้อหาสำคัญในการส่งเสริมค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลที่เยาวชนควรรู้	5 ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ 6 การมีส่วนร่วม (วิเคราะห์ข่าวเชื่อมโยงประเด็นความสำคัญ) - ดูภาพยนตร์ (วิเคราะห์ตัวละครในภาพยนตร์)
วันที่ 2	เช้า	-เนื้อหาสำคัญในการส่งเสริมค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลที่เยาวชนควรรู้ -ความหมายและความสำคัญของประชาธิปไตยในวิถีชีวิต -วิถีประชาธิปไตยต่อการดำเนินชีวิตในสังคมโลก สังคมไทย โรงเรียน ครอบครัวและตัวเอง	7 การคอร์รัปชั่น (แผนที่คอร์รัปชัน) 8 ธรรมาภิบาล (บรรยายสรุป) -เปรียบเทียบทัศนะของเยาวชนที่มีต่อประชาธิปไตย กับ 8 เนื้อหาสำคัญที่ได้เรียนรู้ -ระดมความคิดเห็น และพฤติกรรมในชีวิตประจำวันและในสังคม ที่สอดคล้องกับค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล (แผนที่ชีวิต)
	บ่าย	สำรวจความหมายและความสำคัญของประชาธิปไตยในทัศนะของประชาชนทั่วไป	-ลงพื้นที่ชุมชน เพื่อเก็บข้อมูล และสรุปข้อมูล หรือ บทบาทสมมุติโดยการกำหนดของวิทยากร

วัน	เวลา	เนื้อหา	กิจกรรม
	ค่ำ	เรียนรู้ปัญหาความเข้าใจผิดต่อวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตย	-เปรียบเทียบวิถีประชาธิปไตยที่อยากเห็น กับวิถีประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ ในสังคมไทย (นำเสนอเป็นละคร)
วันที่ 3	เช้า	สรุปประเด็นที่ได้เรียนรู้ในค่าย	- เสนอโครงการในการลงพื้นที่ หรือ การจัดกิจกรรมต่อไปในโรงเรียน เช่น วิทยุในโรงเรียน การประกวดบทความ การลงพื้นที่ หรือกิจกรรมรณรงค์เกี่ยวกับประชาธิปไตยต่างๆ
	บ่าย	ปิดค่าย	- ประมวลภาพกิจกรรมในค่าย / มอบเกียรติบัตร / ถ่ายภาพ

ภาคผนวก จ

ภาพประกอบการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมเป็ดหาบ้าน

กิจกรรมสังคมในฝัน

กิจกรรมบทบาทสมมติ

กิจกรรมตลาดนัดชุมชน

กิจกรรมเรือมนุษย์

เน้นคุณธรรม นำภูมิรู้ คู่ภูมิธาน

การจัดรายการวิทยุประชาสัมพันธ์โครงการ

กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กิจกรรมประชาธิปไตยในทัศนะ

กิจกรรมคอร์รัปชัน

จากปลายปืน
ถึงสงครามข่าวสาร

กิจกรรมเสวนาสาธารณะ

ชมรมรักษ์ประชาธิปไตย
(ครูดอย)
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – นามสกุล	นางสาวสุภาพร ชัยฤกษ์
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2545
ประสบการณ์ทำงาน	พ.ศ. 2548 - 2553 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 118 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240